

โบราณวิทยา เรื่อง เมืองอุทอง

กรมศิลปากรรวบรวม

จัดพิมพ์

เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง

จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

83/66

โบราณวิทยา เรื่อง เมืองอุททอง

กรมศิลปากรรวบรวม

จัดพิมพ์

เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุททอง

จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๙

โบราณวิทยาเรื่องเมืองอุทอง

กรมศิลปากรรวบรวม

จัดพิมพ์

เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิด

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง

จังหวัดสุพรรณบุรี

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕

83166

915.9303

ศ 528 21

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
SUPHANBURI

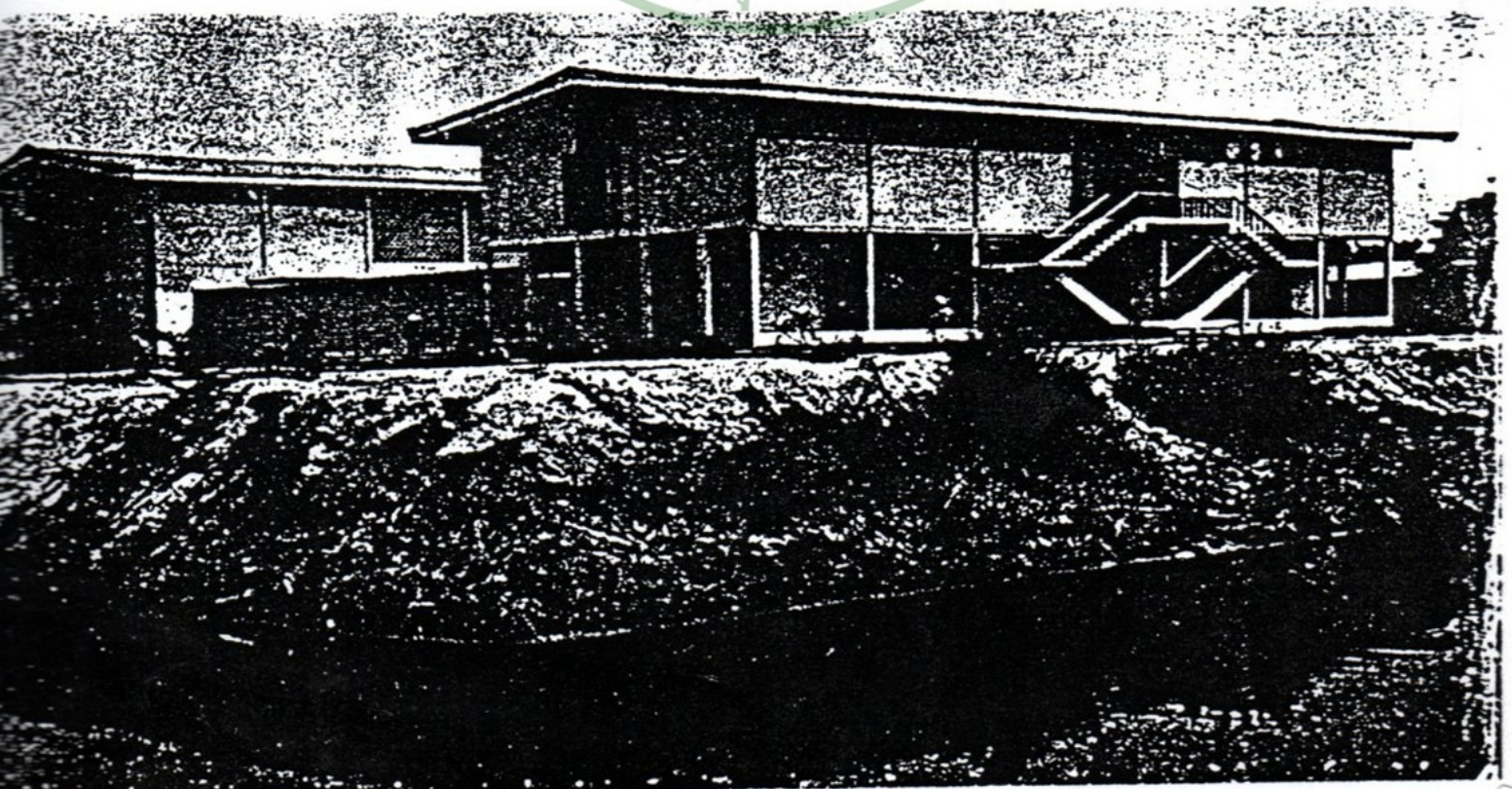

3 1111 90012028 6

เลขหมู่

เลขทะเบียน 4452100899 ลพ.

คำนำ

ท่านผู้อ่านและศึกษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาแต่ก่อน
ย่อมจะทราบอยู่โดยทั่วกันแล้วว่า สมเด็จพระรามาธิบดี (ที่ ๑) พระองค์
ที่สร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้น แต่เดิมเรียกกันว่า พระเจ้าอู่ทอง มีนิยานิทาน
และสถานที่หลายแห่งในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องถึงพระเจ้าอู่ทอง หรือ
ท้าวอู่ทอง โดยเฉพาะในจังหวัดสุพรรณบุรี มีเมืองเก่าแห่งหนึ่ง ซึ่งมี
โบราณวัตถุและโบราณสถานมีอายุเก่าแก่ เรียกกันมาแต่ก่อนว่า เมือง
ท้าวอู่ทอง หรือ เมืองอู่ทอง และเนื่องจากชื่อของเมืองนี้ ได้ชวนให้นัก
ประวัติศาสตร์และโบราณคดีแต่ก่อนต่างคิดเห็นว่า เมืองท้าวอู่ทองที่กล่าว
นี้เป็นเมืองดั้งเดิมที่พระเจ้าอู่ทองทรงครองอยู่ก่อนอพยพมาสร้างกรุงศรี
อยุธยา ดูเหมือนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบภูมัญ
จะเป็นพระองค์แรกที่ทรงฝึกฝนศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของเมืองเก่าอู่ทอง
ตั้งแต่ครั้งทรงมีพระยศเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
และทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ในรัชกาลที่ ๕ ได้
เสด็จไปตรวจโบราณวัตถุสถาน ในบริเวณเมืองเก่าอู่ทอง เป็นครั้งแรก
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖ และได้ทรงบันทึกเรื่องเมืองอู่ทองไว้ตอนท้าย รายงาน
เสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี แล้วต่อมาได้ทรงวินิจฉัยเรื่องเมือง
อู่ทองไว้อีก เช่นที่พิมพ์ไว้ในหนังสือ นิทานโบราณคดี ดังได้นำมาพิมพ์
ไว้ในเล่มนี้ทั้งสองเรื่อง แสดงว่าทรงฝึกฝนศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของ
เมืองอู่ทอง โดยไม่ทอดทิ้งตลอดเวลาหลายสิบปี เสมือนทรงกรุยแนวทาง
ไว้ให้ชนชั้นหลังสืบสวนค้นคว้ากันต่อไป ไข้แต่เท่านั้น ภายหลังเสด็จ
กลับจากบิณฑังเข้ามาประทับในประเทศไทยแล้ว วันหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๗
ได้เสด็จเยี่ยมหอสมุดแห่งชาติ ถนนหน้าพระธาตุ และตรัสเล่าเรื่องประวัติ-

ศาสตราจารย์บางเรื่องประธานแก่ข้าพเจ้า รวมทั้งเรื่องเมืองอุททองด้วย เป็นโอกาสให้ข้าพเจ้าได้ทราบทลถวายความคิดเห็นส่วนตัวบางประการ จึงตรัสสั่งให้ข้าพเจ้าทำเป็นบันทึกไปอ่านถวายในวันหลัง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าเมื่อข้าพเจ้าได้บันทึกเรื่องและเตรียมนำไปเผ่า ก็ไม่มีโอกาสอ่านถวาย เพราะในระยะหลังทรงประชวรหนักเนื่องๆ รอมานจนสิ้นพระชนม์ และข้าพเจ้าก็ผูกใจในเรื่องเมืองอุททองอยู่ตลอดมา แต่ยังไม่มีโอกาสดำเนินการอย่างใดได้ จึงเพียงแต่นำ~~บันทึก~~บันทึกนั้นมาแก้ไขเพิ่มเติมและเมื่อมีโอกาสก็จัดพิมพ์เผยแพร่บันทึกนั้น โดยให้ชื่อว่า เรื่อง เมืองไตรตรึงส์ อุททอง และ อโยธยา ครั้นภายหลังที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากรแล้ว จึงเริ่มให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องเมืองเก่าอุททอง ได้จัดตั้งหน่วยศิลปากร (ที่ ๒) ขึ้น ณ อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี และเลือกข้าราชการชั้นภักดีท้าวเกษมโท ในกองโบราณคดี กรมศิลปากร ไปเป็นหัวหน้าหน่วยอยู่ประจำ ให้มีหน้าที่ควบคุมดูแลรักษาโบราณวัตถุสถานในจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวม ๗ จังหวัด และดูแลจัดผลประโยชน์ในที่ดินโบราณสถานอำเภออุททองด้วย พร้อมกันนั้นก็เสนอแนะไปทั้งหัวหน้าหน่วยศิลปากรและหัวหน้ากองโบราณคดี (ซึ่งขณะนั้น นายมานิต วัลลิโภคม เป็นหัวหน้ากองโบราณคดี) ขอให้สนใจเป็นพิเศษในการสำรวจโบราณสถานและรวบรวมศิลปโบราณวัตถุที่พบเห็นในบริเวณเมืองเก่าอุททอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ และได้ก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานชั่วคราวขึ้น ภายในเมืองเก่าอุททอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ สำหรับเป็นที่เก็บรักษาสีลปโบราณวัตถุ ต่อมาจึงได้มอบให้หน่วยศิลปากรที่ ๒ ดำเนินการขุดแต่งโบราณสถานตามที่สำรวจไว้ดังปรากฏใน รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถาน เมืองเก่า

อุททอง ของ นายสมศักดิ์ รัตนกุล เมื่อทำการสำรวจชุดแต่ง ก็ได้พบ และรวบรวมศิลปโบราณวัตถุเพิ่มจำนวนมากขึ้น เห็นว่าถึงเวลาสมควร ที่จะสร้างพิพิธภัณฑสถาน ฯ ถาวรได้ จึงมอบให้สถาปนิกของกรมศิลปากร ออกแบบวางผัง และได้ดำเนินการของงบประมาณสำหรับจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุททองขึ้น ประจวบกับในระยะนั้นได้ติดต่อเชิญ คอกเตอร์ ช็อง ~~มัล~~ชอลีเยร์ ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ผู้เชี่ยวชาญในศิลปโบราณคดีภาคเอเชีย อากเนย์ ให้เดินทางเข้ามาศึกษาค้นคว้าและให้คำแนะนำแบบอย่างวิธีการสำรวจชุดค้นแก่เจ้าหน้าที่ด้วย ท่านศาสตราจารย์จึงได้มาช่วยเหลือให้คำแนะนำเป็นอย่างดี และมาเกิดความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องเมืองเก่า อุททอง เพราะได้พบศิลปโบราณวัตถุและโบราณสถาน อันเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายอย่างหลายประการ ถึงกับเป็นเหตุให้ท่านศาสตราจารย์เสนอทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในดินแดนเอเชียอาคเนย์ ดังปรากฏในบทความเรื่อง ทฤษฎีใหม่ เกี่ยวกับสถานที่ตั้งอาณาจักรฟูนัน เช่นที่นำมาพิมพ์ไว้ในเล่มนี้ และได้เขียนรายงานเกี่ยวกับการสำรวจชุดแต่งเสนอกรมศิลปากร ดังได้พิมพ์ลงไว้ในนิตยสารศิลปากรปีที่ ๙ เล่ม ๒-๓ พ.ศ. ๒๕๐๘ นั้นแล้ว บทความและรายงานดังกล่าว เท่ากับเปิดเผยให้เห็นว่าบริเวณเมืองเก่า อุททอง เป็นโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในวงการประวัติศาสตร์และโบราณคดี เป็นการสนับสนุนพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ได้ทรงใ้พระทัยศึกษาค้นคว้าไว้ แม้ทฤษฎีจะเปลี่ยนไป แต่ก็คงอาศัยแนวทางที่ได้ทรงใ้พระทัยศึกษาค้นคว้ามาแต่ก่อน เป็นทางให้เราสามารถทราบได้ว่า เมืองอุททอง เคยเป็นนครสำคัญ

เป็นย่านการค้าขาย กับคงไปด้วยประชาชนพลเมือง เป็นนครที่เจริญ
รุ่งเรืองในสมัยโบราณ แล้วมากลายเป็นเมืองร้างอยู่ในกลางป่าช้า นับเวลา
หลายร้อยปี มีสภาพเช่นที่ทรงพรรณนาไว้ว่า “ข้างในเมืองทำอยู่อู่ทองเมื่อ
ฉันไปดู เป็นแต่ที่อาศัยของสัตว์ป่า ได้เห็นอึกเงี้ยวผ่านหน้าม้าไปไกลๆ”
บัดนี้ เมืองอู่ทองร้างนั้น กลับมีตลาดทำพระยาจักรเป็นย่านการค้าขาย
กับคงด้วยประชาชน มีโรงเรียน มีสถานที่ราชการ มีพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ อู่ทอง เป็นสถาบันสำหรับศึกษาค้นคว้าทางวิทยาการ จึงเท่ากับ
เมืองเก่าอู่ทอง ได้กลับฟื้นคืนชีพมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หากสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทราบด้วยพระญาณ-
วิдіไถๆ คงจะทรงปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อู่ทอง ใกล้จะเสร็จเรียบ
ร้อย ข้าพเจ้าจึงรวบรวมบทความเกี่ยวกับเรื่องเมืองอู่ทองและขอร้องท่าน
ผู้รู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีหลายท่าน ทั้งที่รับราชการอยู่ใน
กรมศิลปากรและภายนอก ขอให้ช่วยเขียนบทความตามแขนงวิชา สำหรับ
พิมพ์เผยแพร่เนื่องในงานเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์สถาน
แห่งชาติ อู่ทอง ก็ได้รับความร่วมมือด้วยดี ทั้งท่านผู้อ่านจะได้เห็นพระ
นามและนามพร้อมทั้งบทความตามที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ หวังว่า
บทความเหล่านั้น คงจะเพิ่มพูนความรู้และก่อให้เกิดปัญญาแก่ท่านผู้อ่าน
ตามสมควร ข้าพเจ้าจึงขอขอบพระทัยและขอบใจไว้ในโอกาสนี้ด้วย.

กรมศิลปากร

๑๐ พฤษภาคม ๒๕๐๔

ประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง นายเขียน ยัมศิริ ๖๑

เมืองอุททอง นายมานิต วลลิโกดม ๗๑

บทวิจารณ์เรื่อง “เมืองอุททอง” ของนายมานิต วลลิโกดม

ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์ ๑๐๓

สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกศ นายตรี อมาตยกุล ๑๑๓

ประวัติสังเขป ชุนแผน ชุนช้าง และวันทอง

นายธนิต อยู่โพธิ์ เรียบเรียงจาก บทเสภา เรื่อง ชุนช้างชุนแผน ๑๑๕

U-Thong et son importance pour l'histoire de la Thaïlande

Professeur Jean Boisselier ๑๖๑

Nouvelles données sur l'histoire ancienne de la Thaïlande

Conférence du Professeur Jean Boisselier ๑๖๕

สารบัญ

คำนำ

[ก]

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับแรมเมืองอุททอง

และทรงบวงสรวงอักษรมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ๑

เมืองอุททองและความสำคัญของเมืองอุททอง ในประวัติศาสตร์ไทย

ของ ศาสตราจารย์ ช็อง บัวเชอส์เยร์ น.ส. อรุณศรี วรตะริน แปล ๓

ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับสถานที่ตั้งอาณาจักรฟูนัน

ของ ดร. บัวเชอส์เยร์ ม.จ. สุกัทรดิศ ดิศกุล ทรงเก็บความเรียบเรียง ๑๑

คำจารึกภาษาสันสกฤตบนแผ่นทองแดง

นายฉ่ำ ทองคำวรรณ อ่าน แปล และอธิบาย ๒๓

เรื่องเมืองอุททอง จาก รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ๒๗

เรื่องเมืองอุททอง จาก นิทานโบราณคดี

พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ๓๓

เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภออุททอง นายชิน อยู่ดี ๔๓

ลูกบัตที่เมืองเก่าอุททอง นายชิน อยู่ดี ๕๑

[ง]

แผนที่ประเทศไทยโดยสังเขป
 แฉกที่พบโบราณวัตถุสถาน
 ▲ สมัยทวารวดี
 ยุคศักราช ๑๑-๑๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เสด็จประทับแรมเมืองอุททองและทรงบวงสรวงอิตมหาราช

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖

ณ วันเสาร์ที่ ๒๔ มกราคม (พ.ศ. ๒๔๕๖) เสด็จจากดอนมะขาม ระยะทาง ๔๐๕ เส้น ถึงที่ประทับร้อนตำบลบ้านจระเข้สามพัน ซึ่งเป็น ตำบลเคยเป็นที่รบพุ่งครั้งศึกหงสาวดี ปราบภูเขื่อนมาในพระราชพงศาวดาร และยังเป็นตำบลบ้านใหญ่ เป็นที่ตั้งอำเภอแห่ง ๑ ในเขตเมืองสุพรรณบุรี ในทุกวันนี้ เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินจากบ้านจระเข้สามพันอีก ๑๔๗ เส้น รวมระยะทาง ๕๕๒ เส้น ถึงที่ประทับแรมเมืองอุททองเป็นเมือง โบราณ ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าได้ตั้งมาตั้งแต่ครั้งเมืองที่พระปฐมเจดีย์ ยังมีรอยคู เืองเทินและประตูเมือง ช้างในเมืองตามที่ดินเป็นเนินสูงก็มีรอยอิฐและ กระเบื้อง ซึ่งเห็นได้ว่าเคยเป็นวัดหรือเป็นเทวสถานของเก่าหลายแห่ง ในการแผ้วถางและปลูกที่ประทับรับเสด็จคราวนี้ ชุกพบของโบราณที่ ในเมืองอุททองไว้ทุกเกล้า ๆ ถวายหลายอย่าง เป็นทั้งว่าแหวนตราสำหรับ ทำพิธีและเครื่องศิลาอีกหลายอย่าง เมืองอุททองนี้ ตรงกับที่เรียกว่า เมือง สุพรรณภูมิ ในศิลาจารึกของพระเจ้าขุนรามคำแหง ครั้นนครสุโขทัยเป็น ราชธานี และน่าจะเชื่อว่าเมืองอุททองนี้เอง จะเป็นเมืองเดิมของพระเจ้า อุททอง ซึ่งไปสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถ้วยยังมีวัดและพระเจดีย์ ซึ่งแบบอย่างและฝีมือเข้ากับครั้งกรุงศรีอยุธยาในชั้นแรกปรากฏอยู่ หลายอย่าง

ณ วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พัก
กระบวนเสด็จอยู่ที่เมืองอุททองวัน ๑ ทรงบวงสรวงอดีตมหาราช ณ ที่นั้น
ครั้นเวลาบ่าย โปรดให้มีการสรรพกีฬาในหมู่สมาชิกเสือป่า ให้เป็นการ
รื่นเริง และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานรางวัลแก่ผู้ชนะ
ตามสมควร อนึ่ง ในวันนี้ นายกองตรี พระยาโบราณราชธานินทร์
ราชองครักษ์ ผู้บังคับการเสือป่ามณฑลกรุงเก่า ได้นำสมาชิกเสือป่ามณฑล
กรุงเก่ากองร้อย ๑ เดินบก~~จาก~~เมืองอ่างทองมาคอยรับเสด็จอยู่ที่เมืองอุททอง
เพื่อจะเข้ากระบวน โดยเสด็จไปนมัสการพระเจดีย์ที่สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช ทรงชนะยุทธหัตถีด้วย

ณ วันจันทร์ที่ ๒๖ มกราคม เสด็จพระราชดำเนินจากเมืองอุททอง
ระยะทาง ๓๓๓ เส้น ถึงที่ประทับร้อนที่ท่าข้าม เวลาบ่ายเสด็จพระราช-
ดำเนินต่อไปอีก ๑๖๓ เส้น รวมระยะทาง ๕๙๖ ถึงที่ประทับแรมบ้านโง้ง
ซึ่งมีรอยเชิงเทินเป็นค่ายใหญ่อยู่อีกแห่ง ๑

คดีจาก

ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินไปทรงนมัสการพระเจดีย์

ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชัยชนะยุทธหัตถี

ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๓๐ วันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ หน้า ๒๘๔๔-๒๘๔๖

เมืองอุทองและความสำคัญของเมืองอุทอง ในประวัติศาสตร์ไทย

ของ

ศาสตราจารย์ ช็อง บัวเชอลีเยร์

น.ส. อุไรศรี วรสระวิน

แปลจาก

ū-thòng et son importance pour l'histoire de Thaïlande

(จาก นิตยสาร ศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๑ พฤษภาคม ๒๔๐๘)

หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ทรงค้นประวัติการตั้งอาณาจักรอยุธยา โดยอาศัยตำนานต่าง ๆ อันเกี่ยวกับพระราชประวัติพระเจ้าอุทองแล้ว เราก็ได้รู้จักเมืองอุทอง ซึ่งถูกทอดทิ้งมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ได้เสด็จประพาสเมืองอุทองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๖* ทรงพบซากปรักหักพังใหญ่ๆ จึงทรงวินิจฉัยว่าเมืองอุทองนี้เก่ามากและคงมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับเมืองนครปฐม เพราะได้ขุดพบพระพุทธรูปและเงินตรา ซึ่งมีลักษณะอย่างเดียวกับที่ได้พบที่นครปฐม พระวินิจฉัยนี้แสดงให้เห็นพระปรีชาญาณอันเฉียบแหลม เพราะสมัยนั้นยังไม่สู้มีใครรู้จักศิลปโบราณในแถบเอเชียอาคเนย์ดี ในเวลาไล่ๆ กันนั้น Paul Pelliot ก็ได้ออกความเห็น ว่า อาณาจักร โตโลโปตี ซึ่งนักประวัติศาสตร์จีนกล่าวถึงนั้น ควรจะตั้งอยู่ในบริเวณภาคใต้ของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คำว่าโตโลโปตี นี้เคยมีผู้เสนอว่าตรงกับทวารวดี ความก้าวหน้า

* ดู-รายงานเสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ท่อไปในเล่มนี้ หน้า ๒๗

ในการค้นคว้าโบราณวัตถุที่พบใหม่ ๆ และความร่วมมืออย่างใกล้ชิดของ
สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ และศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์
ทำให้เรื่องราวของอาณาจักรทวารวดีกระจ่างขึ้นทีละน้อย ทั้งชวนให้
สันนิษฐานว่า ดินแดนส่วนใหญ่ของอาณาจักรทวารวดีตั้งอยู่ระหว่างเมือง
ราชบุรีขึ้นไปถึงลพบุรี แม้ศิลปทวารวดีซึ่งเป็นศิลปเกี่ยวพันกับพระพุทธ
ศาสนาได้กลายเป็นเรื่องจริง ~~กัก~~ กักกันไม่ได้ และต้องยอมรับกันอยู่ทั่วไป
เราก็คงไม่สามารถจะเรียบเรียงประวัติของอาณาจักรทวารวดีซึ่งยังไม่ค่อยรู้
จักกันนั้นได้ เรายังไม่ทราบแม้แต่คำว่า ไทโลไปตนั้นตรงกับคำว่าทวารวดี
จริงหรือไม่ ทั้งนี้ เพราะเรายังไม่พบศิลาจารึกเลยจนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๖
ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ จึงได้อ่านจารึกบนเหรียญเงิน ๒ เหรียญที่
พบที่นครปฐม เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้วออก และยืนยันว่า ทฤษฎีเก่าเกี่ยวกับ
อาณาจักรทวารวดีนั้นถูกต้อง

พันตรี Lunet de Lajonquiere ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ หลวง
บริบาลบุรีภัณฑ์ นาย Quaritch Wales และนาย Pierre Dupont ได้ทำการ
ค้นคว้าต่อจากสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ การค้นคว้าของท่าน
เหล่านี้ได้ย้าถึงความสำคัญ ลักษณะพิเศษ และความรุ่งเรืองของศิลป
ทวารวดี แต่โดยทั่ว ๆ ไปกลับทำให้บทบาทของอุททองลดความสำคัญลง
นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ศิลป์ได้หันไปสนใจเมืองอื่นยิ่งขึ้น เป็น
ต้นว่า กำแพงแสน พงทีก กองศรีมหาโพธิ ลพบุรี และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง
นครปฐม โดยที่สถานที่เหล่านี้เป็นที่รู้จักกันมากกว่า จนกระทั่งศาสตราจารย์
ยอร์ช เซเคส์ ซึ่งเมื่อปี ๒๔๗๑ ได้เสนอว่า เมืองหลวงของอาณาจักร

ทวารวดี ควรเป็นอุททอง ไม่กล้ายืนยันทฤษฎีที่ท่านเสนอไว้เมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ส่วน Pierre Dupont หลังจากได้อ้างถึงตำบลที่ได้พบโบราณวัตถุสถานประมาณ ๑๐ แห่งแล้ว Pierre Dupont ก็สามารถเขียนวิทยานิพนธ์เสนอเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๖ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นหนังสือเล่มแรกที่เกี่ยวข้องกับโบราณคดีมอญแห่งอาณาจักรทวารวดีจริง ๆ Pierre Dupont เขียนว่า “เราควรจะมีคู่มือซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของสุพรรณบุรีราว ๒๕ กม. เข้าไปในหมู่เมืองมอญเก่า ๆ (คือทวารวดี) ด้วยหรือไม่” ความคิดของ Pierre Dupont นี้ทำให้เราเห็นว่าข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระยาการัง ฯ ได้เกิดเป็นที่สงสัยกันขึ้นมากเพียงใดใน ๕๐ ปีต่อมา ความสงสัยนี้เกิดจากเหตุ ๒ ประการ คือ การค้นคว้าในแหล่งอื่น ๆ ก้าวหน้าไปมากประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเราไม่สนใจในการค้นคว้าของ Quaritch Wales ซึ่งกระทำเมื่อปี ๒๔๘๑ นัก อย่างไรก็ตาม เมื่อกรมศิลปากรได้ทำการค้นคว้าหาเมืองโบราณอย่างจริงจัง เพื่อเปรียบเทียบกัน เราก็ได้รู้เรื่องราวที่มีคนมโนอยู่กระจำจวนส่วนหนึ่ง ขณะที่โลกได้รู้จักศิลปทวารวดีจากคูบัว (คงจะเป็นเมืองราชบุรีเก่า) อันเป็นศิลปที่มีลักษณะงดงามและเราไม่เคยคิดมาก่อนว่าจะได้พบ ม.จ. สุภัทรทิศ คិតกุล ก็ได้ทรงนำนักศึกษาคณะโบราณคดีออกไปฝึกหัดขุดค้นที่อุททอง ทำให้เราได้เห็นความน่าสนใจของเมืองอุททองอย่างแจ่มชัด ผลของการขุดค้นครั้งนี้ยังได้ย้ำถึงลักษณะวัฒนธรรมแบบทวารวดีในเมืองอุททองด้วย การทำบัญชีโบราณสถานในอุททองชุดแรก การขุดแต่งโบราณสถานซึ่งทำกันต่อ ๆ มา ได้ยืนยันผลการค้นคว้าที่กระทำมาแล้วให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ตั้งแต่นั้นมา อุททองก็กลายเป็น

เป็นเมืองสำคัญแห่งอาณาจักรทวารวดีและเป็นแหล่งที่เราได้พบศิลปวัตถุ
แบบแปลก ๆ มากที่สุด แต่ความน่าสนใจของอุทองไม่ได้เกี่ยวพันกับ
สมบัติศิลปทวารวดีเพียงอย่างเดียว ระหว่างการค้นคว้าเมื่อเร็ว ๆ นี้
(ข้าพเจ้าขอขอบคุณกรมศิลปากรและทุกท่านที่อำนวยความสะดวกเป็น
อย่างดีไว้ ณ ที่นี้ด้วย) ข้าพเจ้าได้ประจักษ์ว่า อุทองซึ่งเป็นเมืองเอกของ
อาณาจักรทวารวดี มิได้หายไป เรารู้จักสมบัติของอาณาจักรทวารวดีเท่านั้น
แต่อุทองมีความสำคัญตั้งแต่เริ่มสมัยประวัติศาสตร์แล้ว เป็นที่น่าเสียดาย
ว่าเราได้ทำการขุดตรวจพื้นที่น้อยและรีบด่วนเกินไป การขุดตรวจพื้นที่
การเปรียบเทียบศิลปวัตถุทั้งหมดกับศิลปวัตถุจากแหล่งอื่น ๆ โดยเฉพาะ
ศิลปวัตถุที่ได้จากปราจีนบุรีและจาก Oc-éa (ออกแก้ว อยู่ทางใต้ของ
เวียดนาม) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนแห่งอาณาจักรฟูนัน ชวนให้เชื่อว่า
อุทองได้เจริญติดต่อกันมาโดยไม่ขาดตอน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์
หรือกึ่งก่อนประวัติศาสตร์จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือ ๑๘ อันเป็นเวลา
ที่อุทองอาจจะถูกทอดทิ้งไปอย่างกะทันหัน เพราะภัยธรรมชาติหรือเพราะ
เหตุอื่น เพื่อไปสร้างเมืองใหม่ที่สุพรรณบุรี ตั้งแต่นั้นมา (ปลายพุทธ-
ศตวรรษที่ ๑๔) เมืองอุทองก็ถูกรวมเข้ากับเมืองสุพรรณบุรี อันเป็นที่
พระเจ้าอุทองเคยประทับ แล้วเมืองอุทองก็เลยมลายเป็นศูนย์กลาง
อารยธรรมแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไปด้วย การค้นคว้าของ Pierre Dupont
เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว ทำให้ Pierre Dupont สามารถเขียนไว้ในคำนำหนังสือ
เรื่อง Archeologie Mone de Dvāravati ว่า ประวัติศาสตร์ประเทศไทย
แถบใต้เริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดี ปัจจุบันนี้เราไม่อาจยอมรับความเห็นนี้ได้

อีกต่อไป เพราะโบราณวัตถุที่พบที่อุทอง แสดงให้เห็นว่าได้อารยธรรม
เจริญติดต่อกันมามิได้หยุดยั้งตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์หรือถึงก่อน
ประวัติศาสตร์ จนถึงสมัยทวารวดี เพราะสภาพทางภูมิศาสตร์อำนวย ยิ่ง
กว่านั้นยังแสดงว่า ได้รู้จักและรับเอาอารยธรรมตะวันตกและอารยธรรม-
จีนกับอินเดียมาแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ แล้ว โบราณวัตถุที่พบเป็นต้นว่า
ลูกปัด* ที่ประทับตรา เหรียญ เครื่องประดับทำด้วยทอง ด้ายดิบหรือ
สำริด ซึ่ง พลอากาศตรี มนตรี หาญวิชัย เป็นผู้เสนอให้เห็นความสำคัญ
ของสิ่งเหล่านี้เป็นคนแรก ทำให้เราเชื่อได้ว่า อุทองเป็นเมืองเก่าและมี
ศิลปวัตถุที่น่าสนใจมากที่สุดเมืองหนึ่งในแหลมทอง และเป็นที่ยอมรับ
อารยธรรมดั้งเดิมด้วย หลักฐานเหล่านี้ทำให้เราหันไปพิจารณาคำบอก
เล่าของนักประวัติศาสตร์จีนในส่วนที่เกี่ยวกับแหลมทอง ราวกลางพุทธ-
ศตวรรษที่ ๑๒ และกลับไปพิจารณาปัญหาเรื่องที่ตั้งอาณาจักรเก่า ๆ ที่
นักประวัติศาสตร์จีนพูดถึง เป็นที่ทราบกันดีว่าเรื่องราวที่นักประวัติศาสตร์
จีนกล่าว จะถือเอาเป็นแน่นอนมิได้ เพราะเราไม่ทราบว่าชื่อสถานที่
ที่นักประวัติศาสตร์จีนกล่าวถึงนั้นตั้งอยู่ที่ใด ยิ่งกว่านั้น เรายังไม่พบ
โบราณวัตถุเพียงพอ แต่บัดนี้เราได้พบหลักฐานพอที่จะยืนยันคำบอกเล่า
ของนักประวัติศาสตร์จีนได้แล้ว ที่เมืองอุทองนั้นเราไม่ได้พบแต่เพียง
วัฒนธรรมที่มีค่าเทียมพูนัน ทั้งที่เราได้เห็นจากเมือง Oc-éo แต่เรายังได้
พบศิลปประเพณีแบบพิเศษมีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปอินเดียสมัยหนึ่ง ซึ่ง
จนทุกวันนี้เรายังพบตัวอย่างน้อยชิ้น เป็นต้นว่า พระพุทธรูปสำริด แบบ
อมรวดี ซึ่งคงจะถูกนำมาพร้อม ๆ กันทั่วทั้งแหลมทอง

* ลูกปัดที่เมืองเก่าอุทอง ของ นายชิน อยู่ดี ก่อไปในเล่มนี้ หน้า ๕๑

สำหรับสมัยทวารวดีเอง เราก็ได้พบหลักฐานที่น่าสนใจที่อุทอง^๕ เป็นจำนวนมาก แม้ว่าจำนวนและความสำคัญของสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา เป็นต้นว่า โครงสร้างสถาปัตยกรรม (ซึ่งยังไม่เคยรู้จักกันดีมาก่อน) เช่น สถูป ๘ เหลี่ยม หมายเลข ๑๓ (ดูรูป/) พระพุทธรูปงาม ๆ เป็นจำนวนมาก และพระพิมพ์แบบแปลก ๆ จะเป็นที่สุดก็ตาม เราก็ไม่อาจมองข้าม ความสำคัญของสิ่งก่อสร้าง~~ทาง~~ศาสนาพราหมณ์ (ในดินแดนพุทธศาสนา) ซึ่งอาจจะทำให้เห็นร่องรอยราชประเพณีได้ ทั้งเราก็ไม่อาจลืมสิ่งก่อสร้างทางสาธารณูปโภค เป็นต้นว่า ทำนบกั้นน้ำ เพนียดคล้องช้าง ซึ่งยังเหลืออยู่ ทางด้านใต้ของตัวเมืองอุทองเก่า สิ่งเหล่านี้แสดงถึงบทบาททางเศรษฐกิจ และการเมืองของเมืองอุทอง หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นความสำคัญของอุทอง และชวนให้คิดว่าอุทองเป็นเมืองชั้นเอกของอาณาจักรทวารวดี แต่เรายังไม่ได้ลงมคิดลงไป เพราะยังขาดหลักฐานอีกมาก บัดนี้เราได้พบหลักฐานที่พอจะกล่าวได้ว่า อุทองซึ่งเป็นที่แห่งเดียวที่พบจารึกสมัยทวารวดี^{*} ควรเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักร อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แม้จะไม่มีศักราช แต่จารึกที่กล่าวนี้อาจมีอายุขึ้นไปถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ก็ได้ และไม่ใช่ว่าจารึกที่ถูกนำมาแต่เจดละ จารึกนี้ปรากฏพระนามกษัตริย์ที่ไม่รู้จักกันในราชวงศ์เจดละในสมัยนั้น และยังจารึกบนแผ่นทองแดง ซึ่งเป็นวิธีที่เจดละไม่ใช่ ชั่วระยะทางยังไกลเกินกว่าที่จะคิดไปว่าจารึกนี้ถูกนำเข้ามา ดังนั้น เราควรเชื่อได้ว่าจารึกนี้เป็นจารึกแผ่นแรกที่จารึกพระนามพระเจ้าธรรมวรมันแห่งอาณาจักรทวารวดี และสถานที่ที่พบ คืออุทอง ก็ควรจะเป็นเมืองหลวงของพระองค์

* ดู - จารึกแผ่นทองแดงและคำอ่าน ก่อไปในเล่มนี้ หน้า ๒๓

สถูปเจดีย์ ๘ เหลี่ยม หมายเลข ๑๓
 ตำบลอุ้มทอง อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

พระโพธิสัตว์ ปัทมปาณี ศิลปศรีวิชัย
 พบในเมืองเก่าอุ้มทอง

รูปกนิษฐาสวมสิริภรณ์ ศิลปะแบบอินเดียน
พบที่โบราณสถานเมืองเก่าอุททอง

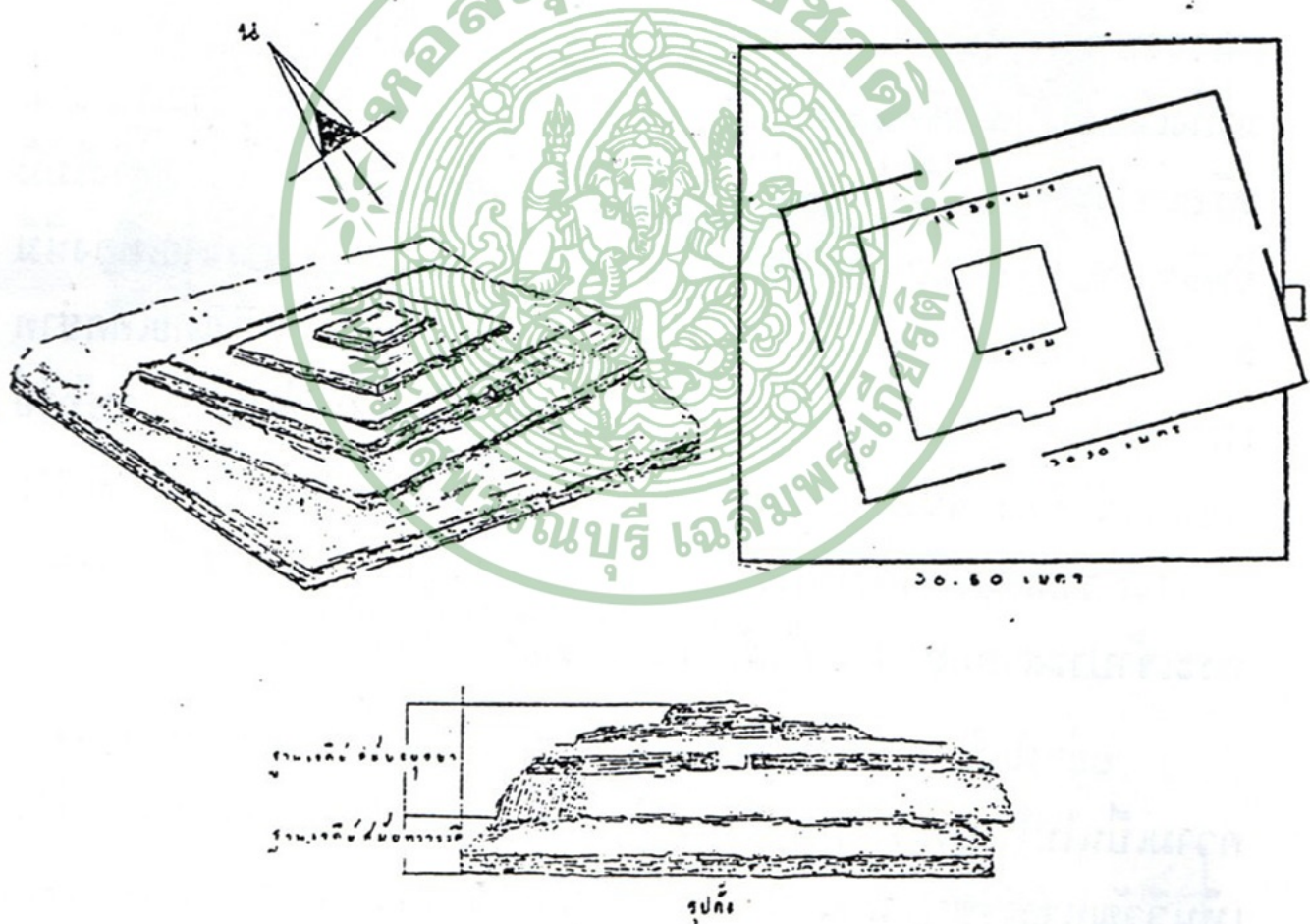

เราควรพิจารณาร่องรอยของศิลปศรีวิชัยที่รวบรวมได้จากอุทธร่องรอยเหล่านี้ทำให้กล่าวได้ว่า อย่างน้อยอิทธิพลศรีวิชัยก็ได้แผ่เข้ามาในแหลมทอง สำหรับบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ศรีวิชัยคงเพียงแต่แผ่อิทธิพลทางศาสนาและศิลปเกี่ยวกับศาสนาเข้ามาเท่านั้น มิได้เข้ามาครอบครองดินแดนแต่อย่างใด อิทธิพลดังกล่าวคงจะเข้ามาทางใต้ตามเส้นทางเดิมซึ่งพุทธศาสนทูตได้เคยใช้มาเมื่อหลายศตวรรษที่แล้ว

อุทธรอดพ้นจากการรุกรานครั้งใหญ่ของขอม เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (การรุกรานครั้งนั้นขอมเข้ามาถึงเมืองสิงห์และเพชรบุรี) คงจะเป็นเพราะอยู่ไกลจากเขตอิทธิพลขอม หรือเพราะถูกทอดทิ้งก่อนการรุกรานครั้งนั้นก็ได้ ทั้งนี้ ศิลปอุทองจึงไม่มีอิทธิพลขอมเจือปนอยู่เลย นับเป็นตัวอย่างที่หาได้ยาก การย้ายเมืองนี้มีส่วนช่วยนักประวัติศาสตร์ศิลป แต่เมืองอุทองมิได้ถูกทอดทิ้งโดยเด็ดขาด เพราะการขุดแต่งเจดีย์หมายเลข ๑ ซึ่งกำลังทำอยู่ แสดงให้เห็นว่า กษัตริย์อยุธยาได้ทรงลิ้มเมืองอุทอง เจดีย์องค์นี้ข้าพเจ้าถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่ควรค่าแก่การศึกษามากทีเดียวที่ได้รับมาในสมัยอยุธยา อาจจะเป็นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง (ดูแผนผังเจดีย์หมายเลข ๑ ท้ายเรื่อง)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบัดนี้อุทองยังไม่ถึงกับอำนวยให้เรารู้เรื่องความเป็นไปในประวัติศาสตร์การเมืองไทยโบราณได้ตลอด แต่เราก็ได้เห็นวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในระยะเวลามากกว่า ๑๐ ศตวรรษ จากเมืองอุทองนี้ นอกจากนั้น เรายังได้ตัวอย่างไว้เปรียบเทียบกับเมืองโบราณอื่น ๆ อีก แม้ว่าขณะนี้อุทองเพียงแต่เผยให้เห็นหลักฐานแปลก ๆ และน่าสนใจบางส่วน ซึ่งยังไม่เคยทราบกันมาแต่ก่อน แต่เราก็เชื่อว่า อุทองมีสิ่งที่น่าสนใจสำหรับนักโบราณคดีอีกมากมาย และจะต้องทำกันต่อไปอีกหลายสิบปี

เราไม่พึงสงสัยว่า ที่อุททองยังคงมีสิ่งต่าง ๆ ที่สำคัญที่ควรจะถูกค้น
 อยู่อีกเป็นอันมาก และตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราก็คอาจเขียนประวัติศาสตร์
 บทใหม่บทแรกของประเทศไทยได้ ว่าเริ่มตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๖
 เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าเมืองอุททองที่เกยรุ่งเรือง นอกจากจะได้เคยเป็นพระ
 นามของกษัตริย์ผู้ทรงสถาปนาอาณาจักรอยุธยาแล้ว ยังมีวัฒนธรรมที่น่า
 สนใจศึกษาแก่นักประวัติศาสตร์อีกถึง ๖๐๐ ปี

แผนผังเจดีย์หมายเลข ๑

ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับสถานที่ตั้งอาณาจักรฟูนัน

ของ ดร. บัวเชอลีเยร์

ม.จ. สุกัทรทิศ ดิศกุล ทรงเก็บความเรียบเรียง

ศูนย์วัฒนธรรมของสมาคมฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ได้ตีพิมพ์ปาฐกถาเรื่อง “ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย” ของ ดร. ช็อง บัวเชอลีเยร์ (Dr. Jean Boisselier) ผู้เชี่ยวชาญวิชาโบราณคดีแห่งภาคอาเคียอาคเนย์ ออกเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งข้าพเจ้าขอเก็บเรื่องนำมาเล่าสู่กันฟังดังต่อไปนี้

ในชั้นต้น ดร. บัวเชอลีเยร์ กล่าวว่ามีความพึงเพยว่า “ประชาชนที่มีความสุขสำราญ ย่อมไม่มีประวัติศาสตร์” และสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงสำหรับชนชาติที่อาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในสมัยโบราณ เพราะเหตุว่าจนกระทั่งถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ดินแดนทางแถบนี้ก็มีร่องรอยทางโบราณคดีเป็นอันมาก แต่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์น้อย

ถ้าเราทางประวัติศาสตร์แม้จนกระทั่งปัจจุบัน มักกล่าวว่า ประวัติศาสตร์สมัยโบราณแห่งประเทศไทย เริ่มต้นตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เมื่อจดหมายเหตุจีนกล่าวถึงอาณาจักรทวารวดี และต่อจากนั้นก็ไม่มีหลักฐานอะไรอีก จนกระทั่งชนชาติขอมได้แผ่ขยายอำนาจออกมาทางทิศตะวันตก ในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘

ความมืดมนทางก้านประวัติศาสตร์แห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเช่นนี้ ย่อมนับว่าเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดมาก โดยเฉพาะเมื่อเราทราบว่าอิทธิพล

ของอารยธรรมอินเดีย ได้แผ่เข้ามายังเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ ๘ — ๙ นอกจากนั้นยังปรากฏอีกว่า การค้นคว้าทางด้านก่อนประวัติ-
ศาสตร์เมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็แสดงให้เห็นว่า ทั้งที่เมืองลพบุรีและลุ่มน้ำแควน้อย
ในเขตจังหวัดกาญจนบุรี อุดมไปด้วยร่องรอยทั้งทางด้านก่อนประวัติ-
ศาสตร์และแรกเริ่มประวัติศาสตร์ จึงเป็นการยากที่จะเชื่อว่าไม่มีอะไรเลย
ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดระยะเวลา ๕๐๐ — ๖๐๐ ปี จนกระทั่งถึงสมัย
ทวารวดี ซึ่งเป็นสมัยที่สามารถผลิตศิลปอันงดงามออกมาได้

การที่ไม่มีหลักฐานทั้งทางด้านจดหมายเหตุจีนและศิลาจารึก เกี่ยว
กับดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในระยะนี้ ดร. บัวเชดลีเยร์ ได้อธิบาย
ไว้ว่า คงเป็นเพราะเหตุดังต่อไปนี้

๑. ตั้งแต่ชนชาติจีนสามารถเดินทางทางเรือได้อย่างสะดวก การ
เดินทางบกผ่านลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก็ไม่เป็นสิ่งจำเป็นอีกต่อไป ตั้งแต่
สมัยนี้ จดหมายเหตุจีนจึงบันทึกถึงแต่เฉพาะประเทศที่ตนติดต่อกับ
การค้าขายทางทะเล และประเทศที่ส่งคณะทูตและเครื่องราชบรรณาการ
เข้าไปยังประเทศจีนเท่านั้น

๒. ทางด้านจารึกก็อาจกล่าวได้ว่า ในประเทศที่นับถือพุทธศาสนา
อย่างมั่นคง บรรดาพระราชามักจะมุ่งทรงบำเพ็ญกุศลมากกว่าสรรเสริญ
พระเกียรติพระองค์เอง ตัวอย่างการกระทำดังนี้จะเห็นได้จากจารึกกาลา
เย ธมฺมา ที่ค้นพบเป็นอันมาก นอกจากนั้นก็คงเหมือนกับที่เกาะลังกา คือ
มีการบันทึกจดหมายเหตุลงในสมุด ซึ่งปัจจุบันนี้ ได้สูญหายไปหมดแล้ว
ในดินแดนบางท้องถิ่น เป็นต้นว่า ที่เมืองอุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี ศิลา
หาได้ยาก ดังนั้นจึงมักใช้ทั้งดินเผาและสำริดสำหรับประติมากรรมและ

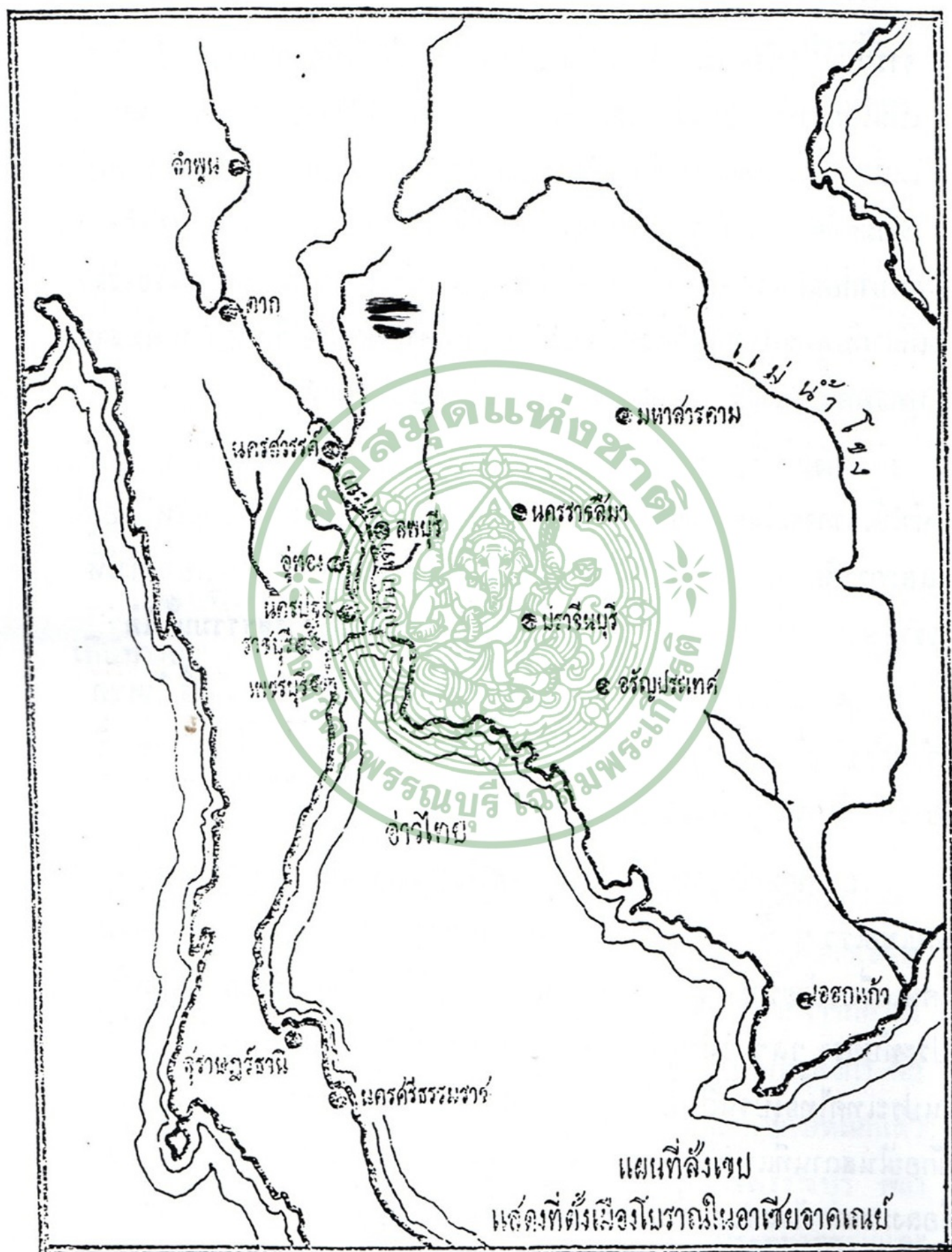
จารึก ทั้งจะเห็นได้จากแผ่นทองแดงจารึกที่เมืองอุทอง* ซึ่งนับว่า
เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ชิ้นเดียวที่รู้จักกันเกี่ยวกับพระราชาในแถบนี้
ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ในท้องถิ่นอื่น ๆ เป็นต้นว่า ที่เมืองลพบุรี
ในสมัยที่ชาวขอมเข้าครอบครอง ก็กลับมีการดัดแปลงใช้แท่งหินที่เคยใช้
กันมาก่อนแล้ว เป็นต้นว่า ได้ค้นพบแท่งหินก้อนหนึ่งสลักเป็นเรื่องราว
เกี่ยวกับพุทธศาสนาและทิมหายาน แต่ด้านหลังมีจารึกตัวอักษรในราว
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ — ๑๓ ซึ่งยังคงเหลืออยู่บ้างไม่กี่ตัว

ดังนั้น จึงคงเหลือแต่วิชาโบราณคดี และวิชาโบราณคดีเท่านั้นที่
ทำให้เราอาจเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับอารยธรรมที่ยังคงมีร่องรอยเหลืออยู่
และการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบ ก็อาจทำให้
เราสามารถทราบถึงความเจริญขึ้นและวิวัฒนาการของอารยธรรมนั้นได้

ดร. บัวเชดลีเยร์เชื่อว่า สถานที่ ๓ แห่ง คือ ทงศรีมหาโพธิ์ ในเขต
จังหวัดปราจีนบุรี เมืองลพบุรี และเมืองอุทอง ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี
อาจทำให้การค้นคว้าขบปัญหานี้ได้

การศึกษาโบราณวัตถุที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน ตลอดจนสิ่งที่ค้น
พบเมื่อเร็ว ๆ นี้ รวมทั้งประติมากรรมและร่องรอยทางสถาปัตยกรรม
เศษเครื่องถ้วยชาม ลูกปัด เครื่องอาวุธทำด้วยทองและดีบุก ที่สำหรับ
ประทับตรา ฯลฯ ทำให้เห็นได้ว่าระยะตั้งแต่สมัยชั้นแรกเริ่มประวัติศาสตร์
ในประเทศไทยไปจนถึงสมัยทวารวดีนั้น ย่อมติดต่อสืบเนื่องกันไป และ
มักอยู่ในสถานที่แห่งเดียวกัน นอกจากนี้ วัฒนธรรมแบบทวารวดียังสืบ
ต่อลงมาจากวัฒนธรรมที่เก่ากว่าซึ่งมีอยู่ที่เมือง ออกแก้ว ในแหลมโคชิน-
ไชนา ทางภาคใต้ของประเทศเวียดนาม วัฒนธรรมที่เมืองออกแก้วนี้

* กุ — จารึกแผ่นทองแดงและคำอ่านต่อไปในเล่มนี้ หน้า ๒๓

แตกต่างจากวัฒนธรรมขอมสมัยก่อนสร้างเมืองพระนคร (Angkor) ในประเทศกัมพูชา และเป็นของอาณาจักรฟูนัน ซึ่งเป็นอาณาจักรที่เก่าที่สุดในเอเชียอาคเนย์ แต่วัฒนธรรมดังกล่าวในลุ่มแม่น้ำโขงก็เป็นวัฒนธรรมที่มีขอบเขตอันจำกัด ส่วนในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา วัฒนธรรมแบบทวารวดีกลับมีบริเวณกว้างขวางและแผ่ออกไปไกล คือทางทิศเหนือไปถึงจังหวัดลำพูน โดยผ่าน~~จังหวัด~~จังหวัดนครสวรรค์และตาก ทางทิศตะวันออกไปยังจังหวัดมหาสารคาม โดยผ่านที่ราบสูงโคราช และไปยังอำเภออรุณประเทศหรือเมืองพระตะบองในประเทศกัมพูชา โดยผ่านทางจังหวัดปราจีนบุรี ทางใต้ลงไปทางแหลมมลายูยังจังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือ อำเภอสติงพระในจังหวัดสงขลา โดยผ่านทางจังหวัดเพชรบุรี

ร่องรอยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า มีคนอาศัยอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสืบเนื่องตั้งแต่สมัยก่อนหรือชั้นแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ลงมาจนถึงปลายสมัยทวารวดี คือในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ สำหรับเมืองอุทอง ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ สำหรับเมืองอื่นๆ และต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สำหรับเมืองทางภาคเหนือ

ดร. บัวเชดลีเยร์ ได้แบ่งประวัติศาสตร์ ของแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ในระยะนี้ออกได้ ดังต่อไปนี้ คือ

๑. สมัยแรก ได้แก่สมัยฟูนัน ปรากฏว่ามีการติดต่อกับประเทศทางทิศตะวันตก คือประเทศอินเดีย ประเทศในทวีปยุโรป และกับประเทศจีน ระยะนี้คงอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๘ — ๑๐

๒. สมัยที่ ๒ ซึ่งเริ่มขึ้นราว ๑๐๐ หรือ ๕๐ ปีก่อนจดหมายเหตุจีนกล่าวถึงอาณาจักรทวารวดีในกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ได้แก่ระยะที่อาณาจักรฟูนันเริ่มสลายตัว ในระยะนี้อิทธิพลของศิลปอินเดียได้เข้ามาใหม่

คือศิลปะแบบหลังคุปตะ เช่นเดียวกับที่ดำที่ ๑ และ ๒ ณ อชันตา อิทธิพล
ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดมีศิลปวัตถุที่งามที่สุดในสมัยทวารวดี คือประติมากรรม
จากเจดีย์หมายเลขที่ ๓๙ และ ๔๐ ณ ตำบลกุบัว จังหวัดราชบุรี

๓. ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ — ๑๔ อิทธิพลของอาณาจักรวิชัย
ได้ขึ้นมาจากแถบเมืองไชยาและนครศรีธรรมราช อิทธิพลนี้ไม่ได้เกี่ยว
ข้องกับการขยายดินแดน แต่ขึ้นมาจากทางเดินที่สำคัญผ่านเมืองเพชรบุรี
ขึ้นไปยังเมืองอู่ทอง ตงศรีมหาโพธิ์ และอาจแผ่ขึ้นไปทางเหนือจนถึง
เมืองนครสวรรค์ ทางทิศตะวันออกจนถึงเมืองพระตะบอง อิทธิพลนี้
แสดงให้เห็นความพยายามเผยแพร่ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาลัทธิ
มหายาน แต่ผลเหล่านี้ก็เสื่อมลงอย่างรวดเร็วในดินแดนที่เคยนับถือ
พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทกันมาอย่างมั่นคงแล้ว

๔. วัฒนธรรมแบบทวารวดี เริ่มเสื่อมลงราวกลางพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๖ เนื่องจากการรบพุ่งกันระหว่างพระราชแห่งเมืองนครศรีธรรมราช
เมืองลพบุรี และเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระ
เจ้าสุริยวรมันที่ ๑ แห่งประเทศกัมพูชา อำนาจของขอมก็ได้แผ่เข้ามา
ทางทิศตะวันตก ไม่เฉพาะแต่ที่เมืองลพบุรีเท่านั้น แต่จนถึงบ้านไร่รถใน
เขตจังหวัดสุพรรณบุรีด้วย การรบพุ่งเหล่านี้ทำให้ต้องละทิ้งเมืองอู่ทองไป
และเมืองนี้ก็จะกลับมีชีวิตชีวาขึ้นอีกในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒

๕. ในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งประเทศกัมพูชา
ขอมได้เข้าครอบครองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งหมด ในระยะนี้มักมีการละทิ้ง
เมืองเก่าไปสร้างเมืองใหม่ ยกเว้นเมืองนครปฐม ซึ่งคงเป็นเพราะเป็น
เมืองสำคัญทางศาสนา จึงไม่ถูกทอดทิ้ง และพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ยังทำการ
ซ่อมแซมศาสนสถานบางแห่ง ณ เมืองนี้ด้วย

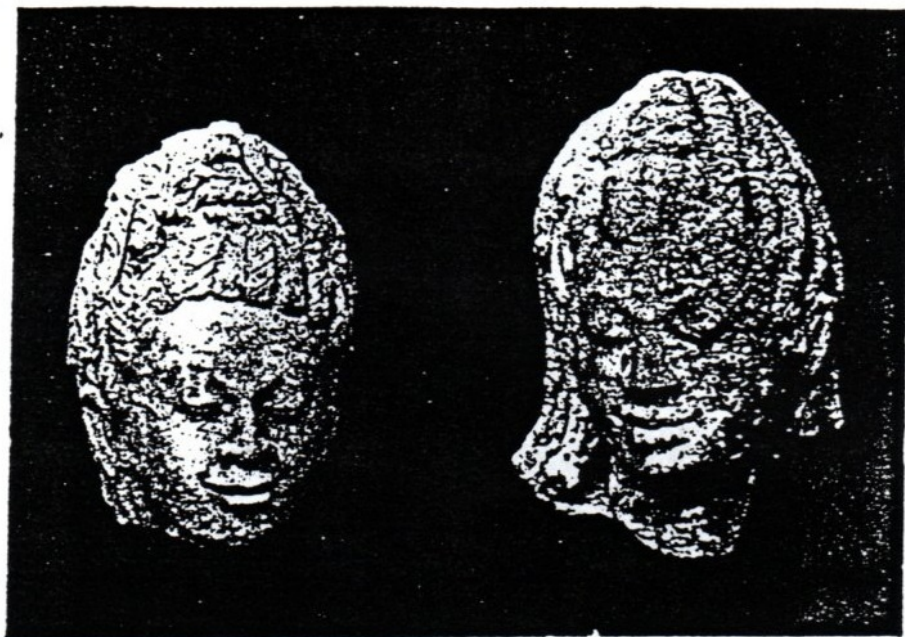
เศียรเทวดา หรือ พระโพธิสัตว์

ดินเผา

ได้จากเจดีย์หมายเลข ๓๘

ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

จังหวัดราชบุรี

พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท

ดินเผา

ได้จากเจดีย์หมายเลข ๔๐

ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

จังหวัดราชบุรี

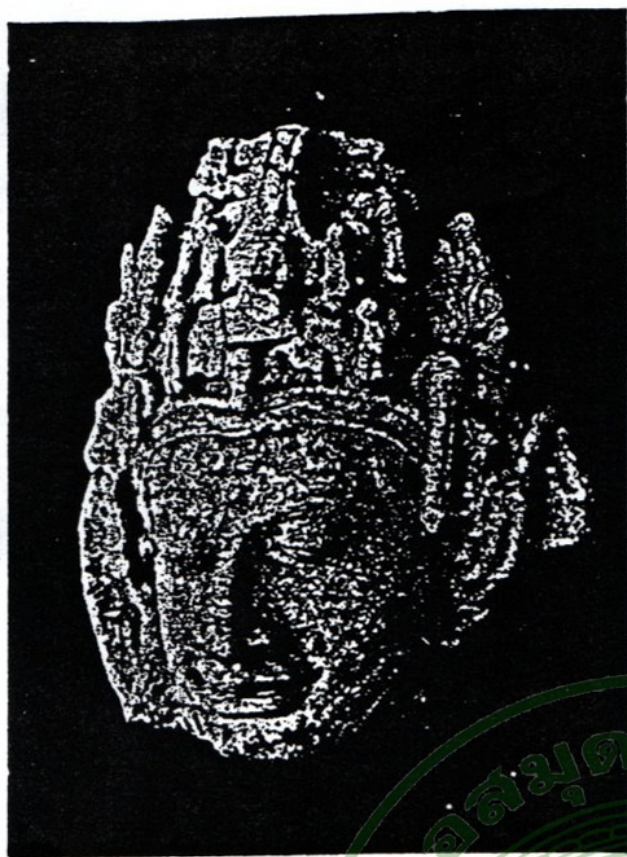
เศียรพระพุทธรูป

ดินเผา

ได้จากเจดีย์หมายเลข ๔๐

ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

จังหวัดราชบุรี

เคียบรเทวดา หรือ พระโพธิสัตว์

ดินเผา

ได้จากเจดีย์หมายเลข ๔๐

ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

จังหวัดราชบุรี

เคียบรเทวดา หรือ พระโพธิสัตว์

ดินเผา

ได้จากเจดีย์หมายเลข ๔๐

ตำบลคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี

จังหวัดราชบุรี

แม้วิชาโบราณคดีอาจทำให้ ดร. บัวเชดลีเยร์ สามารถเขียนประวัติศาสตร์ของดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาได้ดังกล่าว แต่เขาก็คงอยากที่จะตรวจตราถึงการเริ่มต้นเผยแพร่อารยธรรมอินเดียในเอเชียอาคเนย์รวมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับอาณาจักรฟูนัน ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ว่ามีร่องรอยของวัฒนธรรมแบบนี้อยู่เป็นอันมากในภาคกลางของประเทศไทย

ราว ๖๕ ปีที่แล้ว นักประวัติศาสตร์และโบราณคดีมัธยมร่วมกันว่า อาณาจักรฟูนันตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศกัมพูชา คือทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศเวียดนาม จดหมายเหตุจีนกล่าวว่าในพุทธศตวรรษที่ ๘ พระเจ้าฟันมัน (Fan Man) มหาราชแห่งอาณาจักรฟูนัน ได้ทรงปราบปรามอาณาจักรต่าง ๆ ลงมากกว่า ๑๐ แห่ง และมักเชื่อกันว่า ในจำนวนนี้ก็มีดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยารวมอยู่ด้วย คือหมายความว่า การปราบปรามนี้ต้องแผ่จากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก แต่หลักฐานที่ค้นพบในปัจจุบันได้ทำให้ ดร. บัวเชดลีเยร์สงสัยว่า การปราบปรามนี้จะแผ่จากทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกหรือไม่ และราชธานีของอาณาจักรฟูนันอาจอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ดินแดนทางแถบลุ่มแม่น้ำโขงนั้นเป็นดินแดนที่ถูกปราบปราม ดร. บัวเชดลีเยร์กล่าวด้วยว่า แม้เขาจะเห็นด้วยกับทฤษฎีหลัง แต่ในขณะที่อาณาจักรฟูนันล่มจมลงเพราะถูกอาณาจักรเจนละเข้าโจมตีระหว่าง พ.ศ. ๑๑๐๐—๑๑๕๐ นั้น ราชธานีของอาณาจักรฟูนันคงย้ายไปตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว

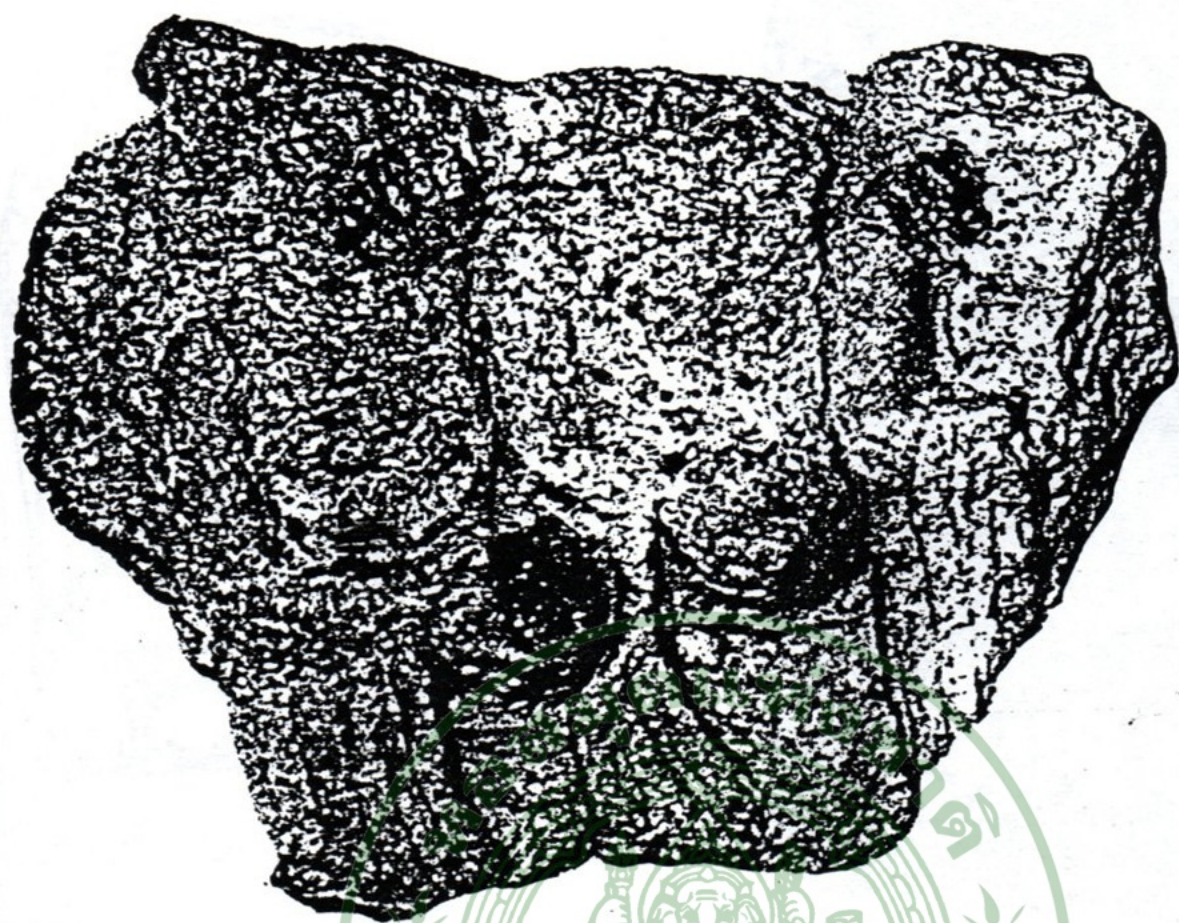
ดร. บัวเชดลีเยร์กล่าวว่า การที่เขาเห็นว่าอาณาจักรฟูนันดั้งเดิมอาจตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก็ด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑. ในแหลมโคชินไชนา มีร่องรอยของเมืองเพียง ๓—๔ เมือง ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมแบบฟูนัน ในจำนวนนี้ก็มีเพียงเมืองเดียว คือ

เมืองออกแก้ว ที่ได้ศึกษากันแล้ว แต่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีเมืองถึง
ราว ๑๕ เมืองที่มีแผนผังเช่นเดียวกันและแสดงให้เห็นถึงวัตถุในวัฒนธรรม
แบบพูนันเช่นเดียวกัน ในปากแม่น้ำโขงหรือดินแดนตอนใต้สุดของ
แม่น้ำโขง ชีวิตอาจดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการขุดคลอง หรือระบายน้ำเพื่อการ
เพาะปลูก หรือเพื่อการคมนาคม ร่องรอยทางต้านก่อนประวัติศาสตร์
หรือชั้นแรกเริ่มประวัติศาสตร์ จึงมีอยู่น้อยและแยกกันอยู่ห่าง ๆ แต่ใน
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การเพาะปลูกก็อาจทำได้อย่างสะดวก ร่องรอยทาง
ต้านก่อนประวัติศาสตร์และชั้นแรกเริ่มประวัติศาสตร์ มีอยู่เป็นจำนวนมาก
แสดงให้เห็นว่า มีศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรมอันเก่าแก่หลายแห่งที่มีความ
สัมพันธ์ติดต่อกันและคงเจริญอยู่สืบมา

๒. วัฒนธรรมแบบพูนันที่เมืองออกแก้ว ไม่ได้สืบต่อไปใน
วัฒนธรรมแบบเจนละ แต่ขาดหายไป เครื่องประดับทำด้วยทองหรือดีบุก
รวมทั้งลูกปัดซึ่งกันพบเป็นจำนวนมากที่เมืองออกแก้ว และเครื่องดินเผา
ก็ไม่ปรากฏมีในอาณาจักรเจนละ ตรงกันข้าม อาณาจักรทวารวดีซึ่งเป็น
ผู้สืบต่อโดยตรงจากอาณาจักรพูนันกลับใช้การก่อสร้างแบบเดียวกัน มีวัตถุ
อย่างเดียวกัน เครื่องดินเผาแบบเดียวกัน ลงไปจนถึงปลายสมัยทวารวดี
และวัตถุเหล่านี้ก็มีวิวัฒนาการไปอย่างช้า ๆ จากประติมากรรมและภาพ
สลักนูนต่ำในศิลาทวารวดี เราก็อาจทราบวิธีใช้เครื่องอาภรณ์ที่ค้นพบ
ที่เมืองออกแก้ว และไม่เคยทราบกันว่าใช้อะไรทำมาแต่ก่อน

๓. แม้ว่าเมืองออกแก้วจะมีความสำคัญเนื่องจากโบราณวัตถุสถานที่
ที่ค้นพบ แต่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีต่างหากที่เราได้ค้นพบร่องรอยของ
อิทธิพลอินเดียเป็นครั้งแรก โดยที่ไม่ใช่วัตถุที่อาจนำเข้ามาจากประเทศ

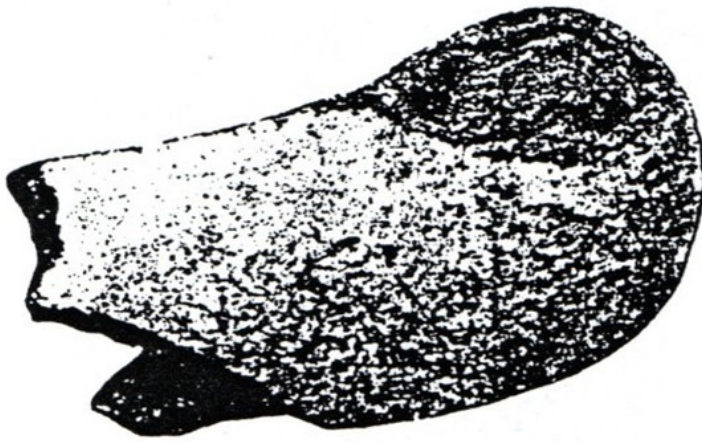
รูปพระภิกษุสงฆ์ครองจีวร ศิลปะแบบอมรวดี

พบที่เขาค้อ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ

พระพุทธรูปศิลา ปางสมาธิ มีธรรมจักรและกวางหมอบ
พบที่เขาพระ อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ตะเกียงแบบอานธระ ศิลปอมรวดี
พบที่เมืองเก่าอู่ทอง

อินเดีย คือ พระพุทธรูปในศิลปะที่เรียกกันว่าแบบอมรวดี ที่ประทับตรา มีจารึกตัวอักษร หรือเครื่องอาภรณ์ แต่เป็นวัตถุที่ผลิตขึ้นในท้องถิ่น และแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียในพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๐ วัตถุเหล่านี้มีเป็นต้นว่า แผ่นภาพดินเผาสลักนูนซึ่งต้องทำขึ้น ณ เมืองอุททอง ได้แก่รูปกนิริสวมศิราภรณ์แบบอินเดียในระยะนั้น รูปพระภิกษุสงฆ์ครองจีวรแบบอมรวดี พระพุทธรูปนาคปรกแบบอมรวดีเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ก็มีเครื่องใช้ในบ้าน เป็นต้นว่าตะเกียงที่เรียกกันว่าแบบโรมัน ตะเกียงแบบอานธรในศิลปะอมรวดี ประติมากรรมดินเผาเล็ก ๆ นอกจากวัตถุดังกล่าว ก็มีประติมากรรมดินเผาซึ่งค้นพบที่ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี และพระพุทธรูปศิลาปางสมาธิมีธรรมจักรและกวางประกอบ ที่เมืองอุททอง วัตถุ ๒ แบบหลังนี้ แสดงให้เห็นอย่างแน่ชัดถึงอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบหลังคุปตะ

สาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ก็อาจอธิบายได้โดยง่าย ก็ก่อนที่จะสามารถเดินเรือได้อย่างเชี่ยวชาญ รวมทั้งรู้จักลมและกระแสน้ำเป็นอย่างดี การเดินทางระหว่างทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ก็จำต้องผ่านลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และสำหรับการติดต่อภายในทวีปทางบก ก็ย่อมเป็นทางเดินที่แน่นอนยิ่งกว่าทางสายอื่น

ดร. บัวเชดลีเยร์กล่าวด้วยว่า แม้ว่าเขาจะได้พยายามหาหลักฐานมายืนยันว่า อาณาจักรฟูนันตั้งเดิมอาจตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่เราก็ต้องไม่ลืมว่า หลักฐานเดิมที่กล่าวว่าอาณาจักรฟูนันตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยนั้นมาจากศิลาจารึก ปากแม่น้ำโขงเป็นดินแดนแห่งเดียวที่ได้ค้นพบศิลาจารึกของพระราชแห่งอาณาจักรฟูนัน แต่เนื่องจากว่าราชธานีแห่งอาณาจักรอาจจะเคลื่อนที่ได้ตามกาลเวลา เราจึงไม่ควรยึดถือ

เอาความสำคัญของสถานที่ที่ค้นพบจารึกเหล่านี้ให้มากจนเกินไปนัก ได้ทราบกันมานานแล้วว่า จารึกของพระราชารุ่นแรกแห่งอาณาจักรเจนละคือพระเจ้าภวรมันและมเหศวรมันนั้นไม่ได้ค้นพบใกล้ราชธานี แต่ได้ค้นพบไกลออกไปในดินแดนที่อาณาจักรเจนละปราบปรามได้ เพื่อแสดงถึงอาณาเขตหรือเพื่อแสดงถึงการสร้างศาสนสถานในดินที่สำคัญ ๆ ได้ค้นพบจารึกแสดงถึงการสร้างศาสนสถานของพระเจ้ามเหศวรมัน ที่เมืองศรีเทพ ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ แต่ก็ไม่มีอะไรที่แสดงว่าชาวขอมได้มาครอบครองดินแดนแห่งนี้ได้ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ดังนั้น เราจึงอาจคิดว่าจารึกของอาณาจักรฟูนันที่กล่าวว่า เจ้าชายคุณวรมันได้ปราบปราม “ดินแดนจากโคลน” จึงไม่ใช่สำนวนเปรียบเทียบ แต่หมายถึงการปราบปรามดินแดนออกไปทางทิศตะวันออกยิ่งกว่าแสดงว่าเจ้าชายองค์นี้เคยประทับอยู่ที่นั่น เป็นการแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานลงในดินแดนที่ไม่อุดมสมบูรณ์ยิ่งกว่าแสดงว่าได้มีประชาชนเคยอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น มาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้ว

ดร. บัวเชดลีเยร์ กล่าวสรุปว่า เห็นเป็นการยากที่จะวางศูนย์กลางของอาณาจักรที่มีอำนาจและเจริญรุ่งเรือง ลงในดินแดนที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสามารถยากแค้น คือ ณ ปากแม่น้ำโขง ในขณะที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นเมื่อลงจากภูเขาซึ่งมีประชาชนเคยอาศัยอยู่แต่แรกแล้ว ก็มีที่ดินอันอาจทำการเพาะปลูกได้อย่างกว้างขวาง ดร. บัวเชดลีเยร์ ย้ำอีกว่า ที่เขากล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นแต่เพียงทฤษฎีเท่านั้น แต่ก็ยังเป็นทฤษฎีที่มีหลักฐานสนับสนุนอันมีน้ำหนักมากพอใช้

ข้าพเจ้าหวังว่าบทความเรื่องนี้คงจะเป็นที่สนใจของท่านนักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์โดยทั่วกัน.

จารึกบนแผ่นทองแดง

พบในบริเวณเมืองเก่าสุทอง
จังหวัดสุพรรณบุรี

คำจารึกภาษาสันสกฤตบนแผ่นทองแดง

อักษรขอมโบราณลักษณะตัวอักษรแบบสมัย พ.ศ. ๑๑๐๐

นางแถม เสือคำ บ้านหมื่นที่ ๖ ตำบลอุ้มทอง อำเภอยะทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
ขุดพบในบริเวณเมืองเก่าอุ้มทอง เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

นาง ~~...~~ ทองคำวรรณ อ๋าม แปล และอธิบาย

คำอ่านสันสกฤต

๑. อากิรณณากิรตติปัญชศย ราชณศุ ศรีसानวรุมณะ*
๒. นปตา ศรีหรัษวรุมมาส ลพฐสีหาสนะ กุรมาต
๓. นฤตตตฤรยยาหิสัปนนำ สิวีกา รตนาทิจิตำ
๔. ส สาคปตรำ ปรีหิโน — จ นริมท มราตเกศวเร
๕. ปศุจา จ ศามภาวโกศ วรูปกรไณรยัตม
๖. ส ศรีธาเรศวเร ททยา — น นาญยกิจาหิสกกลม

คำแปลภาษาไทย

พระเจ้าหรรษวรมัน เป็นพระราชันต์ดา ของพระเจ้าอีสานวรมัน
ผู้ทรงพระเกียรติอันแผ่ไปทั่ว ได้รับสิงหาสนะ** มาโดยลำดับ

พระองค์ได้ส่งสิวกา*** อันประทับด้วยรัทนะเป็นต้น พร้อมด้วย
พ่อน้ำและดนตรีเป็นอาทิ เป็นทักษิณาวายแถม พระศรีมัต อมราตเกศวร

* ศรีसानวรุมณะ = ศรี อีสานวรุมณะ

** สิงหาสนะ = ราชบัลลังก์

*** สิวีกา = เสลียง หรือ กานหาม

และภายหลัง ท้าวเธอได้ถวายของควรแก่การอุปการณอันประเสริฐ
และหมู่คนมีความสามารถในพ้อนรำและขับร้องเป็นต้น แต่พระศิวลึงค์
ซึ่งแทนองค์ศรียาเรศวร ฯ*

อธิบาย

อีสานวรมัน ปรากฏในหนังสือ Les états hindouisés d'Indochine
et d'Indonésie ของ G. Coedès ว่า มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระนาม
“อีสานวรมัน” อยู่ ๒ พระองค์ด้วยกัน คือ

๑. อีสานวรมันที่ ๑ เป็นพระราชาบุตรของพระเจ้ามเหศวร (จิตรเสน), เสวยราชย์อยู่ที่อีสานปุระ (สัมบอ ของ สทิงแสน) เมื่อ
ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๕๙ — ๑๑๖๙

๒. อีสานวรมันที่ ๒ เป็นพระราชาบุตรของพระเจ้าโยศวรมันที่ ๑
และเป็นพระอนุชาของพระเจ้าหรรษวรมันที่ ๑ เสวยราชย์อยู่ที่อังกอร์
เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๔๖๕ — ๑๔๗๑

หรรษวรมัน ปรากฏในหนังสือ Les états hindouisés d'Indochine
et d'Indonésie ของ G. Coedès ว่า มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระนาม
“หรรษวรมัน” อยู่ ๓ พระองค์ด้วยกัน คือ

ก. หรรษวรมันที่ ๑ เป็นพระราชาบุตรของพระเจ้าโยศวรมันที่ ๑
และเป็นพระเชษฐาของพระเจ้าอีสานวรมันที่ ๒, เสวยราชย์อยู่ที่อังกอร์
เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๔๕๓ — ๑๔๖๕

ข. หรรษวรมันที่ ๒ เป็นลูกพี่ลูกน้องกันกับพระเจ้าอีสานวรมัน
ที่ ๒, เสวยราชย์อยู่ที่เกาะแก เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๔๘๕ — ๑๔๘๗

* ศรียาเรศวร = พระอิศวร.

ก. ธรรมชาวนันที่ ๓ เป็นพระราชบุตรของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ พระมารดาสืบเชื้อสายจากราชวงศ์ธรรมชาวนันที่ ๑ และจากอีสานวรมันที่ ๒ ซึ่งเป็นชั้นพระอัยกาหรือพระปัยกา และพระอัยยิกาสืบเชื้อสายจากราชวงศ์พระเจ้าอินทรวรมันที่ ๑, เสวยราชย์อยู่ที่อังกอร์ เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๖๐๘ — ๑๖๒๓

อาศัยข้อ~~ความ~~ที่ยกมานี้ ข้าพเจ้าใคร่จะเสนอความเห็นว่ คำว่า “พระราชนัดดา” ในจารึกนี้ น่าจะได้แก่พระเจ้าธรรมชาวนันที่ ๓ และอีสานวรมัน ก็น่าจะได้แก่พระเจ้าอีสานวรมันที่ ๒ ถ้าสมจริงตามนี้ ก็อาจจะทราบได้ว่า การบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนั้นคงจะกระทำในรัชสมัยของพระเจ้าธรรมชาวนันที่ ๓ เมื่อระหว่าง พ.ศ. ๑๖๐๘ — ๑๖๒๓ นั้นเอง ขอให้นักประวัติศาสตร์ช่วยกันพิจารณาต่อไป.

เรื่องเมืองอุทอง

จาก

รายงานเลขาธิการราชการเมืองสุพรรณบุรี

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) เวลาโมงเช้าขึ้นม้าไปคูเมืองโบราณซึ่งชาวบ้านเรียกว่าเมืองท้าวอุทอง อยู่เหนือบ้านจระเข้สามพัน ไประยะทางประมาณ ๒๐๐ เส้น ได้ไปแวะดูเจดีย์โบสถ์วิหารที่เขารวมเรียร์* ก่อน แล้วไปเมืองท้าวอุทอง หยุดกินข้าวเช้าที่สถานพระนารายณ์ริมท่าพระยาจักร์ แล้วไปดูวัดปราสาท วัดหลวง วัดช่องลมในเมืองนั้น พักอยู่จนเวลาบ่าย ๓ โมง จึงกลับมาที่พักบ้านจระเข้สามพัน

ไปเที่ยวนี้ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวที่เมืองอุทอง มีความคิดเห็นในเรื่องเมืองโบราณแถบนี้บ้างเล็กน้อย จึงได้เรียบเรียงลงไว้ในท้ายรายงานดังนี้

มีเมืองโบราณเมืองหนึ่งอยู่ในแขวงสุพรรณบุรี ทางตะวันตกเฉียงใต้ ใกล้กับเทือกเขา ซึ่งเป็นเขตแดนเมืองสุพรรณ ต่อกับเมืองกาญจนบุรี และมีลำแม่น้ำเก่าผ่านหน้าเมืองโบราณนี้ เรียกว่าลำน้ำจระเข้สามพัน แต่ทุกวันนี้ขาดเขินเป็นห้วงเป็นตอนเสียแล้ว

เมืองโบราณนี้ พวกราษฎรที่อยู่ในแถบนั้น เรียกว่าเมืองท้าวอุทอง มีเรื่องราวเล่าสืบต่อกันมาแต่โบราณว่า ท้าวอุทองได้ครอบครองเมืองนี้มา

* ในหนังสือบางเรื่องเรียกว่า เขาคำเทียม

จนกาลครั้งหนึ่งเกิดไข้ทำ ราษฎรล้มตายมากนัก ท้าวอุทองจึงอพยพผู้คน
ละทิ้งเมืองนี้หนีทำไปทางทิศตะวันออก เทียวเสาะหาที่ตั้งเมืองเป็นระยะ
ไปหลายแห่ง ไข้ทำก็ยังตามไป จนท้าวอุทองอพยพผู้คนหนีทำข้าม
ลำแม่น้ำสุพรรณไปทางฝั่งตะวันออกจึงได้พ้นทำ ยังมีทำที่ริมแม่น้ำสุพรรณ
เรียกว่าทำท้าวอุทองอยู่จนทุกวันนี้ มีเรื่องราวเล่าสืบต่อกันมาดังนี้

ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยว~~เมือง~~เมืองท้าวอุทองในคราวนี้ ตรวจดูภูมิฐานเห็น
เป็นเมืองใหญ่ มีกำแพงเมือง ๒ ชั้น และมีสระใหญ่ๆ ชุกไว้หลายสระคล้าย
กับเมืองสุโขทัยเก่า ข้างในเมืองมีโคกอิฐซึ่งพินิจเห็นได้ว่าเป็นวัดวาของเก่า
เก่ามากมายหลายแห่ง พระเจดีย์ที่ยังคงรูปอยู่ก็มีบ้าง ได้ตรวจกันดูของเก่า
ที่จะเป็นพยานอายุของเมืองนี้ ได้พระพุทธรูปที่เป็นฝีมือเดียวกับพระทาง
พระปฐมเจดีย์มีอยู่บ้าง และได้สืบถามตามชาวบ้านถึงสิ่งของโบราณที่ชุก
ได้ในเมืองนี้ ก็ได้เงินเหรียญตราส่งข้ออย่างเดียวกับที่ชุกได้ที่พระประโทน
จึงสันนิษฐานว่า เมืองนี้จะเป็นเมืองในสมัยเดียวกับเมืองโบราณที่พระ
ปฐมเจดีย์ ก่อนเมืองสุพรรณบุรีทุกวันนี้ช้านาน แต่เจดีย์สถานที่ยังมีรูป
อยู่นั้น สังเกตว่าที่เป็นรูปชั้นใหม่ประมาณว่าในครั้งกรุงเก่าก็มีบ้าง ดูการ
ก่อสร้างจะเป็น ๒ ยุคอยู่

เมืองนี้แต่เดิมคงจะเป็นเมืองที่มีกษัตริย์ครอบครอง ครั้นต่อมา
เพราะเหตุที่ทางแม่น้ำเปลี่ยนแปลง ทำให้แม่น้ำสำหรับเมืองนี้ตนเขินขึ้น
ทุกที จึงต้องขุดสระหาน้ำไว้ใช้ในเมื่อฤดูแล้ง และภายหลังยังกันการ
น้ำยิ่งขึ้นทุกทีจนเกิดไข้เจ็บจะอยู่ต่อไปไม่ได้ จึงต้องทิ้งเมืองย้ายไปที่อื่น
ถึงนิทานที่เล่าสืบกันมาว่าหนีทำนั้น

เมืองที่ต้องทิ้งให้ร้าง เพราะแม่น้ำเปลี่ยนทางอย่างว่านี้ มีตัวอย่าง
หลายเมือง คือ เมืองสุโขทัยเก่าเป็นต้น เมืองที่ต้องทิ้งให้ร้างในชั้นหลัง
ไม่ช้านานมานักเพราะเหตุนี้ก็มีอีกเมืองหนึ่ง คือ เมืองพิจิตรเก่า เมื่อ
ปีชกาล อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จขึ้นไปเมืองพิษณุโลก เสด็จด้วยเรือไฟพระที่นั่งอรรคราชวรเดช ซึ่ง
เป็นเรือสองปล่อง~~อั้ง~~ใหญ่ ในเวลานั้นยังไปได้ทางแม่น้ำพิจิตร ทุกวัน
แม่น้ำนั้นขึ้นเป็นทิวเป็นตอนใช้เรือไม่ได้ทีเดียว จนต้องย้ายเมือง
พิจิตรมาตั้งทางแม่น้ำใหม่ข้างคลองเรียง ถึงที่พระปฐมเจดีย์แต่เดิม ก็คง
จะมีแม่น้ำ เพราะการสร้างเมืองแต่โบราณคงต้องอาศัยลำน้ำและมีที่ทำนา
จึงตั้งเป็นบ้านเมืองใหญ่โตอยู่ได้ อาศัยเหตุเหล่านี้ จึงได้ลงความ
สันนิษฐานดังกล่าวมาแล้ว

ท่านทั้งปวงที่ได้อ่านหนังสือพระราชพงสาวดารที่กรมสมเด็จพระ
ปรมาธิบดีฯ ทรงเรียบเรียงไว้ ย่อมทราบอยู่ทั่วกันว่ากษัตริย์พระองค์หนึ่ง
ทรงพระนามว่า พระเจ้าอู่ทอง เป็นผู้สร้างกรุงเก่า เมื่อจุลศักราช ๗๑๒ ปี
เมืองโบราณที่ข้าพเจ้าว่านี้ ก็เรียกว่าเมืองท้าวอู่ทอง (ท้าวอู่ทอง หรือ
พระเจ้าอู่ทอง ก็คือความเดียวกันนั่นเอง) จึงเป็นข้อปัญหาน่าคิดว่า
พระเจ้าอู่ทองนั้นจะเป็นพระองค์เดียวกัน หรือจะเป็นกษัตริย์ ๒ พระองค์มี
พระนามพ้องกัน ความข้อนี้ในหนังสือพระราชพงสาวดารว่า พระเจ้า
อู่ทองที่สร้างกรุงเก่านี้ ลงมาแต่เมืองเทพนคร ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองกำแพง
เพชร และแสดงเหตุว่า เพราะบรรทมในเปลทองของนฤมิตแต่ยังทรง
พระเยาว์ จึงได้มีพระนามว่าพระเจ้าอู่ทอง ดังนี้ แก่ฝ่ายข้างพระเจ้าอู่ทอง

เมื่อได้ลองคิดถึงเพียงนี้แล้ว คุณยังมีข้อที่น่าจะวินิจฉัยต่อไปอีกข้อ ๑
ว่า พระเจ้าอุทองที่สร้างกรุงเก่านี้ ถ้าจะเป็นพระเจ้าอุทองที่ไปจากเมือง
สุวรรณภูมินี้ จะเป็นได้หรือไม่ ปัญหาข้อนี้ ถ้าจะว่าในทางข้างจะเป็นได้
ก็มีหลักฐานอยู่หลายอย่าง คือ

(๑) ตามเรื่องนิทานที่เล่าสืบกันมาว่า พระเจ้าอุทองทั้งเมือง
สุวรรณภูมิหนีข้ามาไปทางทิศตะวันออกนั้น ก็ไปตรงทางทิศกรุงเก่า
ระยะทางแต่เมืองเดิมมาถึงกรุงเก่าก็เพียง ๓ วัน ใกล้กว่าและจะอพยพ
ผู้คนไปได้ง่ายกว่าที่จะลงมาจากเมืองเทพนครเป็นอันมาก

(๒) ผู้ศึกษาพงศาวดารย่อมทราบอยู่ด้วยกันว่า เมืองศรีอยุธยา
เป็นเมืองเก่า มีมาก่อนกรุงพระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองเป็นแต่มาตั้งเมือง
ศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองหลวงอีกครั้งหนึ่ง ที่มาเปลี่ยนพระนามเป็นสมเด็จพระ
พระรามาริบทินนี้ ก็เพราะเหตุจะให้ต้องแบบแผนที่เป็นกษัตริย์ครองเมือง
ศรีอยุธยาอย่างพระรามาธิบดี ข้อนี้น่าจะเห็นได้ว่าแต่เดิมคงจะมีพระนาม
ตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏเป็นอย่างอื่น เช่นว่า สมเด็จพระบรมราชา
ธิราช เป็นต้น ที่เรียกว่าพระเจ้าอุทอง เรียกตามนามเมืองอุทอง ครั้นมา
ครองศรีอยุธยา ก็ใช้พระนามปรากฏว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา แต่นั้นมา

(๓) ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ว่า ในแผ่นดินพระเจ้าอุทอง
นั้น หัวเมืองฝ่ายเหนือตั้งแต่เมืองนครสวรรค์ขึ้นไป เป็นเมืองประเทศราช
ทั้งนั้น ถ้าพระเจ้าอุทองลงมาจากเมืองเทพนครฯ ก็อยู่ใกล้ในระหว่าง
เมืองกำแพงเพชร เมืองพิจิตรแลอยู่เหนือเมืองนครสวรรค์ ที่ต้องท้อน
ผู้คนผ่านลงมาเพียงระยะวันเดียวสองวันรอบข้าง เมืองเหล่านั้นจะเป็น

เมืองประเทศราชอย่างไร ในข้อนี้พิเคราะห์ดูตามความในหนังสือพระราช-
พงศาวดารตอนนั้น ถ้ามาจากทางเมืองสุพรรณ พิจารณาความงามจะสม
มากกว่ามาจากข้างเหนือ เพราะเมื่อพระเจ้าอยู่ทองมาสร้างกรุงเก่าเป็น
ราชธานีนั้น น่าที่จะกวาดต้อนผู้คนซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ทางเมืองเดิมมาไม่ได้
หมด คือชนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นพี่พระมเหสีเป็นต้น น่าที่จะเป็นเพราะมี
วงศ์วานพรรคพวกตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางโน้นมาก ไม่ย้ายมาอยู่กรุงศรีอยุธยา
ที่สร้างใหม่ จึงโปรดตั้งชนหลวงพะงั่วขึ้นเป็นพระบรมราชาให้อยู่ครองทาง
เมืองเดิม และได้ตั้งขึ้นเป็นเมืองสุพรรณบุรีในคราวเดียวกันกับสร้าง
กรุงเก่าขึ้น ก็อาจจะเป็นได้ ส่วนพระราเมศวรราชโอรสนั้นโปรดให้ขึ้นไป
ครองเมืองลพบุรี รักษาพระราชอาณาจักรข้างทางเหนือ ที่ติดต่อกับเมือง
ประเทศราช ภูมิแผนที่ที่วางการเช่นนี้ เข้าที่ทางข้างจะมาจากสุพรรณมาก
ข้อความที่กล่าวมาทั้งนี้ ขอให้ท่านผู้อ่านได้สอคล้องในพงศาวดาร
เมืองไทย จงพิเคราะห์ดูเถิด.

คัดจาก

รายงานพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
เสด็จตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี ปีรัตนโกสินทร์ศก ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖)

เรื่องเมืองอุทอง

จาก

นิทานโบราณคดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำราบปรปักษ์

ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับแรกพิมพ์เมื่อรัชกาลที่ ๔ มี
นิทานเล่าถึงเรื่องต้นวงศ์ของพระเจ้าอุทองอยู่ข้างต้น ว่ามีพระเจ้าแผ่นดิน
องค์หนึ่งครองเมืองเชียงรายอยู่ในแดนลานนา อยู่มาพวกมอญเมืองสเทิม
ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงราย พระเจ้าเชียงรายเห็นว่าข้าศึกมีกำลังมากมาย
ใหญ่หลวงนักจะสู้ไม่ไหว ก็ทิ้งเมืองเชียงรายพาไพร่บ้านพลเมืองอพยพ
หนีข้าศึกมาทางแม่น้ำพิงค์ มาเห็นเมืองแปะร้างอยู่ทางฝั่งตะวันตก ข้างใต้
เมืองกำแพงเพชร จึงตั้งอยู่ ณ ที่นั้น และสร้างเมืองขึ้นเป็นราชธานี ให้
ชื่อว่า เมืองไตรตรึงส์ (อยู่ที่ตำบลวังพระธาตุ) แล้วเสวยราชย์สืบวงศ์มา
๓ ชั่ว ถึงรัชกาลพระเจ้าไตรตรึงส์องค์ที่ ๓ มีชายทุกคนจะเชื้อใจคนหนึ่ง
รูปร่างวิกลเป็นปมเปาไปทั่วทั้งตัวจนเรียกกันว่า แสมบ่ม ตั้งทำไร่เลี้ยงชีพ
อยู่ที่เกาะอันหนึ่งข้างใต้เมืองไตรตรึงส์ ก็นายแสมบ่มนั้นมักไปด่าบัสสาวะ
ที่โคนต้นมะเขือในไร่ของตนเนื่อง ๆ ครั้นมะเขือออกลูกผลิณมีผู้ได้ไป
ส่งทำเครื่องเสวยที่ในวัง ราชธิดาองค์หนึ่งเสวยมะเขื่อนั้นทรงครรภ์ขึ้นมา
โดยมิได้มีวีแววว่าเคยคบขู้สุชาย แล้วคลอดบุตรเป็นชาย พระเจ้าไตรตรึงส์
ใคร่จะรู้ว่าใครเป็นบิดาของบุตรนั้น พอกุมารเจริญถึงขนาดรู้ความ ก็
ประกาศสั่งให้บรรดาชายชาวเมืองไตรตรึงส์หาของมาถวายกุมารราชันต์

และทรงอธิษฐานว่า ถ้ากุมารเป็นบุตรของผู้ใดขอให้ชอบของผู้นั้น นาย
แสนปมถูกเรียกเข้าไปทูลว่า ไม่มีอะไรจะถวาย ได้แต่ข้าวสุกก้อนหนึ่งถือไป
แต่กุมารเฉพาะชอบข้าวสุกของนายแสนปม เห็นประจักษ์แก่ตาคน
ทั้งหลาย พระเจ้าไตรตรึงส์ได้ความอภัยศอกศุ ก็ให้เอากุมารหลานชาย
กับนางราชิดาที่เป็นมารดา ลงแพปล่อยลอยน้ำไปเสียด้วยกันกับนาย
แสนปม แต่เมื่อแพลอยไปถึงไร่นาของนายแสนปม พระอินทร์จำแลงเป็นลิง
เอากลองสารพัดนึกลงมาให้ให้นายแสนปมโบหนึ่ง บอกว่าจะปรารธนาสิ่งใดก็
ให้ตีกลองนั้น จะสำเร็จได้ทั้งปรารธนา ๓ ครั้ง นายแสนปมตีกลองครั้งแรก
ปรารธนาจะให้ปมเป่าที่ท้าวหายไป ก็หายหมดกลับมีรูปโฉมสง่างาม ตีครั้งที่
ที่สองปรารธนาจะมีบ้านเมืองสำหรับครอบครอง ก็เกิดเมืองขึ้นที่ใกล้บ้าน
โคน ข้างใต้เมืองไตรตรึงส์ทางฝั่งตะวันออก ตีครั้งที่ ๓ ปรารธนาเปล
ทองคำสำหรับให้กุมารนอน ก็เกิดเปลทองคำขึ้นดังปรารธนา เพราะกุมาร
มีบุญได้นอนเปลทองคำของนฤมิตผดกับคนอื่น จึงได้นามว่า เจ้าอุทอง
ส่วนนายแสนปมก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าศิริชัย
เชียงแสน ครองเมืองที่นฤมิตนั้น ชื่อนานชื่อว่า เมืองเทพนคร เมื่อ
พระเจ้าศิริชัยเชียงแสนสิ้นชีพ เจ้าอุทองได้รับรัชทายาทครองเมือง
เทพนครมาได้ ๖ ปี พระเจ้าอุทองปรารธนาที่สร้างราชธานีใหม่ให้บริบูรณ์
พูนสุขกว่าเมืองเทพนคร ให้ข้าหลวงเที่ยวตรวจตราหาที่ เห็นว่าที่ตำบล
หนองโสนเหมาะดี พระเจ้าอุทองจึงย้ายจากเมืองเทพนครลงมาสร้าง
พระนครศรีอยุธยา ราชภิเชกทรงพระนาม สมเด็จพระรามาธิบดี เรื่อง
พระราชพงศาวดารตั้งต้นแต่บัดนั้น เริ่มความแต่สมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ ๑ สร้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อปีชวด พ.ศ. ๑๘๘๓

นิทานเรื่องนายแสนปมนี้ ที่เป็นมูลเหตุให้คนทั้งหลายเข้าใจกันว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ซึ่งสร้างกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามเดิมว่า อู่ทอง เพราะมีบุญญาภินิหาร ได้บรรทมเปลทองของนฤมิตเมื่อยังทรงพระเยาว์ คำที่เรียกกันในหนังสือต่าง ๆ ว่า พระเจ้าอู่ทอง จึงถือกันว่าเป็นพระนาม ส่วนพระองค์ ทำนองเดียวกันกับ พระสังข์ ในนิทานที่ขบถเล่นละคอนกัน

แต่เรื่องพระเจ้าอู่ทองยังมีในหนังสืออื่นอีก ในหนังสือพงศาวดารเหนือ อธิบายความไปอีกอย่างหนึ่งว่า เมื่อพระยาแกรกผู้มีบุญสิ้นพระชนม์แล้ว ราชวงศ์ไคครองเมือง (ชื่อไรไม่กล่าว) สืบมา ๓ ชั่ว ถึงชั่วที่ ๓ มีแต่ราชธิดา ไม่มีราชวงศ์ที่เป็นชายจะครองเมือง โชคกเศรษฐีกับกาลเศรษฐี (ทำนองจะเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่) จึงปรึกษากันให้ลูกชายของโชคกเศรษฐีชื่อว่า อู่ทอง อภิเษกกับราชธิดาแล้วครองเมืองนั้น อยู่มาได้ ๖ ปี เกิดห่า (โรคระบาด) ลงกินเมือง ผู้คนล้มตายมากนัก พระเจ้าอู่ทองจึงอพยพผู้คนพลเมืองหนีมาสร้างกรุงศรีอยุธยา แม้ในเรื่องนี้ คำ อู่ทอง ก็ว่าเป็น ชื่อคน

ยังมีพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งทรงแต่งพระราชทานดอกระต่ายดิน มีชื่อนานารืออเมริกัน ส่งไปลงพิมพ์ไว้ในหนังสือ ไชยสิทธิ์ลิตอรี ในเมืองจีน เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ แต่พระบรมราชาธิบายมีเพียงว่า พระเจ้าอู่ทองซึ่งสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้น เป็นพระราชบุตรเขยของพระเจ้าศิริชัยเชียงใหม่ ได้รับราชสมบัติสืบพระวงศ์ทางพระมเหสี ครองเมือง (ชื่อไรมิได้มีในพระราชนิพนธ์) อยู่ได้ ๖ ปี เกิดห่าลงกินเมือง จึงย้ายมาตั้งกรุงศรีอยุธยา เรื่อง

พระเจ้าอุทองที่พบในหนังสือเก่า มิได้กล่าวว่าคำ อุทอง เป็นชื่อเมืองแต่
สักเรื่องหนึ่ง แม้ตัวฉันก็ไม่เคยคิดว่ามีเมืองชื่อว่า อุทอง มูลเหตุที่จะพบ
เมืองอุทอง นั้น เกิดแต่เมื่อปีแรกฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ไป
ตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี เป็นครั้งแรกที่เจ้านายเสด็จไปเมืองนั้น
คงเล่าในนิทานเรื่องอื่นแล้ว ฉันถามชาวเมืองสุพรรณถึงของโบราณต่างๆ
ที่มีในเขตเมืองนั้น เขาบอกว่ามีเมืองโบราณร้างอยู่ในป่าทางทิศตะวันตก
เฉียงใต้เมืองสุพรรณบุรีแห่งหนึ่ง เรียกกันว่า เมืองท้าวอุทอง ผู้หลัก
ผู้ใหญ่เล่ากันว่า พระเจ้าอุทองเสวยราชย์อยู่ที่เมืองนั้นก่อน อยู่มาท่า
ลงกินเมือง พระเจ้าอุทองจึงพาผู้คนหนีหาย้ายไปสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็น
ราชธานีและเล่าต่อไปว่า เมื่อพระเจ้าอุทองหนีหาย้ายครั้งนั้น พาผู้คนไปข้าม
แม่น้ำสุพรรณตรงที่แห่งหนึ่ง ยังเรียกกันว่า ท้าวจ้าวอุทอง อยู่จนทุกวันนี้
ฉันได้ฟังก็เกิดอยากไปดูเมืองท้าวอุทอง แต่เขาวัวอยู่ไกลนัก ถ้าจะ
เดินบกไปจากเมืองสุพรรณ ๖ จะต้องแรมทางสัก ๒ คืนจึงจะถึง ทางที่จะไป
ได้สะดวกนั้น ต้องไปเรือเข้าคลองสองพี่น้องที่ใกล้กับแควเมืองนครชัยศรี
ไปทางคลองจนถึงบ้านสองพี่น้องที่อยู่ชายป่าแล้วขึ้นเดินบกต่อไปวันเดียว
ก็ถึง ฉันจึงไม่สามารถจะไปดูเมืองท้าวอุทองได้ในคราวนั้น แต่ผูกใจไว้ว่า
จะไปดูให้ได้สักครั้งหนึ่ง

ต่อมาอีกสักสองสามปี จะเป็นปีใดฉันจำไม่ได้* ฉันจะไปตรวจเมือง
สุพรรณบุรีอีก คราวนี้จะไปดูอำเภอสองพี่น้องอันเป็นอำเภอใหญ่อยู่ข้างใต้
เมืองสุพรรณบุรี ฉันนึกถึงเมืองท้าวอุทอง จึงสั่งให้เขาเตรียมพาหนะ
สำหรับเดินทางบก กับหาที่พักแรมไว้ที่เมืองท้าวอุทองด้วย เมื่อตรวจ

* ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖

ราชการที่อำเภอสองพี่น้องแล้ว ฉันก็ขี่ม้าเดินบกไป ทางที่ไปเป็นป่าเปลี่ยว
แต่มีไม้แก่นชนิดต่าง ๆ มากถึงมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในป่านั้น ชาวบ้านหาหิน
แต่ด้วยทำเกวียนส่งไปขายยังที่อื่น ๆ เพราะหาไม้ต่าง ๆ สำหรับทำเกวียน
ได้ง่าย ฉันพักร้อนกินกลางวันที่บ้านนั้นแล้วเดินทางต่อไป พอตกเย็นก็
ถึงบ้านจระเข้สามพัน อันเป็นที่พักแรมอยู่ที่ริมน้ำชื่อเดียวกัน ให้เมือง
ท้าวอุทองลงมา~~มา~~ทางนี้ รวมระยะทางที่เดินบกไปจากบ้านสองพี่น้อง
เห็นจะราว ๗๐๐ เส้น

วันรุ่งขึ้น ฉันเข้าไปดูเมืองท้าวอุทอง เมืองตั้งอยู่ทางฟากตะวันตก
ลำน้ำจระเข้สามพัน ดูเป็นเมืองเก่าแก่ใหญ่โต เกยมีบ้อมปราการก่อด้วย
ศิลา แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูปอยู่แต่ประตูเมือง
แห่งหนึ่งกับบ้อมปราการต่อจากประตูนั้นข้างละเล็กน้อย แนวปราการ
คั่นหน้าตั้งบนที่ดอน ดูเป็นตระพักสูงราว ๖ ศอก แล้วเป็นแผ่นหินทำ
ต่อไปสัก ๕ เส้นถึงริมน้ำจระเข้สามพัน มีรอยถนนจากประตูเมืองตรงลงไป
ถึงท่า เรียกว่า ท่าพระยาจักร พิเคราะห์ให้ดูลำน้ำจระเข้สามพัน ก็เห็นจะ
เป็นแม่น้ำใหญ่ ที่สูงซึ่งสร้างปราการจะเป็นตลิ่ง ครั้นนานมาเกิดมีช่องทาง
พาสายน้ำไหลไปเสียทางอื่น แม่น้ำเดิมก็ตื้นเขินเลบเข้าโดยลำกับ จนเกิด
แผ่นดินที่ราบมีขึ้นริมตลิ่ง ก็ต้องทำถนนต่อออกไปจากเมืองจนถึงท่าเรือ
ความที่เวลานี้เห็นได้ด้วยมีสระขุดขนาดใหญ่ สันฐานเป็นสี่เหลี่ยมรีอยู่ทั้ง
สองข้างถนน คงขุดสำหรับขังน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง น่าจะเป็นเพราะเมือง
กันดารน้ำหนักขึ้นนั่นเอง เป็นเหตุให้เกิดท่า (เช่นอหิวาตกโรคเป็นต้น)
ลงกินเมืองเนื่อง ๆ มิใช่เพียงแต่ครั้งเดียว พระเจ้าอุทองจึงต้องทิ้งเมือง

ย้ายมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ข้างในเมืองท้าวอุทองเมื่อฉันไปดู เป็นแต่ที่
อาศัยของสัตว์ป่า ได้เห็นอึกเงี้ยวผ่านหน้ามาไปไกล ๆ แต่สังเกตดูพื้นที่
เป็นโคกน้อยใหญ่ต่อ ๆ กันไปทุกทาง และตามโคกมีก้อนหินและอิฐหักปน
อยู่กับดินแทบทั้งนั้น เพราะเคยเป็นที่ปูชนียสถาน เช่น พระเจดีย์วิหาร
เมื่อบ้านเมืองยังดีเห็นจะมีมาก ฉันดูเมืองแล้วให้คนแยกย้ายกันไปเที่ยวค้น
หาของโบราณที่ยังมีทั้งอยู่ในเมืองท้าวอุทอง พบของหลายอย่าง เช่น
พระเศียรพระพุทธรูปเป็นต้น แบบเดียวกันกับพบที่พระปฐมเจดีย์ แม้
เงินเหรียญตราสังข์ของโบราณซึ่งเคยพบแต่ที่พระปฐมเจดีย์ ชาวบ้านก็เคย
ขุดได้ที่เมืองท้าวอุทอง ดูประหลาดนักหนา ไซ้แต่เท่านั้น แม้เทวรูปโบราณ
ที่นับถือกันในสมัยภายหลังมา ก็มีรูปพระวิฆณุแบบเก่าที่ทำใส่หมวกแทน
มงกุฎ อยู่ที่ท่าพระยาจักรองค์หนึ่ง ซึ่งคนถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ไม่กล้าย้ายเอาไป
ที่อื่น ซากของชนหลัง เช่น พระเจดีย์แบบสมัยกรุงสุโขทัยก็มี เมื่อฉัน
ได้เห็นเมืองท้าวอุทองเป็นครั้งแรก ก็คิดว่าน่าจะเป็นเมืองตั้งมาแต่ในสมัย
เมื่อเมืองที่พระปฐมเจดีย์เป็นราชธานีของประเทศ (ที่นักปราชญ์เขาค้น
ได้ในจดหมายเหตุจีนว่าชื่อ หวาววัก) จึงใช้สิ่งของแบบเดียวกันมาก ใจ
ฉันก็เริ่มผูกพันกับเมืองท้าวอุทองมาตั้งแต่ไปเห็นเมื่อครั้งแรก

ครั้นถึงสมัยเมื่อสร้างเมืองนครปฐมขึ้นที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ ฉัน
ออกไปตรวจการบ่อย ๆ สังเกตเห็นว่าพระปฐมเจดีย์มีรอยลำน้ำเก่า ๒ สาย
สายหนึ่งกววนขึ้นไปทางทิศเหนือ อีกสายหนึ่งกววนไปทางทิศตะวันตก
ฉันอยากรู้ว่าลำน้ำสายไปข้างเหนือนั้น จะขึ้นไปถึงเมืองท้าวอุทองหรือไม่
จึงวานพระยานครพระราชม (ม.ร.ว. เจ็ก) เมื่อยังเป็นนายอำเภอพระปฐม-

เจดีย์ ให้ตรวจแนวลำน้ำนั้นว่าจะขึ้นไปถึงไหน ด้วยแกะเคยอยู่ในกรม
แผนที่ทำแผนที่เป็น พระยานครพระรามตรวจให้ความว่าแนวลำน้ำนั้นขึ้น
ไปผ่านหน้าเมืองกำแพงแสน ซึ่งเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่ง แล้วมีร่องรอย
ต่อขึ้นไปข้างเหนือ จนไปต่อกับลำน้ำจะเข้สามพันที่ตั้งเมืองท้าวอุทอง
ใช้แต่เท่านั้น สืบถามที่เมืองสุพรรณบุรียังได้ความต่อไป ว่าลำน้ำจะเข้
สามพันนั้นยืดยาวทอดขึ้นไปทางเหนืออีกไกลมาก และมีของโบราณ เช่น
สระน้ำ ๔ สระ สำหรับราชาภิเษกเป็นต้น อยู่ริมลำน้ำหลายแห่ง แต่ลำน้ำ
เดิมขึ้นขึ้น ยังมีน้ำแต่เป็นก้อน ๆ คนจึงเอาชื่อตำบลที่ยังมีน้ำเรียกเป็น
ชื่อลำน้ำนั้นกลายเป็นหลายชื่อ

ส่วนลำน้ำที่พระปฐมเจดีย์อีกสายหนึ่ง ซึ่งไปทางตะวันตกนั้น
ตรวจเมื่อภายหลังก็ได้ความรู้อย่างแปลกประหลาด ว่าไปต่อกับแม่น้ำ
ราชบุรีที่ตำบลท่าผา และมีวัดพุทธาวาสพวกชาวอินเดียที่มาตั้งเมือง ณ
พระปฐมเจดีย์ ก่อสร้างด้วยศิลา ปรากฏอยู่ที่พงศิกทางปากตะวันตก
เหนือปากน้ำนั้น เป็นอันพบหลักฐานแน่นอนว่า เมืองโบราณที่พระ
ปฐมเจดีย์นั้น ตั้งอยู่ที่แม่น้ำสองสายประสบกัน และอยู่ใกล้ปากน้ำที่ออก
ทะเลด้วย เพราะเคยขุดพบสายโซ่และสมอเรือทะเลที่ตำบลธรรมศาลา
อยู่ห่างพระปฐมเจดีย์มาทางทิศตะวันออกไม่ไกลนัก เพราะเป็นเมือง
มีทางคมนาคมค้าขายทั้งทางบกทางทะเลและทางแม่น้ำบริบูรณ์ เมืองเดิม
ที่พระปฐมเจดีย์จึงได้เป็นราชธานีของประเทศทวารวดี

นักนิพนธ์เรื่องเมืองท้าวอุทอง เห็นว่าเมื่อแรกตั้งคงเป็นเมือง
ในอาณาเขตของประเทศทวารวดี มีมาก่อนสมัยพระเจ้าอุทองหลายร้อยปี

และคงมีชื่อเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้นยากู้ชื่อเดิมของเมืองท้าวอุทอง
กึกกาทักันนึกขึ้นได้ว่าในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ตอนข้างท้ายมี
ชื่อเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัยในสมัยพระเจ้ารามคำแหงบอกไว้ทุกทิศ จึงไป
ตรวจดูชื่อเมืองขึ้นทางทิศใต้ ในศิลาจารึกนั้นมีว่า “เบื้องหัวนอนรอก
(ทิศใต้ถึงเมือง) โคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี
ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว” ทั้งนี้ ก็เมืองเหล่านั้นนั้นเคยไป
แล้วทั้ง ๗ เมือง รู้ได้ว่าใน ~~ศรี~~ศรีกรกเรียบเรียงเป็นลำดับกันลงมาตั้งแต่ต่อ
เมืองกำแพงเพชร คือ เมืองโค่นที่ อยู่ใกล้บ้านโค่นทางฝั่งตะวันออก
แม่น้ำพิงค์ ยังเป็นเมืองร้างมีวัดวาของโบราณปรากฏอยู่ตรงที่อ้างในนิทาน
เรื่องนายแสนปมว่าเป็นเมืองเทพนคร ที่พระบิดาของพระเจ้าอุทองนฤมิต
ก็แต่ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีมาก่อนนิทานเรื่องนายแสนปมถึง
๑๐๐ ปี ก็เป็นอันลบเลือนชื่อที่อ้างว่าเป็นเมืองเทพนคร และลบเลือนต่อไป
จนความชื่อที่อ้างว่า พระเจ้าอุทองครองเมืองเทพนครนั้นอยู่ก่อนลงมา
สร้างกรุงศรีอยุธยา ต่อเมืองโค่นที่ลงมาออกชื่อเมืองพระบาง เมืองนั้น
ก็ยังเป็นเมืองร้างปรากฏอยู่ทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำพิงค์ข้างหลังตลาดปาก
น้ำโพบัดนี้ แม้ในหนังสือพระราชพงศาวดาร ตอนรัชกาลสมเด็จพระ
อินทราชาธิราช ก็มีว่าเมืองเหนือเป็นจลาจล สมเด็จพระอินทราชาธิราช
เสด็จยกกองทัพขึ้นไปตั้งอยู่ที่เมืองพระบาง ต่อเมืองพระบางลงมาถึง
เมืองแพรก คือ เมืองสวรรค ก็ยังมีเมืองโบราณอยู่จนบัดนี้ ในกฎหมาย
และพงศาวดารของกรุงศรีอยุธยาก็เรียกว่า เมืองแพรก เพราะตั้งอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำน้อย ซึ่งแยกจากแม่น้ำพิงค์ไปทางตะวันตก เห็นจะมาเปลี่ยนชื่อ
เป็น เมืองสรรค์ เมื่อภายหลัง ต่อเมืองแพรกลงมาถึง เมืองสุพรรณภูมิ
พิเคราะห์ตามแผนที่ตรงกับ เมืองท้าวอุทอง มิใช่ เมืองสุพรรณบุรี ซึ่ง

สร้างเมื่อภายหลัง ต่อเมืองสุพรรณภูมิไป ในจารึกก็ออกชื่อเมืองราชบุรี
ข้ามเมืองโบราณที่พระปฐมเจดีย์ หากกล่าวถึงไม่ ชื่อนี้สื่อให้เห็นว่าจารึก
แต่ชื่อเมืองอันเป็นที่ประชุมชน เมืองร้างหากกล่าวถึงไม่

ฉันนึกว่า เหตุใดในจารึกของพ่อขุนรามคำแหงจึงเรียกชื่อ เมือง
ท้าวอู่ทอง ว่า เมืองสุพรรณภูมิ ก็ศัพท์ ๒ ศัพท์นี้เป็นภาษามคร คำ
สุพรรณ แปลว่า ทองคำ และคำ ภูมิ แปลว่า แผ่นดิน รวมกันหมายความว่า
ว่า แผ่นดินอันมีทองคำมาก ถ้าใช้เป็นชื่อเมืองก็ตรงกับว่าเป็น เมืองอัน
มีทองมาก พอนึกขึ้นเท่านั้น ก็คิดเห็นทันทีว่า สุพรรณภูมิ นั้นตรงกับ
ชื่อ อู่ทอง ในภาษาไทยนั่นเอง เพราะคำว่า อู่ หมายความว่า ที่เกิด หรือ
ที่มิ ก็ได้ เช่นพูดกันว่า อู่บัวอู่น้ำ มิได้หมายความว่า แปล สำหรับเก็บนอน
อย่างเดียว และคำที่เรียกกันว่าท้าวอู่ทองก็คือ พระเจ้าอู่ทองก็คือ น่าจะ
หมายความว่า เจ้าเมืองอู่ทอง ใครได้เป็นเจ้าเมือง พวกเมืองอื่นก็เรียก
ว่าท้าวอู่ทอง หรือพระเจ้าอู่ทอง เช่นเรียกว่า ท้าวสุบรรณ ท้าวกาหา หรือ
พระเจ้าเชียงใหม่ และพระเจ้าล้านน มิใช่ชื่อตัวบุคคล คิดต่อไปว่าเหตุใด
จึงเปลี่ยนชื่อเมืองสุพรรณภูมิเป็น เมืองอู่ทอง เห็นว่าเมืองนั้นเดิมพวก
พราหมณ์คงตั้งชื่อว่า สุพรรณภูมิ ในสมัยเดียวกันกับตั้งชื่อ เมืองราชบุรี
และ เพชรบุรี ต่อมาน่าจะร้างเสียสักคราวหนึ่ง เนื่องจากเหตุที่พระเจ้า
ราชาราชเมืองพุกาม มาตีเมืองราชธานีที่พระปฐมเจดีย์ ในระหว่าง พ.ศ.
๑๖๐๐ ต่อมาพวกไทยลงมาจากข้างเหนือ อาจเป็นพวกพระเจ้าศิริชัย
เชียงใหม่ก็ได้ มาตั้งเมืองสุพรรณภูมิขึ้นอีก เรียกชื่อกันเป็นภาษาไทย
จึงได้นามว่า เมืองอู่ทอง แต่ในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงใช้ชื่อตาม
ธรรมเนียมเดิม จึงเรียกว่า เมืองสุพรรณภูมิ

พอฉันโฆษณาความที่คิดเห็นเรื่องเมืองอุททองให้ปรากฏ พวก
นักเรียนโบราณคดีก็เห็นชอบด้วยหมด เมืองนั้นจึงได้ชื่อเรียกกันว่า เมือง
อุททอง แต่นั้นมา ถึงรัชกาลที่ ๖ เมื่อฉันพบพระเจดีย์ยุทธหัตถี ซึ่งสมเด็จพระ
พระนเรศวรมหาราช ทรงสร้างไว้ตรงที่ชนช้างชนะพระมหาอุปราชาเมือง
หงสาวดี ณ ตำบลหนองสาหร่าย ในแขวงเมืองสุพรรณ พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ~~ที่~~พระราชศรัทธาอุทิศสาหะเสด็จเดินป่าจาก
พระปฐมเจดีย์ ไปนมัสการพระเจดีย์นั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เสด็จแวะ
ทอดพระเนตรเมืองอุททองในระหว่างทางประทับแรมอยู่ที่ในเมืองคิ่นหนึ่ง
ทรงพระราชดำริเห็นว่าวินิจฉัยเรื่องเมืองอุททองมีหลักฐานมั่นคง ต่อมาถึง
พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่อทรงสถาปนาสมเด็จพระพันางเธอ เจ้าฟ้าวิภาวดีโสภาเป็น
เจ้าฟ้าต่างกรม จึงพระราชทานพระนามกรมว่า เจ้าฟ้า กรมขุนอุททอง
เขตขัตติยนารี ชื่อเมืองอุททองก็เพิ่มขึ้นในทำเนียบหัวเมืองอีกเมืองหนึ่ง
ด้วยประการฉะนี้

คัดจาก

นิทานโบราณคดี พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
นิทานที่ ๑๘ เรื่องกันเมืองโบราณ

เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ที่อำเภออุทอง

นายชิน อยู่ดี

เรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เราอาจจะศึกษาได้ ๒ ทาง คือ ทางหนึ่งโดยอาศัยหลักฐานที่เป็นเอกสาร ซึ่งเรียกกันว่า วิชาประวัติศาสตร์ อีกทางหนึ่งศึกษาจากสิ่งที่คนในอดีต ได้ทำไว้ เช่น กำแพงเมือง พระเจดีย์ พระปรางค์ รูปปั้น รูปเขียน จารึก เศษเครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ การศึกษาแบบหลังนี้เรียกกันว่า วิชาโบราณคดี

วิชาโบราณคดีช่วยให้รู้สภาพความเป็นอยู่ของคนในอดีต ซึ่ง ประวัติศาสตร์ไม่ได้บันทึกไว้ อาทิเช่น การสำรวจและขุดค้นที่บ้านคูบัว อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี นั้น เมื่อได้ศึกษาพิจารณาจากโบราณวัตถุที่พบแล้ว เราก็ทราบว่าเมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่คูบัวมีเมืองโบราณอยู่เมืองหนึ่ง ประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา ในสมัยนั้นมี นักดนตรีและนาฏศิลปินผู้ให้ความบันเทิงหรรษาอยู่แล้ว เรื่องดังกล่าวนี้จะหาจากเอกสารประวัติศาสตร์ไม่ได้ แต่อาจรู้ได้โดยอาศัยวิชาโบราณคดี วิชาโบราณคดีอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ สาขา คือ

๑. สาขาที่ศึกษาเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอดีตในระยะเวลาก่อนจะมีหนังสือใช้ เรียกว่า โบราณคดีสาขาก่อนประวัติศาสตร์

๒. สาขาที่ศึกษาเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในอดีตที่มีหนังสือใช้แล้ว เรียกว่า โบราณคดีสาขาประวัติศาสตร์

ฉะนั้น พอจะกล่าวได้ว่า เรื่องก่อนประวัติศาสตร์สุดสิ้นลงเมื่อมีหนังสือใช้ และประวัติศาสตร์ก็ตั้งต้นนับแต่เริ่มมีหนังสือ เนื่องจากแต่ละแคว้นแต่ละประเทศมีหนังสือใช้ไม่พร้อมกัน เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ของแต่ละแคว้นแต่ละประเทศจึงสุดสิ้นลงไม่พร้อมกัน ในประเทศไทยเรื่องก่อนประวัติศาสตร์สุดสิ้นลงเมื่อประมาณ พ.ศ. ๘๐๐ ทั้งนี้ก็เพราะหนังสือที่เก่าที่สุดที่พบแล้ว ได้แก่จารึกภาษาขอมและสันสกฤต พบที่เพนียดอำเภอเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี มีอายุประมาณ พ.ศ. ๘๐๐ — ๑๐๐๐

ความจริง เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ ก็คือ เรื่องของคนที่ยายแล้ว เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ ต่างกันที่เป็นเรื่องคนละตอน คือ ตอนที่ยังไม่มีหนังสือใช้ กับตอนที่หนังสือใช้ ท่านผู้รู้บางท่านจึงได้นิยามคำว่า “ก่อนประวัติศาสตร์ (Prehistory)” ไว้ว่า เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ คือ ประวัติศาสตร์ของบริเวณหนึ่ง หรือ ของประเทศหนึ่ง หรือของเผ่าพันธุ์หนึ่ง ก่อนที่จะเริ่มเขียนหนังสือหรือเริ่มรู้จักเขียนหนังสือ

เรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์นั้น ท่านผู้รู้แบ่งตามวัตถุสำคัญที่ใช้ทำเครื่องมือ เป็นขั้นของความเจริญหรือยุค ไว้ดังนี้

ยุคหิน แบ่งย่อยเป็น

๑. สมัยหินเก่า (Palaeolithic Period) คนครึ่งนั้นยังอาศัยอยู่ตามถ้ำ นำเอาหินมาแกะเกาเป็นเครื่องมือ ไม่รู้จักทำไร่ทำนา ไม่รู้จักเลี้ยงสัตว์ ได้แต่ล่าสัตว์และหาผลหมากรากไม้เป็นอาหาร ในสมัยหินเก่าตอนปลาย เริ่มมีการทำงานศิลปะและการฝังศพ ในประเทศไทยพบแต่เครื่องมือหินกะเทาะ ที่จังหวัดกาญจนบุรี

๒. สมัยหินกลาง (Mesolithic Period) คนกรังนั้นทำเครื่องมือหินได้ประณีตขึ้นกว่าคนสมัยหินเก่า บางพวกเริ่มรู้จักทำเครื่องปั้นดินเผา บางพวกสามารถทำเครื่องมือหินขนาดเล็กจิ๋วได้

คนสมัยหินกลางอยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ อาศัยอยู่ในกะท่อมหรือเพิงแบบง่าย ๆ บางพวกก็ยังอาศัยถ้ำและเพิงผา ทั้งยังหาผลหมากรากไม้และล่าสัตว์ เช่นคนสมัยหินเก่า แต่หาปลาเก่งขึ้น มีแพ เรือ หรือระแทะหรือเลื่อนใช้แล้ว ในประเทศไทยพบโครงกระดูกคนสมัยหินกลาง ๑ โครง และพบเครื่องมือหินกะเทาะจำนวนมากที่จังหวัดกาญจนบุรี และพบเครื่องมือดังก้าวบ้างที่จังหวัดนครราชสีมา

๓. สมัยหินใหม่ (Neolithic Period) ในสมัยนี้คนเจริญกว่าสมัยหินเก่าและหินกลาง รู้จักทำไร่ทำนา รู้จักเลี้ยงสัตว์ รู้จักทอผ้า และทำเครื่องปั้นดินเผาได้ดี ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ในบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึง อยู่กันเป็นหมู่บ้านแห่งหนึ่งประมาณ ๓ เอเคอร์ มีบ้านอยู่ประมาณ ๕๐ หลัง หมู่บ้านบางแห่งมีรั้ว มีคู เครื่องมือหินของคนสมัยหินใหม่ก็ต่างกับสมัยที่แล้วมา คือ ไม่กะเทาะทำอย่างหยาบ แต่เป็นเครื่องมือหินที่มีรูปร่างคล้ายเครื่องมือปัจจุบันหลายอย่างแล้ว ชัดเรียบ เครื่องมือหินสมัยหินใหม่ที่รู้จักกันมากในประเทศไทย ได้แก่ขวานฟ้า หรือขวานหินขัด นอกจากเครื่องมือที่ทำด้วยหินแล้ว คนสมัยหินใหม่ยังเอากระดูกสัตว์มาทำเครื่องมืออีกด้วย เครื่องประดับกายของคนพวกนี้มีลูกปัดทำด้วยหินและทำด้วยเปลือกหอย และมีกำไลหิน อาวุธมีใบหอกทำด้วยกระดูก หัวลูกศรทำด้วยกระดูก ธนู ลูกหินเผาใช้กับเครื่องยิงบางอย่าง (Clay sling-bullets) ในประเทศไทย ที่จังหวัดกาญจนบุรีและท้องที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดสุพรรณบุรี พบลูกหินเผากลมคล้ายลูกกระสุนหลายลูก เครื่องมือ

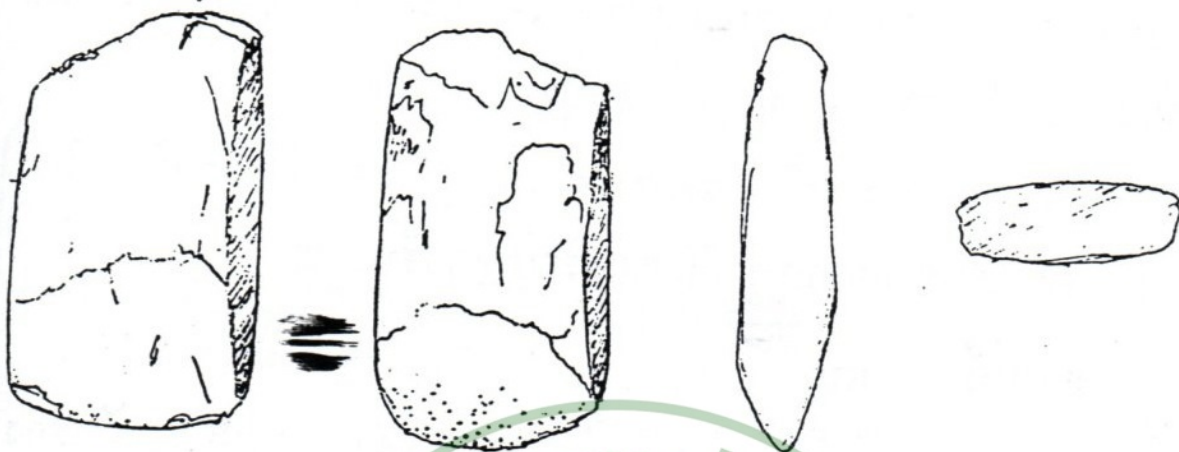
อย่างอื่นนอกจากขวานฟ้าแล้วก็มีส่วหิน จักรหิน ฉมวกทำด้วยกระดูก
เขี้ยวทำด้วยกระดูก ใบมีดทำด้วยเปลือกหอย ฯลฯ เมื่อมีคนตายนำศพไปฝัง
โดยมากในลักษณะนอนหงายเหยียดตัวตรง ที่ฝังในท่านอนตัวงอก็พบบ้าง
แต่น้อย ทุกหลุมมีสิ่งของเครื่องใช้และอาหารฝังลงไว้ใกล้ ๆ ศพ ในถ้ำ
ศิลา คนสมัยหินใหม่รู้จักทำรูปขนาดเล็กด้วยดินเหนียว ด้วยดินเผา ด้วย
หิน ด้วยกระดูกและงาช้าง ทำเป็นรูปผู้หญิง รูปผู้ชายก็มีบ้างแต่น้อย
รูปวัวควาย รูปสัตว์อื่น ๆ รูปบ้าน รูปโต๊ะเก้าอี้ บางพวกก็แกะสลักเป็น
รูปสัตว์ต่าง ๆ ในประเทศไทยพบโครงกระดูกสมัยหินใหม่กว่า ๕๐ โครง
พร้อมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้จำนวนมาก ที่จังหวัดกาญจนบุรี

ระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อตอนที่เปลี่ยนจากยุคหินเป็นยุคโลหะ บาง
ตำราว่ามีอีกยุคหนึ่ง คือ ยุคใช้ทองแดงและหิน (Chalcolithic Period)
คนสมัยนั้นยังใช้เครื่องมือหินอยู่ แต่เริ่มมีเครื่องมือที่ทำด้วยทองแดงบ้าง

ยุคโลหะ แบ่งย่อยเป็น

๑. ยุคสำริด คนเริ่มใช้โลหะทำเครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธ แต่
ไม่ใช่ว่าจะเลิกเครื่องมือหินเสียทีเดียว บางดินยังพบขวานหินที่ทำในยุค
สำริด คนยุคสำริดรู้จักใช้ม้าเป็นพาหนะ มีระแทะหรือเกวียนใช้ มีการ
ค้าขายแลกเปลี่ยน มีเครื่องประดับทำด้วยทอง อำพันและหินคอนิเลียน มี
ลูกบัตทำด้วยแก้ว ด้วยหอย ทำด้วยหินและทอง มีการสร้างป้อมค่าย
และมีสิ่งก่อสร้างทำด้วยหินก้อนใหญ่ที่ไม่ได้ตกแต่งคัดแปลง ซึ่งเรียกกัน
ว่า หินใหญ่ (Megaliths)

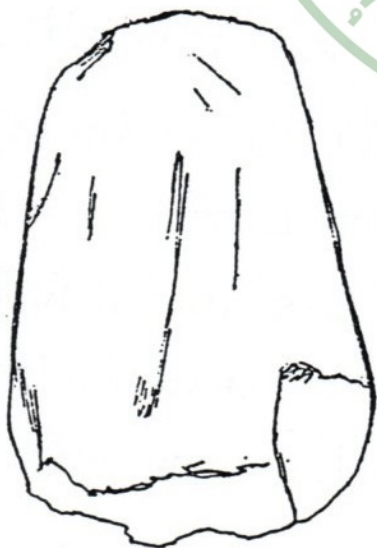
๒. ยุคเหล็ก ใช้เหล็กทำเครื่องมือและอาวุธ ใช้ม้าเป็นพาหนะ
การค้าขายแลกเปลี่ยนเจริญมากขึ้น มีเงินตราใช้ เกิดเป็นตำบลหมู่บ้าน
และเมืองเล็ก ๆ ขึ้น

๔๔๕/๒๕๐๓

รูปที่ ๑

๕๐๓/๒๕๐๕

รูปที่ ๒

เฉพาะในทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ ยุคสำริดและยุคเหล็ก
เกิดขึ้นในระยะใกล้เคียงกันหรือเกือบพร้อมกัน ในประเทศไทยพบโครงกระดูก
คนยุคสำริดตอนปลายหรือยุคเหล็กกว่า ๕๐ โครง พร้อมทั้งเครื่องมือ
เครื่องใช้เป็นจำนวนมาก ที่จังหวัดลพบุรี

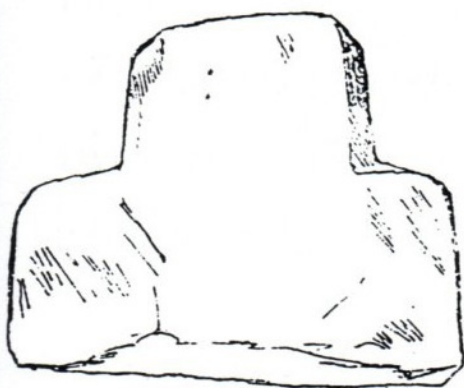
ที่อำเภออุทุมพร โดยเฉพาะภายในกำแพงเมืองเก่าและบริเวณใกล้เคียง
ก็พบหลักฐานก่อนประวัติศาสตร์อยู่หลายชั้น คือ

ขวานฟ้า ๓ แบบ

(๑) ขวานฟ้าที่ด้านข้างเป็นสัน (Facetted) มีรอยฝนที่ปลายสอง
หน้าหรือหน้าเดียว (Unifacially ground) ปลายคมเป็นเส้นโค้ง (รูปที่ ๑)
ตัวอย่างเช่น ขวานฟ้า ที่ชั้นแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทุมพร
หมายเลข ๔๙๕/๐๓, ๕๒๑/๐๔, ๔๑๔/๐๓ ขวานฟ้าแบบนี้พบที่จังหวัด
อื่นอีกหลายจังหวัด เช่นที่จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ฯลฯ
ในประเทศอื่น พบที่แคว้นอัสสัม แคว้นเบงกอล แคว้นพิหาร ในประเทศ
อินเดีย พบที่แคว้นยูนนาน ในประเทศจีน พบที่ลำโพงเสน ประเทศ
กัมพูชา พบที่แหลมมลายู ประเทศมาเลเซีย และในประเทศพม่า

(๒) ขวานหินขัดแบบปลายข้างหนึ่งก่อนข้างเล็กและมน
(Rounded butt) (รูปที่ ๒) เช่น ขวานหินขัดหมายเลขที่ ๘๐๓/๐๕ และ
๓๑๐/๒ ในประเทศไทย พบหลายจังหวัด ที่ประเทศอื่นพบที่แคว้นอัสสัม
แคว้นเบงกอล แคว้นพิหาร ในประเทศอินเดีย แคว้นยูนนานในประเทศ
จีน ลำโพงเสนในประเทศกัมพูชา แหลมมลายู ในประเทศมาเลเซีย และ
ในประเทศพม่า

(๓) ขวานหินมีบัว (Shouldered tools) แบ่งได้เป็น

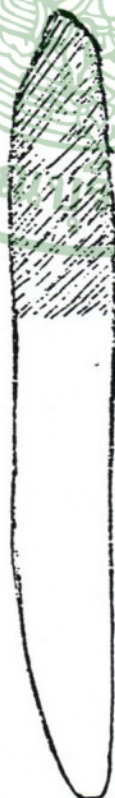
๑๘๔/๒๕๒๒

รูปที่ ๓ ก

๒๕๔/๒๕๐๑

รูปที่ ๓ ข

ก. ชนิดตัวคมขวานสั้นแต่กว้าง (Regular and broad type) (รูปที่ ๓ ก.) เช่น ขวานหินมีบำหมายเลข ๑๘๔/๒๕๐๒ ในประเทศไทย พบหลายจังหวัดเช่นที่จังหวัดเชียงราย จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดตรัง จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดเลย ประเทศอื่นที่พบขวานหินมีบำแบบนี้มี แคว้นอัสสัม แคว้นเบงกอล แคว้นพินาร์ ในประเทศอินเดีย และในประเทศพม่า

ข. ชนิดตัวคมขวานยาวแต่แคบ (Regular and long type) (รูปที่ ๓ ข.) เช่น ขวานหินมีบำหมายเลข ๓๘๖/๒๕๐๒, ๑๘๓/๒๕๐๒, ๒๘/๒๕๐๑, ๔๐๘/๒๕๐๓ ในประเทศไทยพบที่จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ในประเทศอื่น พบที่แคว้นอัสสัม ในประเทศอินเดีย แคว้นยูนนาน ในประเทศจีน ลำโพงเสน ในประเทศกัมพูชา หลวงพระบาง ในประเทศลาว ในประเทศมาเลเซีย และในประเทศพม่า

ข้อที่น่าสนใจที่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี พบขวานหินมีบำจำนวนมากกว่ที่พบที่จังหวัดอื่น

ขวานหินขัดแบบต่าง ๆ นี้แสดงว่า เมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปี มีคนก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่อยู่ที่อำเภออุทุมพร และน่าจะอยู่ต่อเนื่องมาจนถึงยุคสำริดและยุคเหล็ก เพราะตรวจดูลูกบดหลายลูกมีลักษณะคล้ายเป็นแบบของยุคสำริดและยุคเหล็ก เช่นที่พบที่จังหวัดลพบุรี

นอกจากขวานฟ้าแล้ว ยังพบแฉะเหล็กใน (spindle whorls) ทำด้วยดินเผา

ในตำนานโบราณคดีสาขาก่อนประวัติศาสตร์ อุทุมพรเป็นบริเวณที่น่าสนใจจะศึกษาค้นคว้ากันต่อไปอีก

ลูกปัดที่เมืองเก่าอุททอง

นายชิน อัยคิ

ลูกปัดเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง แม้แต่ชื่อก็น่าศึกษา ทำไมเรียกว่าลูกปัด? เอาไปปัดอะไรหรือ? ลองสอบถามท่านผู้รู้ก็ได้ทราบว่า ลูกปัดนั้นลาวเรียก หมากปัด เขมรเรียก อ็องกำ มอญเรียก เมียะเกลีย พม่าเรียก ปะตี พม่ากล่าวคำว่า “ปัด” ลูกปัดของไทย บาลีเรียก กุฬิกา อังกฤษเรียก บีต (bead) ซึ่งเป็นคำที่ได้มาจากคำอังกฤษสมัยกลาง bede แปลว่า การสวดมนต์ (prayer)

ลูกปัดที่ทำด้วยแก้วและหินนั้นมีมาแล้วยาวนานแต่ยุคสำริด และยังคงมีความนิยมกันมาจนทุกวันนี้ ลูกปัดโบราณพบทั้งในทวีปยุโรป อาเซีย อเมริกา และแอฟริกา ทำไมจึงทำลูกปัดกันขึ้นมากมายนัก? ได้มีผู้ศึกษาเรื่องนี้กันหลายท่าน คำตอบมี ๑. เพื่อเป็นเครื่องประดับ ๒. เป็นเครื่องรางของขลัง (amulet and talisman) ในทวีปยุโรปเชื่อกันว่าลูกปัดช่วยถอนอมสาวยตา ลูกปัดอำพันใช้แก้โรคปวดท้องได้ด้วย ๓. ใช้แลกเปลี่ยนกับของอื่นหรือใช้แทนเงินตรา

ลูกปัดโบราณแบ่งได้ดังนี้

๑. ลูกปัดสีเขียว มีทั้งทำด้วยแก้ว, ด้วยหินและด้วยดินเผา

๒. ลูกปัดหลายสี ซึ่งแบ่งย่อยได้เป็น

ก. ลูกปัดที่มีหลายสีทำเป็นแถบ แต่ละแถบเป็นสีต่าง ๆ กัน บางท่านเรียกลูกปัดแบบโรมัน ทั้งนี้ไม่รวมลูกปัดที่ทำจากหินที่มีสีเป็นแถบตามธรรมชาติ

ข. ลูกปัดที่กลมและมีหลายสี สีพื้นและสีที่แต้มบนบริเวณที่กลม หรือเกือบกลม มองคล้ายลูกยอ ซึ่งเรียกกันว่า ลูกปัดมิกกา (eye-beads)

หินที่ใช้ทำลูกปัดมีหินคอนิเลียน หินควอตซ์ (quartz) สีต่าง ๆ หินอเมทิสต์ (amethyst) หินแคลเซโดนี (chalcedony) หินซาโตนิกซ์ (sardonyx) หินคริโซเพรส (chrysoprase) หินจำพวกโมรา (agate) หินออนนิคซ์ (onyx) หินแจสเปอร์ (jasper) หินโอปอล (opal) หินซิลเลกซ์ (silex) หินหยก หินเชอคอน (zircon) นิล (beryl) บุศราคัม โกเมน หินเฟลสปาร์ (felspar) หินเซอเพนไทน์ (serpentine)

เฉพาะที่ทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ หินที่นิยมกันมากเพื่อใช้ทำลูกปัดมีหินคอนิเลียน นอกจากนั้นก็มีหินควอตซ์ หินจำพวกโมรา (agate) และหินเซอเพนไทน์

แก้วที่ใช้ทำลูกปัดมีทั้งทึบและใส ในทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ พบลูกปัดแก้วที่บิสัม สีแดง สีเขียว สีน้ำเงิน และเหลือง ส่วนลูกปัดที่พบบ้างไม่มาก ได้แก่ลูกปัดใสสีขาว สีน้ำเงิน สีเขียว และสีอำพัน

วัตถุที่ใช้ทำลูกปัดนอกจากแก้วและหินแล้ว ยังมีเปลือกหอย กระดุก เปลือกไข่นกกระทาเทศ ดินเผา ทอง ดินเผาชนิดหนึ่ง (faience) และแร่จำพวกที่เรียกว่า steatite

ลูกปัดนั้นทำเป็นรูปพรรณต่าง ๆ น่าชม เช่น ๑. รูปลูกมะกอก ๒. รูปคล้ายลูกอามันต์ (amygdaloid) หรือคล้ายถั่วลิสง ๓. รูปคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ๔. รูปกลมอย่างผลส้ม ๕. รูปกรวยฐานซ้อน (bi-cone) ๖. รูปคล้ายกะสวย ๗. รูปลูกบาศก์ ๘. รูปกลมแบน (discoid) ๙. รูปทรงกระบอก ๑๐. รูปคล้ายตะกรุด ๑๑. รูปถังเบียร์ (barrel) ๑๒. รูปแว่น (lenticular) ๑๓. รูปแปดเหลี่ยม ๑๔. รูปหลายเหลี่ยม

๑๕. ทัมหู ๑๖. เป็นแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ๑๗. รูปคล้ายรูปสี่เหลี่ยมคางหมู
 ๑๘. รูปพีรีซิม ๑๙. รูปด้านตัดเป็นแฉก คล้ายดาว ๒๐. ทำติดกันมีแต่
 สองลูกขึ้นไป (segmented) ๒๑. รูปห้าเหลี่ยม ๒๒. รูปพระจันทร์เสี้ยว
 ๒๓. รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าปลายข้างหนึ่งมีรูปคล้ายมงกุฎฝรั่ง ๒๔. รูปแตร
 ๒๕. รูปพื้น ๒๖. รูปดอกไม้ ๒๗. รูปผลไม้ ๒๘. รูปปลา ๒๙. แบบมีทาก
 ๓๐. ลูกบัตโรมัน

ลูกบัตส่วนมากเจาะรูเดียว บางลูกเจาะหลายรูเพื่อบังคับให้พวกลูก
 บัตหลายพวงอยู่ห่างจากกัน (spacers)

ที่บริเวณเมืองโบราณซึ่งเรียกกันว่า เมืองอู่ทอง และบริเวณบาง
 แห่งในอำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี มีผู้พบลูกบัตทำด้วยแก้วและหินสี
 ต่าง ๆ และหินเผา พลอากาสกริ มนตรี หาญวิชัย ผู้รวบรวมลูกบัตจาก
 อู่ทองได้ติดต่อกรมทรัพยากรธรณีขอให้ช่วยตรวจเนื้อของลูกบัตพวง ๑
 มีลูกบัต ๔๑ ลูก ท่านผู้เชี่ยวชาญตรวจแล้วลงความเห็นว่าเป็นแก้ว ๒๗ ลูก

เป็นหิน ๑๔ ลูก ได้แก่ หินชวอท์ หินปูน CaCO_3 calcite ผ่าน
 กลาง หินคอนิเลียน หิน agate หิน onyx หินแคลเซโทนี

กรมศิลปากร ได้ขอให้กรมวิทยาศาสตร์วิเคราะห์ลูกบัตแก้วสีเขียว
 ชุ่น พบที่อู่ทองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ มีส่วนผสมดังนี้

ซิลิกา	๖๑.๘๐
โซดา	๒๑.๔๐
ปอแตช	๐.๕๕
ปูน	๕.๒๐
อลูมินา	๘.๒๐
เหล็กออกไซด์	๒.๒๐

ลูกปัดแก้วพบที่กาลาเนย์ ประเทศฟิลิปปินส์ภาคกลาง ซึ่งวิเคราะห์
โดยวิธีสเปกโตรกราฟ (Spectrograph) ปรากฏว่า

ธาตุที่พบมากมี

ปอแตสเซียม

ซิลิกา

แมงกานีส

เหล็ก

โคบอลท์

ที่พบน้อยมี

แคลเซียม

แมกนีเซียม

โซเดียม

อลูมินา

ทองแดง

วานาเดียม (vanadium)

ทิตาเนียม (titanium)

ลูกปัดที่อยู่ท้องมีหลายขนาด มีเส้นผ่าศูนย์กลางแต่ขนาด ๓ มิลลิ-
เมตรจนถึง ๑๗ มิลลิเมตร ยาวแต่ ๖ มิลลิเมตรจนถึง ๓๑ มิลลิเมตร มีรูป
แบบต่าง ๆ มีทั้งแบบสีเดียวและหลายสี แบบที่เรียกว่าลูกปัดโรมันมีหลาย
สี บางลูกมีสีแดงกับดำ บางลูกมีสีดำ แดงและขาว บางลูกมีสีดำ ขาว เขียว
และแดง บางลูกมีสีแดง ดำ เหลือง บางลูกมีสีเขียว ขาว แดง เหลือง
แบบที่เรียกกันว่า ลูกปัดมีตา (eye-beads) มี ๑. พื้นดำตาสีม่วง ๒. พื้น
น้ำเงินตาขาว ๓. พื้นขาวตาน้ำเงิน นอกจากนั้นยังมีลูกปัดทอง ทำคล้าย

รูปที่ ๑
พบที่อำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

e.m.

รูปที่ ๒

พบที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดนครปฐม

ลูกตะกร้อ ลูกบักเหล่านี้นี้ได้มีผู้พบกันมานานแล้ว บางท่านรวบรวมไว้ได้
มีจำนวนหลายพันลูก พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง เริ่มรวบรวมเมื่อ
พ.ศ. ๒๕๐๐ ก่อนนั้น ดร.เอช.จี. ควอริทซ์ เวลส์ (Dr. H.G. Quaritch
Wales) นักโบราณคดีชาวอังกฤษได้รวบรวมลูกบักจากอุทองไปจำนวน
หนึ่ง ได้กล่าวไว้ในหนังสือ TOWARDS ANGKOR หน้า ๑๔๒ และนาย
หลุยส์ มาเลอเรท (Mr. Louis Malleret) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสก็ได้
พูดถึงลูกบักจากอุทองไว้ในหนังสือชื่อ L'ARCHEOLOGIE DU DELTA DU
MEKONG เล่ม ๓ หน้า ๑๗๗ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ (ค.ศ. ๑๙๖๒)

ในประเทศไทย ลูกบักแบบเดียวกันนี้ พบที่ ๑. จังหวัดนครปฐม
๒. ที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ๓. ที่บ้านทุ่งตึก ตำบลเกาะคอเขา
อำเภอเกาะคอเขา จังหวัดพังงา ๔. ที่บ้านเก่า ตำบลจระเข้ม่อก อำเภอ
เมืองกาญจนบุรี และที่ตำบลลุ่มสุม อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี
๕. ที่เมืองพระรถ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ๖. ที่อำเภอพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา ๗. ที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

ที่ประเทศมาเลเซียพบที่กัวลาเซลินชิง รัฐเปรัก ที่ตันหยงราวา ที่
บริเวณใกล้โจโฮลามา และมาคมซุลต่าน ใกล้โคตาติงกิ (Kota Tinggi) ที่
เพงคาลันบูจิง (Pengkalan Bujang)

ที่ประเทศอินโดนีเซีย พบในหลุมศพ ที่เกาะชวา เกาะสุมาตรา
เกาะบาห์ลี และเกาะบอร์เนียว

ที่ประเทศฟิลิปปินส์ พบในภาคกลางที่คาลาเนย์ (Kalanay) และที่
เบา (Bau)

ที่ประเทศเวียดนามใต้ พบที่ ออกแก้ว (Oc-éo) ใกล้ไซ่ง่อน

ที่ประเทศลาวพบที่บ้านอ่าง บ้านโชค บ้านเสือ ที่ประเทศลาวมักพบลูกบักในหลุมศพ ที่บริเวณซึ่งมีหินใหญ่

ที่ประเทศอินเดีย ก็มีพบกันหลายแห่ง เช่นที่ตำบลโน (Noh) ในรัฐราชสถาน ที่เมืองตักกะศิลา ฯลฯ

ลูกบักจากอุทงมีอายุนานสักเท่าใด? เนื่องจากลูกบักที่อุทงพบอยู่ตามผิวดินเคลื่อนจากที่เดิมมาแล้ว ไม่ใช่ลูกบักที่ซุกกันพบ จึงกำหนดอายุได้ยาก ลองหันไปหาอายุของลูกบักแบบเดียวกันที่พบในประเทศเพื่อนบ้านอันใกล้เคียงดู

พบที่กาลาเนย์ ประเทศฟิลิปปินส์ภาคกลาง อายุแต่ราว ๔๐๐ ปีก่อน ค.ศ. ถึง ๑๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หรือราว พ.ศ. ๒๔๓-๔๔๓

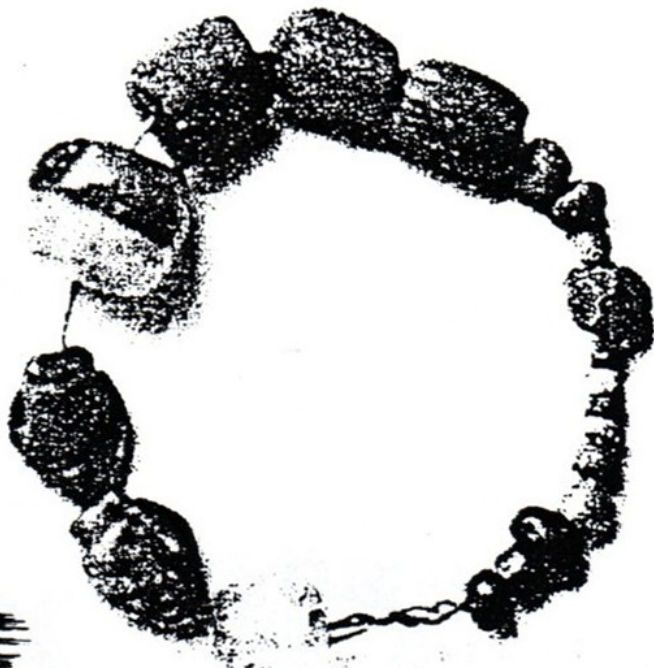
พบที่ออกแก้วไกล้ไซ่ง่อน ประเทศเวียดนามใต้ ซึ่งนายหลุยส์ มาเลอแรท์ เป็นผู้พบ กำหนดว่าเป็นของสมัยฟูนัน ราวคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๕ หรือราว พ.ศ. ๖๔๓-๑๐๔๓

พบที่กัวลาเซลินซิง ประเทศมาเลเซีย อายุประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๘-๑๐ หรือราว พ.ศ. ๑๓๔๓-๑๕๔๓

พบที่เพงกาลันบูจิง ประเทศมาเลเซีย อายุประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘

พบที่มำคัมซุลตาน ประเทศมาเลเซีย อายุประมาณคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ หรือประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐

กลับมาพิจารณาเรื่องอายุของลูกบักพบที่อุทงอีกครั้ง เมืองโบราณที่เรียกกันว่า “อุทง” นี้จะมีคนอยู่แต่เมื่อใด? และอยู่สืบต่อกันมาอย่างไร? ตรวจดูของที่พบที่บริเวณเมืองโบราณนี้ ปรากฏว่ามี

รูปที่ ๓
พบที่อำเภอพนพน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

รูปที่ ๔
พบที่บ้านเก่า ตำบลระเษเผือก
อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

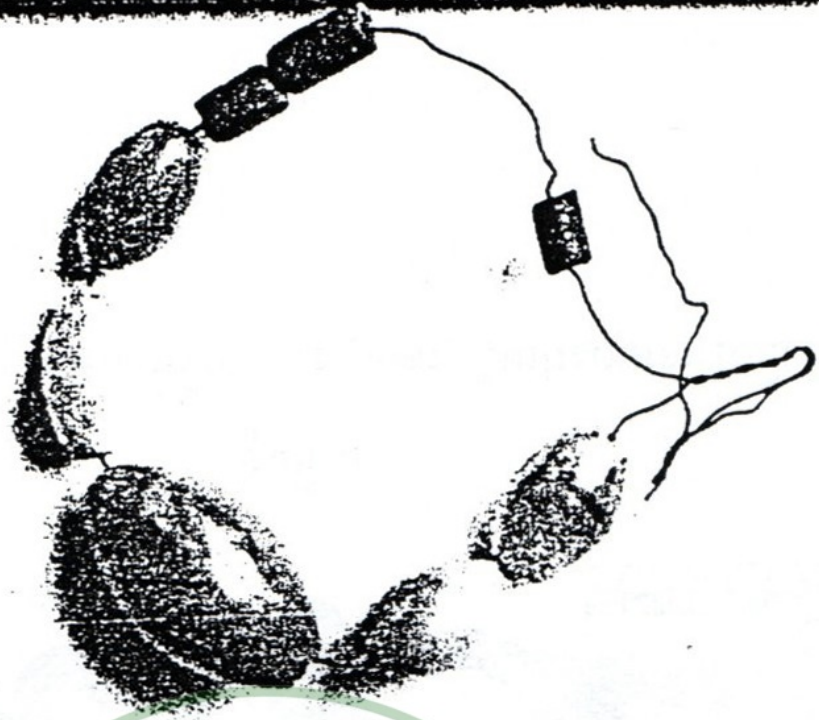
รูปที่ ๕

พบที่ศูนย์การทหารปืนใหญ่ อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

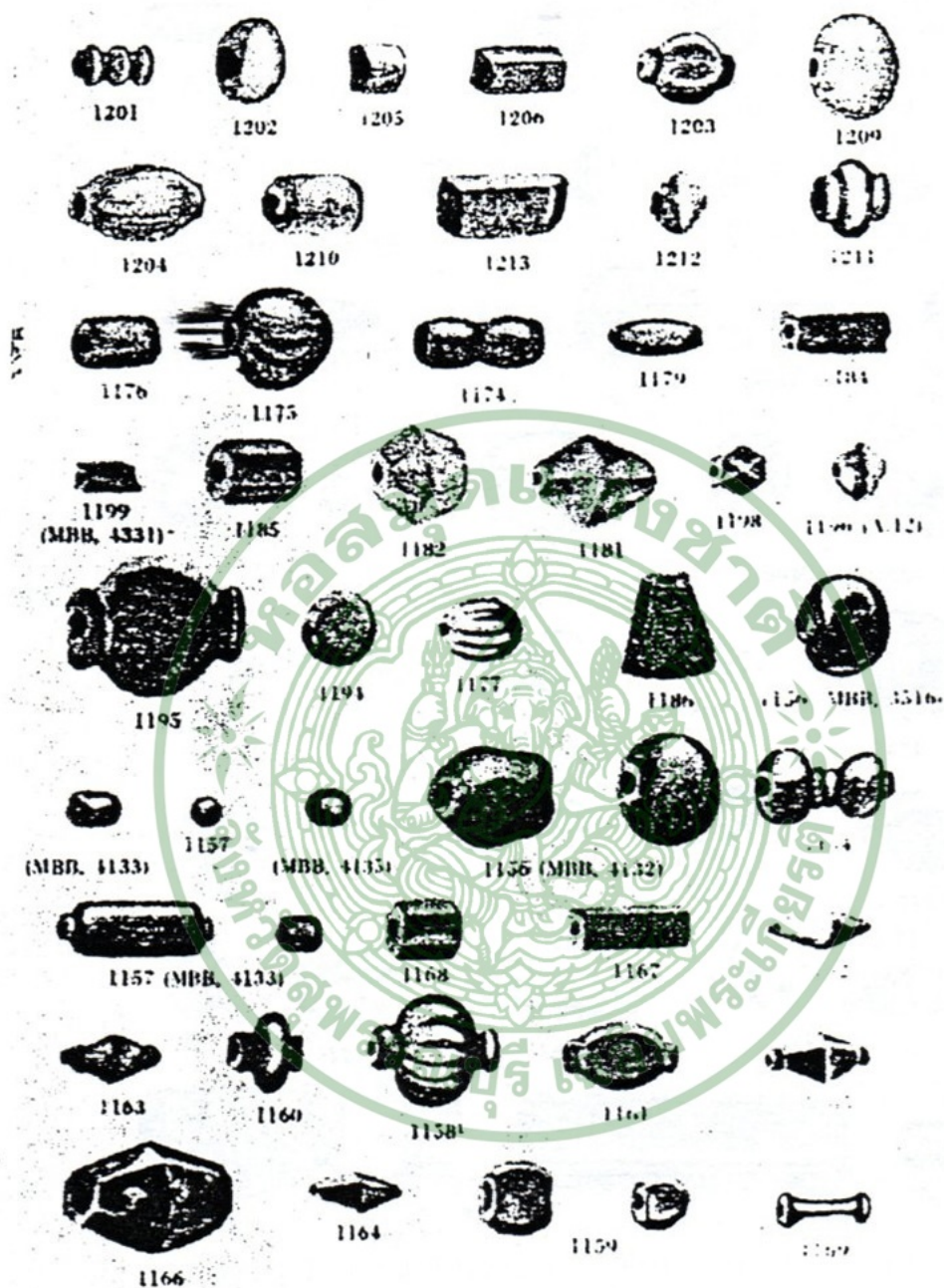
รูปที่ ๘

พบที่เกาะชะวา เกาะบอร์เนียว และสุมาตรา ในประเทศอินโดนีเซีย

รูปที่ ๗

พบที่กัวลาเซลินซิง แหลมมลายู ประเทศมาเลเซีย

รูปที่ ๙
พบที่ออกแก้ว ประเทศเวียดนามใต้

รูปที่ ๑๐

พบที่ออกแก้ว ประเทศเวียดนามใต้

๑. ขวานหินขัดหรือขวานฟ้า พบหลายชิ้น กับแฉะเหล็กในทำด้วย
ดินเผา เป็นของสมัยก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ อายุประมาณ ๓๐๐๐ ปี

๒. ลูกปัดบางลูกพบที่อุ้งทอง มีรูปทรงและเนื้อวัตถุคล้ายลูกปัด
ยุคสำริด ตอนปลาย หรือยุคเหล็กซึ่งพบที่จังหวัดลพบุรี ทำให้สงสัยว่า
ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างน้อยยุคเหล็กก็น่าจะมีคนอยู่ที่เมืองนี้

๓. พบเครื่องทองและเครื่องโลหะหลายชิ้นเป็นแบบพูนัน

๔. พบเงินตราโบราณ ๒ เหรียญ เหรียญหนึ่งเป็นเงินตราโรมัน
อายุระหว่าง ค.ศ. ๒๕๘-๒๗๐ (พ.ศ. ๘๐๑-๘๑๓) อีกเหรียญหนึ่งเป็น
เงินตะวันออกไกล ค.ศ. ๘๐๑ (พ.ศ. ๑๓๔๔)

๕. พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดีหลายแห่ง ที่ส่วนบนของเจดีย์
ทวารวดีหมายเลข ๑ ก็พบขวานฟ้า ๑ อัน

เมื่อพิจารณาอายุของวัตถุทั้งกล่าวประกอบกับที่พบที่ออกแก้ว
และที่กัวลาเซลินซิง ลูกปัดที่อุ้งทองน่าจะมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษ
ที่ ๗ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖

ลูกปัดเฉพาะจำพวกที่เรียกว่าลูกปัดโรมัน มีบางท่านเห็นว่าน่าจะ
หมายถึงลูกปัดทำมาจากแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และมีผู้นำมาขาย
ทางทวีปเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๒-๓ หรือ
พุทธศตวรรษที่ ๘-๙ ต่อมาชาวเอเชียในภาคนี้อาจจะทำลูกปัดเลียนแบบ
ลูกปัดโรมันขึ้นก็ได้ ลูกปัดโรมันเหล่านี้อย่างน้อยก็เป็นพยานว่าเริ่มการ
ติดต่อทางการค้าระหว่างทวีปยุโรปแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับทวีป
เอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้มาแล้วแต่เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๙ ที่
อุ้งทองก็ปรากฏว่ามีลูกปัดโรมันอยู่หลายลูก ลูกปัดที่อุ้งทองจึงเป็นโบราณวัตถุ
ที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้ากันต่อไป เพื่อให้ทราบว่ามีอายุนานสักเท่าใด

กันแน่? ลูกบัตที่อุทองทำมาจากไหน? หรือทำที่อุทองเอง? ทำไมที่อุทอง
จึงพบลูกบัตมากเป็นจำนวนหลายพัน? อุทองเป็นศูนย์กลางการค้าลูกบัต
หรือ? อุทองเคยมีการติดต่อกับออกแก้ว ในประเทศเวียดนามใต้
ประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซียมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย ใช่หรือไม่?

คำอธิบายรูปที่ ๑๑

- แบบที่ ๑ ก. รูปลูกมะกอก ทำด้วยหิน
๑ ข. รูปลูกมะกอก มีหัวท้าย ทำด้วยหินหรือแก้ว
- แบบที่ ๒ ก. รูปคล้ายลูกอามันต์ ทำด้วยหินและแก้ว
๒ ข. รูปคล้ายลูกอามันต์ มีหัวท้าย ทำด้วยหิน
- แบบที่ ๓ ก. รูปคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อน
(bi-rhomboid) แบบยาว
๓ ข. รูปคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อน แบบสั้น ทำด้วยหิน
๓ ค. รูปคล้ายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อน มีหัวท้าย ทำ
ด้วยหิน
- แบบที่ ๔ ก. รูปกลมอย่างผลส้ม ทำด้วยแก้วหรือหิน
๔ ข. รูปกลมอย่างผลส้ม ติดกันหลายลูก ทำด้วยแก้ว
๔ ค. รูปกลมอย่างผลส้ม แผลก ทำด้วยแก้ว
๔ ง. รูปกลมอย่างผลส้ม แผลกและเป็นริ้ว ทำด้วยแก้ว
๔ จ. ลูกกลมอย่างผลส้ม เป็นริ้ว แบบธรรมดา ทำด้วยแก้ว
๔ ฉ. ลูกกลมอย่างผลส้ม เป็นริ้ว มีหัวท้าย ทำด้วยแก้ว
๔ ช. ลูกกลมอย่างผลส้ม แผลก ทำด้วยแก้ว
๔ ซ. ลูกกลมอย่างผลส้ม แบบสั้น ทำด้วยหิน

แบบที่ ๕ ก. รูปกรวยฐานซ้อน แบบยาว ทำด้วยหินและแก้ว

๕ ข. รูปกรวยฐานซ้อน แบบสั้น ทำด้วยแก้ว

๕ ค. รูปกรวยฐานซ้อน มีขั้วหัวท้าย ทำด้วยแก้ว

แบบที่ ๖ ก. รูปคล้ายกะสวย ด้านตัดรูป ๖ เหลี่ยม ทำด้วยหิน
ขาวทึบ

๖ ข. รูปคล้ายกะสวย ทำด้วยผลึกหิน

๖ ค. ~~รูปคล้ายกะสวย~~ ด้านตัดเป็นรูปกึ่งสามเหลี่ยม

๖ ง. รูปคล้ายกะสวย ทำด้วยหินจำพวกโมรา (agate)

แบบที่ ๗ ก. รูปลูกบาศก์ ทำด้วยหิน

๗ ข. รูปลูกบาศก์ กลาย (pseudo-cubic) ทำด้วยหิน

๗ ค. รูปลูกบาศก์ แปดเหลี่ยม ทำด้วยแก้ว

แบบที่ ๘ ก. รูปกลมแบน ทำด้วยหิน

๘ ข. รูปกลมแบน แบบธรรมดา ทำด้วยหิน

๘ ค. รูปกลมแบน มีลายประดับ ทำด้วยหิน

๘ ง. รูปกลมแบน มีขั้วหัวท้าย ทำด้วยแก้ว

๘ จ. รูปกลมแบน มีขั้วหัวท้าย ทำด้วยแก้ว

๘ ฉ. รูปกลมแบน มีขั้วหัวท้าย ทำด้วยแก้ว

แบบที่ ๙ ก. รูปทรงกระบอก คอดกลาง ทำด้วยแก้วหรือหิน

๙ ข. รูปทรงกระบอก แบบสั้น ทำด้วยหิน

๙ ค. รูปทรงกระบอก แบบยาว ทำด้วยหิน

๙ ง. รูปทรงกระบอก ทำด้วยหิน

แบบที่ ๑๐ ก. รูปคล้ายตะกรุด ทำด้วยแก้ว

- แบบที่ ๑๓ ก. รูปแปดเหลี่ยม ทำด้วยหิน
 ๑๓ ข. รูปแปดเหลี่ยมคู่ ทำด้วยหิน
 ๑๓ ค. รูปแปดเหลี่ยม ทำด้วยแก้ว
- แบบที่ ๑๔ รูปหลายเหลี่ยม ทำด้วยหิน
- แบบที่ ๑๕ ก. ~~ตุ้มหู~~ ทำด้วยหิน
 ๑๕ ข. ~~ตุ้มหู~~ ทำด้วยหิน
- แบบที่ ๑๖ ก. เป็นแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำด้วยหิน
 ๑๖ ข. เป็นแท่งสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำด้วยแก้ว
- แบบที่ ๑๗-๒๗ ไม่ได้แสดงไว้
- แบบที่ ๒๘ ก. ลูกปัดมีตา ทำด้วยแก้ว พื้นสีน้ำเงิน ตาขาว
 ๒๘ ข. ลูกปัดมีตา ทำด้วยแก้ว พื้นดำ ตาสีม่วง
 ๒๘ ง. ลูกปัดมีตา ทำด้วยแก้ว พื้นดำ ตาสีม่วง
 ๒๘ ฉ. ลูกปัดมีตา ทำด้วยแก้ว
 ๒๘ ช. ลูกปัดมีตา ทำด้วยแก้ว
 ๒๘ ซ. ลูกปัดมีตา ประกอบถ้วยวง ๒ วง
- แบบที่ ๒๙ ก. ลูกปัดหลายสี ที่เรียกกันว่าลูกปัดโรมัน มีสีแดง ดำ
 และขาว สลับกัน
 ๒๙ ข. ลูกปัดหลายสี ที่เรียกกันว่าลูกปัดโรมัน
- แบบที่ ๑๑ ก. รูปถังเบียร์ แบบสั้น ทำด้วยหิน
 ๑๑ ข. รูปถังเบียร์ แบบยาว ทำด้วยหิน
- แบบที่ ๑๒ รูปแว่น ไม่ได้แสดงรูปไว้

ประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง

นายเขียน ยิ้มศิริ

เนื่องในโอกาสที่กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดค้นโบราณสถานและพบศิลปวัตถุซึ่งจมอยู่ในเนินดิน และตามบริเวณโดยรอบของเนินดิน ณ บริเวณเมืองเก่าอุททอง ในอำเภอยุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อค้นคว้าหาหลักฐานถึงความเป็นมาของศิลปกรรมสมัยอุททอง ให้เกิดความกระจ่างชัดขึ้นอีกอยู่ในขณะนั้นนั้น ปรากฏว่า นอกจากจะได้พบซากเจดีย์หลายแห่งมีแบบอย่างต่าง ๆ กัน ได้พบพระพุทธรูปแบบทวารวดีตอนปลายแบบอุททอง ทั้งสำริดและปูนปั้นแล้ว ยังได้พบงานประติมากรรมพื้นบ้านสร้างด้วยดินเผาและปูนปั้นอีกด้วย แม้ว่าการประติมากรรมเหล่านี้จะเป็นของที่สร้างขึ้นมีขนาดเล็กมาก แต่ก็มีความสมบูรณ์สูงในทางศิลปะ และเป็นสิ่งที่อำนวยให้เราได้ศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ตลอดจนขนบประเพณีได้บ้าง ไม่มากนักน้อย อาทิเช่น การแต่งกาย การไว้ผม การประดับร่างกายตามคติของชาวบ้าน จึงนับว่า งานประติมากรรมพื้นบ้านเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่ควรแก่การศึกษาและการเปรียบเทียบเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น เมื่อได้รับเชิญจากท่านอธิบดีกรมศิลปากรให้เขียนเรื่อง ประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง จึงรู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีสนองความต้องการของท่าน โดยทำการวิจัยคุณลักษณะของงานประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว ตามแนวการศึกษาทางก้านศิลป

และโบราณคดี โดยอาศัยชิ้นส่วนของงานประติมากรรมอันอยู่ในสภาพ
แตกหักเท่าที่ทางราชการได้รวบรวมรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
อุททอง เป็นแนวทาง ในการวิจัยครั้งนี้ ข้าพเจ้ายังไม่สามารถกำหนดอายุ
ของศิลปวัตถุให้ตายตัวลงไปได้ เพราะของที่พบมีจำนวนน้อยประการหนึ่ง
อีกประการหนึ่งศิลปของสมัยอุททองนั้น เท่าที่นักปราชญ์ได้ศึกษาและ
กำหนดอายุกัน จำกัดเพียงแต่ประติมากรรมการสร้างพระพุทธรูปที่เรียก
กันว่าแบบอุททอง โดยถือเอาการสร้างพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานีของ
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอุททอง (พ.ศ. ๑๘๕๓) เป็นหลักของ
การตั้งศิลปอุททองขึ้น จึงขอประมาณอายุของประติมากรรมพื้นบ้านของ
อุททองไว้ว่า อยู่ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ลงมาจนถึงสมัยสุโขทัยไว้
พลางก่อน โดยถือเอาแบบอย่างของงานศิลปเป็นหลักเปรียบเทียบ

ก่อนที่จะกล่าวถึงประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง ข้าพเจ้าใคร่ขอชี้
ให้เห็นว่า ในงานศิลปกรรมนั้น โดยหลักการแล้ว จำแนกฝีมือการช่างออกเป็น
สองฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝีมือช่างชั้นสูงซึ่งเป็นฝีมือช่างในเมืองหลวงฝ่าย
หนึ่ง และ ฝีมือช่างท้องถิ่น หรือ ช่างพื้นบ้าน อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายแรกนั้น
ทำงานรับใช้ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ทำงานให้เป็นที่พอใจของเจ้านายที่เป็น
ผู้วางแบบอย่างในการสร้างงานศิลป เพื่อส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของ
พระศาสนา และเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ราชูปถัมภ์ใน
ศาสนานั้น ดังนั้น การแสดงออกซึ่งอารมณ์ในงานศิลปกรรมของช่าง
ชั้นสูง จึงเป็นเรื่องอยู่ในขอบเขตจำกัดของอิทธิพลและอุดมคติทางศาสนา
และพระมหากษัตริย์ ตรงกันข้าม ช่างพื้นบ้านนั้น ทำงานอย่างมีอิสระ

เป็นส่วนทน ไม่อยู่ในอิทธิพลของเจ้าขุนมูลนาย มีพื้นฐานขึ้นอยู่กับชีวิต
ความเป็นอยู่และประเพณีพื้นบ้านสืบต่อกันมา แม้จะมีฝีมือหยาบ กุ๋น่าย ๆ
แต่ก็มีชีวิตชีวา ลางครั้งकुलกลชวนให้ขบขันตามคติของชาวบ้านในท้องถิ่น
นั้น เรื่องที่ทำขึ้นก็เกี่ยวกับประเพณีและชีวิตประจำวันของตนเป็น
ส่วนใหญ่ อาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ทั้งนั้น งานประติมากรรม
พื้นบ้าน จึงเป็นศิลปะที่แพร่หลายไปในหมู่ชนธรรมดาสามัญ และมีสภาพ
เป็นศิลปการค่า หรือกึ่งการค่า เพราะช่างอาจสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก
แลกเปลี่ยนหรือจำหน่ายกันในท้องถิ่นนั่นเอง

ประติมากรรมพื้นบ้านนั้น ในสมัยสุโขทัยก็ปรากฏว่ากระทำกันแพร่
หลาย เช่น ตุ๊กตาคินเผาเคลือบขนาดเล็ก เป็นรูปคน รูปสัตว์ มีความ
มุ่งหมายในการใช้ต่าง ๆ กัน เช่น เป็นของเด็กเล่น เป็นของตกแต่งภาชนะ
ใช้สอย เป็นของใช้ตามประเพณีต่างอย่าง เช่น ตุ๊กตาเสียบาล เป็นรูป
แม่อุ้มลูก พ่อแม่กับลูก และอื่น ๆ การที่มิใคร่มีใครสนใจในงานประติมา-
กรรมพื้นบ้าน ก็เพราะเห็นว่าเป็นของเล็ก ๆ แก่สำหรับผู้สนใจในค่าของ
ศิลปและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ตลอดจนชนบทรรมนิยมประเพณี
อาจนำมาศึกษาหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และประกอบความคิดสร้าง
ศิลปสมัยใหม่ของศิลปินปัจจุบัน ให้สอดคล้องกับวิญญานของชนสมัย
โบราณได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นแล้ว ยังเป็นแนวให้เราเปรียบเทียบชีวิต
ความเป็นอยู่ของชนชั้นหนึ่งกับดินอื่น ๆ หรือของชาติหนึ่งกับอีกชาติหนึ่งได้
ทั้งจะเห็นว่าชนชาติโบราณเก่าแก่ เช่น อียิปต์ เมโสโปเตเมีย เอทรุสกัน
นิยมทำรูปจำลองคนตายขนาดเล็กไว้บนจุกฟาโดเก็บอัฐิ ทำรูปจำลอง

ยานพาหนะขนาดเล็กๆ เช่น เรือ รถเทียมม้า สัตว์เลี้ยงประจำบ้าน เช่น วัว สุนัข แมว นก ฯลฯ ตลอดจนข้าทาสใช้สอยด้วยดินเผา ถ้วยไม้และโลหะต่างๆ ตามฐานะความเป็นอยู่ของผู้ตายไว้ในหลุมฝังศพ เหล่านี้ล้วนเป็นงานประติมากรรมพื้นบ้านที่จะช่วยให้เราได้ทราบประเพณีของชาติเหล่านั้นได้ในทางประการ

ประติมากรรมพื้นบ้านของอุ้งทองเท่าที่ค้นพบในขณะนี้ มีขนาดเล็กๆ (Figurine) มีทั้งรูปคนและรูปสัตว์ต่างๆ เป็นทั้งตุ๊กตา เป็นเครื่องตกแต่ง ภาชนะใช้สอย ประเภทโอหรือแจกัน และเครื่องประดับกาย มีขนาดต่างๆ กัน ซึ่งจำแนกออกได้ดังนี้

๑. รูปคน ทำด้วยดินเผาและปูนปั้น
๒. รูปสัตว์ ทำด้วยดินเผาและปูนปั้น
๓. รูปคนและรูปสัตว์ ทำด้วยดินเผาใช้สำหรับตกแต่งฝาโอดินเผา
๔. รูปกนิรี เครื่องประดับกายทำด้วยทองคำ

๑. รูปคน

รูปคนทำด้วยปูนปั้นและดินเผา ที่พบในบริเวณเมืองเก่าอุ้งทองนั้นมีสิ่งที่น่าสนใจ คือ การไว้ผม ซึ่งมีอยู่สองแบบ คือ หวีแฉกกลางปล่อยชายคล้ายผมโป่ง ใส่ตุ้มหูแบบกลมทั้งสองข้าง (รูปที่ ๑) ใบหน้ามีลักษณะคล้ายไปข้างศิลปทวารวดีตอนปลายแบบหนึ่ง อีกแบบหนึ่งทำเป็นมุ่นผมสูงกลางกระหม่อมมีเกี้ยวรัดผม (รูปที่ ๒) แบบนี้คล้ายกับการไว้ผมของชาวสุโขทัย ที่ปรากฏเป็นหลักฐานอยู่ในรูปดินเผาตุ๊กตาเสียดบาล

รูปที่ ๑ ศีรษะคน
แสดงการไว้ผมหัวแสดกลาง

รูปที่ ๒ ศีรษะคน
แสดงการมุ่นไว้ผมสูง

รูปที่ ๓ คนสมัยสุโขทัย

รูปที่ ๕ นก คินเตา

รูปที่ ๔ คนเลียงลิง
พบที่อุทุม
แสดงการแต่งกายไว้ผม

รูปที่ ๖ หัวม้า

เค้าหน้ามีลักษณะคล้ายรูปคนสมัยสุโขทัย (รูปที่ ๓) เสียกายว่าของเหล่านี
เหลือให้เห็นเพียงศีรษะเท่านั้น ที่น่าสนใจเป็นพิเศษได้แก่ รูปคนเลี้ยงลิง
(รูปที่ ๔) ทำด้วยดินเผาสีแดง อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มากที่สุด รูปนี้
ทำให้เกิดความนึกกว้างขวางออกไปมาก กล่าวคือ คนเลี้ยงลิงนี้อยู่ในท่า
ยืนสูงประมาณ ๒ นิ้ว จะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ก็เป็นได้ทั้งสองอย่าง ไม่
สวมเสื้อ นุ่งผ้าแบบนั้นเห็นอวัยวะเพศชายได้ชัด หัวผมแฉกกลาง ที่คอ
มีเครื่องประดับคล้ายล่อเกศ แขนสองข้างใส่กำไลได้ข้อคอกลงมาถึง
ข้อมือ มือขวาดึงเชือกผูกคิง มือซ้ายถือขอมผลไม้ให้ลิงกิน ซึ่งดูแปลกไป
กว่ารูปคนอื่น ๆ ด้วยกัน คือศีรษะค่อนข้างสี่เหลี่ยมแบน ตาโต จมูกใหญ่
ปากกว้าง ร่องแก้มล้ำลึกคล้ายพวกอินเดียนได้ หรือไม่ก็เป็นชาวพื้นเมือง
สมัยทวารวดีที่นักปราชญ์ทางโบราณคดีเรียกกันว่า มอญ ก็ได้ รูปคนเลี้ยง
ลิงนี้สันนิษฐานยากมาก ว่าจะเป็นที่กตสำหรับเด็กเล่นหรือไม่ เพราะ
ฝีมือการช่างสูงกว่ารูปคนอื่น ๆ ทั้งสิ้น หรือจะเป็นเครื่องรางของขลังตาม
คติของชาวอินเดียนที่เคารพหนุมาน ซึ่งเป็นทหารเอกของพระราม เป็น
เทพเจ้าองค์หนึ่ง (Monkey-God) ก็ได้ แม้ปัจจุบันชาวอินเดียนกลางเผ่าก็ยัง
นับถือกันว่าหนุมานเป็นเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ถ้าดินไหนนับถือ
หนุมาน ดินนั้นใครจะทำร้ายลิงไม่ได้ เคยปรากฏว่ามีฝรั่งนักท่องเที่ยวไป
เที่ยวประเทศอินเดียนไปถึงถึงหมู่บ้านที่นับถือหนุมานตายเข้าสองสามตัว
เลยถูกประชาทัณฑ์ถึงตาย ถ้าหากไม่เป็นเครื่องราง อาจเป็นตุ๊กตาพื้น
บ้าน แสดงถึงความนิยมเลี้ยงลิงของชาวบ้านสมัยโบราณก็เป็นได้ แต่จะมี
อายุเก่าแก่แค่ไหนเพียงใด จะไม่ขอกล่าวในที่นี้ นอกจากจะทิ้งข้อสังเกตไว้

ว่าน่าจะเป็นของที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือช่างของชาวอินเดียได้มากกว่าจะเป็น
ของชาวทวารวดี หรืออุททอง รูปคนเลี้ยงลิงนี้ทราบว่าได้พบในบริเวณ
เขตแต่งเจดีย์หมายเลข ๑๓ ซึ่งเป็นเจดีย์ฐาน ๘ เหลี่ยม

๒. รูปสัตว์

บรรดารูปสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ ปลา วัว ช้าง ม้า ลิง นก นาคูมากร แม
งายอย่างง่าย ๆ แต่ก็มีชีวิตชีวาไม่แพ้ฝีมือช่างชั้นสูงเลยทีเดียว ของเหล่านี้
ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อันใด อาจเป็นตุ๊กตาสำหรับเด็ก
เล่น หรือสำหรับถวายพระภุมิ อย่างที่เราปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ก็ได้ หรือ
เพื่อประโยชน์ใช้สอยเกี่ยวกับพิธีคนตาย ทั้งนี้ล้วนแต่เป็นการสันนิษฐาน
เอาไว้ก่อนทั้งสิ้น * ที่ว่าเป็นตุ๊กตาเด็กเล่นนั้น เข้ากับคำพังเพยที่มีมาแต่
โบราณว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนาคูมากร บินวับบินควายให้ลูกท่านเล่น”

อนึ่ง ย่อมเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว เด็ก ๆ นั้นมีนิสัยรักสัตว์มาแต่
กำเนิด ดังนั้น ถ้าให้ดินเหนียวแก่เล่นสักก้อนหนึ่ง แก่ก็จะปั้นเป็นรูป
สัตว์ต่าง ๆ มากกว่าอย่างอื่น ข้าพเจ้าอยู่ในสวน ดินเหนียวหาง่าย ยัง
เห็นเด็กอายุ ๕ - ๖ ขวบ จับกลุ่มกันขุดดินเหนียวข้างท้องร่องเอามาปั้นม้
ปั้นช่างกันอย่างสนุกสนาน ในสมัยโบราณครั้งคุณตาข้าพเจ้า ท่านก็ยังปั้น
รูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย สุนัข แมว ให้หลาน ๆ เล่น เมื่อ
แห้งแล้วท่านก็ก่อเตาเผาให้สุกแข็งเป็นอิฐเพื่อให้เป็นของถาวร รูป
สัตว์ต่าง ๆ ที่เป็นของเด็กเล่นนั้น ในสมัยสุโขทัยก็นิยมกันมาก ที่ยกมาเป็น
ตัวอย่างให้เห็นได้คือ รูปนก ดินเผา (รูปที่ ๕) ใช้เล่นเป็นนกหวีด นก

รูปที่ ๗ หัวปลา

รูปที่ ๘ สิงห์

รูปที่ ๙ สิงห์

รูปที่ ๑๐ หน้าสิงห์

รูปที่ ๑๑ ข้าง

รูปที่ ๑๒ วัว

หวีด^๕เจาะกลวงและมีรูกลมเล็ก ๆ เจาะไว้บนหลังนก เพื่อให้ลมออกเวลา
เป่าและบีบเสียงให้แหลม ส่วนที่เป่า^๕นี้รูกลมโตกว่า อยู่ตรงกันนก
ข้าพเจ้าได้ทดลองเป่าดูแล้วเสียงหวีดแหลมดังดี ในสมัยข้าพเจ้ายังเป็น
เด็ก ๆ เทียวงานวัดยังเห็นมีนกหวีดดินเผาขาย เขาทำเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ
เช่น นกบั้ง จักกระจันบั้ง จิ้งหรีดบั้ง ระบายสีสวยงามคล้ายของจริง
เดี๋ยวนี้ไม่เห็น~~แล้ว~~แล้ว เด็ก ๆ ชาติของเล่นอันเป็นประเพณีเก่าของไทย
แท้ ๆ ไปอย่างหนึ่ง

การปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้อาศัยความจำและการสังเกตเป็นใหญ่
ไม่ต้องมีแบบ ^๕จะนั้น ^๕ผู้ปั้นก็ต้องมีความจำดีเป็นพิเศษ จึงจับลักษณะและ
การเคลื่อนไหวของคนและสัตว์ได้ดี ^๕ทั้งนี้ เราต้องเข้าใจว่าชีวิตคนไทย
โบราณนั้นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่าทุกวันนี้ ขอได้โปรดดูหัวม้า
(รูปที่ ๖) เป็นตัวอย่าง จะเห็นว่ากำลังแสดงอาการร้อง ยิงฟัน อาการ
กรียาเช่นนี้ ทำให้เราได้ยินเสียงม้าร้องก้องออกมาจริง ๆ รูปปลาซึ่งทำ
ด้วยดินเผาเหลือเพียงท่อนหัวก็สวยงามดู (รูปที่ ๗) ข้าพเจ้าได้ตั้งคำถาม
เล่นสนุก ๆ แก่ผู้ที่ได้เห็นหัวปลาทัวนี้ ว่าเป็นหัวปลาช่อนหรือปลาอะไร
กันแน่ ก็ได้รับคำตอบว่าปลาช่อนทั้งนั้น จากคำว่าปลาช่อนนั่นเอง ทำให้
ข้าพเจ้านึกถึงคำที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คุณยายข้าพเจ้าเคยบอก
ว่าถ้าจะกินปลาช่อนตัวงามมีรสอร่อยจะต้องไปที่สองพี่น้อง นี่ย่อมแสดงว่า
ถ้าอาณาจักรอุทองมีจริงก็ต้องมีความอุดมสมบูรณ์ไม่แพ้อาณาจักรสุโขทัย
คือ “มีปลาช่อนตัวใหญ่ ปลาช่อนตัวงาม” รูปสิงห์ (รูปที่ ๘, ๙, ๑๐)
นั้นकुतลกขบขันมากกว่าน่าเกรงขาม และเลียนแบบมาจากสิงห์ทวารวดี

รูปช้างและวัว (รูปที่ ๑๑, ๑๒) มีฝีมือหยาบง่าย ๆ แต่มีคุณสมบัติทาง
ประติมากรรมมาก คุณสมบัติที่ว่านี้หมายถึงความเป็นปึกแผ่นและประสาน
กลมกลืนกันอย่างดีในมวลของรูปและทรวดทรงเป็นสำคัญ มิใช่อยู่ว่าความ
ประณีตเรียบร้อย

๓. รูปคนและรูปสัตว์ที่อาศัยดินเผาใช้ตกแต่งฝาโอตินเผา

ฝาโอตินเผาที่ตกแต่งด้วยรูปคน รูปสัตว์ต่าง ๆ นั้น ได้แก่ เต่า ช้าง
(รูปที่ ๑๓, ๑๔) วัว รูปคนกำลังเผาตัวเอง รูปเหล่านี้จะมีฐานรองรับ
เป็นรูปบัวบาน ทำให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้นกว่าจะอยู่โดดเดี่ยว การตกแต่ง
ภาชนะใช้สอยเครื่องดินเผาด้วยรูปสัตว์ รูปคน ต่าง ๆ นี้ ก็ปฏิบัติกัน
อยู่ในสมัยสุโขทัยด้วย เช่น กระปุกทำเป็นรูปห่านหรือหงส์ (รูปที่ ๑๕)
ฝาโอตินขนาดใหญ่มีรูปช้างยืนชูวงจับดอกบัวกับควาญช้าง (รูปที่ ๑๖)
ตะเกียงสังกะโลกทำเป็นรูปช้างยืนสี่ตัว หันหลังชนกันสี่ด้าน (รูปที่ ๑๗)

โอ หรือแจกัน ที่มีตุ๊กตาประดับ เท่าที่พบในอุ้งทองนี้ทำด้วยดินเผา
ธรรมดา ไม่เคลือบน้ำยาอย่างของลพบุรีที่เรียกกันว่าเครื่องเคลือบขอม
หรืออย่างเครื่องสังกะโลกของสุโขทัย ยังไม่กล้าลงความเห็นแน่นอนว่า
เป็นของใช้ประจำวัน เช่น สำหรับใส่น้ำ น้ำมัน เครื่องประทีนผิวน หรือ
ใช้บรรจุธูปและอังคารของผู้ตาย เพราะยังไม่พบหลักฐานเพียงพอที่จะ
ช่วยให้วินิจฉัยเด็ดขาดได้ โอเหล่านี้แตกเสียหายหมดสิ้น ส่วนมากได้พบ
เศษแตกในบริเวณทุ่งนาที่เจ้าของกันโอ เศษหักที่ ยังมีฝาโอเหลืออยู่

รูปที่ ๑๓ ฝาโถรูปเต่า

รูปที่ ๑๔ ฝาโถรูปช้าง

รูปที่ ๑๕ กระปุก

รูปที่ ๑๖ ฝานโด
ข้างซุงวงจับดอกบัวกับควาญ

รูปที่ ๑๗ ตะเกียงสังกะโลกรูปช้าง

ให้ได้ศึกษาพิจารณากันในทางด้านศิลปะและโบราณคดี ที่น่าสนใจมากนั้น
คือ รูปคนนั่งผ้าโจงกระเบนกำลังกลานให้เด็กชื่อกอ (รูปที่ ๑๔) และคน
กำลังเผาตนเอง (รูปที่ ๑๕, ๒๐) ทำให้เกิดแง่คิดในเรื่องการแต่งกายและ
ประเพณีของชาวบ้าน ว่าชาวอุทงนั้น นิยมนั่งผ้าโจงกระเบนและกงนั่ง
เฉพาะผู้ชาย หรือมิฉะนั้นก็ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย รูปคนกำลังกลานให้เด็ก
ชื่อกอนั้น แสดงให้เห็นถึงประเพณีคนไทย ว่าพ่อแม่มักจะอุปโลกตัวเอง
เป็นช้าง ม้า ให้ลูกขี่ หรือมิฉะนั้นก็พวกข้าทาสบริวารที่เลี้ยงดูลูกหลานนาย
ของตนให้สนุกสนาน ส่วนรูปคนเผาตนเองนั้น อาจเป็นรูปของผู้ตายที่
ญาติเก็บอัฐิไว้ในโล่ก็ได้

๔. รูปกนิรี เครื่องประดับกาย

รูปกนิรีนี้ทำด้วยทองคำแท้นหลังโปร่ง มีห่วงกลมคล้ายห่วงตุ้มหู
มีขนาดพอเหมาะสำหรับประดับ จึงลงความเห็นว่าเป็นตุ้มหู แม้แต่ตัว
กนิรีเองก็ใส่ตุ้มหู รูปร่างกนิรีดูทะทะแต่กระจุ้มกระจุมน่ารัก (รูปที่
๒๑) ทำให้นึกถึงชาวอียิปต์โบราณที่นิยมตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องทอง
และเพชรพลอย เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น งู นก แมลงปีกแข็งต่าง ๆ การ
ตกแต่งประดับร่างกายด้วยรูปสัตว์นั้นคงเป็นเพราะความรู้สึกสวยงามในรูป
ทรงของสัตว์ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเพราะสัตว์บางชนิดแม้จะตัว
เล็กแต่ก็มีพิษร้าย หรือไม่มีคุณประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ จึงกลายเป็นสิ่ง
ที่ต้องนับถือ ซึ่งทำให้เกิดลัทธินับถือสัตว์ร้ายขึ้น (Totemism) ในบรรดา
ชนชาติต่าง ๆ เป็นที่น่าเสียดายว่าได้พบเครื่องประดับกาย ที่เป็นรูปคน
ของอุทง แต่เพียงชิ้นเดียว

จากการศึกษาประติมากรรมพื้นบ้านของอุทุมพร ทำให้เกิดความคิดว่าชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีของชาวอุทุมพร มีความคล้ายคลึงกับสุโขทัยหลายสถาน ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้การศึกษาค้นคว้าความเป็นมาของชนชาติไทยในสุวรรณภูมิ กระจำงขึ้นบ้างไม่มากนักน้อย และพอจะยกข้อเปรียบเทียบได้ดังนี้

๑. รูปคนมุ่นมวยผมและนุ่งผ้าโจงกระเบน
๒. คติการตกแต่งภาชนะใช้สอยด้วยรูปคน รูปสัตว์
๓. การปั้นรูปสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายของเด็กเล่นด้วยฝีมืออย่างง่าย ๆ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย นก ฯลฯ
๔. วัตถุประสงค์ที่ใช้สร้าง ส่วนใหญ่คือ ดินเผาและปูนปั้น

หากว่าอาณาจักรอุทุมพรมีจริง ชาวอุทุมพรกับชาวสุโขทัยก็คงมีความสัมพันธ์กันทั้งในทางเชื้อชาติ ศิลปและวัฒนธรรม และมีไมตรีต่อกันเป็นอย่างดีมาแล้ว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือก่อนนั้น ตามแนวการเปรียบเทียบดังกล่าว.

รูปที่ ๑๘
รูปคนกลานมีเด็กชก

รูปที่ ๑๙ คนเฝ้าตัว

รูปที่ ๒๐ ถนนเสาศิว

รูปที่ ๒๑ ก็นนรี ทองคำ

เมืองอุทอง

นายมานิต วลลิโกดม

อุทอง เป็นชื่อเมืองโบราณ อยู่ที่อำเภออุทอง (เดิมเรียกอำเภอ
จระเข้สามพัน) จังหวัดสุพรรณบุรี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นบุคคลแรกที่นำเรื่องของเมืองโบราณนี้
เข้าสู่ความรู้วงประวัติศาสตร์และโบราณคดี ปรากฏตามข้อความที่ทรงเล่า
ไว้ในหนังสือ นิทานโบราณคดี ดังต่อไปนี้

“ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับแรกพิมพ์เมื่อรัชกาลที่ ๔ มี
นิทานเล่าถึงเรื่องท้าวของพระเจ้าอุทองอยู่ข้างต้น ว่ามีพระเจ้าแผ่นดิน
องค์หนึ่งครองเมืองเชียงรายอยู่ในแควนลานนา อยู่มาพวกมอญเมืองสทิม
ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงราย พระเจ้าเชียงรายเห็นว่าข้าศึกมีกำลังมากมาย
ใหญ่หลวงนัก จะสู้ไม่ไหว ก็ทิ้งเมืองเชียงราย พาไพร่บ้านพลเมืองอพยพ
หนีข้าศึกมาทางแม่น้ำพิงค์ มาเห็นเมืองแปบร้างอยู่ทางฝั่งตะวันตกข้างใต้
เมืองกำแพงเพชร จึงตั้งอยู่ ณ ที่นั้น และสร้างเมืองขึ้นเป็นราชธานี ให้
ชื่อว่า เมืองไตรตรึงส์ (อยู่ที่ตำบลวังพระธาตุ) แล้วเสวยราชย์สืบวงศ์
มา ๓ ชั่ว ถึงรัชกาลพระเจ้าไตรตรึงส์องค์ที่ ๓ มีชายทศตะเข้ใจคนหนึ่ง
รูปร่างวิกลเป็นปมเปาไปทั่วทั้งตัวจนเรียกกันว่า แสนปม ตั้งทำไร่
เลี้ยงชีพอยู่ที่เกาะอันหนึ่งข้างใต้เมืองไตรตรึงส์ ก็นายแสนปมนั้นมักไป
ถ้ำยบัสสาวะที่โคนต้นมะเขือในไร่ของตนเนื่อง ๆ ครั้นมะเขือออกลูก
เผอิญมีผู้ได้ไปส่งทำเครื่องเสวยที่ในวัง ราชธิดาองค์หนึ่งเสวยมะเขื่อนั้น

ทรงครรภ์ขึ้นมาโดยมิได้มีวีแววว่าเคยคบขู้ขี้ชาย แล้วกลอดบุตรเป็นชาย
พระเจ้าไตรตรึงส์ไคร่จะรู้ว่าใครเป็นบิดาของบุตรนั้น พอกุมารเจริญถึง
ขนาดรู้ความ ก็ประกาศสั่งให้บรรดาชายชาวเมืองไตรตรึงส์หาของมาถวาย
กุมารราชันคดา และทรงอธิษฐานว่า ถ้ากุมารเป็นบุตรของผู้ใด ขอให้
ชอบของผู้นั้น นายแสนปมถูกเรียกเข้าไปด้วย ไม่มีอะไรจะถวาย ได้แต่
ข้าวสุกก้อนหนึ่งถือไป แต่กุมารเฉพาะชอบข้าวสุกของนายแสนปม เห็น
ประจักษ์แก่ตาคนทั้งหลาย พระเจ้าไตรตรึงส์ได้ความอภัยศอศสุ ก็ให้เอา
กุมารหลานชายกับนางราชธิดาที่เป็นมารดาลงแพปล่อยลอยน้ำไปเสียด้วย
กันกับนายแสนปม แต่เมื่อแพลอยไปถึงไร่ของนายแสนปม พระอินทร์
จำแลงเป็นลิงเอากล่องสารพัดนึกลงมาให้นายแสนปมใบหนึ่ง บอกว่าจะ
ปรารถนาสิ่งใดก็ให้ตีกлонนั้น จะสำเร็จได้ทั้งปรารถนา ๓ ครั้ง นายแสนปม
ตีกлонครั้งแรกปรารถนาจะให้ปมเป่าที่ตัวหายไป ก็หายหมดกลับมีรูปโฉม
สว่างาม ตีครั้งที่ ๒ ปรารถนาจะมีบ้านเมืองสำหรับครอบครอง ก็เกิด
เมืองขึ้นที่ใกล้บ้านโคนข้างใต้เมืองไตรตรึงส์ทางฝั่งตะวันออก ตีครั้งที่ ๓
ปรารถนาเปลทองคำสำหรับให้กุมารนอน ก็เกิดเปลทองคำขึ้นดังปรารถนา
เพราะกุมารมีบุญได้นอนเปลทองคำของนฤมิตผัดกับคนอื่น จึงได้นามว่า
เจ้าอุทอง ส่วนนายแสนปมก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ ทรงนามว่า พระเจ้า
ศิริชัยเชียงแสน กรองเมืองที่นฤมิตนั้นขนานนามว่า เมืองเทพนคร
เมื่อพระเจ้าศิริชัยเชียงแสนสิ้นชีพ เจ้าอุทองได้รับรัชทายาทครองเมือง
เทพนครมาได้ ๖ ปี พระเจ้าอุทองปรารถนาที่สร้างราชธานีใหม่ให้บริบูรณ์
พูนสุขกว่าเมืองเทพนคร ให้ข้าหลวงเที่ยวตรวจตราหาที่ เห็นว่าที่ตำบล

หนองโสนเหมาะดี พระเจ้าอู่ทองจึงย้ายจากเมืองเทพนครลงมาสร้าง
พระนครศรีอยุธยา ราชภิเชกทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดี
เรื่องพระราชพงศาวดารตั้งต้นแต่นั้นนี้ เริ่มความแต่สมเด็จพระราม-
ธิบดีที่ ๑ สร้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อปีชวด พ.ศ. ๑๘๘๓

“นิทานเรื่องนายแสนปม^๕ ที่เป็นมูลเหตุให้คนทั้งหลายเข้าใจกันว่า
สมเด็จพระรามธิบดีที่ ๑ ซึ่งสร้างกรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามเดิมว่า
อู่ทอง เพราะมีบุญญาภินิหารได้บรรทมเปลทองของนฤมิตเมื่อยังทรง
พระเยาว์ คำที่เรียกกันในหนังสือต่าง ๆ ว่า พระเจ้าอู่ทอง จึงถือกันว่า
เป็นพระนามส่วนพระองค์ ทำนองเดียวกับ พระสังข์ ในนิทานที่ชอบ
เล่นละคอนกัน.....”

“ยังมีพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งทรงแต่งพระราชทานดอกเตอร์จีน มิชชันนารีอเมริกัน
ส่งไปลงพิมพ์ไว้ในหนังสือ ไชนีสรีปอสิตอรี ในเมืองจีน เมื่อปีค.ศ.
พ.ศ. ๒๓๙๔ แต่พระบรมราชาธิบายมีเพียงว่า พระเจ้าอู่ทองซึ่งสร้าง
กรุงศรีอยุธยานั้นเป็นราชบุตรเขยของพระเจ้าศิริชัยเชียงใหม่ ได้รับ
ราชสมบัติสืบพระวงศ์ทางพระมเหสี ครองเมือง (ชื่อโรมิได้มีในพระราช-
นิพนธ์) อยู่ได้ ๖ ปี เกิดห่าลงกินเมือง จึงย้ายมาตั้งกรุงศรีอยุธยา เรื่อง
พระเจ้าอู่ทองที่พบในหนังสือเก่า มิได้กล่าวว่าคำ อู่ทอง เป็นชื่อเมือง
แต่สักเรื่องหนึ่ง แม้ตัวฉันก็ไม่เคยคิดว่ามีเมืองชื่อว่า อู่ทอง มูลเหตุ
ที่จะพบ เมืองอู่ทอง นั้น เกิดแต่เมื่อปีแรกฉันเป็นเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยไปตรวจราชการเมืองสุพรรณบุรี เป็นครั้งแรกที่เจ้านาย

เสด็จไปเมืองนั้นทั้งเล่าในนิทานเรื่องอื่นแล้ว ฉันทามชาวเมือง
สุพรรณบุรีถึงของโบราณต่าง ๆ ที่มีในเขตเมืองนั้น เขาบอกว่ามีเมือง
โบราณร้างอยู่ในป่าทางทิศตะวันตกเฉียงใต้เมืองสุพรรณบุรีแห่งหนึ่ง
เรียกกันว่า เมืองท้าวอุทอง ผู้หลักผู้ใหญ่เล่ากันว่าพระเจ้าอุทอง
เสวยราชย์อยู่ที่เมืองนั้นก่อน อยู่มาท่าลงกินเมือง พระเจ้าอุทองจึงพา
ผู้คนหนีหายย้ายไปสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และเล่าต่อไปว่า เมื่อ
พระเจ้าอุทองหนีท่าครั้งนั้น พาผู้คนไปข้ามแม่น้ำสุพรรณตรงที่แห่งหนึ่ง
ยังเรียกกันว่า ท่าท้าวอุทอง อยู่จนทุกวันนี้ ฉันทได้ฟังก็เกิดอยาก
ไปดูเมืองท้าวอุทอง แต่เขว่าอยู่ไกลนัก ถ้าจะเดินบกไปจากเมือง
สุพรรณฯ จะต้องแรมทางสัก ๒ คืนจึงจะถึง ทางที่จะไปได้สะดวกนั้นต้อง
ไปเรือ เข้าคลองสองพี่น้องที่ใกล้กับแดนเมืองนครชัยศรี ไปทางคลอง
จนถึงบ้านสองพี่น้องที่อยู่ชายป่า แล้วขึ้นเดินบกต่อไปวันเดียวก็ถึง ฉันท
จึงไม่สามารถจะไปดูเมืองอุทองได้ในคราวนั้น แต่ผูกใจไว้ว่าจะไปดูให้ได้
สักครั้งหนึ่ง

“ต่อมาอีกสักสองสามปี จะเป็นปีใดฉันทจำไม่ได้* ฉันทจะไป
ตรวจเมืองสุพรรณบุรีอีกครั้งหนึ่ง จะไปดูอำเภอสองพี่น้องอันเป็นอำเภอใหญ่
อยู่ข้างใต้เมืองสุพรรณบุรี ฉันทนึกถึงเมืองท้าวอุทอง จึงสั่งให้เขาเตรียม
พาหนะสำหรับเดินทางบก กับหาที่พักแรมไว้ที่เมืองท้าวอุทองด้วย เมื่อ
ตรวจราชการที่อำเภอสองพี่น้องแล้ว ฉันทก็ขี่ม้าเดินบกไป ทางที่ไป
เป็นป่าเปลี่ยว แต่มีไม้แก่นชนิดต่าง ๆ มาก จึงมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในบ้านนั้น
ชาวบ้านหากินแต่ด้วยทำเกวียนส่งไปขายที่อื่น ๆ เพราะหาไม้ต่าง ๆ

* ปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๔๖

สำหรับทำเกวียนได้ง่าย ฉันทักร้อนกินกลางวันที่บ้านนั้นแล้วเดินทาง
ต่อไป พอตกลงมาถึงบ้านจระเข้สามพัน อันเป็นที่พักแรมอยู่ที่ริมน้ำชื่อ
เดียวกัน ใต้เมืองท้าวอุทองลงมาไม่ห่างนัก รวมระยะทางที่เดินบกไปจาก
บ้านสองฟีสองเห็นจะราว ๗๐๐ เส้น

“วันรุ่งขึ้น ฉันทเข้าไปดูเมืองท้าวอุทอง เมืองตั้งอยู่ทางฟาก
ตะวันตกลำนน้ำจระเข้สามพัน คุเป็นเมืองเก่าแก่ใหญ่โต เคยมีบ้อมปราการ
ก่อด้วยศิลา แต่หักพังไปเสียเกือบหมดแล้ว ยังเหลือคงรูปแต่ประตูเมือง
แห่งหนึ่งกับบ้อมปราการต่อจากประตูนั้นข้างละเล็กน้อย แนวปราการคั่น
หน้าต่งบนที่ดอน คุเป็นตระพักสูงราว ๖ ศอก แล้วเป็นแผ่นดินต่ำต่อไป
สัก ๕ เส้นถึงริมน้ำจระเข้สามพัน มีรอยถนนจากประตูเมืองตรงลงไปถึง
ท่า เรียกว่า ท่าพระยาจักร พิศุเคราะห์ลำนน้ำจระเข้สามพัน เกิมเห็น
จะเป็นแม่น้ำใหญ่ ที่สูงซึ่งสร้างปราการจะเป็นตลิ่ง ครั้นนานมาเกิดมี
ช่องทางพาสายน้ำไหลไปเสียทางอื่น แม่น้ำเดิมก็ตื้นเขินแคบเข้าโดยลำดับ
จนเกิดแผ่นดินที่ราบมีชันริมตลิ่ง ก็ต้องทำถนนต่อออกไปจากเมืองจนถึง
ท่าเรือ ความที่ว่านี้ เห็นได้ด้วยมีสระขนาดใหญ่ สันฐานเป็นสี่เหลี่ยมมี
อยู่ทั้งสองข้างถนน คงชุดสำหรับขังน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง น่าจะเป็นเพราะ
เมืองกันการนำหนักขึ้นนั้นเองเป็นเหตุให้เกิดท่า (เช่นอหิวาตกโรค เป็น
ต้น) ลงกินเมืองเนื่องๆ มิใช่เพียงแต่ครั้งเดียว พระเจ้าอุทองจึงต้องทิ้ง
เมืองย้ายมาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ข้างในเมืองท้าวอุทองเมื่อฉันไปดู เป็น
แต่ที่อาศัยของสัตว์ป่า ได้เห็นอีแก่วิ่งผ่านหน้าม้าไปใกล้ๆ แต่สังเกตดู
พื้นที่เป็นโคกน้อยใหญ่ต่อๆ กันไปทุกทาง และตามโคกมีก้อนหินและ
อิฐหักปนอยู่กับดินแทบทั้งนั้น เพราะเคยเป็นที่ปฐนียสถาน.....

“ ครั้น ถึงสมัยเมื่อสร้างเมืองนครปฐมขึ้นที่ตำบลพระปฐมเจดีย์ ข้าพเจ้าออกไปตรวจการบ่อย ๆ สังเกตเห็นที่พระปฐมเจดีย์มีรอยลำน้ำเก่า ๒ สาย สายหนึ่งวกวนขึ้นไปทางทิศเหนือ อีกสายหนึ่งวกวนไปทางทิศตะวันตก ฉะนั้นน่าจะลำน้ำสายไปข้างเหนือนั้น จะขึ้นไปถึงเมืองท่าวอูทองหรือไม่ จึงวานพระยานครพระราม (ม.ร.ว. เจ็ก) เมื่อยังเป็นนายอำเภอพระปฐมเจดีย์ ให้ตรวจแนวลำน้ำนั้นว่าจะขึ้นไปถึงไหน ด้วยเคยอยู่ในกรมแผนที่ ทำแผนที่เป็น พระยานครพระรามตรวจได้ความว่าแนวลำน้ำนั้นขึ้นไปผ่านหน้าเมืองกำแพงแสน ซึ่งเป็นเมืองโบราณเมืองหนึ่ง แล้วมีร่องรอยต่อขึ้นไปข้างเหนือ จนไปต่อกับลำน้ำจรเข้สามพันที่ตมเมืองท่าวอูทอง ใช้แต่เท่านั้น สืบถามที่เมืองสุพรรณบุรียังได้ความต่อไปว่าลำน้ำจรเข้สามพันนั้นยืดยาวต่อขึ้นไปทางเหนืออีกไกลมากและมีของโบราณ เช่น สระน้ำ ๔ สระ* สำหรับราชาภิเษกเป็นต้น อยู่ริมลำน้ำนั้นหลายแห่ง แต่ลำน้ำเดิมขึ้นเขายังมีน้ำแต่เป็นตอน ๆ คนจึงเอาชื่อตำบลที่ยังมีน้ำเรียกเป็นชื่อลำน้ำนั้นกลายเป็นหลายชื่อ

“ ส่วนลำน้ำที่พระปฐมเจดีย์อีกสายหนึ่ง ซึ่งไปทางตะวันตกนั้น ตรวจเมื่อภายหลัง ก็ได้ความรู้อย่างแปลกประหลาดว่าไปต่อกับแม่น้ำราชบุรีที่ตำบลท่าผา และมีวัดพุทธาวาส พวกชาวอินเดียที่มาตั้งเมือง ณ พระปฐมเจดีย์ ก่อสร้างด้วยศิลา ปรางค์อยู่ที่พงดึกทางฟากตะวันตกเหนือปากน้ำนั้น เป็นอันพบหลักฐานแน่นอนว่าเมืองโบราณที่พระปฐมเจดีย์นั้น ตั้งอยู่ที่แม่น้ำสองสายประสบกกัน และอยู่ใกล้ปากน้ำที่ออกทะเล

* อยู่ระหว่างกิ โลเมครที่ ๑๐๔-๑๐๕ ของถนนสายกรุงเทพฯ - กอนเจดีย์ คู-สระแก้ว สระกา สระยมนา สระเกก ของ ตรี อมาตยกุล หน้า ๑๑๓

ด้วย เพราะเคยชุกพบสายโซ่และสมอเรือทะเลที่ตำบลธรรมศาลา อยู่ห่าง
พระปฐมเจดีย์มาทางทิศตะวันออกไม่ไกลนัก เพราะเป็นเมืองมีทาง
คมนาคมค้าขายทั้งทางบกทางทะเลและทางแม่น้ำบริบูรณ์ เมืองเดิมที่
พระปฐมเจดีย์จึงได้เป็นราชธานีของประเทศทวารวดี

“ฉันคิดวินิจฉัยเรื่องเมืองท้าวอุทอง เห็นว่าเมื่อแรกตั้งคงเป็น
เมืองในอาณาเขตของประเทศทวารวดี มีมาก่อนสมัยพระเจ้าอุทองหลาย
ร้อยปี และคงมีชื่อเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉันอยากรู้ชื่อเดิมของเมืองท้าว
อุทอง คิดหาที่ค้นึกขึ้นได้ว่าในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ทรงช้าง
ท้ายมีชื่อเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัยในสมัยพระเจ้ารามคำแหง บอกไว้ทุกทิศ
จึงไปตรวจดูชื่อเมืองขึ้นทางทิศใต้ ในศิลาจารึกนั้นว่ามีว่า “เมืองหัวนอน
รอด (ทิศใต้ถึงเมือง) โคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชร
บุรี นครศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว” ดังนั้น ก็เมืองเหล่านั้น
ฉันเคยไปแล้วทั้ง ๗ เมือง รู้ได้ว่าในจารึกเรียบเรียงเป็นลำดับกันลง
มาตั้งแต่ต่อเมืองกำแพงเพชร คือเมืองโคนที่ อยู่ที่ใกล้บ้านโคนทางฝั่ง
ตะวันออกแม่น้ำพิงค์ ยังเป็นเมืองร้างมีวัดวาของโบราณปรากฏอยู่ ทรง
ที่อ้างในนิทานเรื่องนายแสนปมว่าเป็น เมืองเทพนคร ที่พระบิดาของ
พระเจ้าอุทองนฤมิต ก็แต่ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง มีมาก่อน
นิทานเรื่องนายแสนปมถึง ๑๐๐ ปี ก็เป็นอันลบล้างข้อที่อ้างว่าเป็นเมือง
เทพนคร และลบล้างต่อไปจนความข้อที่อ้างว่าพระเจ้าอุทองครองเมือง
เทพนครนั้นอยู่ก่อนลงมาสร้างกรุงศรีอยุธยา ต่อเมืองโคนที่ลงมาออกชื่อ
เมืองพระบาง เมืองนั้นก็ยังเป็นเมืองร้าง ปรากฏอยู่ทางฝั่งตะวันตก
แม่น้ำพิงค์ ข้างหลังตลาดปากน้ำโพบัดนี้

“ฉันนึกว่า เหตุใดในจารึกของพ่อขุนรามคำแหงจึงเรียกชื่อ
เมืองท้าวอุทอง ว่า เมืองสุพรรณภูมิ ก็ศัพท์ ๒ ศัพท์นั้นเป็นภาษามคร

คำ “สุพรรณ” แปลว่า “ทองคำ” และคำ “ภูมิ” แปลว่า “แผ่นดิน” รวมกันหมายความว่า “แผ่นดินอันมีทองคำมาก” พอนึกขึ้นเท่านั้นก็คิดเห็นทันทีว่าชื่อ “สุพรรณภูมิ” นั้นตรงกับชื่อ “อุทอง” ในภาษาไทยนั่นเอง เพราะคำว่า “อุ” หมายความว่า “ที่เกิด” หรือ “ที่มี” ก็ได้ เช่น พวกกันว่า “อุขาวอุน้ำ” มิได้หมายความว่า “เปล” สำหรับเด็กนอนอย่างเดียว และคำที่เรียกกันว่าท้าวอุทองก็ดี พระเจ้าอุทองก็ดี น่าจะหมายความว่า “เจ้าเมืองอุทอง” ใครได้เป็นเจ้าเมือง พวกเมืองอื่นก็เรียกว่า ท้าวอุทอง หรือพระเจ้าอุทอง เช่น เรียกว่า ท้าวทุเรปัน ท้าวดาหา หรือพระเจ้าเชียงใหม่และพระเจ้าน่าน มิใช่ชื่อตัวบุคคล คิดต่อไปว่าเหตุใดจึงเปลี่ยนชื่อเมืองสุพรรณภูมิ เป็นเมืองอุทอง เห็นว่าเมืองนั้นเดิมพวกพราหมณ์คงตั้งชื่อว่า “สุพรรณภูมิ” ในสมัยเดียวกันกับตั้งชื่อ “เมืองราชบุรีและเมืองเพชรบุรี” ต่อมาน่าจะร้างเสียสักคราวหนึ่ง เนื่องจากเหตุที่พระเจ้าราชาธิราชเมืองพุกามมาตีเมืองราชธานีที่พระปฐมเจดีย์ ในระหว่าง พ.ศ. ๑๖๐๐ ต่อมาพวกไทยลงมาจากข้างเหนือ อาจเป็นพวกพระเจ้าศิริชัยเชียงแสนก็ได้ มาตั้งเมืองสุพรรณภูมิขึ้นอีก เรียกชื่อกันเป็นภาษาไทย จึงได้นามว่า “เมืองอุทอง” แต่ในจารึกของพระเจ้ารามคำแหงใช้ชื่อตามธรรมเนียมเดิม จึงเรียกว่า “เมืองสุพรรณภูมิ”

“พอฉันโฆษณาความที่คิดเห็นเรื่องเมืองอุทองให้ปรากฏ พวกนักเรียนโบราณคดีก็เห็นชอบด้วยหมด เมืองนั้นจึงได้ชื่อเรียกกันว่า “เมืองอุทอง” แต่นั้นมา ถึงรัชกาลที่ ๖ เมื่อฉันพบพระเจดีย์ยุทธหัตถี ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างไว้ตรงที่ชนช้างชนะพระมหาอุปราชาเมืองหงสาวดี ณ ตำบลหนองสาหร่าย ในแขวงเมืองสุพรรณบุรี พระบาท

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาอุทิศสาหะเสกขเงินป่า
จากพระปฐมเจดีย์ไปนมัสการพระเจดีย์นั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ได้เสด็จ
แวะทอดพระเนตรเมืองอุททอง ในระหว่างทางประทับแรมอยู่ที่ในเมือง
คันทันหนึ่ง ทรงพระราชดำริเห็นว่าวินิจฉัยเรื่องเมืองอุททองมีหลักฐานมั่นคง
ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ เมื่อทรงสถาปนาสมเด็จพระพันางเธอ เจ้าฟ้าวิภา-
วณกมล เป็นเจ้าฟ้าต่างกรม จึงพระราชทานพระนามกรมว่าเจ้าฟ้า “กรม
ขุนอุททองเขตขัตติยนารี” ชื่อเมืองอุททองก็เพิ่มขึ้นในทำเนียบหัวเมืองอีก
เมืองหนึ่ง ด้วยประการฉะนี้”

นี่คือมูลเหตุที่ชานชื่อเรียกเมืองร้างแห่งนี้ ตลอดจนการสัน-
นิษฐานพระนามเดิมของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้ทรงสร้างพระนคร
ศรีอยุธยาเป็นราชธานีของประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๓ ถึงรัชกาลที่ ๖
มีพระบรมราชโองการประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณในประเทศขึ้น
เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖ มอบให้กรรมการหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาขึ้น
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นผู้อำนวยการ โดยมีหน้าที่สำคัญ คือ

๑. ให้พิเคราะห์เลือกสรรและกำหนดว่า ของโบราณแห่งใดและ
สิ่งใด ควรจะตรวจตราไว้สำหรับบ้านเมืองบ้าง
๒. ให้คิดอ่านวิธีการตรวจตรารักษาของโบราณ ซึ่งสมควรจะ
รักษาสำหรับบ้านเมือง
๓. ให้ตรวจตราและเป็นที่ปรึกษาแนะนำเจ้าหน้าที่และผู้อื่นซึ่ง
เป็นพนักงานตรวจรักษาของโบราณ

๔. ให้พุดจ่าว่ากล่าวในเรื่องการตรวจตรารักษาของโบราณได้ตรง
ต่อเจ้ากระทรวงทบวงกรมหรือเทศาภิบาลและผู้อื่น ตามที่ซึ่งเห็นควรแก่
ประโยชน์ของการนั้น

๕. ให้ทำรายงานการที่จัดทำนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ไม่น้อยกว่าปี
ละครั้งหนึ่งเป็นกำหนด

ถึงรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เพิ่ม
หน้าที่จัดการพิพิธภัณฑสถานเป็นหน้าที่ของกรมการหอพระสมุดสำหรับ
พระนครอีกอย่างหนึ่ง และมีพระบรมราชโองการประกาศเปลี่ยนกรม-
การหอพระสมุดสำหรับพระนครเป็นจัดตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้น เมื่อวันที่
๑๙ เมษายน ๒๔๖๙ และแบ่งงานออกเป็น ๓ แผนก คือ

๑. แผนกวรรณคดี เป็นพนักงานจัดการหอพระสมุดสำหรับ
พระนคร และสอบสวนพิจารณาวิชาอักษรศาสตร์

๒. แผนกโบราณคดี เป็นพนักงานจัดการพิพิธภัณฑสถาน ตรวจ
รักษาโบราณวัตถุสถาน

๓. แผนกศิลปากร เป็นพนักงานจัดการบำรุงรักษาวิชาช่าง

ราชบัณฑิตยสภาเมื่อแรกตั้งนั้น มี สมเด็จพระยาเจ้าบรมราช
นุภาพ เป็นสภานายก และมหาอำมาตย์โท พระยาโบราณราชธานินทร์
(อดีตสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลอยุธยา) เป็นอุปนายกแผนก
โบราณคดี เมืองอยู่ทองร้างนับเนื่องเป็นโบราณสถานแห่งหนึ่ง ตกอยู่ใน
ความควบคุมของราชบัณฑิตยสภา โดยมอบให้อยู่ในความดูแลรักษาของ
คณะกรรมการจังหวัดสุพรรณบุรี

ถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ มีราษฎรชาวจีนคณะหนึ่งรวม ๕ คน ได้ยื่นคำร้องต่อจังหวัดสุพรรณบุรีขอเช่าที่ดินบางส่วนตรงท่าพระยาจักร อันเป็นที่ดินตอนหนึ่งของเมืองอุททองอยู่ใกล้ริมลำน้ำจรเข้สามพัน ปลูกเป็นห้องแถวค้าขาย เมื่อราชบัณฑิตยสภา* ได้รับรายงานจากจังหวัดสุพรรณบุรี จึงส่งเจ้าหน้าที่** แผนกพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร*** ไปสำรวจทำแผนผังสังเขปบริเวณเมืองอุททอง และวัดแบ่งที่ดินให้ราษฎรเช่าปลูกห้องแถวไม้ชั้นเดียวบ้างสองชั้นบ้าง หลังคามุงสังกะสีก็มี มุงจากก็มี ประมาณ ๖๐ กว่าห้อง จึงเริ่มเกิดเป็นท่าตลาดท่าพระยาจักรขึ้น ต่อมาประกาศยุบเลิกราชบัณฑิตยสภา งานจัดพิพิธภัณฑสถานและตรวจรักษาโบราณวัตถุสถานตกเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ราว พ.ศ. ๒๔๘๐ กรมศิลปากร**** อนุญาตให้คณะกรรมการอำเภออุททอง (ขณะนั้นยังเรียกอำเภอจรเข้สามพัน) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอาคารเช่าให้เป็นระเบียบและมุงหลังคาด้วยสังกะสีทั้งหมด เพื่อเหมาะสมแก่ความเจริญของท้องถิ่น ส่วนในบริเวณกำแพงเมืองก็เริ่มมีผู้ขอเช่าที่ดินทำไร่ทำสวนขึ้นประปราย

ราว พ.ศ. ๒๔๗๘ ดร. กอริช เวลส์ นักโบราณคดีชาวอังกฤษ ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรมาทำการสำรวจหาความรู้บางประการในเมืองเก่าอุททอง และทดลองขุดตรวจที่บริเวณโคกดินใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งเขาเข้าใจว่าเป็นลานบ้านของชาวเมืองแต่ครั้งโบราณ แล้วนำผลความรู้ที่ได้ไปเขียนในหนังสือ Towards Ankor อย่างสนุกน่าอ่าน

* สมัยนั้น พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ เป็นสถานายก

** นายศรี อดาทกุล ปัจจุบันเป็นหัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

*** ปัจจุบันเป็นกองโบราณคดี ในกรมศิลปากร

**** พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ เป็นอธิบดี

ก่อนสร้างถนนมัลลย์แมนระหว่างนครปฐมกับสุพรรณบุรี ผู้เขียนได้
มาตรวจเมืองอู่ทองโดยทางเรือ ขึ้นบกที่ตลาดบางลี่ อำเภอสองพี่น้องบ้าง
ที่ทำท้าวอู่ทอง ซึ่งอยู่ริมลำน้ำสุพรรณบุรี เห็นวัดบ้านกว้าง อำเภอ
ศรีประจันต์ขึ้นไปราว ๕-๖ กิโลเมตรบ้าง มีโอกาสศึกษาภูมิประเทศกับ
แม่น้ำลำคลองที่ใกล้เคียงเมืองโบราณนี้ ตามเค้าเงื่อนที่สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพทรงเล่าไว้ จนทราบเป็นความรู้ว่า อู่ทองเป็นจุดสำคัญ
แห่งหนึ่งของเส้นทางคมนาคมระหว่างหัวเมืองฝ่ายใต้ฝ่ายตะวันตกกับ
ราชธานีในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาแต่โบราณกาล ดังนั้น เมื่อกรุยเส้นทาง
ทำถนนมัลลย์แมนผ่านมา จึงรายงานกรมศิลปากร* ดำเนินการรังวัดที่ดิน
เมืองอู่ทอง ขออนุญาตสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์เป็นที่ดินโบราณสถาน โดย
ส่งหัวหน้าแผนกสำรวจ** กองโบราณคดี มาทำการสอบเขตร่วมกับเจ้า
พนักงานกรมที่ดิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้เนื้อที่ดินทั้งหมดประมาณ ๙๗๖ ไร่
๑ งาน ๑ วา น้อยกว่าเนื้อที่ในแผนที่สังเขปซึ่งทำไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖
ทั้งนี้เพราะราษฎรได้ขอโอนคดีกรรมสิทธิ์ไปเสียแล้วหลายแห่งหลายตอน
ระยะเดียวกันนั้น บริเวณท่าพระยาจักรก็เริ่มขยายตัวเป็นท่าเลค้าขายใหญ่
ขึ้น กรมศิลปากรจึงส่งเจ้าหน้าที่กองโบราณคดีคนหนึ่งมาอยู่ช่วยคณะกรรมการ
อำเภอดูแลผลประโยชน์และการปลูกสร้างร้านโรงที่จะมีขึ้นในตลาด
นั้น ราว พ.ศ. ๒๕๐๐ หลังจากเปิดถนนมัลลย์แมนเป็นทางสัญจรแล้ว กรม
ศิลปากร*** ได้จัดตั้งหน่วยศิลปากรที่ ๒ ขึ้น**** มีหน้าที่ควบคุมรักษา
โบราณวัตถุโบราณสถาน ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม สมุทรสงคราม

* สมัยนั้นพันเอก หลวงรณสธิรพีชัย เป็นอธิบดี

** ร.ต.ท. แสง มนวิตร ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนภาษาสันสกฤต ในมหาวิทยาลัยศิลปากร

*** นายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดี

**** นายเจริญ ฆานูญ ภัณฑารักษ์โท เป็นหัวหน้าหน่วย

ราชบุรี เพชรบุรี กาญจนบุรี และประจวบคีรีขันธ์ รวม ๗ จังหวัด ใช้ห้อง
แถวไม้สองชั้นทางค้ำไม้ของตลาดทำพระยาจักรเป็นสำนักงานและที่พัก
อาศัยชั่วคราว ระยะนั้นผู้เขียนได้มาตรวจงานที่อำเภออุททองหลายครั้ง
สังเกตเห็นว่า เฉพาะในส่วนโบราณวัตถุ นอกจากพระเศียรพระพุทธรูป
ดินเผา ศิลปสมัยทวารวดี ๒-๓ ชั้นที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ มาแต่ครั้งรัชชบัณฑิตยสภาแล้ว ก็มีเทวรูปสวมหมวกทรงกระบอก
ศิลา ที่ศาลเจ้าพระยาจักร ๑ องค์ กับเศียรยักษ์ปูนปั้นลักษณะคล้ายของสมัย
ทวารวดีอีก ๒ เศียร อันจะเป็นวัตถุหลักฐานแสดงถึงอายุของเมืองอุททอง
ว่าในส่วนโบราณสถานก็มีพระเจดีย์ทรงกลมที่บนเขาพระ ๑ องค์ นอกนั้น
มีค่อยได้พบเห็น เพราะบริเวณในเมืองยังเป็นทุ่งไผ่อยู่ทั่วไป จัดว่ามี
โบราณวัตถุโบราณสถานให้เห็นในระยะนั้น ปรากฏน้อยเหลือเกิน แต่
อย่างไรก็ดี ตามพื้นดินได้พบปะเครื่องดินเผาทำเป็นรูปคนรูปสัตว์ต่าง ๆ
หักๆ ตกหล่นอยู่มาก เป็นของจำพวกหูกหรือจุกหม้อไหและเครื่องพลีกรรม
พิจารณาเนื้อดินและลักษณะฝีมือช่างของเศษวัตถุเหล่านี้ รู้สึกสะดุดตา
สะดุดใจว่า อาจจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องเมืองเก่าอุททองได้บ้าง
จึงแนะนำให้เจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่ ๒ เอาใจใส่เก็บรวบรวมไว้ จนวางกอง
ระเกะระกะในห้องสำนักงานชั่วคราว มีบุคคลผู้หนึ่งถามผู้เขียนว่า สั่งให้
เก็บของแตกหักประเภทนี้ไว้เพื่อประโยชน์อันใด ผู้เขียนเองตอนนั้นก็ยังไม่
นึกไม่ออกว่าจะตอบคำถามนี้อย่างไรดีจึงจะให้เกิดความเข้าใจในท่าน
ชวนให้ดูโบราณคดีไปทั่วๆ ภายหลังผู้เขียนไปเมืองอุททองอีกและมีโอกาส
พาศิลปินผู้หนึ่งไปด้วย ชวนให้ดูเครื่องดินเผาแตกหักเหล่านี้ หลังจาก

ตรวจพิจารณาถกเถียงกันพักใหญ่ ศิลปินผู้นั้นแสดงความคิดเห็นว่าของ
ประเภทนี้เป็นศิลปกรรมพื้นบ้าน มีประโยชน์ในการศึกษาวัฒนธรรม
ประเพณีของชาวเมืองอุททองโบราณมิใช่น้อย และตกลงใจจะศึกษากัน
กว่าให้เป็นเรื่องราวต่อไป*

เมื่อเริ่มตั้งหน่วยศิลปากรที่ ๒ ขึ้นแล้ว ปรากฏว่าประชาชนชาว
อำเภออุททองได้นำโบราณวัตถุขนาดใหญ่บ้างเล็กบ้าง ที่พบในบริเวณเมือง
ร้าง มามอบให้เรื่อยๆ ในจำนวนนี้มีของชิ้นหนึ่งมีค่ายิ่งในทางประวัติ-
ศาสตร์โบราณคดี คือ จารึกแผ่นทองแดง อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔
เป็นอักษรอินเดียได้ ภาษาสันสกฤต มีพระนามกษัตริย์ปรากฏ ๒ พระองค์
(หลักที่ ๓๔) และกรมศิลปากรได้จัดรางวัลตอบแทนผู้เป็นเจ้าของไปตาม
สมควร นับแต่การส่งมอบไปมาตามถนนมาลัยแมนสะดวกเรียบร้อยเป็นอัน
มา ท้องที่อำเภออุททองได้เจริญสมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่ากาลก่อน กรมศิลปากรได้
กำหนดแผนผังขึ้นไว้เพื่อความเป็นระเบียบต่อไปในอนาคต ซึ่งบริเวณ
ทำเลตลาดท่าพระยาจักรก็ขยายเปลี่ยนแปลงจากโรงร้านห้องแถวไม้
เป็นอาคารคอนกรีตขึ้นหลายตอน กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการจัดสร้าง
อาคารพิพิธภัณฑสถานชั่วคราวขึ้นในตัวเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ไม่ห่างไกล
จากบ้านพักเจ้าหน้าที่ด้วย** พร้อมทั้งสร้างสำนักงานหน่วยศิลปากรที่ ๒
และบ้านพักเจ้าหน้าที่ด้วย** โดยเฉพาะตัวอาคารพิพิธภัณฑสถานหลังนี้ได้รื้อ
ลง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ เพื่อปราบที่เป็นสนามของอาคารพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติอุททอง ที่สร้างขึ้นโดยเงินงบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๘

* เรื่อง ประติมากรรมพื้นบ้านของอุททอง ของ นายเขียน ยัมศิริ รักษาการในตำแหน่ง
กณบดีจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร พิมพ์ไว้ในเล่มนี้แล้ว หน้า ๖๑

** ขณะนี้ นายกำนัน บุญมาติก ภักธารักษ์โท เป็นหัวหน้าหน่วย

บันทึกขอย้อนไปกล่าวถึงการสำรวจภูมิประเทศแม่น้ำลำคลอง ที่ผู้เขียนได้มีโอกาสศึกษาเมื่อสมัยก่อนมีถนนมาลัยแมนเกิดขึ้น อันเมืองร้างซึ่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงขนานเรียกตามคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า “เมืองท้าวอุทอง” นั้น ตั้งอยู่ที่ราบห่างเชิงเขาคำเทียมมาทางทิศตะวันออกประมาณ ๑ กิโลเมตรครึ่ง ลักษณะเมืองเป็นรูปไข่นาตราว ๗๐๐ + ๗๐๐ เมตร มีคูล้อมรอบชั้นหนึ่ง ทางทิศตะวันตกมีลำห้วยรวกกับห้วยหางนาโคไหลมาทางเทือกเขาคำเทียมลงสู่เมือง* ทางทิศใต้มีลำน้ำจระเข้สามพันไหลผ่านหน้าเมือง ลำน้ำสายนี้ไหลมาจากท้องที่อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี แดบเขาหัวนอน ผ่านมาทางบ้านรางหวาย บ้านลาดหมู่วัดประทุมวิหาร บ้านจระเข้สามพัน บ้านนาลาว บ้านท่าพระ (คือตลาดท่าพระยาจักรในเวลานี้) บ้านหนองตาสาม บ้านคอนยายเส (หรือยี่เส) บ้านลูกตาลอ่อน ถึงบ้านวัดนก ณ ที่บ้านวัดนกพร้อมกับลำน้ำใหญ่อีกสายหนึ่งที่ไหลมาแต่ข้างเหนือ ลำน้ำใหญ่ที่มาจากข้างเหนือนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันเป็นตอน ๆ ทั้งที่เป็นแม่น้ำสายเดียวกัน และเริ่มต้นมาแต่หมู่บ้านสามชุก ไหลผ่านมาทางบ้านท่าระกำ บ้านหนองตาแบ่น บ้านหนองสาหร่ายใหญ่ หนองสาหร่ายน้อย บ้านสวนรัก ถึงบ้านตลิ่งชัน ตอนนั้นเรียกกันว่า แม่น้ำตัวะ จากบ้านตลิ่งชัน บ้านท่าข้าม บ้านไร่ บ้านท่าวัว ถึงบ้านเขาดิน ตอนนั้นเรียกกันว่าแม่น้ำท่าวัว ในหมู่บ้านท่าวัว มีสระน้ำสำคัญ ๔ สระ คือ สระเกตุ สระแก้ว สระยมนาและสระคา จากบ้านเขาดินไหลผ่านบ้านศาลาขาว บ้านท่าช้าง

* น้ำในคูเมืองมีช่องระบาย (ประตูน้ำ) ที่แนวกำแพงใกล้บริเวณสุขาภิบาล ผ่านไปลงลำรางที่แรกข้าง ๆ ตลาดท่าพระยาจักร ลงลำน้ำจระเข้สามพัน แนวกำแพงเมืองและช่องระบายน้ำทรงนี้ถูกกลบเปลี่ยนเป็นถนนมาลัยแมนหมดแล้ว

บ้านโรงฆ้อง บ้านคอนยายเกต บ้านวัดนก และบ้านไผ่หงอย ตอนนั้นเรียก
ว่า คลองสวนแตง ขอสรุปเรียกลำน้ำใหญ่มีชื่อเป็นตอน ๆ นี้ว่า “แม่น้ำ
ท่าว่า” ที่บ้านสวนสักยังมีลำน้ำอีกสายหนึ่ง ชื่อแม่น้ำบางงาม ไหลมาจาก
ทิศตะวันออกทางหมู่บ้านตงกะตด อำเภอศรีประจันต์ มาลงร่วมกับแม่น้ำ
ท่าว่า เมื่อแม่น้ำท่าว่ามาบรรจบเป็นแควเดียวกับลำน้ำจะเข้สามพัน ที่
บ้านวัดนก แล้วไหลผ่านบ้านท่าไชย บ้านกาไ้ว บ้านบางทราย บ้านบาง
พลัด บ้านบางลี (ตอนนั้นเรียกเป็นอีกชื่อว่า ลำท่าไชย) จากบ้านบางลี
ไปสองพี่น้อง (ตอนนั้นเรียกอีกชื่อว่า คลองบางลี) จากบ้านสองพี่น้องถึง
อำเภอสองพี่น้องออกแม่น้ำสุพรรณบุรีที่ข้างวัดบางสวนในหมู่บ้านสามแก้ว
(ตอนนั้นเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าคลองสองพี่น้อง) หนึ่ง ผังตะวันตกของแม่น้ำ
ท่าว่าตั้งแต่หมู่บ้านที่ลำน้ำจะเข้สามพันร่วมเป็นสายเดียวกันลงมา มีเค้า
ลักษณะว่า แต่โบราณกาลกินเว้เข้ามาถึงแถบหมู่บ้านสระยายโสม และ
ปากน้ำกำแพงแสน ในเขตจังหวัดนครปฐม เพราะยังมีร่องรอยเหลือเป็น
ร่องน้ำลาลาอยู่หลายแห่ง อันแม่น้ำกำแพงแสนนั้น ต้นน้ำแยกมาจาก
แม่น้ำแม่กลองที่ข้างตลาดท่าเรือ จังหวัดกาญจนบุรี ลำน้ำสายนี้เรียกชื่อ
เป็นตอน ๆ เหมือนกัน ตอนต้นเรียก ห้วยยา เมื่อไหลมาถึงบ้านหนอง
อีหมี เกิดแยกเป็น ๒ สาย ๆ หนึ่งตรงไปทางตะวันออก เรียกห้วยกระบอก
ผ่านไปยังเหนือเมืองกำแพงแสน เป็นลำคลองอ้ายเสา คลองบางปลา
ไปลงแม่น้ำนครชัยศรีที่อำเภอบางเลน อีกสายหนึ่งไหลลงใต้เรียกห้วยยาง
โป่ง ห้วยหนองกร่าง ห้วยทับหลวง ผ่านบ้านตาก้องมาบ้านพะเนียงแตก
เรียกลำพะเนียงแตก ๆ ไหลอ้อมเมืองนครปฐมทางด้านตะวันออกมาลง
ห้วยจะเข้ ที่อยู่เหนือพระปโทนเจดีย์ ผ่านบ้านธรรมศาลาไปลงลำน้ำ
บางแก้วที่แถววัดท่าตำหนักแล้วไปออกแม่น้ำนครชัยศรีที่ตำบลบ้านปากน้ำ

อำเภอ นครชัยศรี ส่วนลำน้ำที่กล่าวในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ ว่ามาจากตำบลท่าผานั้น แยกมาจากแม่น้ำแม่กลอง
ในเขตอำเภอบ้านโป่ง ไต่สหรหรือเมืองโกสินารายณ์ลงมาประมาณ ๒
กิโลเมตร และได้เมืองพงตึกลงมาราว ๘ กิโลเมตร เรียกชื่อเป็นตอน ๆ
เหมือนกัน คือ คลองยาง คลองบางตาล คลองหนองหินแดง คลองบาง
แหลม ผ่านบ้านถนนขาด ตำบลโคกยายหอม ซึ่งอยู่ทางใต้ของเมืองนคร
ปฐม ไปลงลำน้ำบางแก้ว เช่นเดียวกับลำพะเนียงแตก จากการศึกษา
ทางภูมิประเทศทั้งกล่าวมา จะเห็นได้ว่าเมืองนครปฐมตั้งอยู่บนพื้นที่ราบ
กระหนาบด้วยลำน้ำที่แยกจากแม่น้ำแม่กลองมายังแม่น้ำนครชัยศรีทั้งข้าง
เหนือข้างใต้ แตกต่างกับที่ตั้งเมืองท้าวอุทอง ซึ่งอยู่ใกล้เชิงเขา อันเป็น
พืดยาวมาจากกาญจนบุรี ยิ่งกว่านั้น เมื่อติดตามตรวจสอบดูถึงต้นแม่น้ำ
จะเข้าสู่สามพันแควเขาหัวนอน ยังพบร่องรอยว่าน่าจะเป็นลำน้ำต่อเนื่องมา
จากลำห้วยรางกอก ซึ่งแยกจากแม่น้ำแม่กลองที่บ้านท่าม่วง(อำเภอท่าม่วง)
จังหวัดกาญจนบุรี ผ่านหมู่บ้านหัววังไปทางลำน้ำกำแพงแสนก้วย จึงเกิด
ความคิดเห็นว่าที่มีคำกล่าวในทางโบราณคดีว่า เมืองนครปฐมหมดความ
สำคัญที่จะเป็นราชธานีแล้ว จึงย้ายไปตั้งขึ้นใหม่ที่เมืองท้าวอุทองนั้น น่า
จะกลับตรงกันข้าม เพื่อตระหนักแน่ จึงติดตามตรวจสอบต้นแม่น้ำท่าว่า
ที่เขตอำเภอสามชุกและเดิมบางนางบวช ปรากฏว่าลำน้ำมะขามเฒ่าหรือ
สุพรรณบุรี ซึ่งไหลมาจากข้างเหนือ นั้น เมื่อมาถึงตอนที่ติดต่อกับแม่น้ำ
ท่าว่า เป็นลำคดโค้งพุ่งไปทางทิศตะวันออก แล้วไหลผ่านลงทางอำเภอ
ศรีประจันต์ ส่อว่าเดิมทีเดียวลำน้ำสุพรรณบุรีตรงนี้คงไหลลงเป็นลำเดียว
กับแม่น้ำท่าว่า พุดง่าย ๆ ลำน้ำท่าว่าก็คือแม่น้ำสุพรรณบุรีเท่านั้นเอง และ
ตรงที่เป็นลำคดโค้งพุ่งไปทางตะวันออกคงเป็นคลองขุดลัด ภายหลังลำน้ำ

เส้นทางตรงมีเกาะคอนเกิดขึ้นหรือถูกบีบคั้นโดยมีภัยพิบัติอย่างหนึ่งอย่างใด
เกิดขึ้น กระแสน้ำพุ่งหลากลงทางคลองลัดหน้าเข้าก็กลายเป็นลำน้ำใหม่
ไป โดยเฉพาะเรื่องแม่น้ำสุพรรณบุรีกับแม่น้ำท่าว่า เป็นลำน้ำสายเดียวกัน
นั้น ผู้แรกสำรวจและแสดงความคิดเห็นไว้เป็นแนวการศึกษา คือพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังตรัสเล่าไว้ในหนังสือเสด็จประพาส
ลำน้ำมะขามเฒ่า ผู้เขียนเพียงแต่สอบทบทวนตามรอยพระยุคลบาทเท่านั้น
จึงขอเทิดทูนพระเกียรติไว้ ณ ที่นี้ด้วย บริเวณท้องที่อำเภอสามชุก อำเภอ
เดิมบางนางบวช ยังมีซากเมืองซากโบราณสถานหลายแห่ง ในการหัก
ร่างทางพงทำไร่อ้อย ทราบว่ามีโบราณวัตถุทั้งสมัยทวารวดีและลพบุรี
ผุดผ่องขึ้นบ่อย ๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบได้ความว่าแม่น้ำจะเข้าสามพัน
มาจากทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองท่าว่าอยู่ทองมาลงร่วมกับแม่น้ำท่าว่า
หรือสุพรรณบุรีเก่า ที่ใกล้บ้านวัดนก ซึ่งอยู่ทางตะวันออก และ ณ ที่
บริเวณนั้นเป็นสบน้ำใหญ่กินเวลาดลมาจนถึงอำเภอกำแพงแสน อำเภอเมือง
นครปฐมแล้ว ก็จะพบว่ามีความเข้าใจผิดกันอยู่อย่างหนึ่งที่มักเข้าใจกันว่า
ลำน้ำจะเข้าสามพันนั้น ดึงต้นมาจากข้างทิศเหนือ ในแผนที่อักษรานุกรม
ภูมิศาสตร์ได้เปลี่ยนชื่อแม่น้ำจะเข้าสามพัน ไปเป็นแม่น้ำท่าว่า*

เมืองท่าว่าอยู่ทองได้อาศัยลำน้ำที่ไหลมาหล่อเลี้ยง คือลำจะเข้าสามพัน
ลำห้วยรวก ลำห้วยหางนก เป็นสายที่รับน้ำมาจากเทือกเขา ย่อมจะอำนวย
น้ำให้มากก็แต่ในฤดูฝน ล้วนลำน้ำท่าว่าหรือสุพรรณบุรีเก่าเป็นแนวใน
พื้นที่ราบลุ่ม รับน้ำจากลำมะขามเฒ่ามาแต่ข้างเหนือ ย่อมอำนวย
น้ำให้ตลอดฤดูกาล ก็เมื่อตอนต้นแควบ้านสามชุกเกิดดอนเนินหรือเปลี่ยน

* อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๓ ระหว่างหน้า ๔๔๖๔-๔๔๖๕

แผนที่สังเขป
แสดงลำน้ำจรเข้สามพัน และลำน้ำท่าหัว
จังหวัดสุพรรณบุรี

กระแสน้ำเดินเสียแล้ว ย่อมต้องมีน้ำน้อยไม่สะดวกแก่การเดินทาง
ใหญ่ ๆ ลงโดยลำกับ ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าเมืองโบราณแห่งนี้ขาดแคลนน้ำ
อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดเสื่อมความสำคัญและความสมบูรณ์พูนสุขได้เริ่มขึ้น
เมื่อใด และสูญสลายไปเมื่อใด ผู้เขียนได้พยายามพิจารณาศึกษาเปรียบ
เทียบโบราณวัตถุนานาอย่างที่พบปะทางลุ่มน้ำท่าว่าหรือแม่น้ำสุพรรณบุรี
เก่า กับลุ่มน้ำสุพรรณบุรีใหม่ คือ สายปัจจุบันนี้ ปรากฏว่าโบราณวัตถุ
ส่วนใหญ่ พบแถบลุ่มน้ำใกล้เมืองท้าวอู่ทอง เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี
อายุอ่อนที่สุดตกปุนพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ ส่วนทางลุ่มน้ำสุพรรณบุรี
ปัจจุบันพบโบราณวัตถุส่วนใหญ่เป็นศิลปกรรมสมัยลพบุรีและสมัยอู่ทอง
อายุสูงปุนพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ จึงคาดคะเนว่าเมืองท้าวอู่ทองคง
เสื่อมสิ้นสภาพเป็นเมืองสำคัญในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ แล้วเคลื่อน
ย้ายมาตั้งเมืองรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขึ้นใหม่ในบริเวณที่มีวัดพระศรีรัตน-
มหาธาตุกับวัดพระรูปเป็นสำคัญ เรียกชื่อว่า เมืองสุพรรณภูมิ หรือพันธุม-
บุรี หรือสุพรรณบุรี ดังปรากฏในศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัย (หลักที่ ๑)
จารึกลานทองวัดสองคอบ ชัยนาท (หลักที่ ๔๘) และตำนานความเก่า ๆ
หลายเรื่อง หนึ่งในผู้กล่าวว่ามีเมืองท้าวอู่ทองแล้วคงย้ายไปสร้าง
เมืองอยู่ใหม่ที่ตำบลบ้านไร่รถหรือหนองแลง ทางฝั่งตะวันตกแม่น้ำ
ท่าว่า พิจารณาคูหาทางภูมิประเทศไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะทางน้ำแถบ
ท้องดินนั้นเริ่มกั้นตารแห้งแล้งขึ้นก่อนแล้ว จึงเป็นเหตุให้เมืองท้าว
อู่ทองเกิดอึดอัดขาดแคลนความสมบูรณ์ มีเค้าเมืองแห่งหนึ่งเป็นรูป
เหลี่ยมมนขนาดไล่เลี่ยกับเมืองท้าวอู่ทอง อยู่ติดกับลำน้ำบึงกระเทียม ห่าง
บ้านศาลาขาวไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร หรือ
ห่างจากปากน้ำจรเข้สามพันกับแม่น้ำท่าว่าร่วมกันประมาณ ๖ กิโลเมตร

หากสันนิษฐานว่าย้ายมาอยู่ ณ ที่เมืองนี้ ดูเหมือนจะงามกว่า เพราะใกล้
ห้วยน้ำใหญ่มากกว่า และอาจจะเคยเป็นเมืองปากน้ำของเมืองท้าวอุทอง
มาก่อนก็ได้ แต่เวลานี้ยังไม่มีผู้ใดไปสำรวจชุกชุมเป็นทางการ เรื่อง
จึงเงียบอยู่ เมื่อประมาณอายุเวลาที่เมืองท้าวอุทองเสื่อมสลายความ
สำคัญไต่แล้ว ก็ยังอยู่ปัญหาอีกปมหนึ่งที่ว่า เริ่มต้นเสื่อมความสำคัญ
เพราะขาดแคลนน้ำเมื่อใด ปัญหาข้อนี้ต้องอาศัยฟังโบราณวัตถุโบราณ-
สถานที่มีอยู่ในกลางเมือง เพราะเป็นแหล่งตั้งนิเวศสถานของชนชั้นบริหาร
ปกครองบ้านเมืองและพ่อค้ากหบดี

ถึงราว พ.ศ. ๒๕๐๕-๐๖ ผู้เช่าที่ดินภายในกำแพงเมืองเก่าอุทองได้
หักร้างทางพงขยายการทำไร่ปลูกพืชผลกว้างขวางยิ่งขึ้น การพบปะโบราณ-
วัตถุมีพระพุทธรูปเป็นอาทิ ก็เริ่มต้นเข้าสู่การเสาะแสวงหาของนักสะสมของ
โบราณ โดยซื้อหากันในราคาเป็นเรือนหมื่นๆ บาทขึ้นไป ชากโบราณสถาน
ภายในเมืองและนอกเมืองตลอดจนตามเทือกเขาซึ่งหนึ่งสลับไสลมาเป็นเวลา
ร้อย ๆ ปี ได้ถูกปลูกให้ต้นด้วยการสับกระทุ้งของจอบและเหล็กชะแลง
พระพุทธรูปเทวรูปก็ถูกรุดเข้าสู่ตลาดเมืองสุพรรณบุรีบ้าง กรุงเทพ-
พระมหานครบ้าง ตามคุณลักษณะงามมากหรืองามน้อย หากจะเว้นกล่าว
ถึงบุคคลสนใจงานโบราณคดีผู้หนึ่งเสีย ก็เสมือนจะจงใจปิดบังความดี
ของผู้นั้น บุคคลผู้นั้นชอบท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ พบเห็นสิ่งใดเป็นประโยชน์
แก่งานและความรู้ทางโบราณคดีก็นำมาบอกเล่าแก่ผู้เขียนเสมอ หลังจาก
มาท่องเที่ยวในเมืองท้าวอุทอง ขณะชากโบราณสถานกำลังได้รับภัย
อันตราย ได้ไปหาผู้เขียนพร้อมกับแผนผังสังเขปแสดงจุดโคกมูลดิน
ประมาณ ๑๐ กว่าแห่งให้ และบอกว่าผู้เขียนควรรีบไปคุุศึกษาหาความรู้เสีย
ล่าช้าจะไม่ได้เห็นจริงรู้จริง ตอนนั้นผู้เขียนยังไม่มีโอกาสจะไปคุุได้
จึงเก็บแผนที่สังเขปใส่โต๊ะเขียนหนังสือไว้ ภายหลังต่อมาผู้รักษาการ

ในตำแหน่งหัวหน้ากองโบราณคดี* กับผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๒**
ได้มาหารือถึงการขุดแต่งขุดค้นเมืองท้าวอุทอง เพราะข่าวการลักลอบขุด
ทำลายซากโบราณสถานได้พระพุทธรูปขนาดต่างๆ โถงตั้งยิ่งขึ้นทุกวัน
ผู้เขียนจึงมอบแผนที่สังเขปให้ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๒ ไปเดิน
สำรวจ ปรากฏว่ามีมูลดินโกฐฐานถูกต้องทุกจุด กองโบราณคดีจึงทำ
โครงการรายงานเสนอขออนุมัติอธิบดีกรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่ง
ขุดค้น ก็พบซากฐานเจดีย์ไม่น้อยกว่า ๑๐ แห่ง พร้อมทั้งโบราณวัตถุ เช่น
พระพุทธรูปสำริด และศิลาธรรมจักร เป็นต้น ดังปรากฏผลในรายงาน
การขุดแต่งที่กรมศิลปากรเผยแพร่ไปแล้ว บรรดาพระพุทธรูปเหล่านี้ล้วน
แท้เป็นศิลปสมัยทวารวดีตอนปลายแทบทั้งสิ้น อายุกลุ่มเดียวกับโบราณ-
วัตถุซึ่งพบปะแถบลุ่มน้ำท้าวอังกำแพงเมืองท้าวอุทอง เป็นอันสรุปได้
ว่าเมืองโบราณแห่งนี้ได้เสื่อมสลายร้างไปเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗
ก่อนกาลประสูติของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้สร้างพระนครศรีอยุธยา
เป็นราชธานีของประเทศไทย เมื่อปีชลา พ.ศ. ๑๘๘๓ ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ถึง
๒๐๐ ปี ในวงประวัติศาสตร์ไทยรับเชื่อกันมานานกว่าครึ่งศตวรรษแล้วว่า
พระมหากษัตริย์องค์น้อยพยุพหนีห้า (อหิวาตกโรค) ไปจากเมืองท้าวอุทอง
แล้วจึงไปสร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้นเป็นนครหลวง แต่ข้อมูลทาง
โบราณคดีกลับตรงกันข้าม ควรจะปรับปรุงแก้ไขประวัติศาสตร์ตรงนี้
เสียใหม่ หรืออย่างไร***

* นายกฤษณ์ อินทโกศัย รองอธิบดีกรมศิลปากร

** นายสมศักดิ์ รัตนกุล

*** รายละเอียด อยู่ในเรื่องกัมโพชนคร-อโยธยา-ตามพรลิงก์ ในสามทวาร ประจำเดือน
ธันวาคม ๒๕๐๑

โดยการพิจารณาเปรียบเทียบลักษณะแบบอย่างประติมากรรม และสถาปัตยกรรมในเมืองท้าวอุทอง กับที่บ้านคุบัว จังหวัดราชบุรี ซึ่งกรมศิลปากรทำการขุดแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕-๐๖ รู้สึกว่าบรรดาสิ่งที่ขุดแต่งพบในเมืองท้าวอุทองเป็นของรุ่นหลังกว่าบ้านคุบัว โดยเฉพาะซากฐานเจดีย์มีทั้งแบบสี่เหลี่ยมและแปดเหลี่ยม ส่วนที่บ้านคุบัวนั้นมีอายุทัดเทียมกับโบราณวัตถุสถานพบในเมืองนครปฐม คือ เป็นของสมัยทวารวดีรุ่นแรก (พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๓๐๐) ด้วยกัน เมืองท้าวอุทองอยู่เหนือเมืองนครปฐมขึ้นมาประมาณ ๗๐ กิโลเมตร เป็นระยะทางที่ไม่สู้ห่างไกลนัก ทำไมจึงไม่มีซากโบราณวัตถุสถานสมัยทวารวดีรุ่นแรกเช่นกันกับเมืองนครปฐม เช่นที่บ้านคุบัว จริงอยู่ ในบริเวณเมืองท้าวอุทองเคยมีการพบรูปประติมาอันเป็นศิลปกรรมแบบอมรวดี แบบคุปตะ และแบบปาละ แต่เป็นของขนาดเล็กและเพียงอย่างละชิ้นสองชิ้นเท่านั้น ๕ ทงอาจจะเป็นของนำมาจากต่างประเทศด้วย จะยึดถือเป็นเกณฑ์หลักฐานวินิจฉัยข้อสงสัยนี้ก็ยากมาก อย่างไรก็ตาม ในขณะที่กำลังมีการขุดค้นแสวงหาพระพุทธรูปในเมืองท้าวอุทองกันนั้น มีบุคคลท่านหนึ่ง* สนใจศึกษาของโบราณในแนวโบราณคดี ได้ปรารภกับผู้เขียนว่า ในฐานะเป็นคนมีภูมิสำเนาใกล้เมืองโบราณแห่งนี้ ใครจะเสาะหาพระพุทธรูปไว้บ้าง แต่รู้สึกว่าราคาค่างวณนั้นติดจะสูงเกินไป ผู้เขียนจึงเรียนแนะนำให้รวบรวมสิ่งของเบ็ดเตล็ดที่ไม่อยู่ในความสนใจผู้ใดดีกว่า ลงทุนน้อยได้ปริมาณมาก แต่คุณค่าในทางศึกษาโบราณคดีก็ไม่ด้อยกว่ากัน บางสิ่งบางอย่างยังใช้เป็นหลักฐานศึกษาได้ อายุเวลาสูงกว่าลักษณะแบบอย่างของพระพุทธรูปด้วย เพราะพระพุทธรูปเทวรูปนั้น วงการโบราณคดีกำหนดอายุของแบบอย่างที่มีกำเนิดในประเทศ

* พลอากาศตรี มนตรี หาญวิชัย

ไทยแก่ที่สุดเพียงศิลปสมัยทวารวดี เริ่มต้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑
เท่านั้น ท่านผู้ซึ่งเสาะแสวงหารวบรวมเครื่องดินเผาปูนปั้นประเภทศิลป
พื้นบ้านบ้าง เครื่องอาวุธทำด้วยทองคำและโลหะอื่นบ้าง ลูกปัดบ้าง
ของเหล่านี้นับแต่ยุคไพล์ขึ้นจากพื้นดินโดยการขุดพรวนพื้นไร่ของชาว
บ้าน และทุกครั้งทุกครั้งที่ท่านหาได้ ก็นำไปพิจารณาศึกษากันที่กอง
โบราณคดี โดยเฉพาะลูกปัดมีนานาชนิด นับเป็นพิพิธภัณฑสถานบุคคลแห่ง
หนึ่งในเมืองเราซึ่งยากจะหารายอื่นมีเทียบเท่าได้ ในภายหน้าหากไม่แยก
กระจุกกระจายไปเสีย และเมื่อตกมาอยู่ในความคุ้มครองของพิพิธภัณฑ-
สถานแห่งชาติแล้ว จะเป็นวัตถุหลักฐานการศึกษาค้นคว้าทางประวัติ-
ศาสตร์โบราณคดีอย่างเยี่ยม และนำเกียรติคุณมาสู่ท่านเจ้าของผู้รวบรวม
หาน้อยไม่ อนึ่ง ในการเสาะแสวงหาสิ่งของเบ็ดเตล็ดทั้งหลายนี้ ท่านผู้
ได้เงินเหรียญโรมันรัชกาลพระเจ้าวิกตอริเนียส พ.ศ. ๘๐๘ - ๘๑๓
(Emperor Victorinius 275 - 370 A.D.) เหรียญหนึ่ง กับเงินเหรียญ
อาหรับ (ราว พ.ศ. ๑๓๑๐) ทำด้วยเงินและทองแดงอย่างละเหรียญ และ
นำมามอบให้ไว้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนครด้วย อย่างไรก็ตาม
โดยการพิจารณาศึกษาจากลูกปัดอันพบเกลื่อนกลาดในเมืองท้าวอุทอง ซึ่ง
มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๘-๑๓ แสดงว่าเมืองท้าวอุทองเป็นบ้านเมืองที่
เจริญและเป็นทำเลติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศมาแล้ว อย่างช้าในปูน
อายุของโบราณวัตถุประเภทนี้ ยิ่งกว่านั้น ทางหมู่บ้านท่าม่วงซึ่งอยู่ทาง
ทิศใต้ของเมืองท้าวอุทอง ริมแม่น้ำจะเข้สามพัน ก็พบขวานหินขัดเป็น
จำนวนมาก แสดงว่าเหนือกว่าพุทธศตวรรษที่ ๘ ขึ้นไป บริเวณเมืองอุทอง
ก็เป็นทำเลที่อยู่ของมนุษย์มาแล้ว เมื่อนำเอาอายุขัยของโบราณวัตถุในสมัย
รุ่งเรือง คือ พุทธศตวรรษที่ ๘ - ๑๓ มาเทียบเคียงกับของในสมัยเสื่อม

สลาย คือพุทธศตวรรษที่ ๑๖ — ๑๗ แล้ว รู้สึกว่า ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ นั้น มีโบราณวัตถุอันจะเป็นหลักฐานสำคัญ ในเมืองท้าวอุทองขาดหายไประยะหนึ่ง จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า ระยะที่ขาดช่วงนี้ ความสำคัญของนครในลุ่มน้ำสุพรรณบุรีเก่า (ลำน้ำท่าว่า) ได้เคลื่อนย้ายไปอยู่เสียที่เมืองนครชัยศรีโบราณ (นครปฐม) ซึ่งตำนานพระปฐมเจดีย์เล่าว่า เพิ่งแรกสร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๑๓๓ เศษ หนึ่งในจดหมายเหตุภูมิศาสตร์ของปโตเลมี ชาวกรีก สมัยพุทธศตวรรษที่ ๗ กล่าวถึงเมืองแห่งหนึ่ง ชื่อ บลังกา (Balangka, an inland town) ผู้เขียนลองสอบค้นตามตำแหน่งเส้นรุ้งเส้นแวงที่กำหนดไว้ในจดหมายเหตุนั้น ตกแถวเมืองท้าวอุทอง จะคลาดเคลื่อนสูงหรือต่ำไปบ้างก็ไม่สู้ห่างไกลกันนัก อายุเวลาของจดหมายเหตุกรีกเรื่องนี้อยู่ในปูนเดียวกับโบราณวัตถุประเภทลูกปัดเหมือนกัน ตำนานเก่าๆ ในเมืองเราหลายเรื่องยกย่องเรียกเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองในการพระพุทธศาสนาว่า เมืองลังกา โดยมีได้หมายถึงลังกาสิงห์ในประเทศลังกา ชื่อ บลังกาในจดหมายเหตุปโตเลมี อาจจะเพี้ยนมาจาก “เมืองพระลังกา” และตรงกับ “เกีย — มอ — ลัง — เกีย Chia—mo—lang—chia หรือ คามลังกา Kamalanka” ในจดหมายเหตุของพระภิกษุยวนบ้างก็ได้ เมื่อความสำคัญในทางการปกครองและเศรษฐกิจของเมืองท้าวอุทอง ย้ายเปลี่ยนไปอยู่ที่เมืองนครชัยศรีโบราณ ซึ่งอยู่ใกล้ชายทะเล เมืองท้าวอุทองมิได้ถูกละทิ้งร้างไป คงเพียงเปลี่ยนฐานะเป็นเมืองรองเปรียบเช่นพระนครศรีอยุธยากับกรุงเทพมหานครพระมหานครฉะนั้น ในชั้นหลังต่อมาจึงมีการสร้างปูชนียวัตถุสถานศิลปทวารวดีรุ่นพุทธศตวรรษที่ ๑๖ — ๑๗ ขึ้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเมืองนครปฐม (นครชัยศรีโบราณ) ถูกทำลายร้างไปโดยกองทัพ

ของพระเจ้าอโนรธามังฉ้อ กรุงพุกาม (พ.ศ. ๑๕๘๙—๑๖๒๑) ผู้เขียนสอบ
ค้นจากตำนานประวัติเก่า ๆ ซึ่งรวบรวมตีพิมพ์เรียกชื่อ พงศาวดารเหนือ
ได้ความว่า กองทัพพมหาราชพุกามองค์นี้ยกไปล้อมกรุงละโว้ (ลพบุรี) เมื่อ
พ.ศ. ๑๖๐๑ ในรัชกาลพระเจ้าจันทโชติ เมืองท้าวอุทองคงจะถูกทำลายร้าง
ไปในสงครามครั้งนี้ เพราะอายุของโบราณวัตถุสถานที่ขุดแต่งขุดค้นพบก็
ตกในรุ่นเดียวกัน

แม้ภายในตัวเมืองจะถูกทิ้งร้างไป แต่ตามทำเลนอกเมืองห่าง ๆ
ออกไปคงจะยังมีผู้คนพลเมืองตงภูมิเล่าเล่ามาหาถิ่นอยู่ เพราะเป็นเส้น
ทางคมนาคมสำคัญสายหนึ่งระหว่างบ้านเมืองฝ่ายตะวันออกกับฝ่ายตะวันตก
ของลุ่มน้ำเจ้าพระยาถึงกล่าวมาข้างต้น เส้นทางสายนี้เป็นถนนใหญ่ มี
ร่องรอยเหลืออยู่เป็นตอน ๆ ก็ตั้งแต่เพชรบุรีผ่านตำบลสระพัง อำเภอบึง
สามโก้ มาบ้านคูบัว เข้าเมืองราชบุรี ผ่านบ้านโคกชิง เขาวังสะติง
อำเภอโพธาราม บ้านโคกกระบอง มาเมืองพงศิก จากเมืองพงศิกน่าจะข้าม
มาปากตะวันออกของแม่น้ำแม่กลองที่ตำบลท่าเรือ ตรงไปพระแท่นดงรัง
ขึ้นไปเขาหัวนอน เคียงขนานกับลำน้ำจะเข้สามพัน เข้าหมู่บ้านจะเข้
สามพัน อ้อมไปทางเขาพระ นอกกำแพงเมืองท้าวอุทองก้านเหนือ ตรงไป
บ้านหนองสาหร่าย บ้านคอย ถึงท่าท้าวอุทองที่ลำน้ำสุพรรณบุรี ถนน
สายนี้เรียกกันว่า “ถนนท้าวอุทอง” ควรสำรวจรักษาร่องรอยไว้คู่กับ
“ถนนพระร่วง” ในจังหวัดสุโขทัยอย่างยิ่ง ท้าวอุทองนอกจากจะเป็นชื่อ
ถนนและเมืองที่เล่ามานี้ ยังเป็นชื่อศาลเทพารักษ์ หรือสถานที่เล่านิยาย
เรื่องท้าวอุทองหนีท่าในเมืองต่าง ๆ อีกหลายแห่ง เช่น ที่เมืองเวียงสระ

จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดกาญจนบุรี นครนายก และชลบุรี เป็นต้น
ท่านผู้ใดใคร จากการสอบค้นของผู้เขียน ได้ความว่าเป็นกษัตริย์*
ทรงเกชาอนุภาพองค์หนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ซึ่งมีเมืองสุพรรณภูมิ หรือ
สุพรรณบุรี เป็นเมืองหนึ่งในขอบเขตเทศสีมา และเป็นบรรพบุรุษของ
สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา เพลารัชกาลของพระองค์
ร่วมกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔ – ๑๗๖๒) แห่งประเทศ
กัมพูชา แต่เนื่องด้วยราชประวัติของพระองค์สอบสวนได้จากตำนาน
ประวัติ ซึ่งผู้ทรงความรู้ทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ไทย มักพูดว่า
ย่อหน้าหลักฐานสำคัญในข้อเท็จจริง เพราะไม่ใช่ข้อมูลชั้นที่หนึ่ง (primary
source) คือศิลาจารึก คำพูดเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนจำต้องขอกล่าวสักเล็กน้อย
คือเรื่องราวของเมืองอุทองนั้นตั้งแต่แรกเข้ามาสู่ความรู้ทางโบราณคดี
และประวัติศาสตร์มาจนกระทั่งบัดนี้ หาได้เขียนพรรณนากันมาตาม
หลักฐานศิลาจารึกหรือคำจารึกด้วยวัตถุใด ๆ ไม่ ว่ากันมาตามหลักฐาน
แวดล้อมคือคำบอกเล่าของชาวบ้าน ภูมิประเทศและซากโบราณวัตถุอัน
จัดเป็นประเภทหนึ่งของศิลปกรรมตลอดจนตำนานทั้งนั้น ว่าโดยเฉพาะ
ตำนาน แม้ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายศิลาจารึก คือศาสตราจารย์ยอช เซเกสก็ยังคง
ใช้อ้างอิง ดังท่านกล่าวว่า “ความเดิมในเรื่องพวกขอมได้กรุงละโว้ไว้เป็น
เมืองชั้น หาได้แจ้งอยู่ในศิลาจารึกไม่ จึงเป็นการจำเป็นที่เราจะต้องอาศัย
ตำนานภาษาบาลีเลลาวซึ่งแต่งที่เมืองเชียงใหม่.....”**

ตำนานภาษาบาลีและภาษาลาวที่ว่านี้ คือ ตำนานจามเทวีวงศ์
ชินกาลมาลีนี้ และตำนานมูลศาสนา เป็นอาทิ ฉะนั้น ในบทความเรื่อง

* รายละเอียดอยู่ในเรื่อง กัมพูชนคร – อยุธยา – ตามพรลิงก์ ในสามทหาร ประจำเดือน
กันยายน ๒๕๐๖

** ประชุมศิลาจารึกสยาม ภาคที่ ๒ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๒ หน้า ๑๕

เมืองอุทองนี้ ขอฝากข้อสังเกตไว้แต่เพียงว่า “อาณาจักรอยุธยาหรือกรุง
อยุธยา” ที่ไม่ใช่กรุงเทพมหานครหรืออยุธยาของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑
นั้นมีจริงหรือไม่ โดยอาศัยตำนานเรื่องเดียวกับที่ศาสตราจารย์ยอช เซเคส์
ใช้ คือ ตำนานมูลศาสนา* ซึ่งเล่าว่า “ในปีลวงเมต ศักราชได้ ๖๙๓ ตัวนั้น
(ปีมะแม พ.ศ. ๑๘๗๔) มหามติเจ้าเอาศาสนาแต่ลังกาทวีปมาตั้งไว้ใน
เมืองของตน ในกาลเมื่อพระยาสุทนต์โสมน** เสวยราชสมบัตินั้น มหาสม
มณะเจ้า*** ก็ไปรับเอาศาสนาแต่สำนักมหามติมาตั้งไว้ในวัดเมืองสุโขทัย
แล้วเอามาตั้งไว้ในวัดพระยืน แล้วก็ตั้งสวนดอกไม้ (วัดสวนดอก จังหวัด
เชียงใหม่) ในปีกคเสก ศักราชได้ ๗๓๘ (ปีจอ พ.ศ. ๑๙๑๙)”

ได้ความรู้จากตำนานมูลศาสนาว่า มหามติ (หรือมหาอนุมติ) องค์
นี้ได้รับสถาปนาสมณศักดิ์เป็นพระอุทุมพรบุบผามหาสวามี ซึ่งต่อมาได้
เป็นพระอุปัชฌาจารย์**** ของพระเจ้าลิไทยกรุงสุโขทัย ส่วนพระมหา
สุมนะนั้น ในตำนานมูลศาสนาเล่าประวัติว่า “ครั้งนั้น ยังมีมหาเถรเจ้า
๒ ตนอันเป็นลูกชาวเมืองสุโขทัย ตน ๑ ชื่อ อโนมทสสี ตน ๑ ชื่อสุมนะ
เจ้าไททั้ง ๒ ตนนี้เป็นลูกศิษย์มหาบรรพตสังฆราชในเมืองสุโขทัย เจ้าไท
ทั้ง ๒ ลงไปเรียนเอาปิฎกทั้ง ๓ ในเมืองอยุธยาพ้น แล้วกลับมาสู่สำนัก
ของมหาบรรพตสังฆราชตั้งแก่นั้นแล มหาเถรเจ้าทั้ง ๒ ได้ยินข่าวสิดา-
ทิกุลแห่งอุทุมพรบุบผามหาสวามีเจ้าอันอยู่ในเมืองพ้น อันพ่อค้าทั้งหลาย

* ฉบับกรมศิลปากรพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ หน้า ๒๒๔-๒๔๒

** พินยาอายุลา กษัตริย์มอญ พ.ศ. ๑๘๗๔-๑๘๘๖ เป็นพระอัยกาของพระเจ้าราชาธิราช

*** พระสุมนเถร ในศิลาจารึกวัดพระยืน ลำพูน หลักที่ ๖๒ พ.ศ. ๑๔๑๒

**** พระมหาสามีสังฆราช ในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ ๔ พ.ศ. ๑๙๐๔

ออกไปเห็นแล้วมาบอกนั้น มหาเถรเจ้าทั้ง ๒ ก็ไปสู่สำนักมหาสวามีเจ้า
ในเมืองพันทันแล ครั้นไปถึงแล้วก็พากันสึกแล้วขอบวชในสำนักแห่งอุทุม
พรบุปผามหาสวามีเจ้านั้นแล..... เจ้าไททั้ง ๒ พี่น้องก็เรียนเอาธรรมปิฎก
ทั้ง ๓ กับทั้งอุปเท่ห์ได้ ๕ วัสสาแล้ว ก็ส่งอำลามหาสวามีเจ้ามาสู่เมือง
สุโขทัยนั้นแล..... เจ้าไททั้ง ๒ มาอยู่ในเมืองสุโขทัยได้ ๕ วัสสาแล้ว
เมื่อจักไปสู่สำนักแห่งอุทุมพรบุปผามหาสวามีเจ้าเล่า จึงเอาชาวเจ้าทั้ง
หลาย ๘ คน คือเจ้าอานนท์ ๑ เจ้าพุทธสาคร ๑ เจ้าสุชาตะ ๑ เจ้าเหมะ ๑
เจ้าปิยะทัสสี ๑ เจ้าสุวณณคีรี ๑ เจ้าเวสสภู ๑ เจ้าสัทธาติสสะ ๑ ไปสู่
สำนักแห่งอุทุมพรบุปผามหาสวามีเจ้า แล้วขอให้บวชใหม่ทุกคนนั้นแล
มหาสวามีเจ้าก็ให้เจ้าอินมทัสสีเป็นอุปัชฌายะแก่เจ้าทั้ง ๓ คน คือ เจ้า
เหมะ ๑ เจ้าสุวณณคีรี ๑ และเจ้าปิยะทัสสี ๑ นั้นแล้ว ก็ให้เจ้าสมณะผู้
เป็นอุปถัมภ์แห่งตน เป็นอุปัชฌายะแก่เจ้าทั้ง ๕ คน คือ เจ้าอานนท์ ๑
เจ้าพุทธสาคร ๑ เจ้าสุชาตะ ๑ เจ้าเวสสภู ๑ เจ้าสัทธาติสสะ ๑ เจ้าทั้ง
หลายก็ได้ตั้งอยู่ในภิกษุภาวะใหม่ทุกคนนั้นแล เจ้าทั้งหลายอยู่ในสำนัก
แห่งอุทุมพรบุปผามหาสวามีเจ้านั้นสิ้นประมาณ ๓ เดือน อุทุมพรบุปผา
มหาสวามีจึงเจรจากับชาวเจ้าทั้งหลายว่าจะนี้ ดูราอาวุโสท่านทั้งหลาย
ศาสนาอันคุณนำมาแต่ลังกาทวีปนั้นไม่มั่นคงในเมืองเมงันนา จักไปตั้งมั่น
อยู่เมืองสุโขทัยต่อเท่า ๕,๐๐๐ ปีแล เหตุคั้งนั้น สุท่านทั้งหลายรีบเอาศาสนา
กลับไปตั้งในเมืองสุโขทัยเถิด ชาวเจ้าทั้งหลายได้ยินคำเจ้าไทว่าคั้งนั้นแล้ว
ก็ตกแต่งคัมภีร์แล้ว ก็ไปให้อาลาถบ้นนั้นแล.....มหาเถรเจ้าทั้งสอง
๒ ก็พาเอาชาวเจ้าทั้ง ๘ คนมาสู่เมืองสุโขทัยแล

“ลำชาเจ้าทั้ง ๒ เจ้าโพนมทสสี* ไปสู่เมืองศรีสัชชนาลัย ชาวเมือง
ก็ยินดีในสืลาทิกุณแห่งพระมหาเถรเจ้า ก็ให้นามพิเศษชื่อว่า สวามีนั่นแล
ผ่ายว่าเจ้าสุมนะนั้นก็มาอยู่ในป่าไม้ม่วงแดง ในเมืองสุโขทัยนั้น.....

“ลำชาเจ้าทั้ง ๘ คน เจ้าปิยะทสสีเอาศาสนาไปประดิษฐานในอยุธยา
คนทั้งหลายก็ให้เป็นมหาสวามีนั่น เจ้าสุวณณคีรีเอาศาสนาไปประดิษฐาน
ในเมืองชาว** คนทั้งหลายก็ให้เป็นมหาสวามีนั่นแล เจ้าเวสสภูเอา
ศาสนาไปประดิษฐานในเมืองน่าน คนทั้งหลายก็ให้เป็นมหาสวามีนั่นแล
เจ้าอานนท์ก็ปฏิบัติอยู่ในป่าไม้ม่วงในเมืองสุโขทัยแทนที่เจ้าสุมนะนั่นแล
เจ้าสุมนะเอาศาสนาไปประดิษฐานในเมืองเชียงใหม่โพ้นนั่นแล เจ้าทั้ง
หลาย คือ เจ้าพุทธสาคร*** ๑ เจ้าสุชาตะ ๑ เจ้าเขมะ ๑ เจ้าสัทธา
ทิสสะ ๑ นั้น ชวนกันปฏิบัติอยู่ในเมืองกลาง คือว่า สองแคว**** นั่นแล”

ประวัติเรื่องราวในมูลศาสนาท่อนนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุโขทัยใน
ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๗๔ — ๑๘๑๔ ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้าเลอไท และ
พระเจ้าลิไท ตรงกับเรื่องราวในศิลาจารึก (ตามเชิงอรรถ) ซึ่งนัก
โบราณคดีและประวัติศาสตร์นับถือเป็นหลักฐานข้อมูลชั้นที่หนึ่ง (primary
source) หนังสือตำนานประวัติที่มีคุณภาพคุณสมบัติเที่ยงตำนานมูลศาสนา
จะไม่ยกย่องนับถือเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาค้นคว้าหรือไหน? นัก
ประวัติศาสตร์โบราณคดีผู้ใฝ่ตำหนิหนังสือตำนานประวัติน่าจะตื่นจาก

* มีชื่อปรากฏในท้ายเรื่องไตรภูมิพระร่วง ว่าเป็นพระเถรจารย์องค์หนึ่งที่ให้คำแนะนำใน
การแต่งไตรภูมิแก่พระเจ้าลิไท

** หมายถึง ลานช้าง

*** ปรากฏชื่อในศิลาจารึกวัดโกศการาม สุโขทัย ว่าเป็นพระอาจารย์ของพระสรภังคเถร
ปี พ.ศ. ๑๘๔๒

**** เมืองพิษณุโลก

ภวังค์เพ่งพิจารณาไว้บ้าง และถ้าอ่านข้อเขียนสันนิษฐานของศาสตราจารย์
ยอชเซเคส์ ตอนที่กล่าวถึงนี้ตลอดโดยความสังเกตถี่ถ้วน จะพบด้วยว่า
อะไร หรือใคร เป็นต้นเหตุยกเอาอำนาจของขอมกัมพูชาเข้ามาวางในดิน
แดนลุ่มน้ำเจ้าพระยา อย่างไรก็ตามก็ กรุงอโยธยาก็มีอยู่แล้วในสมัยพระเจ้า
เลอไทย และมีความเจริญในด้านการพระศาสนาจนถึงสัทธิวิหาริกของ
พระสังฆราชกรุงสุโขทัย ต้องมาศึกษาพระไตรปิฎก เหนือขึ้นไปกว่านี้
ในตำนานหรือพงศาวดารของลานนา ยังระบุชื่อกรุงอโยธยามาแต่ราว
พ.ศ. ๑๖๗๗ ด้วย* ว่าโดยส่วนกรุงอโยธยาในสมัยราชวงศ์ของท้าวอุทอง
เป็นกษัตริย์นั้น มีศิลปกรรมประจำชาติแบบหนึ่ง วงโบราณคดีกำหนด
เรียกว่า “ศิลปสมัยอุทอง” ลักษณะศิลปแท้ ๆ ของแบบนี้ไม่มีชุกค้นพบใน
บริเวณกำแพงเมืองร้างอำเภอยุทอง พบแต่ศิลปสมัยทวารวดีตอนปลาย
(ซึ่งต่อมาในชั้นหลังได้กลายมาเป็นศิลปอุทอง) ฉะนั้น ท้าวอุทองซึ่ง
เป็นกษัตริราชของกรุงอโยธยา ในรุ่นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เห็นจะไม่มี
ส่วนพัวพันเกี่ยวข้องกับเมืองโบราณของอำเภอยุทอง เพราะถูกทิ้งร้างไป
เสียก่อนกาลประสูติของพระองค์ท่าน แต่สำหรับถนนโบราณนี้น่าจะมี
ส่วนเกี่ยวข้อง กล่าวคือ ได้พบในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเล่าว่า เมื่อ
ท้าวอุทองยังเป็นราชกุมารอยู่ ได้ยกกองทัพไปรบพระเจ้าศรีธรรมมาโคก
มหาราชาราชแห่งอาณาจักรนครศรีธรรมราช ททั้งสองฝ่ายปะทะกันที่
แถวตำบลบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และในที่สุดเป็น
สัมพันธมิตรต่อกัน การเตรียมกำลังเพื่อเผชิญกับมหาราชผู้ยิ่งใหญ่
แห่งภาคใต้ครั้งนั้น ท้าวอุทองอาจจะสร้างเสริมถนนโบราณสายนี้ เพื่อ
สะดวกแก่การเคลื่อนย้ายกำลังพลกำลังเสบียงอาหารก็ได้ ถนนนี้จึงถูก

* หนังสือพุทธานุกรณ พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ ตำนานเมืองเชียงใหม่ หน้า ๘

ชานานเรียกตามนามของพระองค์ติดริมฝีปากกันมาชั่วกาลนาน และในสมัย
อยุธยาที่เส้นทางสายนี้^๕ได้มีสงครามอันลือเกียรติเกิดขึ้น ณ ตำบลหนอง
สาหร่าย — ตอนเจ็ดคือ ยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับ
พระมหาอุปราชาประเทศพม่า เมืองร้างในอำเภ่อูทองจึงพลอยถูกเรียก
ตามไปด้วย พระเจ้าศรีธรรมโศภนมหาราชาธิราช* องค์นี้เป็นกษัตริย์
ราชวงศ์ปทุม และเป็นบรรพบุรุษของพระเจ้าจันทกานู** อย่างไรก็ตาม
หากเมืองโบราณในอำเภ่อูทองมิได้มีชื่อเนื่องในพระนามของท้าวอุทอง
แล้ว จะชื่อว่าเมืองอะไรมาก่อน ตอบง่าย ๆ ถ้าเชื่อว่าเมื่อเมืองโบราณแห่ง
นี้ถูกทิ้งร้าง แล้วย้ายไปสร้างขึ้นใหม่ที่บริเวณวัดพระศรีรัตนมหาธาตุกับ
วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี แล้วชานานเรียกว่า เมืองสุพรรณภูมิบ้าง
พันธุ์บุรีบ้าง สุพรรณบุรีบ้าง ก็เป็นการลอกเลียนเอาชื่อของเมืองเดิม
ไปเรียกนั่นเอง และแปลเป็นภาษาไทยว่า “เมืองทอง, เมืองอุทอง” ก็ไม่
น่าผิดพลาด

ทั้งได้พรรณนามานี้ เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเมืองโบราณในอำเภอ
อุทอง ซึ่งสอบค้นมาตามเค้าเงื่อนเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นักโบราณคดีไทย
ผู้ทรงเป็นบุคคลแรกที่น่าเข้ามาสู่วงการโบราณคดีและประวัติศาสตร์ จน
กระทั่งปัจจุบันนี้^๖ได้มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทอง อันเป็นแหล่งรวบรวม
รวมรักษาศิลปกรรมของบรรพบุรุษ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเกิดขึ้น.

* ศรีธรรมโศภนมหาราชาธิราช ในศิลาจารึกก่งแม่นางเมือง นครสวรรค์ หลักที่ ๓๔
พ.ศ. ๑๘๑๐ แม่นางเมืองหรือแม่เมืองเป็นคำเรียกชายาของเจ้าผู้ครองนครศรีธรรมราช

** พระเจ้าจันทกานู ในศิลาจารึกหลักที่ ๒๔ พ.ศ. ๑๘๘๓ รายละเอียดของพระเจ้าศรีธรรมมา
โศกกับราชวงศ์ปทุม อยู่ในเรื่องกัมโพชนคร — อโยธยา — ตามพหุติ ในสามทหาร
ประจำเดือนตุลาคม ๒๕๐๔

บทวิจารณ์เรื่อง "เมืองอุทอง" ของนายมานิต วลลิโกดม

ม.จ. สุกัทรติศ ดิศกุล ทรงนิพนธ์

ข้าพเจ้าได้อ่านบทความ เรื่อง "เมืองอุทอง" ของ นายมานิต วลลิโกดม ด้วยความสนใจ ความจริง ข้าพเจ้าเองก็มีความเห็นเช่นเดียวกับนายมานิต คือเห็นว่าหลักฐานทางโบราณคดีได้พิสูจน์แล้วว่าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอุทอง) ไม่ได้เสด็จมาจากเมืองอุทองในเขตอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งนี้เพราะโบราณวัตถุสถานที่ค้นพบในเมืองนั้นมีอายุลงมาเพียงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เท่านั้น หากลงมาจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ไม่ แต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ จะเสด็จมาจากไหนนั้น จำต้องสืบค้นกันต่อไป

ในบทความของนายมานิต ชันตันได้กล่าวถึงพระสันนิษฐานของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ เกี่ยวกับเรื่องเมืองอุทอง และการที่ราชบัณฑิตยสภาตลอดจนกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเมืองอุทอง เป็นเขตโบราณสถานตลอดจนเข้าควบคุมเมืองนั้น ต่อจากนั้นนายมานิตได้กล่าวถึงการสำรวจภูมิประเทศแม่น้ำลำคลองที่นายมานิตได้กระทำในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ข้อความตอนนี้น่าอ่านยิ่งนัก และข้าพเจ้าผู้วิจารณ์ก็เห็นพ้องกับนายมานิตทุกประการ

บทความตั้งแต่หน้า ๘๘ เป็นต้นไป เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของนายมานิตเกี่ยวกับเรื่องเมืองอุทอง ซึ่งบางเรื่องข้าพเจ้าก็เห็นด้วย บางเรื่องข้าพเจ้าก็ขอคัดค้าน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

หน้า ๘๙-๙๐ ดร. บัวเชลลีเยร์ (Dr. Boisselier) ผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสในวิชาโบราณคดีภาคเอเชียอาคเนย์ได้เสนอว่า เมื่อเมืองอุทองในเขตอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ร้างไปแล้ว ชาวอุทองอาจอพยพไปอยู่ที่บ้านไร่รอด และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอุทอง) ก็อาจเสด็จจากที่นั่นไปสร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้นใหม่ ทั้งนี้เขาอ้างเหตุผลว่าหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานที่บ้านไร่รอด มีตั้งแต่สมัยลพบุรีลงมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น เรื่องนี้สมควรที่จะได้รับการสืบค้นต่อไป การที่นายมานิตเสนออีกเมืองหนึ่ง ติดกับลำน้ำบึงกระเทียม ห่างบ้านศาลาขาวไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๒ กิโลเมตร ก็น่าสนใจ สมควรที่จะได้รับการสำรวจและขุดค้นด้วยเช่นเดียวกัน

หน้า ๙๒ ที่นายมานิตกล่าวว่า “ในบริเวณเมืองอุทองเคยมีการพบรูปประติมาอันเป็นศิลปกรรมแบบอมรวดี แบบคุปตะ และแบบปาละ แต่เป็นของขนาดเล็กและเพียงอย่างละชิ้นสองชิ้นเท่านั้น ทั้งอาจจะเป็นของนำมาจากต่างประเทศด้วย จะยึดถือเป็นเกณฑ์หลักฐานวินิจฉัยข้อสงสัยนี้ก็ยากมาก” นั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ศิลปกรรมแบบอมรวดีที่ค้นพบแม้ว่าจะเป็นขนาดเล็ก แต่ก็ปรากฏสลักนูนต่ำบนถ้วยปูน ซึ่งแสดงว่าต้องทำขึ้นที่นั่น เพื่อใช้ประดับสถาปัตยกรรม เหตุนี้จึงเป็นของสำคัญที่บ่งว่าอิทธิพลของศิลปอมรวดีได้เดินทางเข้ามาถึงที่นั่นและไม่ใช่วัตถุที่จะนำเข้ามาจากต่างประเทศ ส่วนพระพุทธรูปศิลาอิทธิพลแบบหลังคุปตะนั้นย้ายมาจากเขาถ้ำพระ เป็นพระพุทธรูปสลักบนแผ่นหินขนาดใหญ่เท่าตัวคน ปางสมาธิ มีรูปธรรมจักรและกวางหมอบแบบอินเดีย คือธรรมจักร

เอาค่านข้างออก สลักอยู่บนฐาน จะเห็นได้ว่ามิใช่ของเล็กน้อเลย เหตุนี้
อาศัยโบราณวัตถุเพียงแค่นี้ เราก็อาจสันนิษฐานได้แล้วว่าเมืองอุทอง
เป็นเมืองที่มีการติดต่อกับชาวอินเดียมาแล้ว ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๗—๑๑
อย่างไรก็ตาม การสันนิษฐานข้อนี้ก็ลงรอยเกี่ยวกับของนายมานิต
นั่นเอง คือเป็นการพิสูจน์ว่า เมืองอุทองเป็นเมืองเก่ากว่าที่นครปฐม
และอาจจะเก่ากว่าที่คูบัวด้วย

ปลายหน้า ๘๔ เรื่องอาณาจักรกัมลัจะที่ตั้งอยู่ที่ไหนนั้น นาย
Paul Wheatley ได้สันนิษฐานไว้ในหนังสือเรื่อง The Golden Khersonese
บทที่ ๑๖ ว่า คงเป็นอาณาจักรเดียวกับอาณาจักรหลังเฉียชู (Lang - chia-
shu) และตั้งอยู่ในแถบบริเวณจังหวัดปัตตานีปัจจุบัน ผู้สนใจควรอ่าน
หนังสือเรื่อง The Golden Khersonese บทที่ ๑๖ ประกอบด้วย หนึ่งใน
หน้า ๑๔๑—๑๔๔ ของหนังสือเล่มนี้ นาย Wheatley ได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า
เส้นรุ้งเส้นแวง ในจดหมายเหตุของปโตเลมีนั้น เชื่อถือไม่ได้เพียงใด

หน้า ๘๔—๘๕ ผู้รู้บางท่านยังไม่ยอมเชื่อว่าพระเจ้าอนรรุททมหาราช
แห่งประเทศพม่า ได้เสด็จยกกองทัพเข้ามาตีดินแดนที่เป็นประเทศไทยใน
ปัจจุบัน เหตุนี้ ดร. บัวเชอลีเยร์ จึงสันนิษฐานว่าเมืองอุทอง ในเขต
อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี อาจร้างไปเพราะการสงครามสามเส้า
ระหว่างพระเจ้าอัคราสตกะแห่งอาณาจักรหริภุญชัย พระเจ้าอู่จนิฐรัฐ-
จักรวาทติแห่งอาณาจักรละโว้ และพระเจ้าสุชาติแห่งอาณาจักรนคร
ศรีธรรมราช ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ดังที่มีกล่าวไว้ในหนังสือจามเทวีวงศ์
ชินกาลมาลี และ มุลาสนากัณฑ์ เรื่องนี้จำต้องสืบค้นกันต่อไป

การที่นายมานิตเสนอว่าสมควรที่จะรักษา “ถนนท้าวอุทอง” ไว้คู่กับ “ถนนพระร่วง” นั้นก็เป็นสิ่งสมควรอย่างยิ่ง

ต่อจากนั้นไปนายมานิตได้เสนอความคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับอาณาจักรอยุธยา ซึ่งมีเมืองสุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรีเป็นเมืองหนึ่งในขอบเขตที่สมาคมนักประวัติศาสตร์ทรงนามว่า ท้าวอุทอง เป็นบรรพบุรุษของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยา และเวลารัชกาลของพระองค์ก็ร่วมกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-๑๗๖๒) แห่งประเทศกัมพูชา ในการที่นายมานิตได้อ้างถึงหนังสือมูลศาสนานี้เป็นเครื่องยืนยัน

ข้อนี้ข้าพเจ้าเกรงจะกล่าวไว้ให้ละเอียดสักหน่อยคือ ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ว่า ในหลักการค้นคว้าวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ เราจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลที่มีน้ำหนักลดหลั่นกันลงมาตามลำดับดังนี้ คือ

๑. โบราณวัตถุสถาน ศิลปจารึก และจดหมายเหตุ ที่สร้างหรือสร้างขึ้นในขณะนั้น (พึงสังเกตว่าข้าพเจ้ามิได้กล่าวถึงศิลปจารึกแต่เพียงอย่างเดียว แต่กล่าวถึงโบราณวัตถุสถานและจดหมายเหตุ ที่สร้างหรือสร้างขึ้นในขณะนั้นด้วย)

๒. จดหมายเหตุและตำนานพื้นเมือง ซึ่งแต่งขึ้นในระยะหลัง

๓. หนังสือที่แต่งขึ้นในปัจจุบัน

ข้าพเจ้าเห็นด้วย ว่าถ้าเราไม่มีข้อมูลชั้นที่หนึ่ง ก็อาจต้องอาศัยข้อมูลชั้นที่สอง คือตำนานจดหมายเหตุพื้นเมือง เพื่อการค้นคว้า แต่การสันนิษฐานที่เกิดจากตำนานและจดหมายเหตุดังกล่าว ก็ยังคงเป็นข้อสันนิษฐานจากข้อมูลชั้นที่สองอยู่นั่นเอง เป็นหน้าที่ของผู้สันนิษฐานที่จะ

ต้องหาข้อมูลชั้นที่หนึ่งมาสนับสนุนข้อสันนิษฐานของตน ถ้าหามาได้ ข้อสันนิษฐานก็จะกลายเป็นความจริง หรือถ้าข้อสันนิษฐานนั้นขัดกับข้อมูลชั้นที่หนึ่ง ก็จำต้องตกไป ยกตัวอย่างว่านายมานิตเคยสันนิษฐานจากตำนานและจดหมายเหตุพื้นเมืองว่าพระเจ้าอู่ทองไม่ได้เสด็จมาจากเมืองอู่ทองณ อำเภ่อู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี บัดนี้โบราณวัตถุสถานคือข้อมูลชั้นที่หนึ่งก็สนับสนุนข้อสันนิษฐานดังกล่าว ข้อสันนิษฐานของนายมานิตจึงกลายเป็นความจริงขึ้นมา และข้าพเจ้าก็ยินดีรับด้วยความเต็มใจ โดยนัยเดียวกัน ข้อสันนิษฐานที่ว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งประเทศกัมพูชาได้ทรงแผ่อำนาจเข้ามายังภาคกลางของประเทศไทย ก็มีโบราณวัตถุสถานและศิลาจารึกอันเป็นข้อมูลชั้นที่หนึ่งสนับสนุนอยู่ ความสำคัญจึงอยู่ที่หลักฐานข้อมูลชั้นที่หนึ่ง มิได้อยู่ที่ผู้เสนอข้อสันนิษฐานนั้นเป็นการส่วนตัว ผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็สมควรที่จะหาหลักฐานข้อมูลชั้นหนึ่งมาคัดค้าน เพราะการใช้หลักฐานจากตำนานจดหมายเหตุอันเป็นข้อมูลชั้นที่สองคัดค้านนั้นหาเป็นการเพียงพอไม่

เรื่องอาณาจักรอโยธยานั้นข้าพเจ้าก็เห็นว่าอาจจะมี แต่อาจจะเป็นแบบเมืองทักกศิลาในประเทศอินเดีย ก็เป็นเมืองที่มีคุณค่าทางวิทยาการ สมดังในหนังสือตำนานมูลศาสนา แต่ไม่มีอำนาจในทางการเมือง เพราะถ้ามีอำนาจในทางการเมืองจริงแล้ว เหตุใดจึงจะยอมให้อาณาจักรสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สามารถแผ่อำนาจเขตทางทิศใต้ลงไปจนถึง “คนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว” ดังในศิลาจารึกกรุงสุโขทัยหลัก

ที่ ๑ ได้เล่า การที่อ้างว่าทำอุทอง “เป็นกษัตริย์ทรงเตชานุภาพองค์หนึ่ง
ของอาณาจักรโยธยา มีเมืองสุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรีเป็นเมืองหนึ่งใน
ขอบเขตที่สีมา และเป็นบรรพบุรุษของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ แห่งกรุง
ศรีอยุธยา เวลารัชกาลของพระองค์ร่วมกับพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.
๑๗๒๔-๑๗๖๒) แห่งประเทศกัมพูชา” นั้น ข้าพเจ้าก็ยังสงสัยอยู่ เพราะ
ข้าพเจ้าเชื่อว่า คำว่า ~~อุทอง~~ ก็ตรงกับสุพรรณภูมิหรือสุพรรณบุรีทั้งที่นาย
มานิตกล่าวไว้ในหน้าที่ ๑๐๑ ประเพณีพระนามกษัตริย์ย่อมเรียกตาม
นามเมืองที่พระองค์ทรงครองอยู่เป็นราชธานี หรือเรียกตามนามเมืองที่
พระองค์เสด็จมาคือเคยครอบครองอยู่แต่ก่อน เหตุนี้ ทำอุทองซึ่งเป็น
กษัตริย์ครองอาณาจักรโยธยานั้น ถ้ามีจริง ก็คงจะต้องเกี่ยวข้องกับเมือง
อุทองหรือสุพรรณบุรี สุพรรณภูมิอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ ที่จะกล่าวว่า
เมืองนั้นเป็นแต่เพียงเมืองหนึ่งในพระราชอาณาจักรนั้น หาเป็นการเพียง
พอไม่ เมืองสุพรรณมีชื่อปรากฏอยู่ในจารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้า
ชัยวรมันที่ ๗ แห่งประเทศกัมพูชา และโบราณวัตถุในศิลปะแบบบาเยนอัน
เป็นศิลปะขอมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็ได้ค้นพบในเขตจังหวัด
สุพรรณบุรี ถ้ายึดถือตามหลักข้อมูลชั้นที่หนึ่ง เมืองสุพรรณก็น่าจะตกอยู่
ในอำนาจขอมสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ คือในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ยิ่งกว่า
อย่างอื่น

ยังมีอีกข้อหนึ่งที่แสดงว่า เมืองสุพรรณบุรีในสมัยหลังเกี่ยวข้องกับ
พระนครศรีอยุธยาอย่างใกล้ชิด ข้อนี้ก็คือ เหตุใดสมเด็จพระบรม
ราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) จึงเสด็จมาจากเมืองสุพรรณบุรีและขึ้น

ครองราชสมบัติ ณ พระนครศรีอยุธยาแทนสมเด็จพระรามาธิบดี ๑ ได้โดยง่ายใน พ.ศ. ๑๙๑๓ ครั้น
ต่อมาใน พ.ศ. ๑๙๕๒ เมื่อเกิดเรื่องระหว่างสมเด็จพระรามาธิบดีกับ
เสนาบดีแล้ว สมเด็จพระนรินทรราชาธิราชก็เสด็จจากเมืองสุพรรณบุรีมาขึ้น
ครองราชสมบัติ ณ พระนครศรีอยุธยาอีก เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า
ราชวงศ์ ณ เมืองสุพรรณบุรีเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ ณ พระนครศรีอยุธยา
อย่างใกล้ชิด ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้า
อู่ทอง คงจะเสด็จมาจากเมืองอู่ทองคือเมืองใดเมืองหนึ่งในเขตจังหวัด
สุพรรณบุรีปัจจุบัน มากกว่าที่จะประทับอยู่ ณ กรุงอโยธยาแต่ก่อนและ
อพยพหนีอหิวาตกโรคด้วยการย้ายเมืองข้ามฟากแม่น้ำเท่านั้น เมื่อกล่าวถึง
คำว่า “สุพรรณบุรี” ครั่งใด คำว่า “อู่ทอง” ก็ย่อมตามติดมาด้วย
ทุกคราว

สำหรับอาณาจักรอโยธยานั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าน่าจะต้องค้นหา
โบราณสถานอันเป็นหลักฐานข้อมูลชั้นที่หนึ่งมาประกอบให้ยิ่งกว่านี้ การ
ที่จะใช้แต่เพียงโบราณวัตถุคือพระพุทธรูปแบบอู่ทองมาประกอบนั้น หา
เป็นการเพียงพอไม่ ทั้งนี้เพราะโบราณวัตถุเป็นสิ่งที่เคลื่อนย้ายที่ได้ พระ
พุทธรูปแบบอู่ทองขนาดใหญ่ที่มีอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็มีอยู่แต่
เพียง ๒ องค์ คือ พระพุทธไตรรัตนนายก ณ วัดพนัญเชิง อันทราบได้อย่าง
แน่นอนจากพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐว่าสร้างขึ้นก่อนสมเด็จพระ
รามาธิบดีที่ ๑ ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยา ๒๖ ปี อันอาจหมายความว่า
ขณะนั้นมีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นแล้วแถบพระนครศรีอยุธยา
ส่วนเศียรพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ที่ค้นพบ ณ วัดธรรมิกราช และ

ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ก็ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าหล่อขึ้นเมื่อใด ถ้ายึดถือจากข้อความของนายมานิตในหน้าที่ ๙๔ - ๑๐๐ ศิลปอุททองก็คงจะถือกำเนิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่สุดในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๗ หรือหลังกว่านั้นเท่านั้น ปรากฏว่าในการขุดค้นกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ทรงเริ่มสร้าง ณ พระนครศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๑๙๖๗ ได้ค้นพบพระพุทธรูปแบบอุททองมากที่สุด คือพระพุทธรูปอุททองยุคที่ ๑ มี ๗ องค์ พระพุทธรูปอุททองยุคที่ ๒ มี ๒๖ องค์ พระพุทธรูปอุททองยุคที่ ๓ มี ๓๕๖ องค์ แต่พระพุทธรูปและรูปพระสาวกแบบอยุธยาอย่างแท้จริงนั้นมีเพียง ๓๖ องค์ ทั้งนี้ทำให้เราอาจสันนิษฐานได้ว่า ในขณะนั้นศิลปอุททองรุ่นที่ ๓ กำลังเป็นที่นิยมอย่างยิ่ง ณ พระนครศรีอยุธยา พระพุทธรูปที่ค้นพบก็ยังคงอยู่บริบูรณ์ดีทุกองค์ แสดงว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ ได้ทรงหล่อขึ้นใหม่โดยเฉพาะเพื่อบรรจุไว้ในพระปรางค์ที่พระองค์ทรงสร้าง คงมิได้ขนย้ายมาจากวัดอื่น หรือจากบ้านบุคคลเป็นแน่ เมื่อเป็นดังนี้ บรรดาพระพุทธรูปแบบอุททองที่เราค้นพบ ณ พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ยกเว้นพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก ก็อาจจะหล่อขึ้นในระยะ ๑๐๐ ปีแรกแห่งอายุของพระนครศรีอยุธยาได้ ไม่จำเป็นต้องหล่อขึ้นก่อนนั้น พระพุทธรูปแบบอุททองเองก็มิได้มีอยู่แต่เฉพาะที่พระนครศรีอยุธยาแห่งเดียว แต่ยังมีอยู่ทั่วไปแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่นในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดชัยนาท เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เอง ข้าพเจ้าจึงยืนยันว่า ท่านที่ต้องการจะพิสูจน์ว่าอาณาจักรอโยธยามีมาก่อนการสร้างพระนครศรีอยุธยา จำต้องหาหลักฐานทางค่าน

โบราณสถานมาสนับสนุน เป็นต้นว่า คูเมือง เขิงเทิน แม้จากรูปถ่ายทาง
อากาศ และศาสนสถาน การที่จะกล่าวอ้างแต่เพียงว่าทางฝั่งตะวันออกของ
พระนครศรีอยุธยาแถบริมทางรถไฟ อันเชื่อว่าเป็นที่ตั้งของกรุงอโยธยา
มาแต่ก่อน มีวัดต่าง ๆ อยู่มาก เช่นวัดมเหยงคณ์ วัดกุฎีขาว วัดสมณโกศ
วัดอโยธยาหรือวัดเดิม ฯลฯ เป็นต้น ก็หาเป็นการเพียงพอไม่ จำต้อง
พิสูจน์ด้วยว่า วัดเหล่านั้น เก่าแก่ก่อนสร้างพระนครศรีอยุธยาจริง
ด้วยอาศัยลักษณะของโบราณสถานและลวดลายเครื่องประดับที่ค้นพบเป็น
ที่ตั้ง การพิสูจน์นี้ก็จำต้องพิสูจน์ให้ได้เป็นจำนวนหลายวัดด้วย เพราะ
มิฉะนั้น อาจเป็นแต่เพียงวัดที่ราษฎรแถบนั้นสร้างไว้ก่อนพระนคร
ศรีอยุธยาก็ได้ เช่นก่อนตั้งกรุงเทพพระมหานครฯ ปัจจุบัน ก็มีวัดปรากฏ
อยู่แถบนี้แล้ว เช่นวัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) วัดสลัก (วัดมหาธาตุ) วัด
สมอราย (วัดราชาธิวาส) เป็นต้น แต่หาปรากฏว่า ที่บางกอกนี้เคย
เป็นที่ตั้งของเมืองสำคัญมาแต่ก่อนไม่

สำหรับศิลาจารึกทองแผ่นางเมือง จันทวันนครสวรรค์ ในพ.ศ.๑๗๑๐
นั้น ข้าพเจ้าได้เขียนบทความไปลงในวารสารช่อฟ้า ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ แล้ว
ว่าเราอาจสันนิษฐานได้ดังนี้ คือ

๑. คำว่า “ศรีธรรมมาโคก” นั้น ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเมืองนคร
ศรีธรรมราช เพราะเหตุว่าเป็นตำแหน่งทางศาสนา เช่นเดียวกับ “มหา
ธรรมราชา” พระราชาที่นับถือพุทธศาสนาองค์ใดก็อาจทรงพระนามว่า
“ศรีธรรมมาโคก” ได้

๒. ถ้าเชื่อว่าเป็นพระเจ้าศรีธรรมมาโคก พระชนกและพระโอรส
แห่งเมืองนครศรีธรรมราชจริง ก็น่าจะเป็นว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคก

พระชนกเสด็จลงมาจากดินแดนแถบจังหวัดนครสวรรค์ปัจจุบัน มา
ครอบครองเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกพระโอรสก็ทรงส่งพระอัฐิกลับไปประดิษฐานยังถิ่นฐาน
บ้านเมืองเดิมของพระองค์ พระเจ้าสุทนต์ผู้เป็นเจ้าประเทศราชขึ้นต่อ
พระเจ้าศรีธรรมมาโคก พระโอรสก็ต้องเป็นพระญาติเกี่ยวดองกัน เพราะ
ทรงครอบครองถิ่นฐานเดิมของพระเจ้าศรีธรรมมาโคก พระชนก

๓. พระอัฐินั้นเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และพระ
เจ้าศรีธรรมมาโคกได้ถวายพระนามของพระองค์เองแก่พระสารีริกธาตุนั้น

ผู้สนใจโปรดอ่านข้อความในวารสารดังกล่าว ส่วนคำว่า แม่นาง
เมือง แม่เมือง แม่ยั่วเมือง เหล่านี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นคำไทยแท้ และไม่
จำเป็นจะต้องมาจากเมืองนครศรีธรรมราชโดยตรง.

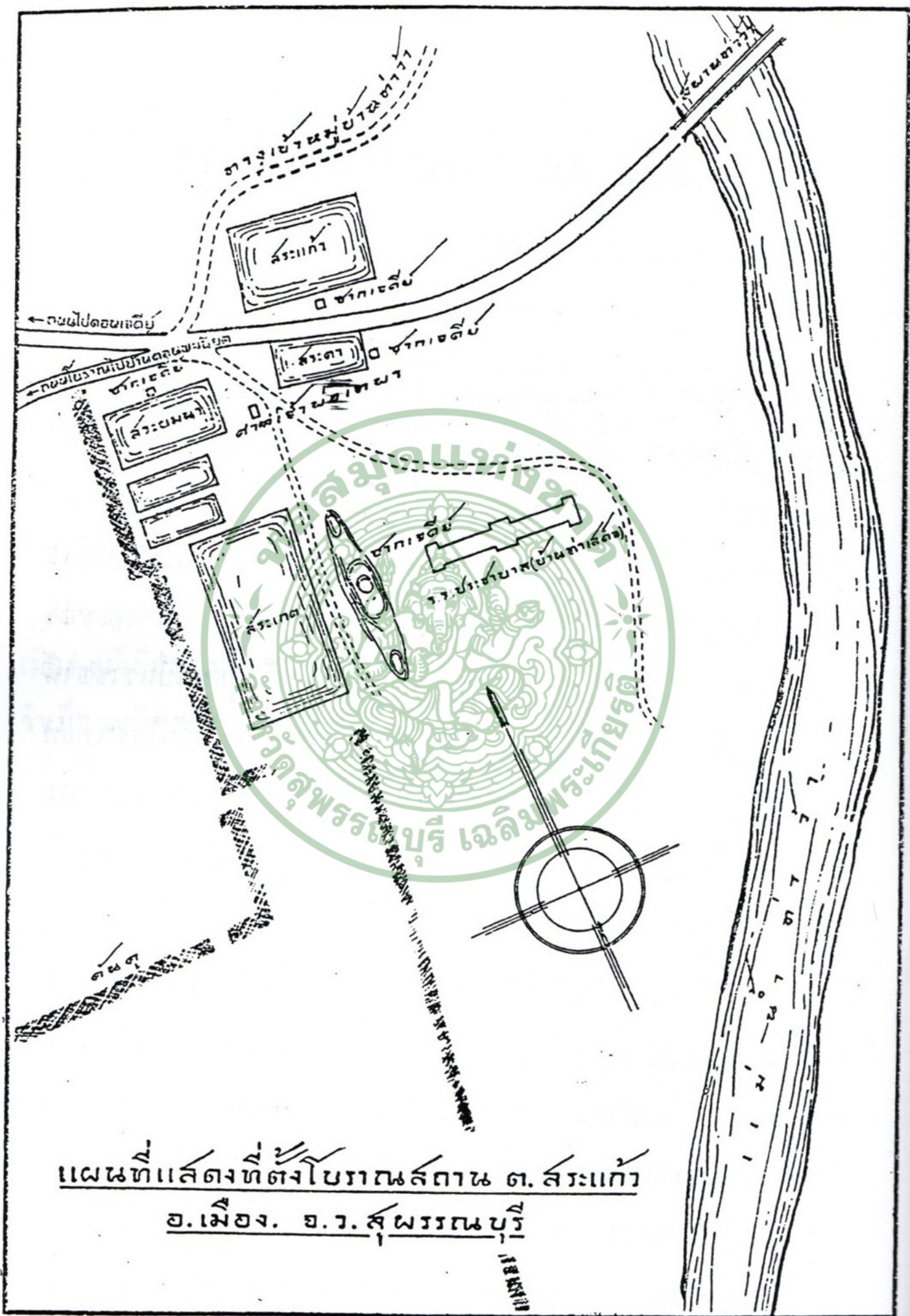
สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกตุ

นายตรี อมาตยกุล

สระทั้งสี่ คือ สระแก้ว สระคา สระยมนา และ สระเกตุ เป็นสถานที่สำคัญที่สุดของเมืองสุพรรณบุรี ตั้งอยู่ที่ตำบลสระแก้ว ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๑๘ กิโลเมตร ปัจจุบันมีถนนตัดผ่านจากตำบลอุยาไปอนุสรณ์ดอนเจดีย์ ไปมาได้สะดวก สระเหล่านี้จะขุดขึ้นแต่ครั้งใด ยังไม่สามารถจะค้นคว้าหาหลักฐานได้แน่นอน แต่เข้าใจว่าคงจะมีมาก่อนสมัยที่พระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี น้ำในสระนี้ถือกันมาแต่โบราณ ว่าเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่มีที่อื่นใดจะเทียบเทียมได้ เพราะฉะนั้น จึงได้นำมาใช้ในพระราชพิธีที่สำคัญๆ เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาและพระราชพิธีสมโภชเมืองของพระเจ้าแผ่นดิน สืบมาแต่โบราณกาล

การรักษาสระน้ำทั้งสี่นี้ ได้มีพนักงานคอยดูแลทำความสะอาดเป็นประจำมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว พนักงานที่รักษาสระนี้มีบรรดาศักดิ์เป็นขุน และมีเลกสำหรับทำความสะอาดตามสมควร โดยเฉพาะตำแหน่งพนักงานรักษาสระนั้น ได้รับราชการสืบเนื่องกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ยุบเลิก

สระทั้งสี่นี้ แต่เดิมเล่ากันว่าอยู่ในป่า มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมร่มรื่น และเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด แต่ในปัจจุบันชาวบ้านได้หักล้าง

ทางพงทำเป็นไรเป็นนากันเสียหมดแล้ว ในบริเวณสระจึงไม่เป็นที่ร่มรื่นเหมือนอย่างแต่ก่อน และน้ำในสระซึ่งปรากฏว่าไม่เคยแห้งเลยนั้น บัดนี้ใช้การไม่ได้แล้ว เพราะหน้าแล้งคงมีแต่โคลนตมและเก็มไปด้วยต้นไม้ น้ำ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็หายไปกองทับถมซับซ้อนกันอยู่ในสระ ทำให้ดินเข็นขึ้นทุกที ถ้าปล่อยไว้เช่นนี้ต่อไปอีกประมาณสัก ๒๐ ปีข้างหน้า สระน้ำอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนับถือกันมาแต่โบราณหลายร้อยปีแล้ว ก็คงจะกลายเป็นไรเป็นนาไปหมด อนุชนรุ่นหลังคงจะไม่มีโอกาสได้ทราบว่า ครั้งหนึ่งเคยมีสระน้ำอันใหญ่โตตั้งสี่สระ อยู่ในบริเวณนี้เป็นแน่

ริมสระทั้งสี่ มีเจดีย์สร้างไว้ประจำสระละองค์ แต่ชำรุดเสียหายที่เจดีย์เหล่านี้ถูกลักขุดจนพินาศไปหมดทุกองค์ บางองค์ก็เหลือแต่เพียงกองอิฐเท่านั้น นอกจากเจดีย์ทั้งสองคนแล้ว ยังมีศาลเจ้าอีกศาลหนึ่ง เรียกกันว่า “ศาลเจ้าพ่อ” ศาลนี้เป็นที่เคารพนับถือของชาวเมืองสุพรรณมาก เขาเชื่อสืบต่อกันมาแต่โบราณว่า ถ้าใครไปจับปลาในสระนี้แล้ว จะได้รับภัยอันตรายต่าง ๆ แม้แต่น้ำในสระก็ไม่มีใครกล้ารับประทาน ถ้ากระหายจริง ๆ จะต้องไปกราบไหว้ขออนุญาตจากเจ้าพ่อเสียก่อน มีเรื่องเล่ากันมาว่า ครั้งหนึ่งฝนตกหนัก น้ำท่วมสระทั้งสี่เต็มหมก แล้วไหลล้นออกไปตามป่าและผ่านไปในทุ่งนาของชาวบ้าน ปูและปลาต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในสระ ก็แหวกว่ายตามกระแสน้ำเรื่อยไป ชาวบ้านพบเห็นเข้าก็จับไปรับประทาน ผู้ที่รับประทานปลาของเจ้าพ่อเข้าไปเกิดเป็นโรคคุดทะราดและโรคหุหนาคาเล่ากันทุกคน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวเมืองสุพรรณจึงไม่กล้าลวงล้าเข้าไปจับปูปลาในสระรับประทานกันอีกเลย สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ในสระทั้งสี่จึงได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้อยู่เย็นเป็นสุขกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงเวลาปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาส สระทั้ง
สี่^๕หลายครั้งหลายคราว เมื่อคราวเสด็จประพาสครั้งหลังสุดใน พ.ศ.
๒๔๕๑ ได้ทรงเล่าไว้ในพระราชหัตถเลขาซึ่งทรงมีถึงพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เมื่อวันที่ ๒๐
ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพรรณนาเรื่องราวเกี่ยวกับสระทั้งสี่^๕ละเอียดพิสดารมาก
ข้าพเจ้าจึงขออัญเชิญมาลงไว้ในที่นี้ด้วย พระองค์ทรงกล่าวว่าทั้งนี้

“ลำน้ำเก่า^๕ไม่เล็กกว่าลำน้ำสุพรรณ น้ำก็ลึกตื้นกว่าสุพรรณ แล
เห็นฝั่งมีต้นไม้ใหญ่ ๆ มาก น้ำไหลเชี่ยวตั้งแต่ปากคลองไปจนกระทั่งถึงใน
ลำน้ำ ต้องแจวทวนน้ำขึ้นไปอีกหลายกั๋งจึงถึงที่สระ ระยะทางหมดด้วย
กัน ๘๐๐ เส้นเศษ แต่มีราษฎรพากันมากอย่อยู่เป็นอันมากตลอดหนทาง
ซึ่งเดินขึ้นจากเรือไปอีกหลายเส้นจึงถึงสระ ที่สระนั้นมีสวนต่าง ๆ อยู่
อย่างไม่เป็นระเบียบ ตรงทางที่ขึ้นไปถึงสระคาก่อน สระยมนาอยู่ข้าง
เหนือ สระแก้วอยู่ตะวันตกเกือบจะตรงกับสระคา สระเกตุอยู่ข้างใต้แนว
เดียวกับสระแก้ว แลเห็นปรากฏว่าเป็นสระที่ขุด มีเจดีย์ซึ่งว่ามีพระรูป ๑
ไล่เลียงเอาชื่อไม่ได้ไปก่อเสริมฐานของเก่าที่สระคาแห่งหนึ่ง สระยมนา
แห่งหนึ่ง ที่สระแก้วเป็นศาลเจ้าที่ซึ่งสำหรับบวงสรวงก่อนตักน้ำสรง แต่
ที่สระเกตุนี้มีคันดินสูงยาวไปมาก ที่บนนั้นมีรากก่อพันดินสูง จะเป็น
เจดีย์หรือมณฑปซึ่งถูกแก้แต่ไม่สำเร็จ สงสัยว่าที่เหล่านี้น่าจะเป็น
เทวสถาน มิใช่วัด สระที่ขุดไว้เหล่านี้น่าจะเป็นสระสำหรับพราหมณ์ลงชุบน้ำ
ให้ผ้าเปียกเสียก่อนที่จะเข้าไปนมัสการตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ จึงได้เป็น
สระที่ศักดิ์สิทธิ์ คันดินที่กล่าวนี้น่าจะมียาวไปมาก น่าจะเป็นถนนถึงเมือง
เก่า ที่นี้น่าจะเป็นเทวสถานหรือวัดพราหมณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งมาแต่

สุพรรณเก่า จึงได้ใช้น้ำนี้เป็นน้ำอภิเชกสืบมาแต่โบราณ ก่อนพระพุทธศาสนา มาประดิษฐานในประเทศแถบนี้ มีเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายเรื่อง เช่น พระเจ้าประทุมสุริยวงศ์เป็นเจ้าที่เกิดในดอกบัวหรือมาแต่ประเทศอินเดีย อันเป็นเจ้าแผ่นดินที่ ๑ หรือที่ ๒ ในวงศ์พระอินทร์ที่ครองกรุงอินทปัตถ พระนครหลวงเจ้าของพระนครวัด ก่อนพุทธศาสนากาล จะราชาภิเชกต้องให้มาตักน้ำสี่สระนี้ ไป และในการพระราชพิธีอภิเชกต่าง ๆ ต้องใช้น้ำสี่สระนี้ พระเจ้าสินธพอมรินทร์ พระยาแกรก ราชาภิเชกกรุงละโว้ประมาณ ๑,๔๐๐ ปี ก็ว่าใช้น้ำสี่สระนี้ราชาภิเชก พระเจ้าอรุณมหาราชกรุงสุโขทัย จะทำการราชาภิเชกก็ต้องลงมาตีเมืองเหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจแล้วจึงตักน้ำไปราชาภิเชก จึงเป็นธรรมเนียมเจ้าแผ่นดินสยามทุกพระองค์สรงมูรธาภิเชกแรกเสวยราชย์และตลอดมาด้วยน้ำสี่สระนี้ มีเลกประจำเผ่าสรงรักษาอย่างกวตชน เพราะเหตุที่มีเจ้าแผ่นดินเมืองใกล้เคียงมาลักตักน้ำไปกระทำอภิเชก จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ พระเจ้ากาวิโลรสเป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้นใหม่ ๆ ได้ให้มาลักน้ำสี่สระนี้ขึ้นไปทำอภิเชกเป็นข้อหนึ่งในคำที่ต้องหาว่าเป็นกบถ

ลัทธิที่ถือน้ำสระเป็นน้ำอภิเชกนี้ ปรากฏชัดว่าเป็นตำราพราหมณ์ เช่นกับมหาภารตะ อรชุนต้องไปเที่ยวปราบปรามเมืองทั้งปวง และสรงน้ำในสระที่เมืองนั้นห้ามหวง ตลอดจนถึงสระในป่าหิมพานต์ เป็น ๖๔, ๖๕ สระจึงได้มาทำอัสวเมธ ซึ่งเป็นพิธีสำหรับจักรพรรดิ แต่เหตุไฉนที่สี่สระนี้จึงขลังนักไม่ปรากฏ คงจะมีตัวครุฑที่สำคัญเป็นที่นับถือทั่วไป มาขุดสระและมาผูกเวทมนต์ไว้อย่างหนึ่งอย่างใด ราษฎรในเมืองนี้มีความกลัวเกรงเป็นอันมาก น้ำในสระก็ไม่ใช้ ปลาในสระก็ไม่กิน มีหญ้าขึ้นรกเต็มอยู่ในสระ มีจระเข้อยู่ทั้งสี่สระ ได้ทราบมาแต่แรกที่ทูลกระหม่อมรับสั่งว่า

น้ำท่วมถึง แต่เวลานั้นซึ่งเป็นเวลาน้ำมากพอปริ่มๆไม่ท่วม เห็นจะเป็นบางปีจึงจะท่วม แต่น้ำนั้นขอบสระ ทางที่เดินต้องพูนขึ้นหน่อยหนึ่ง แต่กระนั้นก็ขึ้น ๆ น้ำจะท่วมได้จริง น้ำสระกา สระยมนา ไม่สู้สะอาด มีสีแดง แต่ น้ำสระแก้ว สระเกตุใสสะอาด”

สระทั้งสี่นี้มีบริเวณกว้างขวาง กรมศิลปากรได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานไว้แล้วตั้งแต่ครั้งที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ต่อไปในภายหน้าคงจะขึ้นขึ้น จนในที่สุดอาจจะกลายเป็นไร่เป็นนาไปสักวันหนึ่งเป็นแน่ และคงจะหมดความสำคัญกลายเป็นความศักดิ์สิทธิ์ไปจนไม่มีผู้ใดสนใจในเรื่องราวหรือขนาดของสระนี้ต่อไปอีกก็ได้.

ประวัติสังเขปขุนแผน ขุนช้าง และวันทอง

เรียบเรียงจาก

บทเสภา เรื่อง ขุนช้างขุนแผน

คำนำเดิม

จังหวัดสุพรรณบุรี มีเรื่องและสถานที่น่าศึกษาหาความรู้ให้เกิดความเพลิดเพลินหลายอย่าง ทั้งในทางประวัติศาสตร์ ทางวรรณคดีและโบราณคดี เช่น เคยเป็นสมรภูมิที่สมเด็จพระนเรศวร มหาราช ทรงทำยุทธหัตถีมีชัยชนะพระมหาอุปราชาแห่งกรุงหงสาวดี เป็นถิ่นแดนแห่งกำเนิดของเรื่องวรรณคดีมีชื่อ คือ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งสร้างความสนใจให้แก่ผู้อ่านผู้ฟังเป็นอย่างดีอยู่ตลอดมา และเมื่อกรมศิลปากรได้ดำเนินงานสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี ณ บริเวณเมืองเก่าอุททอง ในอำเภออุททอง อยู่ในระยะนี้ ก็พบโบราณวัตถุและโบราณสถานอันมีอายุเก่าแก่ถึงสมัยทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ — ๑๖) หลายอย่างและหลายแห่ง ล้วนเป็นของที่เห็นว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งในการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุททอง ขึ้น ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง และได้ติดต่อเชิญศาสตราจารย์ ช็อง บัวเชอลีเยร์ (Jean Boisselier) นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญด้านประติมากรรมในเอเชียอาคเนย์ จากประเทศฝรั่งเศส ให้มาช่วยสำรวจตรวจค้นและศึกษาวิจัย ซึ่งท่านศาสตราจารย์ได้เสนอให้ทราบว่า โบราณวัตถุที่พบในอุททองมีอายุเก่าถึง

ราวต้นคริสต์ศตวรรษ และเปิดเผยสิ่งที่น่ารู้อีกหลายอย่าง เวลานี้
ศาสตราจารย์บัวเชอลีเยร์ กำลังกลับไปเขียนรายงานอยู่ที่กรุงปารีส เมื่อ
เขียนเสร็จแล้วคงจะได้เปิดเผยเรื่องน่ารู้ที่น่าสนใจให้ทราบกันต่อไปอีก

โดยเหตุที่จังหวัดสุพรรณบุรี มีเรื่องน่ารู้ที่น่าเพลิดเพลิดทั้งกล่าว
และใคร่จะเชิญชวนท่านที่สนใจไปร่วมหาความรู้ความเพลิดเพลิดด้วยกัน
จึงจัดให้มีโบราณคดีสัญจรขึ้น แต่คงจะพากันสัญจรให้ทั่วถึงในคราวเดียว
วันเดียวมิได้ จึงขอจัดเฉพะ “เที่ยวเมืองนางพิม” ก่อน และเพื่อให้
ท่านผู้ร่วมโบราณคดีสัญจรครั้งนี้ได้รับความรู้ความเพลิดเพลิดพอสมควร
จึงพยายามเขียนประวัติ ชุนแผน ชุนช้าง และวันทอง จากบทกลอนเสภา
และพิมพ์แจกจ่ายเป็นบรรณาการด้วย หวังว่าท่านผู้อ่านคงจะพอใจ.

กรมศิลปากร

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

คำนำในการพิมพ์ ครั้งที่ ๒

เรื่องประวัติชุนแผน ชุนช้างและวันทองนี้ ภายหลังที่ได้เรียบเรียง
และจัดพิมพ์ในการจัดโบราณคดีสัญจร เที่ยวเมืองนางพิมแล้ว ต่อมาได้
แก้ไขเพิ่มเติมเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงนำมาตีพิมพ์รวมเรื่องไว้ในเล่มนี้
อีกครั้งหนึ่ง.

กรมศิลปากร

๕ พฤษภาคม ๒๕๐๘

๕ ความเบองตน

เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตามคำกลอนที่พิมพ์ไว้ แม้จะปรากฏว่า
ได้ชำระแก้ไขเพิ่มเติมกันแล้ว แต่เมื่อพิจารณาจะเห็นได้ว่า ตอนต้น ๆ
ของเรื่องมีถ้อยคำสำนวนเป็นอย่างกลอนชาวบ้าน เช่นเดียวกับเพลงพื้น
เมืองอื่น ๆ เช่น เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงนอย และเพลงโคราช
เป็นต้น ของเดิมจึงจะซับซ้อนมาด้วยปฏิกาณเป็นกลอนสก แล้วจำสืบท่อ
กันมาก่อนที่จะจกลลงเป็นทัวหนังสือ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนจึงเป็น
วรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีถ้อยคำสำนวนกลอนไพเราะอ่านง่ายฟังง่าย
ใช้ถ้อยคำบรรยายเรื่องและลักษณะบุคคลในท้องเรื่อง สมกับวัยและฐานะ
ของตัวละครอน จนเห็นเป็นจริงเป็นจังคล้ายกับถอดถ่ายเอาชีวิตประจำวัน
และจารีตประเพณีของไทย บรรจุไว้ตลอดเรื่อง จึงเป็นเหมือนกระจกฉาย
ส่องให้เห็นชีวิตของสังคมไทยสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี แถมอ้างอิงถึง
สถานที่ภูมิประเทศและเหตุการณ์ชวนให้ผู้อ่านใคร่ติดตามค้นคว้าหาความ
จริง ด้วยเหตุนี้ จึงขอนำเรื่องมาเสนอในการจัดโบราณคดีสัญจร “เที่ยว
เมืองนางพิมพ์” ครึ่งนี้พอเป็นสังเขป เพื่อท่านผู้สนใจจะได้ช่วยกันศึกษา
ค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

เค้าเดิมของเรื่องขุนช้างขุนแผน

การที่จะกำหนดว่าเรื่องขุนช้างขุนแผน เกิดมีขึ้นแต่เมื่อไรนั้น ได้มี
บทกลอนบอกไว้แล้วในตอนต้นของเรื่องว่า

จะกล่าวถึงเรื่องขุนแผนกับขุนช้าง ทั้งนวนางวันทองผ่องศรี
 ศักราชร้อยสี่สิบเจ็ดปี พ่อแม่เขาเหล่านัคนครังนั้น
 เป็นข้าขอบขัณฑสีมา สมเด็จพระพันวษานราสรรค์
 จะว่าเนื่องตามเรื่องนิยายพลัน ท่านผู้ฟังทงนั้นจงเข้าใจ

แต่ศักราชซึ่งบอกไว้ว่า “ร้อยสี่สิบเจ็ด” หรือ “๑๔๗” ปีนี้ ถ้าจะ
 พิจารณาว่าเป็นพุทธศักราช หรือจุลศักราช ก็ดูระยะเวลาจะห่างไกลมาก
 สมเด็จพระยามหาราชราชนาถได้ทรงใคร่ครวญสอบสวนแล้ว ทรง
 วินิจฉัยว่า ชาคำข้างต้นไปเสียคำหนึ่ง ถ้าสันนิษฐานว่า เดิมเขียน “แปด
 ร้อยสี่สิบเจ็ดปี” (๑๔๗ ปี) ภายหลังตกคำ “แปด” ไปเสีย และเป็น
 จุลศักราช ๑๔๗ ก็ตรงกับ พ.ศ. ๒๐๒๘ อยู่ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนารถ ซึ่งทรงครองราชสมบัติในสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่
 พ.ศ. ๑๙๙๑ ถึง ๒๐๓๑ ที่ในกลอนเสภาได้บอกไว้ว่า “พ่อแม่เขาเหล่านั
 คนครังนั้น” ก็คงมุ่งหมายจะบอกว่า พ่อแม่ของขุนช้าง พ่อแม่ของขุน
 แผน และพ่อแม่ของวันทอง เป็นคนกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมไตรโลก
 นารถ เมื่อพ่อแม่ของบุคคลทั้งสามเป็นคนกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรม
 ไตรโลกนารถ ขุนช้าง ขุนแผน และวันทอง ก็น่าจะมีชีวิตอยู่มาในรัชกาล
 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งทรงครองกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.
 ๒๐๓๔ — ๒๐๗๒ และสมเด็จพระพันวษาในเรื่อง ก็คงจะเป็นสมเด็จพระ
 รามาธิบดีที่ ๒ นั่นเอง

เมื่อพิจารณาตามกลอนบทเสภา จะเห็นได้ว่ามีความพิสดารออกไป
 ซึ่งผู้ขับเสภาได้บอกไว้ตอนต้นเป็นทำนองว่า ต่อไปนี้จะดำเนินความตาม

เรื่องนิยายกันละ โปรดเข้าใจ (ที่มาของเรื่อง) กันเถอะ คือกล่าวว่า
จะว่าเนื่องตามเรื่องนิยายพลัน ท่านผู้ฟังทั้งนั้นจงเข้าใจ

แล้วก็เล่าถึงครอบครัวและกำเนิดของบุคคลทั้งสาม คือ เล่าถึงครอบครัว
และกำเนิดของขุนแผน ครอบครัวและกำเนิดของขุนช้าง แล้วจึงเล่าถึง
ครอบครัวและกำเนิดของนางพิมหรือวันทอง ทั้งระบุถึงสถานที่ต่าง ๆ
ที่มีอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรีและท้องที่ใกล้เคียง พัวพันกับบุคคล
ในเรื่องด้วย จึงขอนำมาเล่าประกอบเป็นประวัติโดยย่อตามคำกลอนเสภา
เป็นลำดับไป และจะกล่าวถึงขุนแผนก่อน เพราะมีรายละเอียดในบท
กลอนที่พอจะหาหลักฐานมาเปรียบเทียบได้มากกว่าขุนช้างและวันทอง
และตอนท้ายจะได้กล่าวถึงสถานที่ซึ่งสมเด็จพระพันวษาเสด็จไปล่าควายป่า
กับท้องที่ซึ่งขุนแผนพาวันทองหนีไปจากบ้านขุนช้างไว้ด้วย

กำเนิดขุนแผน

ขุนแผน เป็นบุตรชายของขุนไกรพลพ่ายและนางทองประศรี ตาม
คำกลอนเสภาว่า ขุนไกรพลพ่าย เติมอยู่บ้านพลับ แล้วแต่งงานกับนาง
ทองประศรี บ้านอยู่ (แถว) วัดตะไกร แล้วขุนไกรก็เลยมาปลูกเรือนอยู่
ที่บ้านของเมีย แถววัดตะไกร คือกล่าวไว้ว่า

ขุนไกรพลพ่ายอยู่บ้านพลับ
ทองประศรีนั้นอยู่วัดตะไกร
แล้วรื้อเรือนออกไปปลูกใหม่
เป็นทหารชาญชัยฉกรรจ์

มีทรัพย์เงินทองของน้อยใหญ่
ทั้งสองนี้ได้เป็นคู่กัน
อยู่ในแคว้นแคว้นสุพรรณนั้น
คุมไพร่ทั้งนั้นได้เจ็ดร้อย

บ้านพลับอยู่ที่ไหน ? พิจารณาตามสถานที่ เห็นมีวัดพลับอยู่เหนือ
เมืองสุพรรณบุรีแห่งหนึ่ง แต่บ้านเดิมของขุนไกรจะอยู่ที่นั่นหรือไม่ ไม่
อาจทราบได้ เพราะมีกล่าวถึงบ้านพลับอยู่ระหว่างบ้านไผ่แปลกแม่กับบ้าน
ยี่แสงก็หลายครั้ง สอบถามก็ไม่มีใครทราบ ส่วนวัดตะไกรนั้นอยู่ติดกับวัด
ประตูลำในตำบลรั้วใหญ่ ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณ ทราบว่าโบราณ-
สถานของวัดตะไกรถูกรื้อเสียเมื่อราว ๑๐ ปีที่ผ่านมา แล้วปราบเนื้อที่ตั้ง
เป็นโรงเรียนวัดประตูลำ จึงไม่มีโบราณสถานอันใดเหลืออยู่ แต่หลัง
วัดประตูลำออกมาทางทิศตะวันออก ยังมีลำคลองวัดป่าให้เห็นอยู่ และ
ที่ถนนหน้าศาลาวัดประตูลำ ก็ยังเห็นสะพานและปากคลองริมแม่น้ำ
สุพรรณ ซึ่งเป็นคลองคันระหว่างวัดประตูลำกับวัดตะไกรแต่เดิมมา
พิจารณาตามกลอนเสภา น่าสันนิษฐานว่า บ้านของขุนไกรกับทองประศรี
คงอยู่แถวบริเวณวัดตะไกร และขุนแผนเกิดที่บ้านนี้ *

ขุนแผนเกิดเมื่อไร ? ในบทเสภาบอกไว้ ตรงกับวันเกิดหนุมานว่า
ขุนแผนเกิด ปีชวด วันอังคาร เดือนห้า ประจวบกับเวลาพระเจ้ากรุงจีนส่ง
แก้ว (คงจะเป็นแก้วผลึกกลม) มาถวายพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ทา
ซึ่งเป็นหมอคูจึงตั้งชื่อให้หลานชายว่า พลายแก้ว ตามที่กล่าวไว้ใน
คำกลอนว่า

ปีชวดวันอังคารเดือนห้า

ตกฟากเวลาสามชั้นฉาย

กรุงจีนเอาแก้วอันแพรวพราว

มาถวายพระเจ้ากรุงอยุธยา

* มีวัดตะไกร ริมคลองสระบัว ที่กรุงเก่า อีกแห่งหนึ่ง ว่าอยู่ใกล้บ้านขุนแผน ในพระนคร
ศรีอยุธยา

ให้ไล่ปลายยอดพระเจดีย์ใหญ่ สร้างไว้แต่เมื่อครั้งเมืองหงสา
เรียกวัดพระยาไทยแต่ไรมานี้ ให้ชื่อว่า พลายแก้ว ผู้แว่วไว

ปีชาล ที่ควรลำดับเข้ากับเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารและบท
เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนได้ ก็น่าจะเป็นปีชาลจุลศักราช ๘๕๖ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๐๓๗ ในต้นรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ่อขุนแผนเกิดได้
๕ ปี สมเด็จพระพันวษา (ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน) เสด็จไป
ประพาสล้อมจับควายป่า และมีพระราชโองการให้ขุนไกรพลพ่าย พ่อขุน
แผน คุมไพร่พลไปตั้งค่ายไล่ต้อน ขุนไกรไปทำผัดกระแสดพระราชโองการ
ทรงกริ้ว โปรดให้ประหารชีวิตขุนไกรและบริวารบาทว์ นางทองประศรี
เมียขุนไกร พาพลายแก้ว (คือขุนแผน) ลูกชายเวลานั้นอายุ ๕ ขวบ หลบ
หนีไปตั้งบ้านเรือนอยู่ตอนเขาชนไก่ เมืองกาญจนบุรี เมื่อปีมะเมีย
พ.ศ. ๒๐๔๑ และ “อยู่มาจนเจ้าเจริญวัย อายุนั้นได้สิบห้าปี”

พลายแก้วรำลึกถึงพ่อและอยากจะเป็นทหารเหมือนพ่อ จึงบอกแม่
ว่า อยากจะบวชเรียนวิชาการกับพระสงฆ์ที่มีวิชาความรู้ ทองประศรีจึง
พาไปฝากท่านชรวัณญ วัดส้มใหญ่ ในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งรู้จักชอบ
พอกันกับขุนไกรพลพ่ายและให้พลายแก้วบรรพชาอยู่ในวัดส้มใหญ่ เมื่อปี
มะโรง จุลศักราช ๘๗๐ (พ.ศ. ๒๐๕๑) เวลานั้นอายุได้ ๑๕ ปี เณรพลายแก้ว
อยู่เล่าเรียนกับท่านอาจารย์บุญ วัดส้มใหญ่ เมืองกาญจนบุรี จนท่าน
อาจารย์บุญหมดตำรา จึงกราบลาท่านอาจารย์บุญไปเรียนต่อในสุพรรณบุรี
นางทองประศรีก็พาไปฝากให้เล่าเรียนกับท่านสมภารมี วัดป่าเลไลยก์ ซึ่ง

เคยรู้จักชอบพอกันดีกับทองประศรีและขุนไกรมาแต่ก่อน เณรพลายแก้ว
เป็นคนมีนิสัยรักเรียนและขยันหมั่นเพียร ไม่ว่าอยู่กับอาจารย์ใด เมื่อมา
อยู่วัดป่าเลไลย์ ก็ปรากฏว่า

หมั่นหมักหมักดีมิให้เหิน

หัดเทศน์สามเดือนก็ขึ้นใจ

มหาชาติธรรมวาทะสารพัดเพราะ

ถ้อยคำมันเหมาะไม่เปรียบได้

สูงเสียดเป็นเส้นที่ดังเรไร

เทศน์ที่ไหนคนชมนิยมฟัง

จนชนชื้อลือข่าวว่าเปรื่องปราถณ์

ชาวบ้านร้านตลาดเจียนจะคลั่ง

เถรเถรอดเพลไปคอยฟัง

เข้าไปนั่งพูดจ้อขอเนื่อความ

เจ้าอุตสาห์ศึกษาวิชาการ

เขียนอ่านท่องได้แล้วได้ถาม

ตำรับใหญ่พิชัยสงคราม

สุรย์จันทร์ฤกษ์ยามก็รอบรู้

อยู่ยงคงกะพันล่องหน

ผ้าพยนต์ผูกใช้ให้ต่อสู้

รักเรียนทั้งเสกเป่าเป็นเจ้าชู

ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย

เณรพลายแก้ว เล่าเรียนอยู่กับท่านขรรค์มี ในวัดป่าเลไลย์ จนถึงปีระกา
อายุย่างเข้า ๒๐ ปี และที่เมืองสุพรรณบุรีนั้นเขากำหนดมีเทศน์มหาชาติ
ประจำปี ตามที่กล่าวไว้ในบทเสภาว่า

อยู่มาปีระกาสัปตศก

หายกในเมืองสุพรรณนั้น

ถึงเดือนสิบจวนสารทยังขาดวัน

คิดกันจะมีเทศน์ด้วยศรัทธา

ที่ว่า “ปีระกาสัปตศก” นั้น ถ้าเณรพลายแก้วเกิดปีชาล จุลศักราช
๘๕๖ (พ.ศ. ๒๐๓๗) เช่นที่กล่าวข้างต้น มาถึงปีระกา^๕ จะเป็นจุลศักราช
๘๗๕ (พ.ศ. ๒๐๕๖) พลายแก้วอายุย่างเข้า ๒๐ ปี แต่ที่กล่าวในกลอน
เสภาว่า “ปีระกาสัปตศก” นั้น ถ้าจำสืบท่อกันมาคลาดเคลื่อนและเปลี่ยน

เป็น “ปีระกาเบญจศก” ก็จะตรงตามเลขท้ายจุลศักราช และไม่เสีย
สัมผัสดลอน แต่จะจำกันมาเคลื่อนหรือไม่ก็ตาม ถ้าเป็นปีระกา พ.ศ. ๒๐๕๖
เนรพลายแก้วจะมีอายุย่างเข้า ๒๐ ปี เหตุการณ์ต่อมาก็จะลงรอยกันดีกับ
ความในบทกลอนต่อไป

เมื่อมีเทศน์มหาชาติที่วัดป่าเลไลยก์ในปีระกา พ.ศ. ๒๐๕๖ นั้น บังเอิญ
ท่านขรรค์มี อาจารย์ของเนรพลายแก้ว ซึ่งจะต้องเป็นผู้เทศน์กัณฑ์มัทรี
ท่านอาพาธ จึงมอบให้เนรพลายแก้วเทศน์มัทรีแทน และเจ้าของกัณฑ์
มัทรีก็บังเอิญเป็นพิกกับแม่ศรีประจันเสียด้วย เนรพลายแก้ว และพิม
รวมทั้งขุนช้าง จึงได้สร้างความระทึกใจต่อกันขึ้นในคราวนี้ ดังกล่าวถึงใน
คำกลอนเสภา หลังจากนั้น เนรพลายแก้วได้พยายามติดต่อกับใคร่แอบสีก
เนรไปพบปะกับพิม และต่อมาได้แสดงวิสาสะกับสายทองในกุฏิวัดป่า
เลไลยก์จนเกินขอบเขต จึงถูกอาจารย์ไล่ตี เนรพลายแก้วก็หนีออกจากวัด
ป่าเลไลยก์ ย้ายไปอยู่กับท่านขรรค์วง สมภารวัดแค ซึ่งเป็นอาจารย์มีวิชาดีอีก
องค์หนึ่งและรู้จักเป็นเพื่อนรักกับขุนไกรผู้บิดามาแต่ก่อน เมื่อขรรค์วงรู้ว่า
เนรพลายแก้วเป็นลูกขุนไกรเพื่อนเก่า ก็รักใคร่เอ็นดู สั่งสอนวิชาอาคม
ให้เป็นความรู้แก่เนรพลายแก้วด้วยความเต็มใจ ประกอบทั้งเนรพลายแก้ว
ก็เป็นคนรักเรียน และรู้หน้าที่ปฏิบัติวัดถากอาจารย์ ด้วยความอุทิศสาหะ

โบกบัดพิศวีพระอาจารย์

ให้สำราญรื่นจิตพิสมัย

ปฏิบัติมิให้ขัดข้องเคืองใจ

สมภารแนะนำให้ไม่ช้าการ

สะกดทัพจับพลทั้งปลุกผี

ผูกพยนต์ฤทธิ์กำแหงหาญ

บ่ถ่มงำบังตนทนทาน

สะเดาะดาลไข่กุญแจประจักษ์ใจ

บริเวณโคกใหญ่ ตำบลรั้วใหญ่ สุพรรณบุรี ซึ่งมีผู้บอกว่าเป็นบ้านขุนช้าง
ในภาพ นักโบราณคดีสัญจรพากันไปชมเมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘

วัดเขาใหญ่ (ร้าง) อำเภอเมืองสุพรรณบุรี พิมเคยมาเก็บดอกไม้ข้างวัด
และเผาศพขุนศรีวิชัย พ่อขุนช้าง กับเผาศพพันศรีโยธา พ่อของพิม ที่วัดนี้

วัดแค สุพรรณบุรี ที่เนรพลายแก้ว มาอยู่เรียนวิทยาอาคมกับท่านขรวัค

ต้นมะขามใหญ่ ในวัดแค กล่าวกันว่าเมื่อเนรพลายแก้วหัดเรียนเศกใบมะขาม
เป็นค่อเป็นแดน ได้ใช้ ใบมะขามจากต้นนี้

ทั้งพิชัยสงครามล้วนความรู้

ถูกขี้นานาที่ทุกสิ่งไป

ขำนาญทั้งกลศึกกลลับ

สู้ศึกได้สิ้นทั้งดินแดน

จิ้งจกขลังคะนองล่องหน

อาจจะปราบศัตรูไม่รู้ได้

ทั้งเสกใบมะขามเป็นต่อแตน

คุมพลแม่ทัพนับตั้งแสน

มหาละลวยสุดแสนแสนหัด

ฤทธิ์ธรรมากราวกับราชสีห์

ถอนอาถรรพณ์กินประกอบประกบมี เลี้ยงผีพรายกระซิบทุกสิ่งไป

เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๘ ท่านผู้สูงอายุผู้หนึ่งพาข้าพเจ้าไป
ชี้ให้ดูต้นมะขามใหญ่ขนาดลำต้นกว่า ๕ อ้อม ที่ในวัดแก และเล่าให้ฟังว่า
เมื่อเนรพลายแก้วเรียนเสกใบมะขามเป็นต่อเป็นแตน กับท่านขรวัจนัน
ได้ใช้ใบมะขามต้นที่กล่าวนี้เสก เนรพลายแก้ว แม้จะขยันหมั่นเรียนวิชา
อาคมเก่งกล้าสามารถเพียงไร ก็ไม่อาจจะอาวรณ์ถึงพิม จึงไปกราบอาจารย์
ว่ามีความทุกข์ร้อน ขอสิทธิลาเพศ แต่ความจริงตั้งใจจะสึกออกไปแต่ง
งานกับพิม ไม่กล้าบอกให้อาจารย์ทราบ แม้อาจารย์จะทัดทานห้ามปราม
ก็ยินกรานจะสึกให้ได้ และขอให้อาจารย์ตรวจหาตาให้ด้วย ท่านอาจารย์คง
เห็นไม่มีทางหักท้วงก็ตกลงอนุญาต แต่เมื่อตรวจดูขุขตาของเนรพลายแก้ว
แล้ว ท่านก็พยากรณ์ว่า

ขาดาคีที่ทหารเจียวหลานขาย

คิดว่าทุกข์อย่างไรออกวายนุ่น

เอ็งจำไว้ในคำของตาดู

สุขขอหอห้องทำทุนสิน

จะพลัดพรากจำจากกำจัดไถล

แกก็ทายว่าเจ้าแก้วนี้ปดกู

มีรูว่าเจ้าประคุณข้าเล่นขู้

สึกไปจะได้อยู่สมดังใจ

อยู่กินแต่หาถึงเท่าใดไม่

มันจะมีผิวใหม่มันทั้งมึง

เมื่ออายุสิบห้าเบญจเพส จะมีเหตุด้วยเคราะห์เข้ามาถึง
ต้องจองจำใช้ตรวนเขตรากตรึง อายุสี่สิบมึงจะได้ดี

คำทำนายของท่านอาจารย์คงนี้ เท่ากับบอกให้ทราบถึงวิถีชีวิตของ
พลายแก้วตลอดเรื่อง เมื่อพลายแก้วสึกจากเณรแล้วก็ไปหาแม่ทองประศรี
ที่บ้านเมืองกาญจนบุรี วิงวอนให้มาเจรจาสู่ขอพิม แม่ทองประศรีก็ว่า
กล่าวตกเตือนลูกชาย อย่าจะให้พลายแก้วบวชพระเสียก่อนว่า

บวชก่อนเถิดอย่าเพ่อมีเมียเลย แม่จะได้ชมเขยชายจ้าว
พ่อเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว ลูกแก้วจงโปรดแก่เสียก่อน
บวชสักสองพรรษาอย่าอวด สักมาแม่จะผ่อนให้เมีย

แสดงว่า พลายแก้วมีอายุจะครบอุปสมบทอยู่แล้ว แต่พลายแก้วกลับ
วิงวอนแม่ทองประศรี จนแตกกลงเดินทางมาสู่ขอพิมให้จนได้ เมื่อ
พลายแก้วมาปลุกเรือนหอและแต่งงานอยู่กับพิมในบ้านของแม่ศรีประจัน
ได้ไม่กี่วัน ก็มีเรื่องเมืองเชียงใหม่ส่งกองทัพมาตีเชียงทอง ซึ่งเป็นเมือง
ขึ้นของกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระพันวษาโปรดให้พลายแก้วไปราชการ
ทัพตีเชียงทองคืน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ทัพและไม่จำเป็นต้องเป็นเมือง
เชียงทองเช่นในบทกลอนเสภา แต่ในระยะปีใกล้กับที่กล่าวว่าพลายแก้ว
แต่งงานกับพิมนั้น มีกล่าวถึงศึกสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเมืองเหนือ
ไว้ในพระราชพงศาวดาร (ที่เรียกว่า ฉบับหลวงประเสริฐฯ) ว่า
“จุลศักราช ๘๗๗ กุศก (พ.ศ. ๒๐๕๘) วัน ๓ ๑๑ ค่ำ เพลารุ่งแล้ว
๘ ชั้น ๓ } ฤกษ์ สมเด็จพระรามาธิบดี (ที่ ๒) เสด็จไปเมืองนครลำปาง

ได้เมือง” * ถ้าพลายแก้วเกิดปีชวด พ.ศ. ๒๐๓๗ ดังกล่าวมาข้างต้น เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ยกทัพไปตีลำปางใน พ.ศ. ๒๐๕๘ พลายแก้วก็จะมีอายุได้ ๒๑ ปีและถูกเกณฑ์ไปทัพ ตามกับเรื่องที่ว่า พลายแก้วพออายุจะครบบรรพชาพระได้ แต่ไม่บวช ไปแต่งงานกับพิม ที่ในบทเสภามีกล่าวถึงว่าขุนช้างไปกราบทูลสมเด็จพระพันวษาก่อนพลายแก้วไปทัพว่า “อายุประมาณสิบเจ็ดปี” นั้น ดูไม่เข้ากับเหตุการณ์ คงจะเป็นกลอนปฏิภาณของผู้ขับ และพอแต่งงานแล้วก็ต้องไปทัพ เมื่อต้องไปราชการทัพนั้นได้ปล่อยพิมให้อยู่กับศรีประจันต์ผู้เป็นแม่ยาย จึงเข้าตำราที่ขุนแผนเองรำพึงถึงพิมว่า

ไกลตาสารพัดจะขัดขวาง	เสมือนอย่างคำโบราณนั้นมีอยู่
ว่านอนสูงนอนกว่าฆ่าเลื่องดู	มีเหตุก็จะรู้ซึ้งแยบคาย
อนึ่งถ่านนอนอยู่เบื้องต่ำ	ตำราพร่ำสั่งสอนให้นอนหงาย
มีเมี่ยงามมิให้ฝากกับแม่ยาย	ไอ้แม่สายสุดที่รักอยู่ไกลตา

เมื่อพลายแก้วไปราชการศึกคราวนี้ ไปได้นางลาวทอง สาวสวยชาวเหนือมาด้วย จึงทำให้วันทองซึ่งเฝ้าคอยอยู่แล้ว ต้องสะเทือนใจมาก แม้พลายแก้วกลับมาที่มีความดีความชอบโปรดตั้งให้เป็นขุนแผน (แสน สะท้าน)

รูปร่างของขุนแผนหรือพลายแก้วนั้น พิจารณาตามคำกลอนเสภาที่กล่าวถึงรูปร่างลักษณะกิริยาท่าทางไว้บางแห่ง คงจะมีรูปร่างสะโอคสะอง เหวบางร่างน้อย ไม่อ้วนล่ำเจ้าเนื้อ คงจะรูปร่างแบบพระเอกของเรื่อง

* ยังมีกล่าวในพงศาวดารโยนก ว่ามีสงครามระหว่างเชียงใหม่กับกรุงศรีอยุธยาอีกหลายครั้ง

วรรณคดีไทยแต่ก่อน เมื่อไปลาสิกเณรกับท่านขรัวคง วัดแก ท่านจึง
เตือนว่าเมื่อนายเขาใช้ให้ทำงานหนักจะทำไหวหรือ “รูปร่างเอ็งก็บางทั้ง
แบบนั้น” และคงจะเป็นคนท่าทางคล่องแคล่ว พุทจามีไหวพริบ เมื่อ
สมเด็จพระพันวษาโปรดให้เข้าเฝ้าครั้งแรก พอพลายแก้วไปพบและราย
งานตัวกับท่านจางวางอาสาหกเหล่า ท่านเห็นตัวพลายแก้ว ท่านก็รำพึงว่า

พลายแก้ววันทาพูดจากัน เห็นคมสันลาดเลาจะเอาการ

พูดจาการมดูคมขำ ตาดำกลอกกลมสมทหาร

และเมื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระพันวษา ได้ทอดพระเนตรเห็นตัวพลายแก้วแล้ว

พระองค์ทรงพิศอยู่เป็นครู่ นานเอ็นดูรูปร่างมันงามสม

ตาเป็นมันหยับชลับกลม วิทยาอาคมจักเชี่ยวชาญ

ขุนแผนคงจะมีกีรียมรรยาที่เรียบร้อย เมื่อเข้าห้องแก้วกีรียา โดยไม่รู้จัก
กันมาก่อน พอนางแก้วกีรียาได้เห็นตัวก็นึกในใจว่า

ดูรูปร่างบางเอี่ยมสะอาดดี กีรียาพาที่มีไข้พาล

แล้วนางก็คาดคะเนในใจว่า

นี้ขุนแผนแม่นยำจึงไม่พราง แบบบางน้อยน้อยน่าเอ็นดู

เข้มเข้มซ้ำซ้ำน่ารักใคร เป็นไรหนอวันทองจึงมิอยู่

เมื่อขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างสะกดขุนช้างหลับและคลายมนต์ให้วันทองตื่น
ในขณะที่วันทองงัวเงียหลับตาคล้าหาขุนช้าง แต่ไปคล้าเอาขุนแผน นาง
ก็รำพึงว่า

ลูปได้ออกอ่อนสะเอวบาง

นึ่มนึ่มเนียน้อยประหลาดนัก

ครั้นจะทักเกรงผิดให้คิดหมาง

แคลงคลำออกเลี่ยนตลอดคาง

หอมกระแจะจันทน์นางยังแคลงใจ

ขุนแผน หรือพลายแก้ว แม้จะมีรูปร่างแบบบางสะโอคสะอง แต่ก็เป็นผู้รู้เรื่องด้วยวิทยาอาคมที่ได้ร่ำเรียนศึกษามาจากอาจารย์ทั้งสามเป็นอย่างดี และยังมีของวิเศษอีก ๓ อย่าง คือ ม้าสี่หมอก ดาบฟ้าพน และกุมารทอง จึงช่วยให้ขุนแผนมีฤทธิ์เดชเป็นอย่างยิ่ง ยากที่คู่ปรับจะตอบโต้ต้านทาน แต่กระนั้น ก็ยังเสียเชิงในกลอุบายของขุนช้าง จนเสียเมียงามเมื่อแรกรัก คือวันทอง ไปแก่ขุนช้าง

กำเนิดขุนช้าง

ขุนช้าง เป็นลูกชายขุนศรีวิชัยกับนางเทพทอง ตามบทเสภาว่าขุนศรีวิชัยเป็นเศรษฐีอยู่บ้านรวใหญ่ เมืองสุพรรณ และเป็นนายกองช่างกรมช่างนอก ได้นางเทพทอง บ้านอยู่ท่าสิบเบี้ยเป็นภรรยา แล้วคงจะรับนางเทพทองมาอยู่บ้านขุนศรีวิชัย ที่รวใหญ่ เช่น กล่าวว่

มาจะกล่าวบทไป

ถึงขุนศรีวิชัยคนขยัน

เป็นนายกรมช่างกองนอกนั้น

บ้านอยู่สุพรรณพารา

เป็นเศรษฐีมีทรัพย์นับร้อย

บ่าวไพร่ ใหญ่น้อยก็หนักหนา

ได้นางเทพทองเป็นภรรยา

อยู่ท่าสิบเบี้ย เมืองสุพรรณ

ท่าสิบเบี้ย บ้านเดิมของเทพทองนั้น มีผู้ชี้สถานที่ในปัจจุบัน ว่าเมื่อข้ามสะพานแม่น้ำสุพรรณของถนนมาลัยแมนไปฝั่งตะวันออก จะเลี้ยวโค้งผ่านไปทางหน้าวัดไชยवास ท่านไต่ถามมีลำคลองผ่านมาลงแม่น้ำ

สุพรรณบุรี และทำสืบบ้างอยู่แถวปากคลองลงแม่น้ำนั้น ส่วนบ้านร้วใหญ่
อยู่ฝั่งตรงข้าม ปัจจุบันเรียกตำบลร้วใหญ่ มีวัดประตูลำเป็นหลัก แต่ที่
ตั้งบ้านขุนศรีวิชัยนั้น มีผู้เชื่อว่าน่าจะอยู่ตรงที่เป็นบริเวณโคกใหญ่ ระหว่าง
คลองวัดฝั่งกับแม่น้ำสุพรรณบุรี ซึ่งปัจจุบันมีเรือนคูนายไห นาคสุวรรณ
อายุกว่า ๘๔ ปี เป็นต้น ตั้งอยู่บนโคกนั้น ท่านผู้ช้สถานที่อธิบายบอกว่า
โคกใหญ่นี้ แม้ในฤดูน้ำมาก น้ำท่วมไปทุกหนทุกแห่ง แต่ก็ไม่ท่วมโคกนี้
และยังมีที่เป็นแอ่งอยู่ข้างโคกใหญ่ กล่าวกันว่าเคยเป็นคอกช้าง (ดูแผนที่
สังเขป) คุณก็จะสมกับที่ว่าขุนศรีวิชัยเป็นนายกองช้าง กรมช้างนอก ชุนช้าง
กองจะเกิดที่บ้านบนโคกนี้และมีศักระล้านมาแต่กำเนิด นางเทพทองซึ่งเป็น
แม่จึงไม่ชอบรูปโฉมของลูกชาย แต่กลัวไว้ว่า เพราะบุญของลูกชาย
คนนี้จะทำให้ครอบครัวของขุนศรีวิชัยกับนางเทพทอง ซึ่งมั่งคั่งอยู่แล้ว มั่งคั่ง
ยิ่งขึ้น

บริบูรณ์พุลเกิดกว่าแต่ก่อน เพราะบุญของลูกอ่อนได้สร้างสรรค์
แต่เกิดมาเงินตราอุดมครัน ข้าหญิงขายนั้นมากมายไป
เผอิญให้แม่เคียดเกลียดขัง แต่มั่งคั่งหาใครเสมอไม่
บูยาตายายสบายใจ จะให้ซื้อหลานไว้เป็นมงคล
แม่ฝันว่านกตะกรุมคาบข้าง บินมาแต่ทางพนาสน์
พาไปให้ถึงในเรือนตน หัวล้านอกขนแต่เกิดมา
เมื่อตกฟากฤกษ์พารของหลานชาย ข้างเผือกมาถวายพระพันวษา
จึงให้นามตามเหตุทั้งปวงมา หลานรักของข้าชื่อ ชุนช้าง

โดยเหตุที่ชุนช้างเป็นลูกเศรษฐี จะไปไหนมาไหนจึงมีคนนับถือยำเกรง
มาแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ เช่นกล่าวว่า

พอขุนช้างสามขวบไปเที่ยวเล่น	เด็กเห็นก็กลัวจนตัวสั่น
โน่นแน่แม่เอ๋ยอะไรนั่น	มันอำปากยิงฟันข้าพรั่นใจ
นางแม่ห้ามว่าเอ็งอย่ากลัว	ขุนช้างลูกเจ้าขรรค์บ้านรั้วใหญ่
เขาเป็นเศรษฐีมีข้าไท	อย่าก็ดขวางหลีกไปให้เขามา

ไม่มีบอกไว้ว่า ขุนช้างเกิดวันเดือนปีใด แต่พิจารณาตามรูปเรื่อง คงจะอายุรุ่นราวคราวเดียวกันกับพลายแก้ว หรือขุนแผน และนางพิมหรือวันทอง จะแก่อ่อนกว่ากันก็คงไม่มากนัก เพราะปรากฏว่าทั้งสามคนเคยเป็นเพื่อนเล่นกันมาแต่เล็ก ๆ เช่นกล่าวไว้ในบทเสภาว่า ขุนช้างกับพลายแก้วเมื่อเล็ก ๆ เคยเล่นกินเหล้าแล้วสลับเป็นเกลือกกัน นางพิมเล่นหุงข้าวต้มแกง เล่นทำบุญให้ทาน แล้วนิมนต์ขุนช้าง ซึ่งสมมติเป็นพระสมภารมอญ กับพลายแก้ว ซึ่งสมมติเป็นพระสมภารไทย มาสวดมนต์ และเล่นเป็นผัวเมียกัน ให้ขุนช้างเป็นผัวและพิมเป็นเมีย ทำเป็นนอนหลับพลายแก้วเป็นขู้เข้าไปลักพิมมาจากขุนช้าง แล้วขุนช้างนำพวกเด็กเพื่อน ๆ กันออกติดตาม เกิดชกต่อยกันร้องไห้แง แง จนพวกพ่อแม่ต้องออกมาห้ามปราม แม้เมื่อพลายแก้วแต่งงานกับพิม ก็ได้เชิญขุนช้างซึ่งเป็นเพื่อนกันให้มาเป็นเพื่อนเจ้าบ่าว จึงพอจะสันนิษฐานได้ว่า ขุนช้าง พลายแก้ว และพิมคงมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ถึงจะแก่อ่อนกว่ากันก็อยู่ในระยะปีสองปีจึงร่วมเล่นหัวตามประสาเด็กด้วยกันได้ เมื่อขุนช้างยังเป็นเด็กเล็กอยู่นั้น ขุนศรีวิชัยผู้บิดาได้พาเข้าเฝ้าถวายตัวแก่สมเด็จพระพันวษา มีรับสั่งว่ายังเป็นเด็กเล็กอยู่ให้นำกลับไปเลี้ยงไว้ก่อน

รูปร่างของขุนช้างนั้น ตามที่กล่าวไว้ในบทเสภาและรู้จักกันในลักษณะพิเศษก็คือ “หัวล้านนอกขนแต่เกิดมา” และกลอนแต่ละแห่งก็

พยายามกล่าวถึงหัวของขุนช้างไปในทางเย้าหยอกทิ่มตำบ้าง เหยียดหยาม
บ้าง สัพยอกให้ชวนขันบ้าง เช่น มีคำกลอนพรรณนาไว้ว่า

จะกล่าวถึงขุนช้างเมื่อรุ่นหนุ่ม หัวเหมือนนกตะกรุมลั่นนั๊กหนา
เคราคางขนอกรกกายา หน้าตาดังลิงค่างที่กลางไพร

ขุนช้างคงจะเป็นคนเนื้อสองสีก่อนช้างดำ จึงมีกล่าวว่า “ผิวหนังยังเขียว
เหมือนผักตบ” และเมื่อเติบโตขึ้นเป็นหนุ่มแน่น คงจะร่างเที้ย อ้วนล่ำ
ลงพุง นางเทพทองซึ่งเป็นมารดาจึงกล่าวประชดลูกชายว่า “รูปเป็น
กระสุน่นน่ารักใคร” เมื่อแต่งงานไปแอบดูนางพิมลงอาบน้ำ ก็พรรณนา
ถึงว่า ขุนช้างเอา

เข็มขัดรัดเอวดูพุ่มผล อลุนไม่สมกับผ้าถุง
ขนอกรกเต็มตลอดพุง มุมง้วนเดินลงจากเรือน
หรือที่กล่าวไว้ว่า

ให้พวกบ่าวเข้าหามตามกัน ขุนช้างนั่งมาในนันทนพรมพราหม
เหมือนตุ๊กตากวางตุงดูพุ่มผล หัวทวยผมเถิกเป็นถ้องอ่าม

กลอนดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ขุนช้างเป็นคนอ้วนล่ำลงพุงและอกขน คาง
มีเครา “กระหม่อมบางมีขอกตลอดขวัญ” ขุนช้างเกิดมาเป็นลูกเศรษฐี
มีทรัพย์ คือขุนศรีวิชัยชาวบ้านรวีใหญ่ ต่อมาขุนศรีวิชัยถูกนายจันทร
หัวหน้าปล้นชาวบ้านโป่งแดง (เข้าใจว่า บ้านโป่งแดงในที่อำเภอเดิมบาง
นางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี) พาพวกมาปล้นทรัพย์ จับขุนศรีวิชัยไป
ฆ่าตาย ขุนช้างจึงกำพร้าพ่อมาแต่เล็ก ๆ ครั้นโตเป็นหนุ่มได้สืบทอดงาน
กับนางแก่นแก้วลูกสาวหมั้นแล้ว ในบ้านรวีใหญ่นั้นเอง แต่อยู่ด้วยกัน
ประมาณปีกว่านางแก่นแก้วก็ป่วยเป็นโรคผอมแห้งตาย ขุนช้างจึงตกเป็น

พุ่มหม้าย แต่ยังหนุ่มแน่นและครอบครองทรัพย์สมบัติอันมั่งคั่งต่อมา
ขุนช้างเคยขอร้องให้แม่เทพทองไปเจรจาสู่ขอนางพิม แต่แม่เทพทองแก
ไม่เห็นด้วย แกว่านางพิมปากจืดชืดชอบคำลูกชายแก คำหนึ่งก็หัวล้านสองคำ
ก็หัวล้าน แกว่า

แล้วก็^๔เป็นเพื่อนเล่นเห็นกันมา เมื่อยังเด็กมันด่าเอ็งฉาดฉาน

การมข่มขู่^๕กูรัคาญ ผุดขึ้นก็หัวล้านทุกคราวคำ

ไม่ปรากฏกล่าวถึงขุนช้าง ว่าได้ร่ำเรียนวิทยาอาคมเหมือนอย่างพลายแก้ว
กล่าวหนักไปแต่ข้างร้าย นอนตื่นสาย มีนิสัยเห็นแก่ได้ กิริยาทำทาง
โหลกเชลลกเมื่อเข้าสังคมก็ไม่เรียบร้อย ไม่ค่อยรู้กาลเทศะว่าควรไม่ควร
และมักจะใช้เงินทองบริวารบำไพร่เป็นเครื่องมือ ค้ายเล่ห์เพทุบาย ตาม
นิสัยของคนมีทรัพย์ แม้พิมจะแต่งงานกับพลายแก้วเพื่อนเกลอของตน
ไปแล้ว แต่ขุนช้างก็ยังผูกพันรักใคร่ จึงใช้เงินกับเล่ห์เพทุบายในขณะ
ที่พลายแก้วจากไปราชการทัพ ทั้งนางวันทองไว้กับแม่ศรีประจัน ขุนช้างก็
ใช้เล่ห์กะเทือนำหม้อใหม่ใส่กระดูกมาให้แม่ศรีประจันกับวันทองดู และ
บอกว่าพลายแก้วไปทัพเสียที่ฝ่ายแพ่ข้าศึก ถูกฆ่าตายเสียแล้ว เขาฝาก
กระดูกส่งมา แล้วหาอุบายพาคนมาหลอกลวงข่มขู่แม่ศรีประจันว่า

กฎหมายตั้งไว้แต่ไรมา

ว่าใครกล้าอาสาไปทัพชั้น

ถ้าเสียทัพกลับมาให้ฆ่าฟัน

กฎหมายตั้งมั่นตามกระทรวง

ถ้าแม้นตัวตายลงในทัพ

ลูกเมียให้จับเป็นหม้ายหลวง

ไพร่ซึ่งเสียทัพกลับทั้งปวง

ให้ติดหวงส่งเข้ายังคุกใน

วันทองจะต้องเป็นหม้ายหลวง

จะยากเย็นเป็นห่วงหาน้อยไม่

ยกย้ายถ่ายเทเสียเป็นไร

ขอให้ขุนช้างเอาเป็นเมีย

แม่ศรีประจันทราบเรื่องเช่นนี้ก็หวาดกลัว ประกอบทั้งเป็นคนโลภเห็นแก่
ความร่ำรวยของขุนช้างอยู่ด้วย จึงบังคับขู่เข็ญให้วันทองแต่งงานกับขุนช้าง
ขุนช้างเห็นได้ทีก็แนะนำให้เรือเรือกของพลายแก้วที่ปลูกขึ้นไว้เมื่อคราว
แต่งงานกับพิมนั้นไปปลูกเป็นกุฎถวายวัด แม่ศรีประจันก็เห็นดีด้วย จึง
ลวงลูกสาวว่า จะได้อุทิศส่วนกุศลผลบุญส่งไปให้พลายแก้ว วันทองจึง
เห็นพ้องด้วย แม่ศรีประจันก็มาบอกขุนช้าง

ขุนช้างฟังว่าก็ดีใจ

รีบลุกออกไปไม่อึ้งอ้อ

สั่งบ่าวเรือด่วนอย่าช้ามือ

เรือหอไปถวายท่านวัดกลาง

วัดกลางที่กล่าวถึงนี้ เล่ากันมาว่าเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวัดใหม่ และ
ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
เสด็จไปตรวจการคณะสงฆ์ในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้เสด็จประทับที่วัดนี้
จึงโปรดประทานชื่อวัดเสียใหม่ว่า วัดสุวรรณภูมิ ซึ่งตั้งอยู่หน้าศาลากลาง
จังหวัด ริมแม่น้ำสุพรรณบุรีบัดนี้ แล้วขุนช้างก็สร้างเรือนหอของตนขึ้น
แทนที่ในบ้านแม่ศรีประจัน

แม่ศรีประจันแก่โลกทรพย์

รับให้มันจึงทำเป็นหอห้าง

หอเก่าเขาเรือไปวัดกลาง

สร้างหอใหม่เสร็จแล้วสวดมนต์

คราวใดเมื่อขุนช้างเห็นจะสู้ด้วยฝีมือลายมือหรือเล่ห์กะเท่และทรพย์ไม่ได้
ก็วิ่งเข้าหาผู้ใหญ่ เช่นเพี้ยทูลสมเด็จพระพันวษาให้เข้าข้างตัว และเหตุที่
ขุนช้างเป็นคนมั่งคั่งเห็นแก่ได้ ทำอะไรแผลงๆ และหาทางเอาเปรียบ
จนบางครั้งก็ไม่รู้กาลเทศะ เหตุนี้เองจึงผลิผลามว่าอย่าเข้าถวายฎีกา
สมเด็จพระพันวษา จนวันทองต้องถูกประหารชีวิตในที่สุด ซึ่งขุนช้างเอง
ก็รำพันด้วยความเศร้าโศกเสียใจว่า

ทุกโรอยู่หลัดหลัดมาพลัดกัน โอ้แม่วันทองตายเพราะอายขุน
เนื้อหนังเจ้าจะพังลงเป็นจุล เพราะอายตุนใจเจ้าเข้ากราบทูล

แต่ขุนช้างก็ครองตัวเป็นผัวเดียวเมียเดียวตลอดมา และก็รักวันทอง
ไม่จืดจาง เมื่อคราวทำศพวันทองที่วัดตะไกร ในพระนครศรีอยุธยา
ขุนช้างก็ยังอาลัยอาวรณ์จัดผ้าไตรไทยทานและเครื่องสักการะมาช่วย
งานศพ แล้วบวชเณรกับหลวงตาหน้อยวัดตะไกร อุทิศส่วนบุญให้วันทอง
เป็นเวลา ๓ วัน

ขุนช้างได้ไตรแล้วปลงศพ มือประนมอุ้มไตรเข้าไปหา
ปากว่าตาพองร้องอุกาส นั่งกตกประหม่าอยู่พรวดพราด
แต่เวียนวนปั่นเบือนไม่จำได้ หอบอกให้ฉันทเกิดหลวงตาหน้อย
ฉันไม่เคยอุกาสตาเอ็นดู ไตรชูบังหน้าว่าตามไป
จบแล้วห่มดองครองผ้า รับศีลออกมาหาข้าไม่
นอนค้างอยู่กุฎีวัดตะไกร ครบสามคืนสึกไปเมืองสุพรรณ
เรื่องราวของขุนช้างก็เป็นอันยุติลงเมื่อสิ้นวันทองเพียงนี้

กำเนิดพิมหรือวันทอง

พิม เป็นลูกสาวพັນศรโยธากับนางศรีประจัน ตามบทกลอนเสภา
ว่า ทั้งพັນศรโยธาและนางศรีประจัน เคยมีตระกูลเป็นเศรษฐีมีทรัพย์
มาแต่ก่อน เมื่อแต่งงานกันแล้วได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ท่าพี่เลี้ยง

จะกล่าวกลอนถึงพັນศรโยธา เพื่อนได้ภรรยาก็คมสัน
ชื่อว่านวนนางศรีประจัน เป็นเศรษฐีมีพันธุ์ด้วยกันมา
อยู่ ท่าพี่เลี้ยง เมืองสุพรรณ

ท่าพี่เลี้ยง อยู่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำสุพรรณบุรี คือฝั่งที่ตงศาลากลาง
จังหวัดและตลาดจังหวัดสุพรรณบุรี มีท่านผู้รับบอกว่า บ้านของพันศรีโยธา
กับนางศรีประจัน พ่อแม่ของพิมนั้น ตั้งอยู่แถวบริเวณ วัดฝาโถ พระเจดีย์
วิหารและอุโบสถวัดฝาโถถูกน้ำเซาะตลิ่งพังจมหายไปใต้มแม่น้ำสุพรรณเสีย
แล้ว แต่เนื้อที่ธรณีสงฆ์และบริเวณของวัดฝาโถยังเหลืออยู่ คือบริเวณ
ซึ่งเป็น บ้านพักของศึกษาธิการจังหวัด และ ครูใหญ่โรงเรียนสตรี
ประจำจังหวัดสุพรรณบุรี ตลอดจนไปจนตลาดที่อยู่ถัดไปทางเหนือ ถ้า
เช่นนั้นบ้านของพันศรีโยธาและนางศรีประจัน พ่อแม่ของพิมก็คงอยู่แถว
นี้ คืออยู่คนละฟากฝั่งแม่น้ำกับตำบลรั้วใหญ่ เยื้องกันกับบ้านขุนศรีวิชัย
พ่อขุนช้าง พันศรีโยธาเป็นใคร? พิจารณาตามชื่อ คุณจะมีตำแหน่งเป็น
กำนันหรือหัวหน้าทหารหน่วยใดหน่วยหนึ่ง ต่อมานางศรีประจัน ภรรยา
พันศรีโยธาตั้งครรภ์คลอดลูกมาเป็นหญิง

พ่อแม่รักดังดวงตา

เลี้ยงมามิได้เป็นอันตราย

บูยาตาหวดมาทำขวัญ

แหวนทองผูกพันเข้าเหลือหลาย

เลี้ยงมาได้ห้าขวบปีปลาย

รูปร่างงามยิ่งพรึงเพรา

ทรวดทรงส่งศรีไม่มีแม่

อรชรอ่อนแอ้นประหนึ่งเหล่า

ผสมสลายสวดย่างามเงา

ให้ชื่อเจ้าว่า พิมพิลาไลย

พันศรีโยธา พ่อของพิม หาอาชีพทางติดต่อกำของกับพวกละครว่า
กลับมาเป็นใช้ป่าตาย คงจะเป็นใช้จับสั้นหรือมาเลเรีย พิมจึงกำพร้าพ่อมา
แต่เล็ก เช่นเดียวกับพลายแก้วและขุนช้าง พิมก็เหมือนกุลสตรีที่มีรสนิยม
ดีทั้งหลาย คือได้รับการสอนทางช่างฝีมือเย็บปักถักร้อย และมีนิสัยชอบ
ดอกไม้มาแต่เล็ก มีคำกลอนกล่าวถึงเธอเมื่อเยาว์วัยว่า

สอนเย็บเก็บปักหักทองขวาง ที่ร่นราวคราวนางไม่เปรียบได้
เข้าเย็นออกไปเล่นเก็บดอกไม้ ที่ข้าง วัดเขาใหญ่ อยู่อัครา

วัดเขาใหญ่ที่กล่าวถึงนี้ บางทีก็เรียกแต่เพียงว่า วัดเขา ตั้งอยู่ฝั่งตะวันตก
ของแม่น้ำสุพรรณ ไกลบริเวณโคกใหญ่ที่กล่าวกันว่าเป็นที่ตั้งบ้านขุนช้าง
เวลานั้นมีสมภารชื่อว่าขรวัสม์ เมื่อขุนศรีวิชัยพ่อขุนช้างและพันศรโยธา
พ่อของพิมท่าย แม่เทพทองกับแม่ศรีประจันก็ปรึกษาปรองดองกัน นำศพ
ท่านทั้งสองมาฝังงานเผาศพในวัดเขา

อยู่มาศรีประจันเทพทอง ทั้งสองตรองตรึกแล้วปรึกษา
พวกเราสั้ม้วยมรณา ครั้นจะนั่งไว้ซักก็ไม่ได้
จำจะแต่งการศพเสียให้ได้ อย่าให้ลำบากแก่ซากผี
คิดพร้อมใจกันในทันที นิมนต์สั้ม ขรวัสม์ ท่านสมภาร
จึงให้แต่งการศพที่ วัดเขา ข้างเขาฉลุฉลักจักสาน
บ้างก็ทำตาชะแลงแผงเพดาน ปลุกเมรุผูกม่านไว้เบื้องบน

วัดเขา ปัจจุบันนี้เป็นวัดร้าง เป็นที่ทำไร่ผัก แต่ยังมีผู้คนรู้จักและมีพระเจดีย์
เหลืออยู่ ๑ องค์ และมีเศษกระเบื้องหลังคาอยู่ตามพื้นดิน มีใบเสมาหิน
จำหลักเป็นพระพุทธรูปสมัยลพบุรีแผ่นหนึ่ง อยู่ที่กุฏิท่านเจ้าคุณพระ
ราชสุพรรณาภรณ์ วัดสุวรรณภูมิ ท่านบอกว่าท่านเก็บมาจากวัดเขา
หรือวัดเขาใหญ่ที่กล่าวถึงนี้

แต่มีผู้เล่าว่ายังมีวัดเขาอีกแห่งหนึ่งอยู่นอกเมืองสุพรรณบุรีไปแถว
สระแก้ว สระคา สระยมนา สระเกศ ทางไปดอนเจดีย์ วัดเขาแห่งหลังนี้

กระมัง ที่วันทองพาพลาญงามลูกชาย มาฝากท่านขรวันาค เมื่อขุนช้าง
ประทุษร้าย

นอกจากที่วัดเขาใหญ่แล้ว เมื่อเป็นเด็กเล็กๆ พิมเคยไปเที่ยววิ่งเล่น
ในวัดแคอีกแห่งหนึ่ง เมื่อแม่ศรีประจันไปนิมนต์ท่านสมภารวัดแค ให้มา
สวทมนต์แต่งงานพิมกับพลายแก้ว ท่านวัดแคแสดงความประหลาดใจ

สมภารได้ฟังก็ตอบไป	มันมีผัวได้แล้วหรือหว่า
เมื่อปีกลายกูได้เห็นมันมา	ยังอาบนํ้าแก้ผ้าตาแดงแดง
ผูกจับบังเที่ยววิ่งอยู่ในวัด	มันหักตัดต้นไม้ได้ย้อยแอ่ง
กูเอาไม้เท้าจุ่มไล่ตามแทง	เกลียดหน้าหน้าคำแข่งอยู่ทุกวัน
ไม่เห็นหน้าสองปีมามีผัว	

ที่ว่า “เมื่อปีกลาย” นี้ พุทธตามวิสัยของผู้สูงอายุ ซึ่งทุกกาลเวลาล่วงไปเร็ว
แม้จะล่วงไปหลายปีแล้วก็ดูเหมือนราวสักเมื่อปีกลายนี้ และวัดแคที่กล่าว
ถึงนี้ (ดูแผนที่สังเขป) เข้าใจว่าเป็นวัดเดียวกับที่พลายแก้วไปอยู่ร่ำเรียน
กับขรวันาคก่อนจะสึกเณรมาแต่งงานกับพิม แต่เมื่อพิมเป็นเด็กเล็กไปเที่ยว
วิ่งเล่นอยู่ในวัดแคนั้น พลายแก้วก็คงยังเป็นเด็กเล็กและอาจไปอยู่
บ้านเมืองกาญจนบุรีแล้วก็ได้

เมื่อยังเป็นเด็กเล็กอยู่ในบ้านที่สุพรรณบุรีนั้น พิมเคยเล่นหุงข้าว
ต้มแกง เล่นเป็นผัวเมียมากับขุนช้างและพลายแก้ว จึงเข้าใจว่าคงจะมีอายุ
รุ่นราวคราวเดียวกัน แต่พลายแก้วจากไปอยู่เสียที่เมืองกาญจนบุรี มาพบ
กันเมื่อพิมโตเป็นสาว จึงจำกันไม่ได้ ต่างรู้สึกคล้ายคล้ายคล้า เมื่อ
พลายแก้วติดพันแรกรักกับพิม พลายแก้วจึงทวนความจำแก่พิมที่ไร้ผัวว่า

เมื่อเด็กเล็กเล่นอยู่ด้วยกัน สารพันร่วมรักกันหนักหนา

เมื่อเล่นขอลูกหอกับแก้วตา พี่พาเจ้าหน้าที่ขุนช้างไป

ขุนช้างตามพบมันรบพี่ พลั้งตักถุ้งน้องเจ้าร้องไห้

พิมก็นึกขึ้นมาได้

ด้วยเป็นเพื่อนเรือนใกล้กันแต่ก่อน เสียงหล่อนพูดจาก็จำได้

ที่กล่าวไว้ในบทเสภาตอนพลายแก้วเข้าห้องพิม และพิมบอกพลายแก้วว่า

ฉันเกิดปีชวดนะหม่อมพี่ สิบหกปีขึ้นเพ็งปริปรึม

อ่อนกว่าพี่สองปีเจียนะพิม เจ้าเอนันท์พี่สายทองแก่บ่ไร

หรือที่พิมเถียงแม่ศรีประจัน เมื่อแก้มกับให้แต่งงานใหม่กับขุนช้าง ว่า

ถึงคนไม่อายุก็อายุพี่ อายุสิบหกปีมีผัวสอง

ถ้าพลายแก้วหรือขุนแผนเกิดปีชวด พิมจะเกิดปีชวดแล้วอ่อนกว่า

พลายแก้ว ๒ ปีได้อย่างไร พิมเสียอีกจะกลับแก่กว่าพลายแก้ว ๒ ปี แต่

ถ้าพิมเกิดปีชวดและอ่อนกว่าพลายแก้ว ๒ ปี พลายแก้วก็น่าจะเกิดปีจอ แต่

ถ้าพลายแก้วเกิดปีจอ เหตุการณ์ก็จะไม่กลมกลืนกันกับศักราชที่กล่าวมาใน

ตอนว่าด้วยกำเนิดขุนแผน เห็นว่าคำกลอนที่กล่าวข้างต้น จะเป็นผลความ

ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าด้วยปฏิภาณของผู้ขับเสภาที่ว่ากันเป็นกลอนสดและ

จะถือเอาเป็นหลักมิได้ เข้าใจว่า ขุนแผน ขุนช้าง และพิม น่าจะมีอายุ

รุ่นราวคราวเดียวกันดังกล่าวแล้ว

พิม คงเป็นคนเนื้อสองสีก่อนข้างขาว พลายแก้วเห็นเป็นหญิงสาว

ที่งดงามไม่มีใครเปรียบ เคยออกปากชมว่ามีสาวงามเช่นนี้อยู่ใน

สุพรรณบุรีแต่เพียงคนเดียว

งามประเสริฐเลิศล้ำทั้งห้าคม

งามหน้างามนมเนื้อสองสี

ไม่เทียมทันทั้งสุพรรณบุรี

เห็นไม่มีใครสู้ดั่งงาม

แม่เทพทอง แม่ของขุนช้าง ก็พูดไว้ตรงกับพลายแก้ว คือพูดว่า
“ออพิมพ์ิลาโลเชารูปงาม ล้ำคนในสุพรรณพารา” แต่พิมพ์คงจะเป็นคน
ปากเปราะระเราย โดยเฉพาแก่ขุนช้าง แม่เทพทองก็ไม่ชอบ แกจึง
เตือนลูกชายว่า “การชมชู้กูรำคาญ ผุดขึ้นก็หัวล้านทุกคราวคำ” พิมพ์
จะมีทรวงทรวงงาม กิริยามรรยาทดี แม้ในเวลามีความเศร้าโศก พลายแก้ว
จึงเห็นไปว่าถึงโศกก็โศกอย่างงาม เช่นว่า

งามโศกตกแสงเมื่อยามเศร้า

บูมประหนึ่งจะเข้าประคองขวัญ

งามทรงส่งศรีฉวีวรรณ

สารพันงามจริตน่าขิดชม

ส่วนขุนช้างนั้น ตลอดเวลาที่เคยเล่นหัวกันมาตั้งแต่เล็กจนโตเป็น
หนุ่มสาวด้วยกัน ถูกแต่พิมพ์ว่าถากถาง แม้กระนั้น ขุนช้างก็ยังเห็นพิมพ์
งามทั้งน้ำเสียงและท่าทางเมื่อชายช้าเลื่องตา จนหลงใหลใฝ่ฝันรำพันถึงว่า

ฟังเสียงเกลี้ยงกลมเมื่อเจ้าว่า

วาจาแจ้วเจ้อยแจ่มกระจ่าง

อรชรอ่อนแอ้นบนเอบาง

หมิ่นนางก็ไม่มีเหมือนนางเดียว

เจ้าห่มสีทับทิมริมชลีบทอง

สอดสองขับในสไบเขียว

อรชรท่อนท้ายแม่พริ้งเพรียว

งามตาเมื่อเจ้าเหลียวชำเลื่องมา

พิมพ์มีไผ่ดำเป็นตำหนิอยู่ที่ถัน แต่ไม่ชัดว่าซ้ายหรือขวา หรือทั้ง
สองเท่า เมื่ออาบน้ำกับขุนแผนที่สระเนินผา ท่าตันไทร ขุนแผนแสวง
ไกลเป็นที่เข้าใจว่าผดุงติด กล่าวไว้ในบทเสภาว่า

พระพุทธรูปใหญ่ ในวิหารวัดป่าเลไลย์
นักโบราณคดีวินิจฉัยว่า
เดิมเป็นพระพุทธรูปปางประทานเทศนา
สมัยทวารวดี
ภายหลังดัดแปลงทำวางพระหัตถ์
เลงกลายเป็นพระป่าเลไลย์

วิหารพระพุทธรูปในวัดป่าเลไลย์
จังหวัดสุพรรณบุรี

(บน) นักโบราณคดีสัญจรกำลังขึ้น
บันไดเขาพระ ในอำเภออุททอง
จังหวัดสุพรรณบุรี

(ล่าง) พระพุทธไสยา ที่เชิงเขาพระ
อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี

วันทอง — มิใช่การวานอย่ามาแคะเกา

ขุนแผน — เป่ล่าดอกนั้นผงหรืออะไร

ติดเต้านมน้องอยู่ดำดำ ลูบคลำหัวร่ออ้อเป็นไฟ

พิม มีเพื่อนหญิงคู่หูอยู่คนหนึ่ง คือ สายทอง ซึ่งแม่ศรีประจันแกเลี้ยงไว้เป็นลูกบุญธรรม มีอายุแก่กว่าพิม และพิมนับถือรักไคร่ยกย่องเรียกว่าพี่ สายทองเป็นทั้งที่ปรึกษาและเพื่อนประจักษ์ของพิมเมื่อมีความเดือดร้อน ตามเรื่องในบทเสภา เห็นได้ว่า สายทองเองก็รักพิมเหมือนน้องที่กลานตามกันมา และสายทองนี้แหละช่วยเป็นสะพานชักโยงให้พิมติดต่อกับพลายแก้วอยู่ตลอดเวลา แม่ศรีประจันมีไร้ฝ่าย อยู่แห่งหนึ่ง ณ ไร้ฝ่ายนี้เองที่ใช้เป็นสถานที่นัดพบกันสะดวกก็ ระหว่างพลายแก้วกับพิมและสายทอง

ไร้ฝ่ายดังกล่าวนี้ อยู่ที่ไหน? มีผู้บอกไว้เป็น ๒ แห่ง แห่งหนึ่งว่าอยู่แถวบริเวณถนนแยกซ้ายมือจากถนนมาลัยแมนไปศาลหลักเมือง ตอนเลยคูเมืองเก่าจะไปสะพานข้ามแม่น้ำสุพรรณ ซึ่งเขาติดป้ายไว้ข้างถนนตรงทางแยกว่า ถนนไร้ฝ่าย แต่มีบางท่านเสนอว่าอยู่ที่วัดพริกข้างวัดชุมนุชสงฆ์ (ร้าง) ทางซ้ายมือถนนมาลัยแมน ตอนจากวัดป่าเลไลยก์จะเข้าคูเมืองเก่า เวลานั้นที่บริเวณวัดพริกกำลังก่อสร้างเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดชาย ชื่อ “กรรณสูตศึกษาลัย” แต่ที่กล่าวไว้ในบทเสภา ตอนพิมกับสายทองบอกกับแม่ศรีประจันว่า

วันนี้ลูกจะไปที่ ไร้เหนือ

ฝ่ายเพื่อแตกกระจายเป็นหนักหนา

ความนี้จะหมายถึงว่า แม่ศรีประจันแกมีไร้อยู่ ๒ แห่ง คือ ไร้เหนือแห่งหนึ่ง และไร้ใต้หรือไร้เฉย ๆ อีกแห่งหนึ่ง หรือจะเป็นว่า ไร้นั้นอยู่ทาง

เหนือบ้านแกขึ้นไป พาให้สงสัย แต่ก็หาหลักฐานอะไรมาชี้ขาดไม่ได้ และ
กล่าวไว้ว่า ที่ในไร่ฝ้ายนั้นมีต้นกระทุ่มต้นเตี้ยกึ่งก้านและใบเป็นพุ่ม เช่นที่
กล่าวว่า “ต้นกระทุ่มพุ่มต่ำเป็นสำคัญ” ซึ่งพลายแก้วและพิมพ์เคยมาพรว
พรอดหลับนอนกันเมื่อแรกรัก และเมื่อขุนแผนล้าเลิกความหลังกับ
วันทองยังกล่าวว่า

เจ้าลึมนอนซ่อนพุ่มกระทุ่มต่ำ เต็ดใบบอนซ่อนน้ำที่ไร่ฝ้าย
พี่เคียวหมากเจ้าอยากพี่ยังคาย แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหนุนนอน

ต่อมา แม่ทองประศรีได้มาสู่ขอพิมพ์กับแม่ศรีประจันให้แก่พลายแก้วแล้ว
ได้ปลูกเรือนหอแต่งงานกันตามประเพณีที่บ้านของแม่ศรีประจัน
(แถวบริเวณวัดผาโธ) ทำพิธีเลี้ยง แก่พลายแก้ว “มานอนหออยู่ด้วยน้อง
สองเวลา” ก็ต้องไปราชการทัพเชียงทอง ฝากพิมพ์ให้อยู่กับศรีประจัน แม่
ยาย หญิงสาวเช่นพิมพ์ พอแต่งงานได้ ๒-๓ วัน สามีกก็จากไป เธอต้องอยู่
เฝ้าหอแต่เดียวกาย ล่วงเวลามานานหลายวันเข้า เธอก็ยัง

รำลึกติดคั่นทุกคืนคอย แต่ละห้อยหาหลับสนิทไม่
นอนวันผ่านเห็นให้เป็นไป หลงใหลเพื่อพูดเป็นคำ
อยู่อยู่แล้วก็จู้ออกจากห้อง หัวเราะร่ำร้องรำเร่ومهเมอหลง
เพิกขี้เขี้ยวเป็นไขไม่คั่นคง แต่ทรุดทรุดแล้วก็ทรงเสมอไป

พิมพ์ลึ้มเจ็บเป็นไข มีแต่ผอมลง ๆ หามจดหมอมารักษาอย่างไรก็ไม่หาย แม่
ศรีประจันจึงไปหาขรรค์ดาจูที่วัดป่าเลไลยก์ ขอให้ช่วยตรวจดู ขรรค์ดาจูนั้น
เป็นญาติกับพลายแก้ว แต่จะเป็นตา อา น้ำ ลุง อย่างไรก็ไม่บอกชัด เป็น
แต่ขรรค์ดาจูบอกว่า “ตัวออดแกว้มันเป็นหลานได้เลี้ยงมา” ปราภว่า
หลวงตาจูเป็นหมอดูแม่นยำ เมื่อท่านตรวจดูแล้ว ท่านก็ทำนายเรื่องของ
พิมพ์ ว่า

มันตกที่นั่งนางสีดา

ถ้ามันไม่จากผัวตัวจะตาย

ผลัดข้อเสียพลันว่า วันทอง

โรคนี้มันพลันจะหายคลายไป

เมื่อทศพัทธ์รักพาไปสู่ญหาย

ถ้ายักย้ายแก้ไขไม่เป็นไร

จะครอบครองทรัพย์สินทั้งปวงได้

หาบรลย์ไม่ดอกสีกายาย

พิม ซึ่งเปลี่ยนชื่อมาเป็นวันทอง ตามคำแนะนำของขรรค์ไชยศรี แต่นั่นก็หายวันหายคืนกลับผ่องใสสมบูรณ์ขึ้นเช่นเดิม แต่เมื่อพิมหายไข้ผ่องใสขึ้นแล้ว ก็เป็นที่มุ่งปองของขุนช้าง พ่อหม้ายบ้านไร่ใหญ่ ซึ่งหมายปองมานานแล้ว ก็ปองอีกต่อไป ขุนช้างฉวยโอกาสขณะพลายแก้วยังไม่กลับจากราชการทัพเชียงใหม่ ใช้อุบายอย่างที่วันทองบอกแก่ขุนแผนเมื่อกลับมาพบกันที่เมืองสุพรรณบุรี หลังจากชนะศึกเชียงใหม่ ว่า

อ้ายขุนช้างมาบอกแก่แม่น้อง ว่าหม่อมไปเชียงใหม่ไม่ได้

เสียทัพยับตายกระเจาไป อ้ายลาวแทงทังไว้ที่กลางดอน

เอากระดูกห่อผ้ามาให้ดู น้องรู้อย่างไรไม่หยุดหย่อน

กับสายทองสองคนบนท่อน ข้อนอกฟกซ้ำทุกเวลา

วันทองได้บอกความจริงกับขุนแผนผู้รักเพื่อให้เห็นใจ เมื่อขุนแผนรู้เรื่องก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ กว่าคาบจะเที่ยวฟาดฟันใครก็ไม่มีใครด้วยความแค้นลาวทอง เมียใหม่ของขุนแผนที่ได้จากเชียงใหม่ เห็นไม่ได้การ จึงเข้าห้ามปราม แต่ในคำห้ามปรามของลาวทองนั้นทำให้เกิดระคายใจแก่วันทอง ซึ่งมีพื้นไม่ชอบใจอยู่แล้วที่เห็นผัวพาเมียใหม่มา วันทองกับลาวทองจึงเกิดทะเลาะกันขึ้น ขุนแผนซึ่งกำลังโกรธคนอื่นอยู่ก็ต้องหันกลับมาห้ามปรามสองภรรยาขอรัก แต่การห้ามปรามของขุนแผนได้ทำให้

วันทองซึ่งแค้นใจอยู่แล้ว เห็นไปว่าสามีเข้าข้างลาวทอง จึงเหินบ่แนมเอา
ขุนแผนเข้าด้วย เลยเกิดทะเลาะกันขึ้นระหว่างขุนแผนกับวันทอง ไม่มีทาง
ปรองดองกันได้ ขุนแผนจึงพาลาวทองและบริวารบ่าวไพร่ออกจากสุพรรณ
ไปอยู่กับแม่ทองประศรี ที่บ้านเขาชนไก่ กาญจนบุรี เลยเป็นโอกาสให้
ขุนช้างได้อยู่ครองเป็นผัวเมียกับวันทองแต่นั้นมา และไม่แต่เท่านั้น ต่อมา
ขุนแผนยังถูกขุนช้างกราบทูลฟ้องสมเด็จพระพันวษา จนโปรดให้พรา
ลาวทองจากขุนแผนไปอยู่เสียในวังที่พระนครศรีอยุธยาและทรงห้ามมิให้
ขุนแผนเข้าเฝ้า เป็นเรื่องที่ทำให้ขุนแผนเข้าใจมาก คิดหาทางที่จะแก้มือ
ขุนช้างอยู่ตลอดเวลา จึงเตรียมการ “ตัดาบ ขอม้า หากุมาร”

ครั้นราตรีกาลวันหนึ่ง ขณะที่วันทองกำลังนอนหลับอยู่กับขุนช้าง
บนเตียงนอนในบ้านรั้วใหญ่ที่สุพรรณบุรี ขุนแผนก็มาปลุกวันทองพาขี่ม้า
สี่หมอกออกจากบ้านเรือนขุนช้าง พวกกันไปอยู่ในป่า (ตามที่กล่าวไว้ในบท
เสภา เข้าใจว่า ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภออุทุมพรพิสัย) ขุนช้างออกติดตามก็เสีย
ที่ขุนแผนกลับมา จึงเข้ามารายงานทูลฟ้องสมเด็จพระพันวษา
จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหมื่นศรีและเจ้าหมื่นไวยคุมทัพไปตามจับ
แต่มาทำการพลาดพลั้ง ถูกขุนแผนตีพ่ายกลับมาและฆ่าขุนเพชรอินทรา
กับขุนรามอินทรา นายทหารที่มากองทัพตาย แต่่นั้นขุนแผนก็พา
วันทองหนีซุกซ่อนอยู่ในป่าเป็นเวลา

แปดเดือนเรือนขานมิได้เห็น แสนเชียวหาน้องวันทองหลบ
ครันมีครรภ์ลูกยามาสมทบ ก็ปรารถนารั้ววังตั้งแต่ท้อง

เมื่อวันทองตั้งครรภ์ขึ้นใหม่ ๆ ขุนแผนก็เป็นห่วงจึงพาวันทองขึ้นไปทาง
เหนือและเข้าหาพระพิจิตร เจ้าเมืองพิจิตร ให้บอกส่งลงมากรุง มาเป็น
ความกับขุนช้าง สมเด็จพระพันวษาทรงตัดสินให้ขุนแผนชนะ ขุนแผนจึง

อยู่รับราชการในกรุง อาศัยอยู่บ้านเจ้าหมื่นศรี และรับเอาแก้วกิริยามาอยู่
ด้วยกันกับวันทองเป็นสุขสบายสืบมา แต่ขุนแผนเป็นห่วงลาวทองที่ถูก
คุมตัวอยู่ในวัง จึงกราบทูลขอพระราชทาน สมเด็จพระพันวษาทรงพิโรธ
เห็นว่าขุนแผนกำเริบเลยโปรดให้นำขุนแผนไปจองจำไว้ในคุก ซึ่งกล่าว
กันว่าอยู่บริเวณที่สร้างเป็นคุ่มขุนแผน ที่ในเกาะเมือง จังหวัดพระนคร-
ศรีอยุธยา บัดนี้

ขณะขุนแผนติดคุกอยู่และวันทองก็มีครรภ์แก่ วันหนึ่งวันทองออก
จากบ้านจะมาเยี่ยมขุนแผน ก็ถูกชนข้างพาพรรคพวกมาฉุดคร่าพาตัวไป
สุพรรณบุรี วันทองจึงต้องกลับมาอยู่กับขุนช้าง จนคลอดบุตร ซึ่งต่อมามี
ชื่อว่า พลายงาม และภายหลังได้รับราชการสงครามมีความชอบได้เป็น
เจ้าหมื่นไวยวรนาถ หัวหมื่นมหาดเล็ก และเป็นที่ทรงโปรดปรานของ
สมเด็จพระพันวษา ต่อมาเจ้าหมื่นไวยวรนาถไปแอบพาวันทองหนีจาก
บ้านขุนช้างให้มาอยู่กับขุนแผนผู้เป็นพ่ออีก เป็นอันว่า วันทองต้องเปลี่ยน
มือไปเปลี่ยนมือมา ระหว่างขุนช้างกับขุนแผน เลยเป็น “หญิงหนึ่งชาย
ครองเป็นสองมิตร” สมกับคำที่ขุนแผนกล่าวเหินแสมเมื่อครั้งพาวันทอง
หนีไปจากบ้านขุนช้างว่า

ขุนแผนปลอบน้องอย่าร้องไห้	ไปหน่อยหนึ่งแล้วจะมาส่ง
ไปเป็นเพื่อนพี่บ้างในกลางดง	ไปชมหงส์เหินเล่นให้เย็นใจ
ไปเดือนหนึ่งแล้วจะพากลับ	ถ้วนเดือนแล้วจะรับเจ้าไปใหม่
จะร้องให้ครวญคร่ำไปทำไม	เขาอยู่เขาจะไรเมื่อไรมี
ข้างเขาสนุกบ้านเราสำราญไพร	ข้างไหนจะปรี่ดีเปรมเกษมศรี
เปลี่ยนมีเปลี่ยนจนคนละที่	ข้างไหนดีก็จะรู้ย่ำรำคาญ

การที่เจ้าหมื่นไวยมาลักพาแม่ไปให้ขุนแผนนั้น ทำให้ขุนช้างแค้นเคือง
มาก หากทางจะเข้ากราบทูลฟ้องร้องกล่าวโทษจนถึงว่าย่น้ำเข้าถวายฎีกา

แต่สมเด็จพระพันวาเวลาเสด็จพระพาสทางชลมารค ในที่สุดเมื่อทรงไต่
สวนแล้ว ก็โปรดให้ประหารชีวิตวันทอง

วันทอง มีนิสัยเป็นหญิงขี้อ่อน และความงามของเธอทำให้เป็น
ภัยแก่ตนเองอยู่ตลอดเวลา เป็นอันพึงใคร่ให้คุ้มครองไม่ได้ ทั้งขุนช้าง
และขุนแผน เมื่ออยู่กับสามีคนใดเธอก็อาลัยรักและเห็นใจเขา ถึงคราว
จะจากกัน เธอก็คร่ำครวญจนน่าสงสาร เช่นคราวอยู่กับพลายแก้วเมื่อจะ
จากไปทัพเชียงใหม่ว่า

ไอ้พ่อพลายสายสวาทของน้องเอ๋ย ไม่เคยเลยจะห่างเหินหา
มานอนหอด้วยน้องสองเวลา พ่อเคยพาพิมพ์พิศพิไรวอน
นั้^๕นั้^๕ซึกสั^๕หยอก ยั่วหยอกมิใคร่ให้ไปไกลหมอน
แขนซ้ายเคยให้เมียหนุนนอน เห็นเมียร้อนพ่อก็พัดกระพือลม
หุดพลอดกอดจูบมิใคร่นอน ช้อนคางเมียเชยแล้วเสยผม
จนรุ่งรางสา^๕งสายไม่วายชม แสนภิรมย์รักน้องไม่นอนไกล
ไม่พลิกกายบ้ายหน้าออกไปจาก จะออกปากว่าเหนื่อยนิดหามิ^๕ไม่
แนบนางข้างเดียวด้วยเจือใจ พ่อไปใครจะกอดให้พืมนอน
จะกินข้าว^๕นึ่งเกล้าอยู่คอยท่า ให้พืชมานั่งกินด้วยกันก่อน
ครัน^๕เมียไม่กินพร้อมพ่อ^๕ย่อมวอน บ่นบ่นปลอบปล่มประโลมใจ
เห็นเขาเป็นผัวเมียกันมาหนัก จะรักเหมือนพ่อรักพิมพ์พิศา^๕ไม่
พ่อมาต้องเด็^๕ดรักหักไป ทำไมจะได้ของรักไปเชยชม

เมื่อเธอมาอยู่เป็นภรรยาขุนช้าง ครันขุนช้างถูกทำร้ายจนสลบไป ในคราว
ไปช่วยแต่งงานพระไวย เธอก็คร่ำครวญ ว่า

ไอ้พ่อร่วมโพธิ์เตี้ยของเมียแก้ว พ่อตายแล้วเมียเห็นจะเป็นผี
อันจะหาน้ำใจในบุรี เห็นสันต้อยู่เพียงพ่อโพธิ์ทอง

แต่อยู่มาเป็นสิบห้าสิบหกปี

เมื่อคลอดลูกหนุนหลังนั่งประคอง

เมื่อคราวเมียจับไข้ไม่กินข้าว

เห็นเมียไม่หลับไหลก็ไม่นอน

หน้าหนาวหนาวเล่นตลอดดอก

ครั้นหน้าฝนฝนฝอยลงพรอยพรอม

อันชายใดในพื้นบดพิ

ถึงรูปชั่วใจช่วงดังดวงเดือน

อนิจจาเมื่อมาพบเป็นเพื่อน

รำพรางกลิ้งเกลือกกลิ้งเสือกกาย

คำน้อยหนึ่งไม่มีให้เมียหมอง

เห็นเมียร้องพ้อก็รำพึงไรวอน

พ่อนั่งเฝ้าเคียงคอยตะบอยบ่อน

ครั้นหน้าร้อนพ้อก็พัดกระพือลม

พ่อกอดกกให้นอนซ้อนผ้าห่ม

ให้อยู่ร่มบิครอบหน้าต่างเรือน

การรักเมียแล้วไม่มีเสมอเหมือน

นกรรมเตือนตามเมียให้มาตาย

กลับไปเรือนแต่ตัวดูผิวหาย

ดังจะวายขีว้างไปทั้งเป็น

เมื่ออยู่กับแม่ คือศรีประจัน ครั้นถึงคราวกับชนก็เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ เพราะ
“แม่ศรีประจันแก่โลกทรัพย์” แต่แก่รักลูกสาวของแกเหมือนสตรีที่มีลูก
สาวคนเดียวทั่วไป เมื่อได้ข่าวว่าลูกสาวถูกประหารชีวิต แม่ศรีประจันก็
เสียใจจนเกือบจะสิ้นลมปราณ แก่ค่าลูกเขยทั้งสองว่า

ทั้งอายแพนอายล้านกระบาลใส ล้วนจัญไรได้มาเป็นลูกเขย

แย่งกันเหมือนหมาหมูไม่เคย เอาจนเลยหนีหายถึงวายปราณ

เมื่อวันทองมีลูก คือเจ้าหมื่นไวย รับราชการเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระ
พระพันวษา เธอก็รักและปลาบปลื้มเป็นหนักเป็นหนา แต่ก็เป็นที่พึ่ง
แก่เธอได้ไม่ ช้ากลับทำการอกอาจปราศจากความยั้งคิด ตามประสาคน
หนุ่มที่มีอำนาจวาสนา จนเธอต้องถูกประหารชีวิต แม่ศรีประจันแกจึงว่า

อายลูกชายพลายงามเมื่อยามเด็ก เห็นเล็กเล็กก็เอ็นดูอยู่ว่าหลาน

มิรู้ว่าเติบโตใหญ่จะใจพาล

พลอยล้างผลาญมารดาชั่ววาวาย

เป็นกรรมของเธอ — วันทอง

แต่เรื่องของวันทองในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมิได้จบลงเพียง
เธอตาย อย่างเรื่องของขุนช้าง เพราะยังมีกล่าวถึงว่าเวียนวนมาเป็นปรต
มากอยห้ามทัพเมื่อพระไวยจะไปรบกับพลายชุมพลและขุนแผนอีกด้วย

สรุปเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน

เรื่องขุนช้างขุนแผนที่กล่าวไว้ในบทกลอนเสภา คณะพิสดารเกินไป
สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงทรงสันนิษฐานและสังเขปความ
ของเรื่องเดิมไว้ว่า

“ตำนาน เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ที่เล่าในคำให้การชาวกรุงเก่า
แม้สังเขปเพียงนั้น ยังเห็นได้ว่าไม่ตรงกับเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ขับเสภา
ความข้อนี้ก็มิอาจร้อยอันใด ด้วยเรื่องขุนช้างขุนแผนคงเป็นนิทานเล่า
กันอยู่ก่อนแล้วจึงเอามาขับเป็นเสภา และเข้ามาแต่งเป็นหนังสือกลอน
สำหรับเป็นบทขับเสภาในชั้นหลังอีก คงตกแต่งให้เรื่องพิลึกกรีกกรั่นสนุก
สนานขึ้น แลต่อเติมยืดยาวออกมาทุกที เชื่อได้ว่าเรื่องในเสภาคงกลาด
เคลื่อนจากเรื่องที่จริงเสียมาก แต่ถึงกระนั้นก็คงจะมีเค้ามูลเรื่องเดิมอยู่
บ้าง ประมาณเค้ามูลเรื่องขุนช้างขุนแผนเพียงที่ยุติด้วยเหตุผล เห็น
ว่าเรื่องข้างตอนต้นจะตรงตามที่ปรากฏในเสภา คือ ขุนช้าง ขุนแผน นาง
วันทอง สามคนนี้เป็นชาวเมืองสุพรรณ นางวันทองรักใคร่ได้เสียกับ
ขุนแผนแต่เมื่อยังเป็นพลายแก้ว แล้วทำนองจะขอสู่กันไว้ แต่ยังไม่ทัน
แต่งงาน พลายแก้วต้องเกณฑ์ไปทัพ (ไม่จำเป็นต้องเป็นแม่ทัพ) หายไปเสีย
ช้านาน ทางนี้สำคัญว่าพลายแก้วตาย ขุนช้างจึงขอสู่ได้นางวันทองไป
เป็นเมีย พลายแก้วกลับจากทัพได้เป็นที่ขุนแผน แล้วกลับไปปะทะโลมลัก
พานางวันทองหนีไป ขุนช้างไปติดตาม ถูกขุนแผนทำร้ายถึงสาหัส จึงเข้า
มากล่าวโทษขุนแผน สมเด็จพระพันวษาตรัสสั่งให้ข้าหลวงออกติดตาม ขุน

แผนกลับฆ่าข้าหลวงเสีย แล้วหนีขึ้นไปทางเมืองเหนือ แต่ลงปลายเข้าหาพระพิจิตรโดยดี พระพิจิตรจึงบอกส่งมารุงศรีอยุธยา นำสนับฐานว่า เรื่องเดิมจะเป็นในตนเอง ที่มีรับสั่งให้ฆ่านางวันทองฐานเป็นหญิงใจกาลิ ไม่เชื่อตรงต่อผ้าทั้งสองคน และขุนแผนก็ต้องรับพระราชอาญาโดยโทษที่ฆ่าข้าหลวง แต่ลดหย่อนผ่อนโทษลงเพียงให้จำคุก เพราะเข้ามาลู่แก่โทษโดยดี อยู่มาเกิดศึกเชียงใหม่เวลาเสาะหาทหาร จมื่นศรีสรรักษ์ ทูลยกย่องขุนแผน ๆ จึงพ้นโทษ ท้ายจะให้ไปทำการศึก ขุนแผนไปรบพุ่งมีชัยชนะ ก็เลยมีชื่อเสียงเป็นคนสำคัญ นำเข้าใจว่า เรื่องขุนช้างขุนแผนเดิมจะมีเท่านั้นเอง นอกจากนั้น เห็นจะแต่งประกอบแถมเพิ่มเติมขึ้นในตอนที่เป็นนิทานเลख์เสภาต่อมาภายหลัง”

วัดป่าเลไลยก์

วัดป่าเลไลยก์ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ว่าเป็นแหล่งกลางที่ชาวสุพรรณบุรีมาร่วมกันทำบุญบำเพ็ญกุศลในงานเทศกาล เช่น งานสงกรานต์ ก่อพระทราย และเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นสถานที่ขุนช้าง นางพิม พลายแก้ว ได้มาพบและสร้างความรู้สึกสะเทือนใจแก่กันในวันหนุ่มสาว ท่านสมภารของวัดป่าเลไลยก์ในสมัยนั้นมีชื่อว่า ขวามี ถนัดเทศน์กัณฑ์มัทรีและมีความรู้ทางวิทยาคม ซึ่งขุนแผนหรือพลายแก้วได้รำเรียนตลอดจนหักเทศน์กัณฑ์มัทรีจากท่านขว้างองค์นี้ และมีพระมีชื่อองค์อื่นอีก เช่น ขว้ตากู มีชื่อว่าเป็นหมอดูแม่นยำ เคยตรวจชะตาของพิมเมื่อป่วยไข้แล้วให้เปลี่ยนชื่อเสียใหม่ว่า วันทอง ก็หายไข้ เมื่อขุนช้างมาลงว่าพลายแก้วไปทัพเชียงทองถูกฆ่าตาย พิมกับสายทองไม่ปลงใจจะเชื่อ ก็พากันมาหาขว้ตากูให้ช่วยดู ขว้ตากูกำนวณแล้ว ทำนายว่า

ทักทายตามที่ยามตรีเนตร

ผัวเอ็งมีชัยได้พารา

ได้ทั้งพัสดุเงินทอง

หน้อยหนึ่งก็จะมาอย่าตกใจ

ใครบอกเหตุโกหกอย่าเชื่อหา

ข้าศึกเป็นจัญญ์ไป

ข้าวของผู้คนเป็นไหนไหน

เอ็งอย่าเชื่อใครใครไปวันวาย

ซึ่งนับว่าแม่นยำมาก เพราะพลายแก้วชนะศึกกลับมาจริง ๆ และสมเด็จพระพันวษาโปรดพระราชทานบำเหน็จความชอบ ทรงตั้งให้เป็นที่ยืนแผน (แสนสะท้าน) เห็นจะเป็นเพราะวัดป่าเลไลยก์มีพระภิกษุที่ทรงวิทยาคม ตั้งกล่าว จึงเป็นวัดสำคัญที่ชักจูงให้ชาวสุพรรณบุรีมาร่วมกันบำเพ็ญทาน การกุศลอยู่ไม่ขาด พิจารณาในคัมภีร์โบราณสถาน ในวิหารวัดป่าเลไลยก์มี พระพุทธรูปโบราณนั่งห้อยพระบาทขนาดใหญ่สูงถึง ๒๑ เมตร ซึ่งนัก โบราณคดีสันนิษฐานกันว่า เดิมเป็นพระพุทธรูปปางประทานเทศนา สมัยทวารวดี แต่ภายหลังคงชำรุดแล้วถูกบูรณะปฏิสังขรณ์ต่อมา ช่างผู้ ปฏิสังขรณ์ไม่ทราบความหมายเดิมจึงคัดแปลงพระหัตถ์เปลี่ยนไป เลย เรียกกันว่า พระป่าเลไลยก์

สมเด็จพระพันวษาเสด็จล่าควายป่า

เมื่อสมเด็จพระพันวษาเสด็จประพาสล่าควายป่า ก็คงเสด็จไปล่า แลวป่าในอำเภอร่องทองนั่นเอง เพราะปรากฏในบทเสภาว่ามีพระราช โองการสั่งให้ขุนไกรพลพ่าย พ่อของขุนแผน คุมไพร่พลไปต้อนควายป่า เตรียมรับเสด็จที่แถวเขาพระ ในอำเภอร่องทอง คือ กล่าวถึงขุนไกรว่า

คุมคนออกจากเมืองสุพรรณ

สั่งให้สำรวจตรวจตรา

ถึง เขาพระ พอตะวันจะดับหล้า

คอยท่ารับเสด็จพระภุช

เป็นเรื่องแปลกที่น่าพิจารณาอยู่อย่างหนึ่ง ถ้วยไม่เคยปรากฏในพระราชพงศาวดารหรือเอกสารอื่นใด ที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ไทยเสด็จล่าควายป่า มีแต่กล่าวถึงเสด็จไปจับช้างเถื่อนเพื่อนำมาใช้งานหรือราชการศึกสงคราม แต่ไม่มีกล่าวถึงสมเด็จพระพันวษาเสด็จไปทรงล่ากระบือเถื่อนในเรื่องขุนช้างขุนแผน จะทรงล่าจับเป็นมาฝึกใช้งาน เช่น เป็นพาหนะในการทำนา หรือจะทรงล่าจับตายมาเป็นอาหาร หรือเพื่อสำราญพระราชหฤทัยในทางกีฬา ไม่มีกล่าวไว้ให้ปรากฏชัดเจน แต่น่าสันนิษฐานว่าคงจะทรงล่าจับเป็นมาฝึกใช้งาน เพราะเมื่อขุนไกรไล่ต้อนและ

ถีบโดดโลดแทงเป็นกัณฑ์ เสียงหอกสนั่นอยู่ลับลับ
ถูก ควายตาย ล้มลงย่อยยับ ถ้าจะนับก็ได้สักร้อยปลาย
สมเด็จพระพันวษาก็ทรง “กริ้วโกรธตะลະพิษเพลิงไหม้” ตรัสสั่งให้
เอาตัวขุนไกรไปประหารและริบสมบัติป่าวไพร

ในท้องที่อำเภออุทุมพร ทางตะวันตกเฉียงใต้ หลังเมืองเก่าอุทุมพรออกไป มีสถานที่อยู่แห่งหนึ่ง เรียกว่า “คอกช้างดิน” คอกหนึ่งยาวประมาณ ๒๐๐ เมตรกว้างประมาณ ๘๐ เมตร (ดูแผนที่สังเขป) สันนิษฐานกันว่า เป็นคอกช้างสมัยพระเจ้าอุทุมพร มีลารางจากเมืองเก่าอุทุมพรไปจนถึงคอกช้างดิน และมีคันดินเหลืออยู่เป็นบางตอน จะเห็นได้เมื่อผ่านไปตามถนนมัลลย์แมนก่อนถึงเมืองเก่าอุทุมพร คันดินนี้เมื่อสร้างขึ้นใหม่คงมีระดับสูงและแต่เดิมอาจใช้เป็นคันดินสำหรับต้อนช้างเข้าเพนียดที่คอกช้างดินนั้นก็ได้ ต่อมาเมื่อสมเด็จพระพันวษาเสด็จประพาสล่าควายป่า อาจทรงใช้สถานที่แห่งเดียวกันนี้ก็ได้ เพราะระบุสถานที่ไว้ในบทกลอนเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน คุณ่าจะเป็นท้องที่ในบริเวณนี้

ห้องที่ตอนขุนแผนพาวันทองหนีจากเรือนขุนช้าง

อ่านดูตามบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เห็นได้ว่าต้นเหตุที่ขุนแผนจะกลับไปลักพาวันทองหนีจากขุนช้างนั้น แม้จะเคยมีความแค้นเคืองที่ต้องเสียวันทองไปแก่ขุนช้าง แต่ก็คงข่มความแค้นไปบ้างแล้ว จึงต่อมาเมื่อขุนแผนมาเข้าเฝ้ารับราชการอยู่ด้วยกันกับขุนช้างก็วางใจเพื่อน จึงฝากเฝ้าขุนช้างไว้ แล้วตนเองแอบมาเยี่ยมลาวทอง ซึ่งเจ็บไข้อยู่กับแม่ทองประศรีที่บ้านกาญจนบุรี ก็ถูกขุนช้างหักหลังกราบทูลกล่าวฟ้องแก่สมเด็จพระพันวษา ว่าขุนแผนหนีราชการไปหาเมีย สมเด็จพระพันวษาทรงกริ้วขุนแผน จึงโปรดให้นำตัวลาวทองไปกักไว้ในวัง ณ พระนครศรีอยุธยา และทรงห้ามมิให้ขุนแผนเข้ากรุง จึงเท่ากับมาจู่จุดเดือด เป็นเหตุให้ขุนแผนขัดเคืองขุนช้างมาก ถึงกับรำพึงด้วยความแค้นว่า

สุภาษิตท่านประดิษฐ์ประดับแต่ง ว่าใครคดก็เอาแข็งเข้าต่อต้าน
ถ้าใครซื่อซื่อต่อจนวายปราน นัมน้าลเพื่อนผิดประเพณี

ครั้นเตรียมการเสร็จแล้ว ขุนแผนจึงกราบลาแม่ทองประศรี ออกจากบ้าน

ลงจากบันไดไปขึ้นสี่หมอกม้า	เรียกโหงพรายมาทั้งน้อยใหญ่
ออกจากกาญจน์บุรีเข้าไพร	โหงพรายตามไปเป็นโกลา
ตัดมา ห้วยโรง หนองตะพาน	ข้าม ธารจระเข้ แล้วเข้าป่า
ถึงหนองน้ำบ้านพลับประยับตา	รับมาใกล้บ้านขุนช้างนั้น

ห้วยโรง ปัจจุบันเรียกกันว่า หนองโรง เป็นตำบลขึ้นในอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และหนองตะพานนั้น ปัจจุบันเรียกว่า ห้วยตะพาน อยู่ในอำเภอพนมทวนเช่นกัน แต่ธารจระเข้นั้น คงหมายถึงแม่น้ำจระเข้

สามพัน ในเขตอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เส้นทางนี้คงเป็นทางเดิน
มาแต่โบราณ

เมื่อขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้างในคืนนั้น ได้นางแก้วกิริยาแล้วเข้า
ห้องวันทองซึ่งกำลังนอนหลับอยู่กับขุนช้าง เมื่อปลุกให้วันทองตื่นขึ้นและ
เจรจาว่าตากกลางกันพอสมควรแล้ว ก็พาวันทองหนีลงเรือนชั้นม้ายี่หมอก
ออกจากเมืองสุพรรณบุรีในเวลากลางคืน ผ่านสถานที่ซึ่งกล่าวไว้ในบท
กลอนเสภาว่า

มัดผีเท้าไม้ก้าวโจน	นางกลัวตัวโตนเข้าแนบชิด
สองมือกอดผ้าให้ตัวแน่น	ขุนแผนยืมหยอกสอสะกิด
เบือนหน้าว่าเจ้าเข้ามาชิด	ขอจูบนิคหนึ่งแล้วจะรีบไป
แล้วร้องสั่งนางพราयสินทั้งห้า	จงเร่งตามไปในป่าให้จงได้
สั่งแล้วขับม้าคลาไคล	ออกไปทาง ประตูตาจอม
ถึง วัดตะลุ่มโปง หนองน้ำ	ข้าม โลกกำยาน ละหานหอม
วันทองคลีคลายค้อยวายตรอม	กอดหม่อมขุนแผนแขนประคอง
รีบลัดตัดทุ่งมุงมา	ชักม้าเดินเดาะเหยาะหย่อง
หันสุพรรณไปได้ดังใจปอง	ถึงท้องนาแปลกแม่ ชะแ้งไกล
หันทุ่งมุงหมายเข้าชายเลาะ	เป็นละเมาะละมาบเหมืองอยู่กว้างใหญ่
ถึงลำน้ำบ้านพลับเข้าฉับไว	ฉงนใจชักม้าให้หยุดยืน
จะข้ามอาชาจรจะเข้ร้าย	ครั้นจะว่ายน้าลึกมิใช่ตน
แสนเวทนนานางเมือกกลางคืน	ค้อยขึ้นชนแล้วจะชำระกำใจ

ขุนแผนพาวันทองลงจากหลังม้ายี่หมอก แล้วจ้างให้มะถ่อระบบพายเรือ
ส่งข้ามฟาก ส่วนม้ายี่หมอกนั้นเปลื้องเครื่องหลังออกแล้วจูงว่ายน้าข้าม
มาชนฝั่งฟาก

ครั้นถึงจึงบอกสี่หมอกสรรพ
เบาะอาณานพุดูละไม
ประคองวันทองมิให้ตก
สี่หมอกแล่นไล่จนลายตา

ประจงจับโกนแผงหนังข้างใต้
อุ้มวันทองน่องให้ชนขี้ม้า
ยกเท้ากระแทบแผงสนั่นบ้า
เลยมา บ้านกล้วย ยุ่งทะเลาย

ขุนแผนพาวันทองขี่ม้าสี่หมอกหยอกเข้ากันมาพลาง เค้นทางมาพลาง

คลั่งเคล้าเหย้าค้อยคลี่คลาย
พันสุพรรณไปได้ตั้งใจปอง
ถึง เขาพระ ที่เขาเคยมาไหว
ขับอกวันทองน่องน้อย

ชักม้าว่าสบายมาทั้งสอง
พระจันทร์ผันผยองอยู่พร่างพร้อย
พระสุก่นกระไรดังหึ่งห้อย
พระจันทร์ฉายบ้ายคล้อยลงฉับพลัน

สถานที่ ซึ่งระบุไว้ในบทกลอนเสภาที่อ้างมาข้างต้นมีดังนี้ คือ
๑. ประตูกาจอม ๒. วัดตะลุ่มโปง ๓. โลกกำยาน ๔. ท้องนาแปลงแม่
๕. ลำน้ำบ้านพลับ ๖. บ้านกล้วย ๗. ยุ่งทะเลาย ๘. เขาพระ สถานที่
เหล่านี้เกือบทุกแห่งเท่าที่รู้จักกัน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ
ตัวเมืองสุพรรณบุรี (โปรดดูในแผนที่)

๑. ประตูกาจอม มีผู้บอกว่าเป็นประตูเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้
ยังสังเกตได้จากคูเมืองเก่าที่ปรากฏอยู่ในตำนาน

๒. วัดตะลุ่มโปง ปัจจุบันเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ที่วังยายหุ่น ตำบล
ดอนกำยาน

๓. โลกกำยาน อยู่ในตำบลดอนกำยาน อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
มีปلاสลิครสติกว่าที่อื่นจนขึ้นชื่อเรียกว่า ปลาสลิคโลกกำยาน

๔. ท้องนาแปลงแม่ ท้องนา คงหมายถึงทุ่งนา แต่แปลงแม่
เฉยๆ ไม่มี มีแต่หมู่บ้านไผ่แปลงแม่ ผู้ขับเสภาแต่เดิมคงรู้จักสถานที่ที่
คงหมายถึงทุ่งนาของบ้านไผ่แปลงแม่ แต่เมื่อจกจำคัดลอกกันมา ตกคำ

“ไผ่” ไปเสีย บ้านไผ่แปลกแม่ อยู่ในตำบลสวนแตง อำเภอเมือง
สุพรรณบุรี

๕. ลำน้ำบ้านพลับ สอบถามในบัดนี้ไม่มีใครรู้จัก กลับอ้างไป
ว่าบ้านพลับในอำเภอสองพี่น้อง เห็นว่าเป็นไปไม่ได้ เพราะอยู่ยลลงมา
มาก ไม่ชานกับเส้นทางที่อ้างถึงอื่น คงจะอยู่ระหว่างหมู่บ้านไผ่แปลกแม่
กับหมู่บ้านยี่แสด เพราะมีกล่าวไว้ในกลอนตอนนี้อีกแห่งหนึ่ง “จนข้าม
บ้านพลับยี่แสดมา” แต่กล่าวถึงตอนเมื่อขุนแผนมาจากกาญจนบุรี ไม่
เรียกว่า “ลำน้ำบ้านพลับ” แต่เรียกว่า “หนองน้ำบ้านพลับ” ขอฝาก
ไว้พิจารณากันต่อไป

ส่วนยี่แสดนั้น ปัจจุบันยังมีลำน้ำยี่แสดที่ถนนมาลัยแมน ผ่านข้ามไป
ตอนเหนือที่ทั้งอำเภออุทุมพร และมีทางแยกเข้าหมู่บ้านและวัดยางยี่แสดอยู่
ขวามือ หมู่บ้านยี่แสดเป็นหมู่ที่ ๕ ในตำบลอุทุมพร อำเภออุทุมพร

๖. บ้านกล้วย อยู่ใกล้บ้านยี่แสด ยังมีวัดบ้านกล้วยซึ่งเป็นวัดร้าง
อยู่ริมลำน้ำจะเข้สามพัน ใกล้กับวัดยางยี่แสด แต่คนละฝั่ง

๗. ยุ่งทะเลาย เป็นตำบลขึ้นในอำเภออุทุมพร จังหวัดสุพรรณบุรี

๘. เขาพระ ตั้งอยู่หลังที่ตั้งอำเภออุทุมพรมาทางตะวันตก ที่ไหล่
เขามีพระพุทธรูปไสยา มีงานนมัสการประจำปีในวันเพ็ญเดือน ๕ และ
เพ็ญเดือน ๑๒ ข้างบนเขามีซากพระเจดีย์โบราณก่อด้วยอิฐ ทรุดเป็น
สมัยอยุธยา แต่พังทลายเหลือแต่คอนฐาน ตามที่กล่าวถึงในบทเสภา
คงเป็นเวลาที่พระเจดีย์ยังสมบูรณ์ตั้งอยู่ และคงจะมีพระพุทธรูปตั้งอยู่ที่ชุม
ประจำทิศปิตทของสุกอร่าม ขุนแผนพาวันทองผ่านมาเป็นเวลากลางคืน
เดือนหงาย แสงเดือนคงจะส่องไปที่พระพุทธรูปปิตทของสะท้อนแสงเห็น

เป็นประกายสุกใส จึงกล่าวไว้เป็นคำกลอนว่า “ถึงเขาพระที่เขาเคยมา
ไหว้ พระสกุณีกระไรทั้งหึงห้อย”

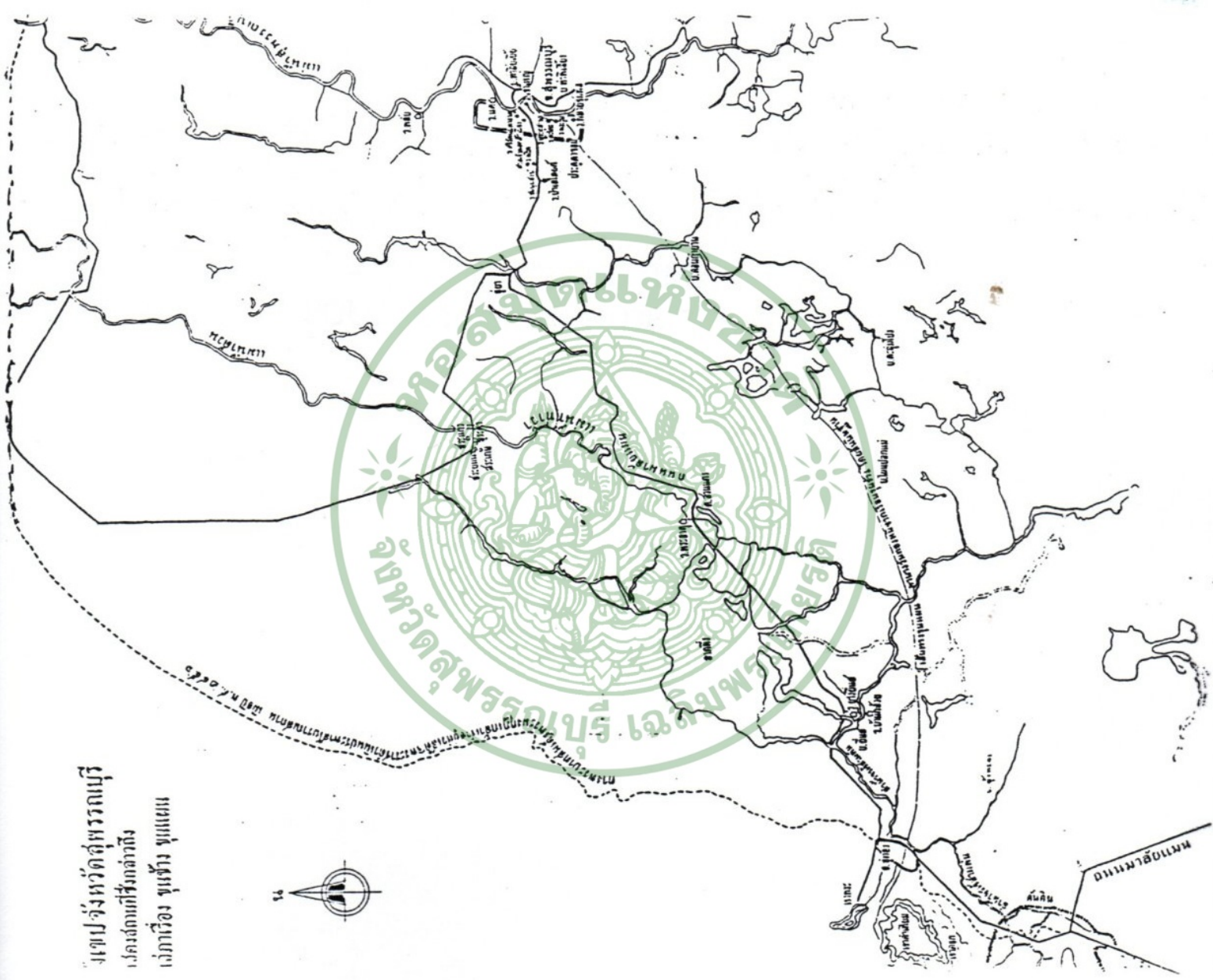
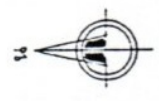
อำเภ่อูทอง^๕นี้ แต่ก่อนเรียกว่าอำเภอจะเข้สามพัน มีลำแม่น้ำ
จะเข้สามพันไหลผ่านมาหน้าเมืองเก่าอูทอง ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น
อำเภ่อูทอง มีภูเขายู่ด้านตะวันตกของอำเภอลายลูก รวมทั้งเขาพระ
ที่กล่าวถึงนี้ด้วย แต่ก่อนเป็นป่ารก ตามที่บอกสถานที่ไว้ในบทเสภา เข้า
ใจว่า ชุนแผนคงพาวันทองมาหลบซ่อนกันอยู่ในป่าระหว่างเขาในท้องที่
อำเภ่อูทอง^๕นี้ เมื่อเจ้าหมื่นศรีและเจ้าหมื่นไวยยกทัพมาจับชุนแผน ตาม
พระราชโองการสมเด็จพระพันวษา ก็กล่าวว่า

จึงพร้อมยอมกันให้ยกตาม แลหลามดงถันสนั่นไหว
ถึง จจะเข้สามพัน เข้าทันใด จึงให้รั้งรารอท่าพล
และเมื่อเจ้าหมื่นศรีกลับไปกราบทูลสมเด็จพระพันวษาก็กล่าวถึงสถานที่ว่า
จึงยกต่อไปในพนา จนถึงป่าห้วยจจะเข้สามพัน
คือหมายถึงลำน้ำจะเข้สามพันที่ ไหลผ่านมาหน้าเมืองเก่าอูทอง จึงแสดง
ว่าสถานที่ของเรื่องตอนชุนแผนพาวันทองมาซุกซ่อนอยู่ในบ้านนั้น อยู่แถว
บริเวณอำเภ่อูทอง^๕นั่นเอง เมื่อภายหลังทำศพวันทองแล้ว และชุนแผน
เดินทางจากพระนครศรีอยุธยาจะกลับไปกาญจนบุรี นั่งช้างผ่านมาถึงแถว
อูทอง ยังรำพึงถึงวันทองว่า

นางชะนีเหนียวไม้แล้วให้โหย
หวนคิดถึงเมื่อยังเสียตาย
โอบ้าน^๕แลหนาเจ้าวันทอง
ชวนเจ้าเนื้อเย็นเล่นวารี

วิเวกโหยหวนหวาดฤทัยหาย
ถ้าไม่ตายจะได้มาพนาลี
หพัน้องมาเมื่อลักขุนช้างหนี
เห็นทีแล้วยังทุกข์ระทม

แผนที่จังหวัดสุพรรณบุรี
 เปรียบเทียบพื้นที่
 เมืองเก่า เมืองใหม่

Ū-THÔNG ET SON IMPORTANCE
POUR L'HISTOIRE DE THAÏLANDE

ET
NOUVELLES DONNÉES SUR L'HISTOIRE ANCIENNE
DE THAÏLANDE

PAR
PROFESSEUR JEAN BOISSELIER

Ū-THÔNG ET SON IMPORTANCE POUR L'HISTOIRE DE THAÏLANDE

C'est à la suite des recherches consacrées par le Prince Damrong à l'histoire de la fondation du royaume d'Ayudhya à partir des diverses traditions concernant son fondateur, le roi P'ra Chao Ū-thông, que la vieille cité doit d'être sortie de l'oubli où elle était plongée depuis plusieurs siècles. Le Prince Damrong, après une visite du site en 1903, y reconnaissait les restes de grands remparts et concluait, avec une pénétration étonnante pour une époque où l'on ignorait presque tout des arts anciens du Sud-Est Asiatique : "la ville est très ancienne et doit dater du temps de l'antique cité de Nakhon Pathom, en raison des statues du Buddha et des monnaies d'argent qui y ont été déterrées et qui sont des mêmes types que celles trouvées en ce dernier lieu". Vers le même temps, Paul Pelliot proposait de placer le royaume de T'o-lo-po-ti des historiens chinois, nom dans lequel on avait déjà proposé de reconnaître la transcription d'un vocable Dvāravatī, dans le bassin inférieur de la Me-nam... Le progrès des études, les découvertes archéologiques nouvelles, les travaux conjoints du Prince Damrong et du Professeur George Coedès ont donné, peu à peu, plus de consistance à ce royaume de Dvāravatī, invitant à y englober tous les sites anciens s'étendant, en gros, de Ratburī à Lop'burī... Si l'art de Dvāravatī, essentiellement bouddhique, devenait une réalité indiscutable et indiscutée, aucune trouvaille épigraphique ne permettait pourtant de retracer une histoire qui semble toujours devoir nous rester à peu près inconnue ni même de vérifier l'exactitude de l'équivalence proposée T'o-lo-po-ti des textes chinois—Dvāravatī, et il a fallu attendre 1963 pour que l'étude de deux médailles d'argent inscrites, découvertes vingt ans plus tôt à Nakhon Pathom, permette au Professeur George Coedès de confirmer la vieille hypothèse et d'affirmer la réalité du royaume de Dvāravatī.....

Si les premières recherches archéologiques auxquelles s'attachent, après celui du Prince Damrong, les noms de Lunet de Lajonquière, de George Coedès, de Luang Boribal, de Dr. Quaritch Wales et du regretté Pierre Dupont, soulignaient l'importance, l'originalité et le rayonnement de l'art de ce royaume de Dvāravatī, elles tendaient aussi, généralement, à minimiser le rôle joué par Ū-thông... En effet, les sites mieux étudiés de Kampheng Sèn, de Phong Tuk, de Dong Sî Maha P'ot, de Lop'burī et, surtout, de Nakhon Pathom concentraient peu à peu l'attention des

archéologues et des historiens au point que George Coedès qui, en 1928, proposait de localiser l'ancienne capitale de Dvāravatī à Ū-thòng même, devenait beaucoup moins affirmatif quelque vingt ans plus tard et que Pierre Dupont pouvait écrire dans sa thèse, soutenue en 1953 et premier ouvrage consacré à l'archéologie de Dvāravatī, après avoir énuméré une dizaine de sites: "Peut être faut-il incorporer aux anciens sites mônes (c'est-à-dire de Dvāravatī) celui d'Ū-thòng, à 25 km. au sud-ouest de Sup'anburi..." On voit par là combien la géniale intuition du Prince Damrong avait fait place, au bout d'un demi-siècle, à un doute prudent. Cette attitude réservée trouve son explication dans deux faits: les réels progrès accomplis dans la connaissance des autres sites, l'attention insuffisante accordée aux recherches poursuivies par le Dr. Quaritch Wales dans Ū-thòng en 1938. Quoi qu'il en soit, il a fallu attendre le moment où, sous l'impulsion du Département des Beaux-Arts, s'est véritablement ouverte l'ère des recherches archéologiques en Thaïlande pour que les antiques cités, permettant enfin les comparaisons indispensables, livrent une partie de leurs secrets. Dans le même temps que Ku Bua, vraisemblablement le site primitif de Ratburī, faisait connaître au monde l'art de Dvāravatī sous l'un de ses aspects les plus brillants et jusqu'alors insoupçonné, un exercice de fouilles des étudiants de la Faculté d'Archéologie, conduit par le Prince Subhadradis Diskul dans Ū-thòng, révélait de manière indiscutable l'intérêt archéologique du site et affirmait son appartenance à la culture de Dvāravatī. L'établissement d'un premier inventaire archéologique du site, les dégagements qui s'ensuivirent n'ont fait que confirmer les premiers résultats. Ū-thòng apparaît désormais comme l'une des principales cités de Dvāravatī et comme celle qui a livré le matériel archéologique le plus varié. Mais l'intérêt du site n'est pas seulement lié à l'essor artistique de Dvāravatī: au cours de la récente mission que nous avons pu accomplir grâce à l'aimable invitation du Département des Beaux Arts, grâce aux facilités de tous ordres que chacun s'est plu à nous accorder, nous avons acquis la conviction que l'importance de Ū-thòng n'était pas uniquement un reflet de la fortune du royaume de Dvāravatī, où elle semble bien, d'ailleurs, avoir joué un rôle de premier plan, mais que cette importance se manifestait dès l'aube de la période historique. Les sondages, malheureusement trop rapides, auxquels nous avons pu nous livrer, l'étude du matériel archéologique rassemblé et sa comparaison à celui d'autres sites, spécialement ceux de la province de Prachinburī et, surtout, d'Oc-èo, site du Sud Viêt-nam considéré avec de bonnes raisons comme founanais, nous invitent à reconnaître dans Ū-thòng une cité ayant connu une activité ininterrompue depuis la pré

ou la protohistoire jusqu' au XIe ou XIIe siècle, moment où elle paraît avoir été brusquement abandonnée, peut être à la suite de quelque cataclysme naturel ou provoqué, au profit de Supanburî. S'il semble dès lors que la ville d'où partit, au milieu du XIVe siècle, le fondateur du royaume d'Ayudhyā doive être plutôt confondu avec Supanburî, héritière de la primitive Ū-thông, qu'avec cette dernière, celle-ci devient, par contre, le berceau de la civilisation de Bassin de la Me-nam. Compte tenu de l'état des recherches voilà une dizaine d'années Pierre Dupont pouvait écrire en préface à son "Archéologie mène de Dvāravatī" que "la période de Dvāravatī" était "la première période historique" de la Thaïlande méridionale. Une telle proposition n'est plus recevable aujourd'hui. Les trouvailles archéologiques de Ū-thông prouvent que dans un site pré ou protohistorique dont l'importance semble résulter de conditions géographiques particulièrement favorables, s'est développée une civilisation conduisant, sans hiatus, de la préhistoire à la période de Dvāravatī et révélant, avec des apports chinois et indiens de haute époque, la connaissance et l'assimilation de traditions occidentales, aux environs des premiers siècles de l'ère chrétienne. Ces découvertes-grains d'enfilage, cachets-sceaux, médailles, bijoux d'or, d'étain ou de bronze, dont le général de brigade aérienne Montrie Harn Vichai a été l'un des premiers à pressentir toute l'importance, permettent de considérer Ū-thông comme l'un des sites les plus anciens et les plus riches de toute l'Asie du Sud-Est et comme l'un des grands carrefours des premières civilisations. Ces constatations nous conduiront à réexaminer l'ensemble des données consignées par les historiens chinois sur le Sud-Est Asiatique antérieurement au VIIe siècle et à reprendre le problème de la localisation des anciens royaumes qu'ils mentionnent à la lumière des faits nouveaux. Il est certain que les assertions des sources chinoises, auxquelles on n'a, jusqu'à présent, accordé qu'assez peu d'attention en raison de la difficulté de localisations géographiques à partir de la transcription de toponymes qu'il est généralement impossible de restituer sous leur forme originale, et, plus encore, de la pénurie de vestiges archéologiques, trouveront ici un support certain. Non seulement Ū-thông révèle l'existence, jusqu'à ce jour insoupçonnée, d'une culture en tout point comparable à celle du Fou-nan, telle qu'Oc-èò avait invité à la définir, mais elle témoigne encore de l'existence de traditions parfaitement originales dans les manifestations d'un art local directement apparenté aux productions de l'Inde dans une période pour laquelle nous ne possédions que quelques très rares témoins, tels que ces statues de bronze du Buddha, dites "du style d'Amarāvati", importées vraisemblablement vers un même moment dans l'ensemble de l'Asie du Sud-Est.

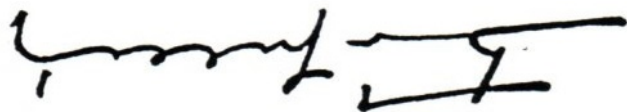
Pour la période de Dvāravatī proprement-dite, Ū-thòng permet de réunir un ensemble de données d'un intérêt comparable. Si le nombre et l'importance des fondations bouddhiques frappe dès l'abord par la présence de structures architecturales jusqu'à présent inconnues-telles que le stupa octogonal du site no 13—, par la quantité et la qualité des images en bronze du Buddha et la variété des P'ra Pim de types généralement inédits, elles ne sauraient faire oublier la relative importance des fondations brahmaniques qui, en terre manifestement bouddhique, semblent impliquer l'existence de rituels royaux, ni celle des grands travaux de caractère utilitaire, tels que la grande chaussée-digue et le kraal, au sud de la vieille cité dont ils soulignent le rôle économique et politique. Tous ces témoignages fournissent un ensemble d'indices concordants en faveur de l'importance de Ū-thòng et invitent à penser qu'elle occupait une place de premier plan dans le royaume de Dvāravatī. Si nous rapprochons de cet ensemble de constatations le fait auquel, faute de données archéologiques alors suffisantes, on n'a peut-être pas accordé toute l'attention qu'il méritait, que Ū-thòng est le seul site qui ait livré, à ce jour, une inscription royale pouvant être rapportée aux premiers temps de la période de Dvāravatī, il est tentant de supposer qu'au moins à un moment donné Ū-thòng a été la capitale du-dit royaume. Cette inscription qui, quoique non datée, semble devoir être attribuée à, environ, le milieu du VIIe siècle, ne saurait être imputée au Tchen-la voisin. Emanant d'un souverain inconnu des listes dynastiques contemporaines, gravée sur cuivre-procédé inconnu pour le Tchen-la, et l'hypothèse d'un transport loin de son lieu d'origine paraissant devoir être exclu a priori, tout invite à admettre que nous nous trouvons en présence de la première inscription révélant le nom d'un souverain de Dvāravatī, Harsavarman, et que le lieu de sa découverte, Ū-thòng, a quelques sérieuses chances de correspondre à l'emplacement de sa capitale.....

Nous noterons encore que les témoins de l'art de Srīvijaya qu'on a pu rassembler sur le site invitent à modifier quelque peu ou, pour le moins, à nuancer l'opinion admise sur l'expansion de Srīvijaya dans la Péninsule: pour le Bassin de la Me-nam au moins, il s'agirait bien davantage du cheminement de croyances et de l'art qu'elles inspiraient suivant les axes de pénétration traditionnels de la Thaïlande méridionale, routes qu'avaient déjà empruntées, plusieurs siècles auparavant, les premiers propagateurs du bouddhisme, que de la main-mise d'un état conquérant sur un vaste territoire...

Enfin, située assez loin de la zone d'influence de l'empire khmer, échappant, en raison même de son abandon survenu peu avant, à

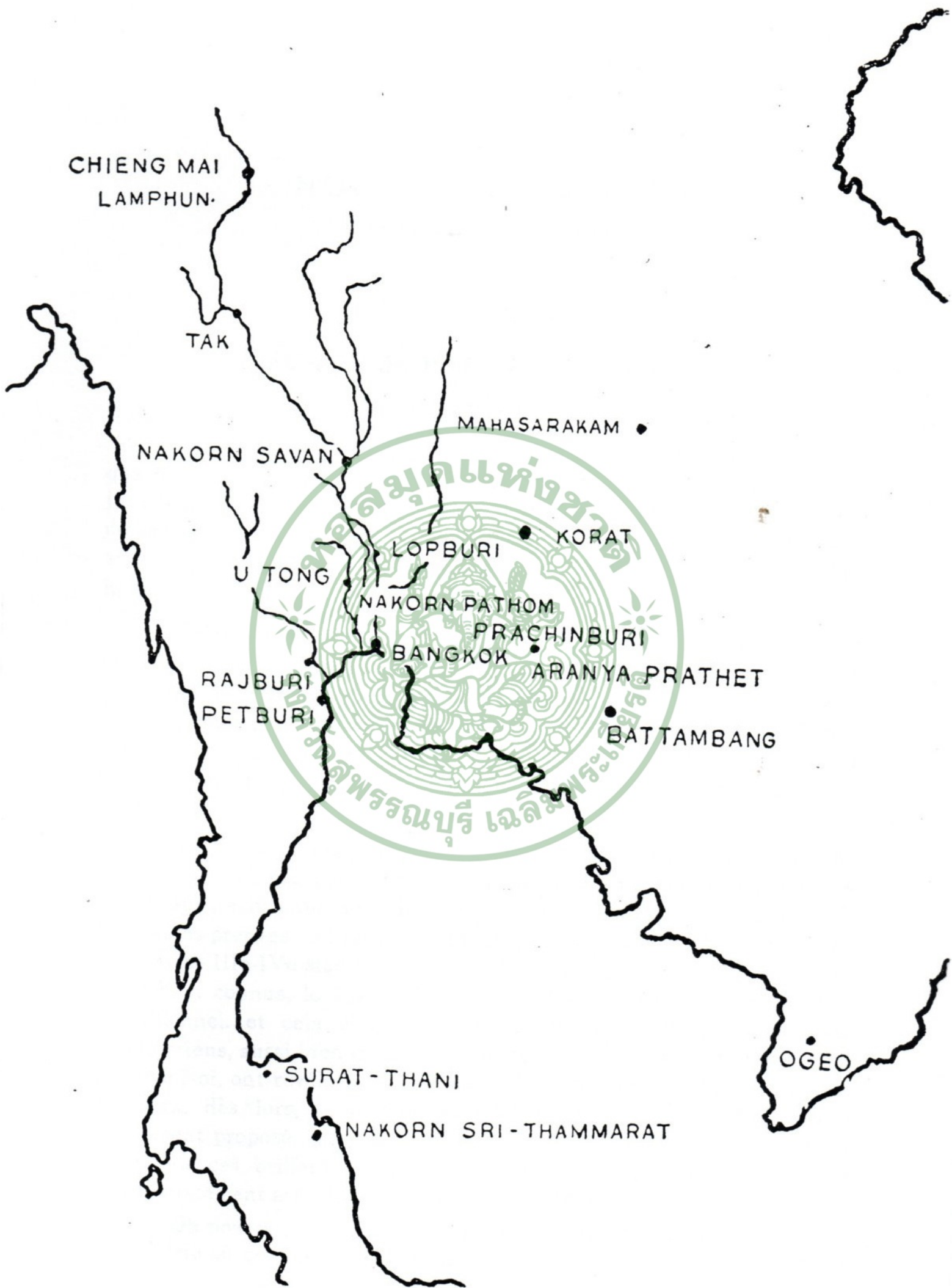
l'occupation qui, lors de la grande expansion du règne de Jayavarman VII, devait conduire les Khmèrs jusqu'à Muang Sing et Petburî à la fin du XIIe et au début du XIIIe siècles, Ū-thòng a le rare privilège de ne livrer que les témoins d'un art n'ayant subi aucune contamination khmère. Cet abandon du site, providentiel pour l'historien d'art, ne signifiait d'ailleurs aucunement un oubli total puisque le dégagement, actuellement en cours, du grand stupa du site no 1 révèle que les souverains d'Ayudhyā n'avaient pas perdu le souvenir du berceau de leur lignée. Ce stupa est en effet, à notre connaissance, le seul monument de Dvāravatī qui ait été restauré dans la période d'Ayudhyā probablement sous le règne de Prasat Thòng...

En définitive, si Ū-thòng ne permet encore que de lever un coin du voile qui masque l'histoire événementielle de la Thaïlande ancienne, elle permet du moins de connaître l'évolution de la culture durant une période longue de plus de dix siècles et fournit des termes de comparaison pour l'étude de toutes les autres cités anciennes. Ū-thòng n'a encore livré, certainement, qu'une part infime d'un matériel d'une variété et d'un intérêt exceptionnels, et le champ offert à la recherche semble susceptible d'alimenter l'activité archéologique durant plusieurs décennies. Nous ne doutons pas que Ū-thòng réserve encore bien des découvertes d'une portée considérable mais, d'ores et déjà, elle permet d'écrire un nouveau chapitre, le premier, de l'histoire de Thaïlande qui commencera désormais aux environs des débuts de l'ère chrétienne. La cité qui avait déjà la gloire d'avoir donné son nom au fondateur du royaume d'Ayudhyā aura aussi celle, non moins grande, de rendre à l'historien quelque six siècles d'une culture entièrement méconnue...

(Professeur Jean Boisselier)

CHIENG MAI
LAMPHUN

TAK

NAKORN SAVAN

MAHASARAKAM

LOPBURI

KORAT

U TONG

NAKORN PATHOM

PRACHINBURI

BANGKOK

ARANYA PRATHET

RAJBURI

PETBURI

BATTAMBANG

SURAT-THANI

NAKORN SRI-THAMMARAT

OGEO

NOUVELLES DONNÉES

sur l'histoire ancienne

de

THAÏLANDE

Conférence du Professeur Jean Boisselier

Les peuples heureux n'ont pas d'histoire.... On aimerait croire que les anciens occupants du Bassin du Me-nam ont joui, au moins jusqu'aux XIe-XIIe siècles de notre ère, de toutes les félicités, car il est, de par le monde, bien peu de contrées qui recèlent autant de vestiges archéologiques et n'ont livré qu'aussi peu d'informations de caractère historique...

Tous les ouvrages d'histoire, même les plus récents, ne font débiter l'histoire ancienne de la Thaïlande que dans les premières décennies du VIIe siècle, moment où de rares textes chinois mentionnent, fort brièvement, le royaume de Dvāravatī. Faute de documents, un silence prudent couvre ensuite toute la période qui précède les mouvements d'expansion khmère vers l'ouest au début du XIe siècle, puis à la fin du XIIe siècle.

Des débuts aussi tardifs pour la période historique, l'absence de tout événement marquant durant quelque 4 ou 5 siècles ne laissent pas que de surprendre...et, au milieu des anciens royaumes de l'Asie du Sud-Est, où les preuves de l'influence indienne sont attestées beaucoup plus tôt vers les IIIe-IVe siècles-et où les faits historiques sont, généralement, assez bien connus, le cas du Bassin du Me-nam paraîtrait tout à fait exceptionnel...et cela d'autant plus que les recherches récentes des préhistoriens, aussi bien dans la région de Lop'burî que dans la vallée de la Khve Noi, ont révélé une intense activité pré et protohistorique. Il semblera, dès lors, bien difficile d'admettre, comme on l'a encore récemment proposé, qu'une période de 5 à 6 siècles de totale inertie ait succédé à ces brillants débuts pour aboutir au brusque réveil et à l'épanouissement artistique de la période de Dvāravatī....

On pourrait, pour tenter d'étayer cette théorie, citer l'exemple de la Malaisie où comme l'a remarqué le Professeur Lamb et comme nous

l'avons récemment constaté, une très longue période d'inaction paraît succéder à une brillante culture préhistorique. Mais les deux contrées ne sont, ni géographiquement, ni archéologiquement, comparables et la Malaisie n'a, à aucun moment de son histoire, jamais témoigné d'une activité artistique qui puisse rivaliser avec celle du Bassin du Me-nam.

Plutôt que de nous contenter, pour ce dernier, de l'explication simpliste, inspirée de la sagesse populaire, et que nous proposons en introduction, peut-être pouvons-nous tenter de trouver quelques explications au silence paradoxal des sources chinoises et à la pénurie des documents épigraphiques.

Le Silence des Sources Chinoises

A partir du moment où un commerce maritime chinois régulier s'établit, le transit par le Bassin du Me-nam cesse de s'imposer... Les textes chinois ne mentionneront plus, dès lors, que les contrées avec lesquelles les commerçants au cours d'escales nécessaires seront en contact et celles qui, pour des raisons de bon voisinage, reconnaissant la suzeraineté au moins théorique de la Chine, enverront à la cour des ambassades plus ou moins régulières. ...

La Pénurie des Epigraphes

Cette pénurie semble pouvoir s'expliquer en partie par le fait que dans un foyer de culture traditionnellement bouddhique, les Princes paraissent avoir été beaucoup plus préoccupés de l'acquisition de mérites, témoins les innombrables formules **ye dhamma**... qui représentent à peu près tout ce que nous connaissons de l'épigraphie ancienne, que de gloire personnelle... Pour s'en convaincre, il suffirait de comparer, à dates bien plus basses que celles qui nous occupent ici, l'emphase des inscriptions de Jayavaraman VII à la modestie, la simplicité du langage de Rama Khamheng... Il est, au plus, assez vraisemblable que comme à Ceylan, l'essentiel de l'histoire ait été confié à des chroniques qui sont, malheureusement, toutes disparues. ...

Ajoutons encore que, dans quelques régions au moins, telles qu'U-thong, la relative rareté d'une pierre se prêtant au travail des sculpteurs et des lapicides a conduit les uns et les autres à oeuvrer sur la terre cuite ou le bronze qui constituent les matériaux d'élection aussi bien pour la sculpture que pour l'épigraphie-cf. l'inscription sur plaque de cuivre de

Ū-thòng, seul document royal de caractère historique actuellement connu, au milieu du VIIe siècle.

Dans d'autres régions, à Lop'burî par exemple, les stèles semblent avoir été réemployées pour de nouveaux usages au cours de l'occupation khmère, telle la stèle à sujet mahayanique sculptée sur une stèle inscrite dont ne subsistent que quelques caractères des VII-VIIIe siècles.

Dans de telles conditions, c'est l'archéologie et l'archéologie seule, qui paraît susceptible d'apporter, à défaut de dates et de faits précis, les renseignements que nous sommes en droit d'attendre sur une civilisation dont subsistent tant de vestiges, et c'est l'étude comparative du matériel des fouilles qui nous permettra d'en connaître les développements et l'évolution.

Ce sont les sites de **Dong Si Maha P'ot**, de Lop'burî et, surtout, de Ū-thòng qui nous ont permis de trouver la clef du problème.

L'étude du matériel rassemblé dans les Musées, celui découvert lors des fouilles et des dégagements récents, celui recueilli au cours de nos propres recherches sur le terrain, non pas seulement statues et vestiges architecturaux, mais tous les témoins d'une activité humaine souvent davantage liés à la vie quotidienne qu'aux manifestations religieuses-tels que fragments de poterie, perles de pierres dures ou de pâte de verre, bijoux d'or et d'étain, cachets, sceaux... tout ce matériel nous a convaincu que le passage de la protohistoire à la période de Dvāravati s'opérait sans hiatus, généralement dans les mêmes sites, et que la culture de Dvāravati était l'héritière directe d'une culture antérieure directement apparentée à celle d'Oc-èo, dans le transbassac... Cette culture d'Oc-èo, découverte et publiée par le Dr. L. Malleret, ancien directeur de l'E.F.E.O., est considérée, sans doute à juste titre et en raison des différences profondes qu'elle présente avec la civilisation préangkorienne, comme représentative du Fou-nan, plus ancien empire mentionné dans le Sud-Est Asiatique. Mais alors que, dans le delta du Mèkong, les seuls témoins connus ne se rencontrent que sur une aire très limitée, ceux du Bassin du Me-nam sont distribués sur une zone très vaste, jalonnée approximativement par le pourtour du bassin, et comportant d'importants prolongements, suivant les grands axes de pénétration, **vers le nord**, en direction de **Lamphun** par Nakhon-Sawan et Tak. **vers l'est**, en

direction de Mahasarakam par le plateau de Korat, et en direction d'Aranya Prathet (et peut-être même de Battambang) par la région de Prachinburi, vers le sud par Petchburi vers la Péninsule malaise avec une pointe extrême qui semble se situer dans la région Surat-Thani-Sating Pra. . . .

Tout, matériel recueilli et stratigraphie des sites fouillés, atteste une occupation continuée depuis la pré ou la protohistoire jusqu'à la fin de la période de Dvāravatī, soit, pour Ū-thong, le début du XIe siècle, pour la plupart des autres sites, la fin du XIIe (règne de Jayavarman VII-nous ne pouvons entrer ici dans le détail des traits particuliers propres aux régions de Korat et de Lop'burī, faits de royaumes plus ou moins indépendants) fin du XIIIe siècle pour les sites septentrionaux où nous savons que le royaume de Haripunjaya-Lamphun ne disparaît qu'en 1292, à la naissance du royaume de Lan Na.

Ainsi, à défaut de connaître des faits historiques précis et de pouvoir dater des événements, pouvons-nous désormais suivre l'évolution d'une civilisation avec sa période juvénile où les apports extérieurs-essentiellement indiens-sont assimilés, sa période de maturité où sont produites les oeuvres les plus originales et, pratiquement, les plus belles, sa période de vieillesse où les traditions s'affaiblissent faute d'influx nouveaux. . . .

La première période, celle que nous sommes désormais en droit de considérer comme founanaise et qui avait été jusqu'à présent méconnue, est marquée par l'apparition des premiers témoins de contacts avec l'occident, surtout indien mais aussi méditerranéen et avec la Chine. Ils peuvent se situer entre les IIIe et Ve siècles. La seconde qui semble débiter un siècle ou un demi-siècle avant la première mention de Dvāravatī paraît correspondre au démembrement du Fou-nan. Elle est marquée par des rapports indiens nouveaux, post-gupta dans la ligne même de l'art d'Ajanta (caves 1 et 2) elle a produit les oeuvres les plus remarquables de l'art de Dvāravatī, celles que nous ont révélé les dégagements de site de Ku Bua (Ratburī), spécialement chedi 39 et 40. . Vers les VIIIe-IXe siècles, un apport nouveau, indonésien cette fois, se manifeste, transmis par l'intermédiaire de Srivijaya, la thalassocratie implantée dans la région, de Chaiya, Nakhon Sri-Thammarat. Cette influence, il ne s'agit vraisemblablement d'aucune main-mise politique, se propage suivant les grands

axes traditionnels de communication, par Petburi, vers Ū-thòng, Dong Sî Maha P'ot et semble même atteindre Nakhon Sawan au nord et la région de Battambang à l'est... Influence artistique témoignant d'un effort missionnaire brahmanique et mahayanique, ses effets s'atténueront rapidement dans un milieu traditionnellement théravadin.

Les premiers coups portés à la vieille civilisation semblent résulter, dans les premières années du XIe siècle, autant de compétitions entre les souverains locaux (Nakhon Sri Thammarat, Lop'burî, Haripunjaya) compétitions, auxquelles les chroniques font allusion, que de la poussée khmère vers l'ouest sous le règne de Suryavarman I (non seulement Lop'burî mais jusqu' à Ban Rai Rot). Ils aboutissent à l' abandon brutal vraisemblablement consécutif à quelque bataille de Ū-thòng qui ne retrouvera quelque vitalité qu' à l'aube du XVIIe siècle.

Avec le règne de Jayavarman VII, c'est tout le Bassin du Me-nam qui est occupé. Encore que le passage dont la suprématie khmère paraisse s'être opéré sans violence... les anciennes cités sont abandonnées au profit des villes nouvelles fondées à proximité plus ou moins immédiate. Seule Nakhon Pathom, en raison sans doute du caractère de haut-lieu qu'elle a toujours conservé, semble échapper à la règle, faisant même l'objet de restauration de la part de Jayavarman VII...

Si l'archéologie nous a permis de retracer les grandes lignes d'une histoire jusqu' à présent ignorée, elle nous conduit aussi à réexaminer les données jusqu' à présent admises sur les débuts de l'indianisation du Sud-Est Asiatique et, spécialement celles concernant le Fou-nan dont, nous l'avons dit, la culture est désormais bien attestée dans le Bassin du Me-nam.

Depuis le début du siècle, tous les auteurs s'accordent pour admettre en fonction des données des textes chinois que le royaume occupait la partie méridionale du Cambodge actuel, soit approximativement, la partie S-O du Viêt-Nam. Une phase founanaise avait bien été pressentie pour le Bassin du Me-nam, en fonction des mêmes textes, mais demeurerait purement hypothétique, faute de preuves... les textes nous précisent en effet qu'au IIIe siècle, Fan-Man, grand roi du Fou-nan, avait soumis plus de dix royaumes parmi lesquels il était tentant de placer tout ou partie de la région qui nous occupe. La conquête se serait faite d'est en ouest. Mais les évidences aujourd'hui recueillies conduisent à

réexaminer le problème et à nous demander si cette conquête ne se fait pas plutôt opérée d'ouest en est, le berceau de Fou-nan étant dans le Bassin du Me-nam et le delta du Mékong étant entre autres, terre de conquête ?

Dans l'état actuel de nos recherches, nous ne dissimulerons pas que nous inclinierions vers cette nouvelle hypothèse sans pour qu'au moment où s'écroulera le Fou-nan, lors de l'émancipation du Tchén-la, dans la seconde moitié du VIe siècle, le centre politique du viêt empire avait pu se déplacer vers le delta du Mékong.

En faveur d'une localisation du Fou-nan primitif dans le bassin du Me-nam peuvent être réunis plusieurs faits importants :

Alors que dans la région cochinchinoise ne peuvent être relevées, avec certitude, les traces que de trois ou quatre cités ayant pu relever de la culture founanaise avec une seule (Oc-éo) étudiée en fait, nous découvrons dans le bassin de Me-nam une quinzaine de cités répondant aux mêmes conceptions de plan et livrant des matériels identiques. Alors que dans le delta du Mékong ou dans la partie la plus méridionale, la vie n'est possible qu'au prix d'un drainage et d'un drainage de canaux aussi nécessaires à la culture du sol qu'aux communications, les traces d'une activité pré et protohistorique sont réduites et disséminées. Dans le Bassin du Me-nam où la conquête du sol cultivable a pu se faire sans grande difficulté, les témoins pré et protohistoriques abondent, indiquant l'existence de très anciennes coutumes de culture entretenant entre eux des relations suivies...

Il y a plus, aucun des traits caractéristiques de la culture founanaise d'Oc-éo ne sera conservé par le Tchén-la dont l'apparition marque la rupture totale avec les traditions antérieures. Bijoux caractéristiques d'or ou d'étain, perles innombrables d'Oc-éo, types de poteries, sont ignorés du Tchén-la. Ici au contraire Dvāvatī, héritier direct du Founan, fera appel jusqu'à la fin aux mêmes procédés de construction, conservera les mêmes preuves, la même céramique, marqués seulement d'une lente évolution. Toutes particularités qui nous ont d'ailleurs permis, grâce au témoignage de la sculpture et des bas-reliefs, d'identifier nombre de bijoux dont la destination était demeurée inconnue à Oc-éo.

C'est ici et non à Oc-éo, en dépit de l'importance des découvertes qui y ont été faites, que nous trouvons les premiers témoins d'une véritable

influence indienne non plus avec des objets pouvant être importés tels que statues du Buddha du style dit d'Amarāvati, cachets épigraphiques, bijoux, mais avec des œuvres de facture locale, œuvres d'ateliers régionaux marqués de l'empreinte indienne des IVe et Ve siècles :

Reliefs de terre cuite nécessairement exécutés sur plan (Kinnari à la coiffure caractéristique, moines drapés suivant le mode d'Amāravati, Buddhas assis sur le Naga appartenant à la même tradition).

Matériel domestique (lampes de type dit romain, lampes de type andhra, figurines de terre cuite).

C'est ensuite, avec les terres cuites de Ku Bua auxquelles nous avons fait tout à l'heure allusion et avec un Buddha en samādhi de Ū-Thòng, les premières preuves certaines d'apport post-gupta pour lesquelles n'avaient jamais été réunies que de vagues présomptions...

Tous ces faits peuvent trouver leur explication sans peine : avant que les progrès de la navigation, une meilleure connaissance des vents et des courants aient permis des liaisons maritimes régulières, le passage obligé entre Est et Ouest se situe dans le Bassin du Me-nam et pour les relations à l'intérieur du continent, la voie de terre demeurera toujours la plus sûre (souvenons nous les difficultés éprouvées par Yi-Tsing lors de son retour en Chine et, beaucoup plus tard, celles des missionnaires français lors de leur départ pour la Chine après leur séjour à la cour de Pra Narai...)

Si nous avons accumulé les arguments qui semblent inviter à localiser le Fou-nan primitif dans le Bassin du Me-nam, nous ne devons pas celer qu'un argument de poids en faveur de l'ancienne localisation paraît fourni par l'épigraphie. Le delta du Mèkong est actuellement la seule région ayant livré des épigraphes émanant de souverains. Mais, outre que, comme nous l'avons dit, le centre politique a pu se déplacer au cours des siècles (l'histoire de toutes les nations abonde en faits analogues), peut-être ne faut-il pas attacher à l'existence de ces inscriptions une importance excessive.

Il a été depuis longtemps remarqué que les inscriptions des plus anciens souverains du Tchenla-Bhavavarman et Mahendravarman ne se trouvaient pas à proximité du centre politique mais semblaient au contraire jalonner le territoire contrôlé, marquer ses extrêmes limites, ou

commémorer quelque fondation dans un lieu de haut renom. Telle l'inscription de Si-Tep commémorant une fondation de Mahendravarman mais que rien ne permet de mettre en relation avec une quelconque occupation de la région qui ne sera attestée, au plus tôt, qu'au XIe siècle.

Dans ces conditions, il est tentant de penser qu'une inscription, telle que celle de Gunavarman mentionnant un territoire conquis sur la boue, ce qui n'est pas simple métaphore mais bien une réalité pour la région considérée, peut marquer une nouvelle étape dans la conquête des terres de l'Est plutôt qu'une ancienne occupation. Il s'agit plutôt de l'œuvre de pionniers s'installant sur une terre ingrate que de celle de populations y résidant depuis des siècles,...

Pour tout dire, il nous paraît bien difficile de placer le berceau d'un empire puissant et florissant dans une région où la vie n'est possible qu'au prix d'efforts incessants, alors que le riche bassin du Me-nam en partant du pied des collines où s'étaient fixés les premiers occupants se prêtait si bien au prix de simples défrichements, à la mise en culture de vastes espaces.

Il ne s'agit encore, répétons le, que d'une hypothèse, mais les indices réunis déjà en sa faveur nous paraissent d'un poids tel que nous n'avons pu résister au désir de la formuler.

Jean BOISSELIER

หอสมุดแห่งชาติจังหวัดสุพรรณบุรี เฉลิมพระเกียรติ

